

Halmai Péter

A brexit gazdaságtana¹

Az alábbi tanulmány a brexit közgazdaságtani összefüggéseit foglalja össze. Az EU elhagyásának potenciális következményei jelentős mértékben érintik a kereskedelmet, a beruházásokat, a termelékenységet, a jövedelmeket, a munkapiacot és a közpénzügyeket. A gazdasági érvek az alábbi öt kulcsdimenzió körül csoportosíthatók:

- Külkereskedelem az EU-val és más gazdaságokkal;
- Külföldi közvetlen tőkeberuházás (FDI) az Egyesült Királyságba;
- Munkaerő és bevándorlás;
- A kereskedelem, a migráció és a gazdasági szabályozás hatása a termelékenységre;
- Az EU-tagságból és egyéb konstrukciókból származó fiskális költségek.

E közgazdaságtani témakörök mélyebb – alapvetően makroökonómiai, nemzetközi gazdaságtani és gazdaságpolitikai – elemzése előtt a gazdasági integráció alapkonstrukciója igényel szembesítést a brexit kihívásával.

A brexit alapkérdése: fennmarad-e reálgazdasági integráció?

A brexit lehetséges gazdasági forgatókönyvét tekintve alapvető kérdés a brit tagi jogállás megszűnése után *a négy alapszabadságra épülő belső piachoz való viszony*. Ha a jogi értelemben vett kiválás után az *Egyesült Királyság* valamilyen mértékben (legalább részben) *része maradna a belső piacnak, akkor reálgazdasági értelemben nem kerülne ki az európai integráció rendszeréből*. Ez utóbbit *lágú (soft) brexitnek* nevezik. Míg a belső piac visszafordíthatatlan elhagyása a *kemény (hard) brexit*.

A brexit (egészen pontosan: a kemény brexit) mellett érvelők – egyebek mellett – az alábbiakat hangsúlyozták:

- Megszüntetnék a felesleges szabályozásokat. Ez hatalmas terhet venne le a brit vállalkozások válláról, amelyek így hatékonyabbá válhatnának;
- Az Egyesült Királyság jobb kereskedelmi szerződéseket tudna kötni, mint az EU, a brit cégek kereskedelempolitikai feltételei javulhatnának a világpiacon;

¹ A tanulmány megírásának időpontja 2018. február. A leírtak az akkori helyzetet tükrözik. Az azóta végbement, s a szövegben szükségképpen nem szereplő fejlemények elsősorban a brexithez kapcsolódó átmeneti időszak pontosításában voltak lényegesek. *A 2021-től működő EU–brit kereskedelmi rendszer tisztázatlansága, illetve a bemutatott elméleti problémák 2019 végén is változatlanul érvényesek*. A szöveg 2019 decemberi kiigazításai csak a legszükségesebb módosításokra terjedtek ki.

- A brit kormány szabadon dönthetne arról, kit enged be az országba, és kit nem, ami csökkentené a társadalmi-kulturális feszültségeket, és kiegyensúlyozottabb munkaerőpiaci viszonyokhoz vezetne;
- Nagy-Britannia megszabadulna a közös költségvetés nettó befizetői pozíciójától.

Mi történik a vámokkal, ha az Egyesült Királyság kilép az EU-ból? Az Egyesült Királyság csökkentheti a harmadik országokkal szemben alkalmazott importvámokat, miközben – ki- tárgyalta megállapodások hiányában – az exportvámok és a nem vámjellegű akadályok növekednek. Ha az Egyesült Királyság önállóan a WTO-rendszerébe kerül, csökkentheti az addig az EU-vámunió (a közös vámtarifa) által meghatározott importvámokat.² A WTO- rendszerben az Egyesült Királyság vagy magasabb MFN-vámost határoz meg az EU-val megállapodással rendelkező 60 országból érkező importra, vagy el kell törölnie az összes akadályt az összes WTO-tag előtt (lásd például Szingapúr esetét).

Hasonló a helyzet az EU esetében. Ha nincs új megállapodás az EU-val, az Egyesült Királyság EU-ba irányuló exportját az EU sztenderd MFN-vámjai terhelnék (szemben a jelenlegi akadály nélküli belső piaci lehetőséggel). Az EU-ba exportáló brit vállalatok emellett – minthogy a kilépés után az Egyesült Királyság már nem tagja az EU vámuniójának – magasabb adminisztratív költségekkel, továbbá magasabb nem vámjellegű akadályokkal szembesülnének (utóbbival annyiban, amilyen mértékben az EU termék- és szolgáltatási sztenderdek eltérnek az Egyesült Királyságétól).

A brexitforgatókönyvek nagy kihívása, hogy a britek olyan megoldást szeretnének, amelyben:

- egyszerre férnek hozzá bizonyos mértékig az Európai Unió áru- és szolgáltatáspiacához, illetve különösképpen pénz- és tőkepiacához;
- és zárhatják le munkaerőpiacukat (vagyis bizonyos értelemben korlátozhatják a személyek szabad mozgását).

Fentiek előre jelezhetik *a kiválási tárgyalások érzékeny pontjait*. Az EU-tagállamok, illetve az uniós intézmények vezetői határozottan jelezték, hogy a négy alapszabadság nem lesz „kizárható” Nagy-Britannia számára a csatlakozási tárgyalások során.³ Ráadásul a belső piaci hozzáférés feltétele a kevésbé versenyképes tagállamok kohéziós kiadásaihoz történő hozzájárulás. Az EU meghatározó tagállamai – preventív megfontolásokból – nem lehetnek érdekeltek a kilépés előnyös precedensében.

² Ez utóbbi vámok esetenként magasak. Például az állati termékek átlagos vámterhelése az EU-ban mintegy 20%. Az EU-ban az átlagos vámtéher 2014-ben 5,3% volt, némileg magasabb, mint egyes fejlett gazdaságokban. Az Egyesült Államokban e mutató 3,5% volt (IMF 2016).

³ Szigorú tárgyalásokat ígért François Hollande, az előző francia elnök. Forrás: www.lefigaro.fr/international/2016/03/03/01003-20160303ARTFIG00371-migrants-brexit-l-avertissement-de-hollande.php (A letöltés dátuma: 2019. 04. 04.); Emmanuel Macron pénzügyminiszter a Financial Times-ban, továbbá Wolfgang Schäuble német pénzügyminiszter is hasonló álláspontot képviseltek. Forrás: www.spiegel.de/international/europe/german-finance-minister-schaeuble-warns-against-brexit-a-1096942.html (A letöltés dátuma: 2019. 04. 04.); Jean-Claude Juncker az Európai Bizottság elnöke pedig egyenesen a következőképpen fogalmazott: „A deztöröket nem fogjuk tárt karokkal fogadni.” Forrás: www.lemonde.fr/europe/article/2016/05/20/juncker-la-france-a-des-chose-a-dire-sur-l-europe-qu-elle-les-dise_4923015_3214.html (A letöltés dátuma: 2019. 04. 04.); Michel Barnier korábbi francia miniszter, illetve EU-biztos személyében pedig kivételesen felkészült és hatékony főtárgyalót jelölt ki az Európai Bizottság.

EU-tagság és brexit

Az EU-tagság *hozzáférést nyújt az egységes piachoz*. (A belső piac nemcsak az EU-tagállamokra vonatkozik. Valójában a teljes Európai Gazdasági Térségre kiterjed.) Az egységes piacon az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a személyek szabad mozgása érvényesül. Az Egyesült Királyság számára különösen fontos a szolgáltatások egységes piaca. Az Egyesült Királyság GDP-jének négyötöde, exportjának kétötöde szolgáltatás.

Az EU-tagság egyúttal *preferenciális piacra jutást* eredményez számos további országban, illetve számos további ország számára. Az EU érvényes kereskedelmi megállapodással rendelkezik mintegy 60 országgal. További megállapodásokról folytat tárgyalásokat 67 országgal (köztük Brazíliával, Kanadával, Indiával, Japánnal és további államokkal). E tárgyalások nem csak a vámok megszüntetését célozzák. Azok talán még fontosabb célja a piacok megnyitása a szolgáltatások, a beruházások és a közbeszerzések területén. A már megkötött megállapodásokkal érintett országok GDP-je az Egyesült Királyság GDP-jének két és félszerese, a folyamatban lévő tárgyalások révén érintett országok hasonló aránya pedig az Egyesült Királyság bruttó hazai termékének a tíz és félszerese (IMF 2016).

A tagság révén az egyes tagállami pénzügyi vállalkozások szolgáltatásokat nyújthatnak az egységes piac többi részében (e jogosítványt „*passportnak*” nevezik).⁴ A pénzügyi vállalkozások esetében az útlevele lényege a prudenciális szttenderdek kölcsönös elfogadása. Az útlevele alapján az Egyesült Királyságban létrehozott pénzügyi vállalatok üzletágakat (branches) állíthatnak fel, közvetlenül kínálhatják szolgáltatásaikat a belső piacon – a határokon túl is (például valamely nemzetközi tulajdonban álló vállalat központot létesíthet az Egyesült Királyságban, s onnan kínálhatja fel szolgáltatásait az egész belső piacon). Útlevele nélkül az ilyen vállalatnak valamennyi érintett országban meg kellene felelnie a különböző, a szolgáltatások nyújtásához megszabott előírásoknak. A vállalatoknak továbbá más járulékos (elkülönült tőkestruktúrát és menedzsmentet igénylő) intézményeket is fel kellene állítania.

Az egységes piac lényeges feltétele a *négy alapszabadsággal összefüggő szttenderdek harmonizálása*. Az inputok és az outputok szabad mozgását akadályozó nemzeti szabályok lehetetlenné tennék az egységes piac működését. A tagállamok kifogást emelhetnek a vállalataikat diszkrimináló szabályokkal szemben. A negatív integráció (azaz az egységes piacot akadályozó tényezők kiiktatása) mellett előrehaladt a pozitív integráció: új, egységes szabályok kialakítása; a szociális, foglalkoztatási, egészségügyi, biztonsági és környezeti politikák harmonizációja.

Az EU-tag Egyesült Királyság *számos kivételt* ért el az EU-szabályozás hatálya alól. Kimaradt a többi tagállam által elfogadott formulából, amely szerint azok az „egyre szorosabb unió” felé haladnak. Az opt out révén kimaradt az euró bevezetésnek kötelezettsége alól. Az Egyesült Királyság adófizetői nem kényszerülnek az euróövezeti gazdaságok támogatására.

Az Egyesült Királyság nem része a schengeni övezetnek. 2016 februárjában további jelentős előnyöket tartalmazó koncessziókat (például valamely EU-tagállamból újonnan érkező

⁴ Az „útlevele” különösen fontos a pénzügyi vállalkozások számára. Ám az nem kizárólag rájuk vonatkozik. Például az Egyesült Királyságban működő gyógyszeripari vállalatok könnyebben léphetnek a belső piacra az Európai Gyógyszer Ügynökség (EMA – European Medicines Agency) által kiadott egységes marketingfelhatalmazással.

dolgozók támogatásának korlátozása, esetükben alacsonyabb gyermektámogatások nyújtása stb.) vívott ki.

A 2016. júniusi népszavazás közvetlen előzménye az EU-val kötött megállapodás volt. 2013-ban a brit miniszterelnök ígéretet tett: kedvezőbb feltételeket ér el az EU-tagság tekintetében, majd azt követően népszavazásra kerül sor arról, hogy az Egyesült Királyság tagja marad-e az EU-nak, vagy kilép abból. A 2015. májusi parlamenti választáson győztes Konzervatív Párt programjának is alapvető eleme volt e referendum igénye. A brit igényekről folytatott tárgyalásokat 2016. február 18–19-én zárták le az Európai Tanács találkozóján. A megállapodás négy területet tartalmazott: a gazdasági kormányzás, a versenyképesség, a szuverenitás és a szociális kedvezmények, illetve a személyek szabad mozgása témaköreiben. A megállapodás elismerte az Egyesült Királyság különleges státuszát, új optoutot tartalmaz a további integráció tekintetében. Lényegében megerősítette Európa fennálló differenciált integrációját.

Mély integráció

A kereskedelem és a kereskedelmi megállapodások természete az elmúlt negyedszázadban radikális mértékben megváltozott. A világ gazdaságban jelentősen megnőtt a preferenciális megállapodások száma: az 1990. évi 51-ről 2015-ben 279-re.⁵ A kereskedelmi megállapodások egyre „mélyebbek”: számos szabályozási kérdést és politikai területet is tartalmaznak. Azok túlmutatnak a vámokon. A legutóbbi negyedszázad konstrukcióiba a szolgáltatások, a beruházások, a verseny, a szellemi tulajdon védelme egyaránt beletartoznak.

A kereskedelmi intézmények változása mentén az 1990-es évek elejétől a kereskedelem természete is drámai mértékben megváltozott. Különösen a termelés növekvő nemzetköziesedése és a globális értékláncok növekedése igényelnek kiemelését.⁶

Az Európai Unió a mély integráció (új integrációs paradigmát idézve: mélyintegráció) kiindulópontja, majd egyben annak leginkább fejlett, komplex rendszere.⁷ A kereskedelmi megállapodások tartalma széles körű elemzésének alapján a megállapodás által tartalmazott intézkedésekből felépíthető a „mélység” mértékszám.⁸ A jelenleg érvényben lévő 279 kereskedelmi integrációs megállapodás közül az Európai Unió a legmélyebb. 44 szakpolitikai területet tartalmaz: a tőke mozgásra vonatkozó szabályoktól a munkamobilitásig.⁹

Az integráció nem egyszerűen a vámok csökkentése, hanem a szabályozási eltéréseket csökkentő (leépítő) politikákat követel, amelyek nemzetközi megállapodásokon alapulnak, és egyoldalúan nem érhetőek el.¹⁰

⁵ MULABDIC–OSNAGO–RUTA 2017.

⁶ A brexitreferendum után a japán kormány levélben az Egyesült Királysághoz és az Európai Unióhoz fordult. Abban az Egyesült Királyságban működő japán üzletemberek számos, a részletekre is kiterjedő kérését körvonalazza a jövőbeni brit–EU kereskedelmi szerződés tartalmát illetően.

⁷ Lásd részletesen: HALMAI 2020.

⁸ HOFMANN et al. 2017.

⁹ MULABDIC–OSNAGO–RUTA 2017.

¹⁰ VAN REENEN 2016.

Az EU-tagság előnyei

Az EU-tagság hozzájárult az Egyesült Királyság gazdasági prosperitásához. A brit tagság (1973) óta az egy főre jutó GDP megduplázódott. Jobban nőtt, mint az EU-n kívüli angolszász államokban, beleértve az Egyesült Államokat (lásd: 1. ábra). E jelentős teljesítményt részben a hazai szakpolitikák magyarázhatják.¹¹ Ám a földrajzi közelség és a korlátok nélküli integráció a világ legnagyobb piacába ugyancsak kiemelést igénylő tényezők. A versenyző piacokkal rendelkező kisebb országok számára az előnyök még nagyobbak lehetnek (például az ugyan-csak 1973-ban csatlakozott Írország csaknem megnégyszerezte egy főre jutó GDP-jét).

1. táblázat
Növekedési ütemek a nagy recesszió előtt (évi %)

	Reál GDP/fő	Reál GDP/munkaóra
1950–1973		
Franciaország	4,02	5,29
Németország	5,00	5,91
Egyesült Királyság	2,42	2,81
Egyesült Államok	2,45	2,57
1973–1995		
Franciaország	1,65	2,67
Németország	1,76	2,86
Egyesült Királyság	1,76	2,40
Egyesült Államok	1,81	1,27
1995–2007		
Franciaország	1,75	1,75
Németország	1,56	1,70
Egyesült Királyság	2,55	2,17
Egyesült Államok	2,16	2,21

Forrás: CRAFTS 2017

Crafts (2016) részletesen áttekintette az európai integráció brit növekedésre gyakorolt hatásait. Kutatásai szerint az európai integrációhoz történt csatlakozás révén jelentős mértékben nőtt az egy főre jutó brit GDP. Különösképpen a termelékenység növekedése volt szembetűnő. Annak fő oka a megnövekedett termékpiaci verseny volt. A csökkenő kereskedelmi akadályok mérsékeltek a hazai vállalatok piaci erejét. A vállalatok válaszként nagyobb beruházások révén és más módokon növelték termelékenységüket.

A sokpólusú világban az Egyesült Királyság gazdaságilag erősebb EU-tagként. Az Egyesült Királyság globális befolyása és alkuereje más európai gazdaságokkal együttesen erősebb (1. ábra). Az EU képviseli a globális GDP és kereskedelem legnagyobb hányadát. Az Egyesült Államok és Kína szorosan követik. Az Egyesült Királyság kiválásával azonban az EU részesedése kisebb lesz, mint az Egyesült Államoké a GDP és a kereskedelem, illetve

¹¹ Az euroszeptikusok e növekedési teljesítményt a Thatcher-kormányzat 1980-as években folytatott gazdaságpolitikájának tulajdonítják. E gazdaságpolitikai irányt többé-kevésbé az azt követő kormányzatok is fenntartották.

mint Kínáé a GDP tekintetében. Az Egyesült Királyság részesedése a globális GDP-ből Kanada és Ausztrália együttes teljesítményével hasonlítható össze. Az EU aránya a világ népességében és területében viszonylag kicsi. Az Egyesült Királyság e mutatókban a világ 1%-át sem éri el.

Az EU-tagság előnyei az Egyesült Királyság esetében három fő hatásmechanizmus révén érvényesültek: a kereskedelem, a külföldi beruházás és a pénzügyi szektor területén.¹² Az EU-ba irányuló brit export, illetve az onnan származó import fókuszba alábecsüli a brexit valódi költségeit.

Az Egyesült Királyság az EU-tagság révén jelentős előnyökre tett szert. Annak fontos összefüggései:

- a kereskedelem előnyös a brit növekedés tekintetében, különösképpen aláhúzó az ágazat
- *on belüli kereskedelem* (intra industry trade) hatása a teljes tényezőtermelékenység (TFP) növekedésére;
- lényeges a tagság és a *közvetlen külföldi beruházások* (FDI) közötti kölcsönhatás;
- a *pénzügyi szolgáltatások specializációjának* előnyei az Egyesült Királyságban nagymértékben az FDI-vel és a kereskedelemmel fennálló kölcsönhatástól függenek.

Campos és Coricelli (2015a) elemzései szerint az Egyesült Királyságban az egy főre jutó GDP fejlődésében 1970 körül pozitív irányú strukturális törés történt. Abban több tényező játszott közre. Közöttük az EU-tagság lényeges szerepet játszott (lásd: 1. ábra). A brit csatlakozás fő célja az ország relatív gazdasági hanyatlásának a megállítása volt (CRAFTS 2012). 1950-ben az Egyesült Királyság egy főre jutó GDP-je egyharmaddal volt magasabb, mint az alapító tagállamok (EU6) átlaga. 1973-ban pedig csaknem 10%-kal volt alacsonyabb azokénál. A strukturális törés óta ez az arány viszonylag stabil.

Campos és munkatársai (2014) az EU-tagság hatásait mindvégig pozitív előjelűnek mutatták ki. Az egységes piaci program kezdetéig (1986-ig) e pozitív hatás viszonylag mérsékelt volt. A nettó előnyök az egy főre számított kibocsátásban 1992-ben érték el a csúcst. Azok egészen 2010-ig nagyjából állandó szinten maradtak. A munka termelékenysége (az egy dolgozóra jutó GDP) 1992 és 2010 között évről évre emelkedett.¹³

Kereskedelem

Az EU-tagság *csökkentette a kereskedelmi költségeket* az Egyesült Királyság és az EU többi tagállama között. A vámunió nyilvánvalóan a vámjellegű akadályok megszűnésével járt. Lehetővé vált a termékek és szolgáltatások szabad kereskedelme. Ugyanakkor a kereskedelmi költségek csökkentése tekintetében nagy fontosságú az egységes piac létrehozása az európai integrációban, a *nem vámjellegű akadályok* folyamatos csökkentésének, leépítésének folyamata. A nem vámjellegű akadályok az intézkedések széles, a kereskedelmi költségeket emelő

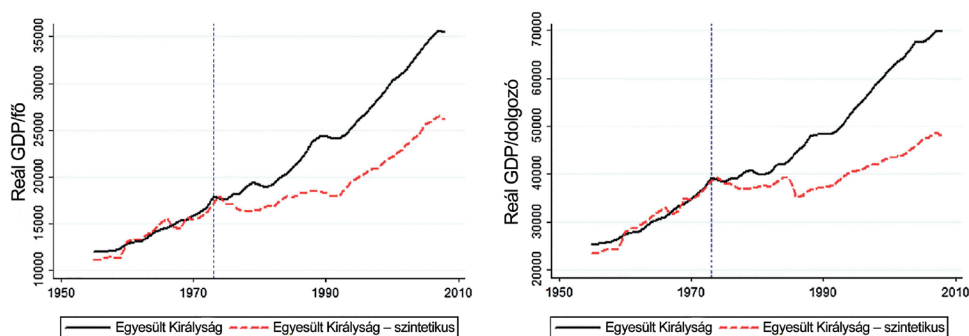
¹² CAMPOS–CORICELLI 2015b.

¹³ Az Egyesült Államok esetében az 1990-es évek közepén a termelékenységi trend felfelé irányuló, az euró-vezet esetében pedig lefelé irányuló törése mutatható ki (BERGEAUD et al. 2014).

körét fogták át. Azok közé tartoztak a határellenőrzések, a származási szabályok ellenőrzése, a termékek minőségére és a biztonságra vonatkozó előírások.

A kereskedelmi költségek, akadályok csökkenése a *kereskedelem jelentős növekedését* eredményezte az Egyesült Királyság és az EU többi tagállama között. E nagyobb kereskedelem révén a brit fogyasztók alacsonyabb áron jobb termékekhez és szolgáltatásokhoz juthatnak. Ugyanakkor a megnövekedett exportlehetőségek a vállalkozások és a dolgozók javára válnak: magasabb jövedelemhez juthatnak, lehetségessé válik a komparatív előnyöket kihasználó specializáció. E csatornák révén a megnövekedett kereskedelem a kibocsátást, a jövedelmet és az életszínvonalat is növeli az Egyesült Királyságban. E *statikus hatásokon* túl a kereskedelem növekedése a termelékenység emelkedését és az innováció erősödését mozdítja elő (ez utóbbiak az úgynevezett *dinamikus hatások*).

Gravitációs kereskedelmi modellek jelzik: az EU-csatlakozás nagyon hatékony volt a kereskedelmi volumen emelkedése tekintetében. Ennek fő okai a *gazdasági integráció viszonylag mély szintje és a kereskedelmi költségek csökkennése* voltak.

1. ábra

Az EU-tagság nettó haszna

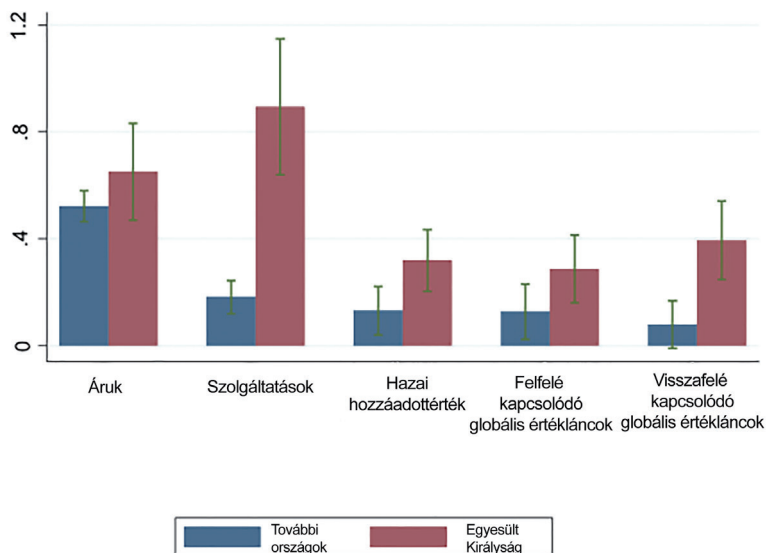
Forrás: CAMPOS et al. 2015a

A Világbank adatainak felhasználásával a mély megállapodások, így az Európai Unió kereskedelmi hatásai becsülhetők. Mulabdic és munkatársai (2017) gravitációs egyenletet becsültek, amelyet az 1995–2011 közötti időszak mélységének mérésével növeltek meg. E módszer révén kvantifikálható a közös kereskedelmi szabályozás hatása az Egyesült Királyság termékimportjára és -exportjára, a szolgáltatásokra és a hozzáadott értékre.

A mély kereskedelmi megállapodások növelik az áruk, szolgáltatások, a hozzáadott érték kereskedelmét. E hatás sokkal erősebb volt az Egyesült Királyság számára (lásd: 2. ábra). Különösen a kereskedelmi megállapodások mélysége növelte erőteljesen a szolgáltatások kereskedelmét: az EU-tagság eredményeképpen a brit szolgáltatáskereskedelem több mint kétszeresére nőtt.¹⁴ Az EU-tagság növelte a hazai hozzáadott értéket a brit nagykereskedelmi exportban. Növelte a globális értékláncokba történő integrációt. Az Egyesült Királyság által a nagykereskedelmi exportban közvetített hozzáadott érték 31%-kal, míg a külföldi hozzáadott

¹⁴ MULABDIC–OSNAGO–RUTA 2017.

érték aránya a brit exportban 37%-kal nőtt. Következésképpen a mély kereskedelmi integráció intézményei és a kereskedelmi áramlások között komplementer kapcsolat áll fenn.

2. ábra

A „mély” megállapodások kereskedelmi hatásai

Forrás: MULABDIC et al. 2017

Baier et al. (2008) eredményeit felhasználva megállapítható, hogy az EFTA elhagyása és az EU-csatlakozás révén az Egyesült Királyság összes kereskedelme 1988-ra 21,1%-kal nőtt.¹⁵ A kereskedelmi volumen és a jövedelem közötti rugalmasság feltételezett mértékével (0,5)¹⁶ számolva az Egyesült Királyság GDP-je 1988-ra pusztán az EU-csatlakozásból eredően 10,6%-kal lett magasabb. Alternatív módszerrel (tényellentétes szintetikus elemzés) számítva az EU-csatlakozás a GDP-t 10 év után 8,6%-kal emelte meg.¹⁷ Más megközelítések az előbbieknél is magasabb GDP-hatást mutattak ki.¹⁸ Kiemelést igényelnek az alábbiak:

- e kimutatott arányok sokkal magasabbak, mint amelyeket a csatlakozáskor előrejeleztek (lásd: 2. táblázat), mert a „dinamikus hatásokat” is megragadják;
- fontos transzmissziós hatás szötte át a megnövekedett verseny termelékenységi hatását, ami ellenszerűl szolgált a rossz menedzsmenttel és a rosszul működő ipari kapcsolatokkal szemben¹⁹;

¹⁵ CRAFTS 2016.

¹⁶ Lásd: FEYRER 2009.

¹⁷ CAMPOS et al. 2014.

¹⁸ HENREKSON et al. 1997; BADINGER 2005.

A fentiekkel szemben a brexitkampány során megjelent egyik tanulmány szerint az Egyesült Királyság az EU-tagság miatt állítólag rosszul jár: a GDP 11,5%-át veszíti el (CONGDON 2014).

¹⁹ CRAFTS 2012.

- az egységes piac megteremtésére figyelemmel az EU-tagság a Thatcher-reformok integráns része volt;
- a tagság előnyei messze ellensúlyozták a tagsággal kapcsolatban a közös költségvetésbe teljesítendő befizetések bármely becslését, amelyek nem érték el a GDP 1,1%-át.
- E hatás a GDP-szintre érvényesült, nem a potenciális növekedés ütemére. Utóbbi döntő tényezői a hazai kínálati oldali politikák.

2. táblázat:

Előzetes becslések a brexit réal-GDP szintre gyakorolt hosszútávú hatásaira (%)

LSE	-7,9
HM Treasury	-3,8-tól -7,5-ig
NIESR	-7,8

Megjegyzés: LSE: London School of Economics,
NIESR: National Institute of Economic and Social Research

Forrás: EBELL-WARREN 2016

A brexit hosszú távú hatásainak becslése az előbbieken leírt módszer változatait használja fel, jellemzően a kereskedelemre vonatkozó hatásának a kiszámítására, majd a GDP-t is tartalmazó hatás kidolgozására. Az alapgondolat a következő: múltbeli bizonyítékokat alkalmaznak a jövő előrejelzésére. Ez azonban több tekintetben kétséges eljárás: szükségképpen nincsenek gravitációs modellbecslések az EU „volt tagjaira” vonatkozóan, amelyeknek kereskedelmi áramlásai jóval eltérnek azoktól az országokétól, amelyek soha nem voltak EU-tagok. Ugyanakkor ha a termelékenységet érő fő hatás a megnövekedett verseny volt, azt például Nicolas Crafts szerint az EU-ból történő kilépés önmagában nem nagyon fordítja meg.²⁰ Az Egyesült Királyságban a verseny intenzitása az egyik legmagasabb az EU-tagállamok között.

A növekedés forrásai mindenekelőtt a tényező inputok (tőke, humán tőke, a munkaórák száma és az inputok termelékenysége) növekedési rátái. Mélyebb szinten a gazdaságtudomány a gazdasági növekedés mikroökonómiai alapjait vizsgálja meg. Abban központi helyen szerepelnek az ösztönző struktúrák, amelyek meghatározzák a beruházásokat és az innovációt, az új technológiákat. Azok *intézményektől és politikáktól függenek*. Számos kínálati oldali politika gyakorol hatást a növekedési teljesítményre: a verseny, az oktatás, az infrastruktúra, az innováció, a szabályozás és az adóztatás területén. Azok még az EU-tagok esetében is nagymértékben a nemzeti kormányok ellenőrzése alatt állnak.

Mennyire fontos az EU-val folytatott kereskedelem az Egyesült Királyságnak? Az EU egyike a világ legnagyobb gazdaságainak. Az EU az Egyesült Királyság legnagyobb kereskedelmi partnere. A nominális GDP-ben kifejezve az EU többi része közel ugyanakkora, mint az Egyesült Államok gazdasága. Közel ötször nagyobb az Egyesült Királyság gazdaságánál.

A kereskedelem nominális értékében az EU még szignifikánsabb az Egyesült Királyság számára. Utóbbi áru- és szolgáltatásexportjának mintegy a fele az EU-ba jut. (Mindez 2014-ben a GDP 13%-a volt. Ez az arány a 2006. évi csúcs után némileg csökkent.) Ám ha csupán az EU-val folytatott kereskedelmet tekintjük, az integráció kereskedelmi hatásait alábecsüljük.

²⁰ CRAFTS 2017.

A brit külkereskedelem mintegy 60%-a vagy EU-tagállamokkal, vagy EU-kereskedelmi szerződéssel rendelkező országokkal folyik.²¹ Ez az arány kb. 85%-ra nőne, ha a folyamatban lévő kereskedelmi tárgyalások sikerre vezetnek.²²

Sampson (2017) egyenesen a következőképpen fogalmaz: „Az Egyesült Királyság kis, nyitott gazdaság komparatív előnyökkel a szolgáltatásban, amely erősen támaszkodik az EU-val folytatott kereskedelemre”.²³ Az Egyesült Királyság kereskedelmi nyitottsága (külkereskedelme, azaz exportja és importja aránya a bruttó hazai termékhez, a GDP-hez képest) 0,57 volt, míg az Egyesült Államoké 0,28, Németorszáé pedig 0,86.²⁴

Az Egyesült Királyság részvétele a globális piacokon egyre inkább a viszonylag bőségben rendelkezésre álló képzett munkán, a vállalkozóbarát törvényi szabályozáson és mindezek földrajzi feltételein alapul. E jellemzők szabják meg a komparatív előnyök működési módját a termékek és szolgáltatások kereskedelmében. Kiemelést igényel: ugyanezek a jellemzők határozzák meg az Egyesült Királyságba irányuló külföldi közvetlen beruházások (FDI) áramlásának irányát és természetét.

Minthogy az Egyesült Királyság viszonylag kis nyitott gazdaság, a szükséges inputok eléréséhez és a termelés hatékony nagyságrendjéhez az export és az import piacok minél szabadabb hozzáféréséhez van szüksége. A kereskedelem és a külföldi közvetlen beruházások szoros kölcsönhatásának alapja a *globális értékláncok* kiemelkedő szerepe a brit gazdaságban. Az Egyesült Királyság a (pénzügyi, IT és média) szolgáltatások és bonyolult termékek (gyógyszerek, autók) nettó exportőre. Ugyanakkor ezt az exportot nagyrészt importált tőke, inputok és technikai know-how teszik lehetővé. Valójában a pénzügyi szolgáltatások, az infokommunikációs technológiák és a kommunikáció vonzotta a külföldi közvetlen tőke legnagyobb részét. 2015-ben a brit külföldi közvetlen beruházások állományának 39%-a a jelzett ágazatokban volt megtalálható. A feldolgozóipar ugyanennek a 17%-át tette ki.²⁵

Európa földrajzi helyzete és gazdasági nagysága okán az Egyesült Királyság természetes kereskedelmi partnere. Az Egyesült Királyságba irányuló *külföldi közvetlen beruházás* meghatározó motívuma a hatalmas méretű és magas igény szintű európai piacon történő eladás volt az elmúlt több mint négy évtizedben. A földrajzi tényezők fontossága, azon belül az országok közötti távolság meghatározó fontossága a nemzetközi áru- és tőkeáramlások kapcsán empirikusan igazolható tény.²⁶ Következésképpen az EU-n kívüli országokkal kötendő új kereskedelmi megállapodások kisebb lehetőséget nyújtanak az Egyesült Királyság számára, hogy előnyt szerezzen a javak, a szolgáltatások kereskedelméből, a beruházásokból és a rendelkezésre álló humán tőkéből, mint a brit kereskedelem jelenlegi feltételrendszere.

Mennyire fontos az Egyesült Királysággal folytatott kereskedelem az Európai Uniónak?

Egyes EU-tagállamok számára az Egyesült Királyság piaca nagyon fontos. Egészében azonban az EU piaca fontosabb az Egyesült Királyság számára, mint megfordítva. Az Európai Unióba irányuló brit export az Egyesült Királyság GDP-jének 12%-át teszi ki, míg az EU-ból érkező brit import az EU-tagállamok GDP-jének 3%-át képviseli. Az Egyesült Királyság EU-ba

²¹ The City UK 2014.

²² BUSCH–MATTHES 2016. Megjegyzést igényel: időközben a Trump-adminisztráció transzatlanti kereskedelmi és befektetési partnerség, vagyis a *TTIP-megállapodásról* folytatott tárgyalásokat leállította.

²³ SAMPSON 2017.

²⁴ Világbank 2017.

²⁵ ONS 2016.

²⁶ ANDERSON 2011.

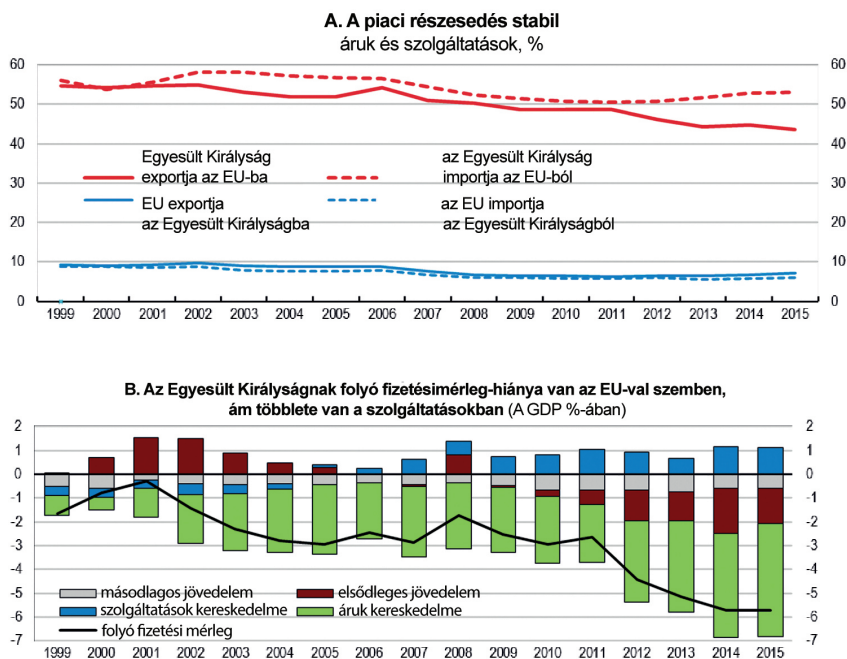
irányuló teljes exportjának 40%-át pénzügyi és más üzleti szolgáltatások (utóbbiak között jelentős részben üzleti tanácsadás és jogi szolgáltatás) teszik ki.²⁷

Az Egyesült Királyságnak külkereskedelmi deficitje van az EU-val szemben. Ugyanakkor csekély többlettel rendelkezik az Egyesült Államokkal és Japánnal szemben. A szolgáltatásokban az Egyesült Királyságnak többlete van. A többi tagállam exportja az Egyesült Királyságba GDP-jük 3%-át teszi ki.

A többi EU-tagállamból származó import egynegyede Németországból, további egynegyede pedig Franciaországból és Hollandiából érkezik. Spanyolország, Belgium, Olaszország és Írország is lényeges kereskedelmi partner. Ha az Egyesült Királyságba irányuló exportot az érintett ország GDP-jében fejezzük ki, a brit piac Írország, Málta, Ciprus, Belgium és Hollandia számára a leginkább fontos.

A formális kilépés közvetlenül a kereskedelmet érinti.

Az Egyesült Királyság fő kereskedelmi partnere az EU. Az egységes piac kedvez a brit pénzügyi szektornak, a City kihasználhatja komparatív előnyeit. Az EU-országokba irányuló export révén realizálódik a brit GDP 13%-a. Ez a teljes brit export mintegy 45%-a. Az importban az EU aránya még magasabb (3/A ábra).²⁸ Mintegy hárommillió brit munkahely kapcsolódik az EU-ba irányuló exporthoz.

3. ábra

Az Egyesült Királyság és az Európai Unió fontos kereskedelmi partnerei

Forrás: ONS 2016: Balance of Payments: Oct to Dec and annual 2015, Office for National Statistics, March; and Eurostat 2016, Annual National Accounts (database), April.

²⁷ Office for National Statistics 2016a, 2016b; Világbank 2017.

²⁸ 2014-ben az Egyesült Királyság teljes importjának 53%-a érkezett az Európai Unió többi tagállamából.

Hogyan érinti az EU-val folytatott kereskedelem az Egyesült Királyságot? Az Európába irányuló brit export erőteljesen növekedett az EGK-ba történő belépést követően. Nehézséget jelent pusztán a tagság hatásának azonosítása a kereskedelmi dinamikában. Tanulságos lehet a Svájccal történő összehasonlítás. A svájci külkereskedelem aránya az EU-tagállamokkal a legutóbbi fél évszázadban nagyjából változatlanoknak tűnik. A kétoldalú szerződések inkább a kereskedelem fenntartását, nem pedig annak növelését mozdították elő. Ezzel szemben a többi EU-tagállammal folytatott brit kereskedelem a jelzett időszakban jelentős mértékben nőtt (a csúcsot 2006-ban érte el). A globális kereskedelem a pénzügyi krízis kitörése után jelentős mértékben csökkent. A brit részesedés az EU-kereskedelemben ugyancsak csökkent. Ám változatlanul az EU maradt az Egyesült Királyság legnagyobb külkereskedelmi partnere.

Az Európai Unió egységes piacát nemcsak a vámmentes kereskedelem, hanem a nem vámjellegű akadályok folyamatos csökkenése jellemzi. A kereskedelmi akadályok csökkenése növelte a kereskedelmet az Egyesült Királyság és az Európai Unió között.

Az EU-val folytatott kereskedelem az Egyesült Királyság számára lényeges előnyökkel járt. E kereskedelem kedvez a brit fogyasztóknak az alacsonyabb árak és a jobb minőségű, szélesebb választékot nyújtó termékek és szolgáltatások révén. Ugyanakkor a brit dolgozók és vállalkozások számára is új lehetőségeket, több munkahelyet, nagyobb értékesítést és profitot eredményezett az exportlehetőségek bővülése. Lehetővé vált a komparatív előnyöket nyújtó ágazatokra történő szakosodás. E csatornák révén a megnövekedett kereskedelem emeli a kibocsátást, a jövedelmeket és az életszínvonalat az Egyesült Királyságban.

A kereskedelem kibocsátásra és foglalkoztatásra gyakorolt hatásainak bemutatása bonyolult feladat. Ki kellene mutatni, mi történt volna EU-tagság hiányában. Empirikus tanulmányok szerint a kereskedelmi akadályok EU-tagság révén történő mérsékelése lényegesen növelte az Egyesült Királyság jövedelmét.²⁹ A kereskedelem javította az erőforrások allokációját. Lehetővé tette a brit gazdaság specializációját a komparatív előnyök szerint, és növelte a méretgazdaságosságot. Mindezekon túl Bloom és munkatársai (2011) azzal érvelnek, hogy a kereskedelem előnyöket generál a nagyobb verseny révén, termelékenységi nyereséget hozva a vezető éllovas gyakorlat átvétele révén. Az EU-val folytatott szabad kereskedelem alacsony áron, szélesebb választékban elérhető termékeket eredményezett.³⁰

*A közös (egységes) piac az európai projekt fő célja.*³¹ A kereskedelem szerepe abban ketős: egyrészt elhárítja a heves konfliktusokat, másrészt előmozdítja a gazdasági növekedést. A kereskedelmi nyitottság növekvő versenyt és technológiai innovációt teremt. Mindezek növekedéshez és a jólét emelkedéséhez vezetnek.

Az EU-csatlakozás az Egyesült Királyság *kereskedelmi nyitottságát* is növelte. A Penn World (PWT) adatbázis³² szerint a brit gazdaság nyitottsága az 1950-es évek végétől 1970-ig kb. 40% volt. E mutató 1973–2010 között mintegy 55%-ra nőtt.³³ Az egyik szokásos magyarázat szerint a brit gazdaság a szolgáltatásokra specializálódott. Az UNCTAD legutóbbi adatai szerint a szolgáltatások kereskedelme ugyanolyan ütemben nőtt (hasonló kezdeti szintről)

²⁹ lásd: CRAFTS 2016; CAMPOS et al. 2014.

³⁰ BREINLICH et al. 2016.

³¹ SAPIR 2011.

³² Lásd: www.rug.nl/ggdc/productivity/pwt/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 04.)

³³ A pontos adatok a következők: a brit nyitottság 1972-ben 42,46%, míg 1974-ben 58,82% volt. Azóta is hasonló szinten áll, míg például Németország esetében 1999 után jelentősen tovább emelkedett.

az Egyesült Királyságban, mint az euróövezet tagállamaiban. Ám az áruk kereskedelmében divergencia figyelhető meg.³⁴

Az *ágazaton belüli kereskedelem* (intra industry trade) igényel aláhúzást. Az általános kereskedelmi nyitottság határát elérve az EU6-on belüli kereskedelem az 1958. évi mintegy 35%-ról 1973-ban 50%-ra nőtt. Ehhez járult az iparágon belüli kereskedelem jelentős növekedése. (Annak aránya Olaszország esetében az 1958. évi 42%-ról 1973-ra 57%-ra, Belgium esetében ugyanebben az időszakban 62%-ról 72%-ra növekedett.) Az ágazaton belüli kereskedelem globálisan is nőtt.³⁵ Ugyanakkor az európai tagállamok magas szintről induló kereskedelmében annak további növekedése is figyelemre méltó. Az Egyesült Királyság ágazaton belüli kereskedelmének átlagos szintje a hatvanas években 50% alatt volt. Ez az arány a hetvenes évek második felében és azt követően 70% fölé emelkedett.³⁶

A *kereskedelem előnyös, ám az ágazaton belüli kereskedelem még inkább előnyös*. A Nemzetközösség tagállamaival folytatott kereskedelem bizonyosan növeli az Egyesült Királyság GDP-jét. Ugyanakkor az EU-val folytatott kereskedelem még fontosabb a brit GDP, s különösképpen a brit TFP számára. A Nemzetközösséggel folytatott kereskedelem jellemzően iparágak közötti. Azt a komparatív előnyök hajtják előre. A kereskedelmi nyereség nagyrészt a specializációból és a méretből származik. Ám az EU-tagállamokkal folytatott, nagyrészt iparágon belüli kereskedelem által generált nyereség alapvetően a megnövekedett versenyen és a technológiai innováción alapul. Ez utóbbi hatása *a brit termelékenység növekedésére* lényegesebb és tartósabb.³⁷

Az Egyesült Királyság kereskedelmi mérlege hiányt mutat a többi EU-tagállammal szemben, ám a szolgáltatások területén (különösen a pénzügyi szolgáltatásokban) többlete van (3. ábra, B rajz). A pénzügyi szolgáltatások teljesítették 2015-ben a brit kibocsátás 7%-át, s a foglalkoztatás 4%-át. A pénzügyi szolgáltatások exportja révén realizálódik a brit GDP több mint 2,5%-a, szemben a többi EU-tagállam GDP-jének 0,5%-ával (4. ábra, A rajz). Az EU a célállomása a brit pénzügyi export mintegy 40%-ának (2000-ben még 50%-ának). A brit pénzügyi szektor azonban továbbra is az EU-piacról függ, mert a brit export abszolút nagysága növekedett. Valójában a teljes brit pénzügyi szolgáltatásexport a 2000-es években csökkent (4. ábra, B rajz).³⁸

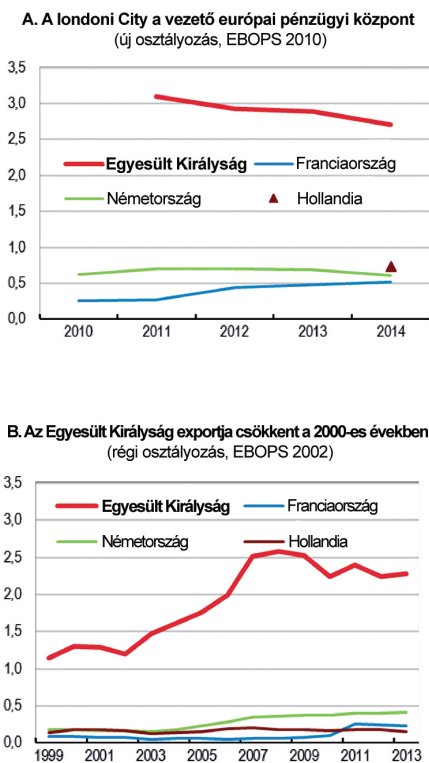
³⁴ Ugyanakkor, míg az áruk kereskedelme az Egyesült Királyság esetében deficitet mutat, a szolgáltatások esetében fordított a helyzet.

³⁵ Brühlhart (2009) szerint az iparágon belüli kereskedelem bilaterális kereskedelemben elfoglalt arányát kifejező Grubel–Lloyd-index az 1960-as évek elején mért 0,25%-ról 1975-ben 0,4%-ra nőtt. Ám 1990-ben és 2006-ban egyaránt 0,52% maradt.

³⁶ OECD 1987.

³⁷ CAMPOS–CORRICELLI 2016.

³⁸ Megjegyzést igényel: statisztikai változások az idők folyamán csökkentik az adatok összehasonlíthatóságát. Az EU abszorbeálja a svájci pénzügyi szolgáltatásexport 45%-át. Bankjai passportjogai hiánya ellenére Svájc kedvező megállapodást tárgyalt ki az EU-val, amikor EGT-csatlakozását tervezte az 1990-es évek elején.

4. ábra

A brit pénzügyi szolgáltatások exportja jelentős (a GDP %-ban)

Forrás: OECD 2016: „Trade in services by partner country”, in OECD International Trade and Balance of Payments (database), April.

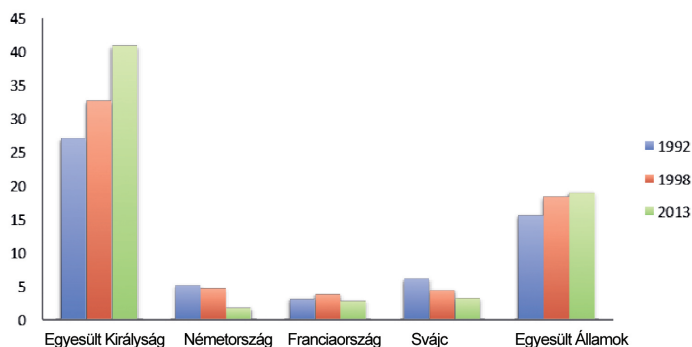
Pénzügyi kapcsolatok

Mennyire fontos az EU az Egyesült Királyság pénzügyi szektora számára? A pénzügyi szektor az elmúlt évtizedekben jelentősen nőtt. Az Egyesült Királyságban az 1970-es évekhez képest a pénzügyi szektor eszközértéke megnégyesződött. A brit pénzügyi szektor eszközeinek értéke 2014-ben a GDP 830%-át tette ki. A pénzügyi szolgáltatások teljesítik a nemzeti jövedelem 8%-át. Ez az arány mintegy 50%-kal magasabb, mint az EU-átlag. Az Egyesült Királyság egyes pénzügyi tranzakciókban világelső. A magánkötvények, a *hedge fundok* és a *határokon átnyúló bankhitelek* tekintetében messze megelőzi a többi EU-tagállamot.³⁹ A brit *biztosítási ágazat* a legnagyobb Európában és a harmadik a világban. A pénzügyi szolgáltatások (köztük a nyugdíjak és a biztosítások) képviselik a szolgáltatásexport több mint egynegyedét, s a legnagyobb külkereskedelmi többletet nyújtják a brit gazdaságban.

³⁹ Bank of England 2015.

Az Egyesült Királyság *pénzügyi szektora növekedésében jelentős szerepet töltött be az egységes piac*. A brit pénzügyi szektor vállalkozásai számára előny származott az útleveléből. Az egységes piac kiépítésétől a brit pénzügyi szolgáltatáskereskedelem a GDP arányában jóval gyorsabban nőtt, mint az OECD hasonló átlaga.⁴⁰ Az Egyesült Királyság pénzügyi és biztosítási szolgáltatásexportjának mintegy egyharmada az EU többi tagállamába irányult. A brit banki befektetések többsége is az EU-ban található. A befelé irányuló működő tőkebefektetés (FDI) az 1990-es évek eleje óta ugyancsak gyorsult. Következésképpen a pénzügyi szektor erősen érintett lenne az egységes piacra lépés elvesztése esetén.

Az Egyesült Királyság hasznot húzott az európai integrációból pénzügyi ágazata fejlődését tekintve. A belső piachoz történő hozzáférés hozzájárult az Egyesült Királyság mint vezető pénzügyi központ pozíciójának megerősítéséhez.⁴¹

5. ábra

Devizatranzakciók: országarányok az összes tranzakcióban

Forrás: <https://voxeu.org/article/some-unpleasant-brexiteconometrics>

London hagyományosan a nemzetközi valutatranzakciók fő központja. Az 1990-es évek elejétől az Egyesült Királyság részesedése a valutatranzakciókban erőteljesen – a világpiac 25%-áról több mint 40%-ára – növekedett.⁴² Megjegyzést igényel: a valutatranzakciók 2013-ban napi 6 trillió USD-t tettek ki (ez a globális pénzügyi tranzakciók legnagyobb tétele). Noha még az USD dominál, a valutatranzakciók több mint egyharmada euróban történik. Mint az 5. ábra mutatja: az Egyesült Királyság lényeges részesedést szerzett a devizatranzakciókban az euróövezet fő szereplői, Németország és Franciaország, továbbá Svájc terhére (5. ábra). E jelenségnek döntően technológiai okai lehetnek, ám az EU-tagság is fontos szerepet tölthet be abban.

Az EU egységes piaca töltött be központi szerepet az Egyesült Királyság mint nemzetközi pénzügyi központ megszilárdulásában. A brit pénzügyi szektor komparatív előnyei (hagyomány, rugalmas szabályozás, termékdiverzifikáció, emberi tőke, nyelv stb.) segítették az európai integráció előnyeinek, lehetőségeinek a kihasználását. Az Egyesült Királyság a legnagyobb szereplő az eurótranzakciókban, miközben nem tartozik az euróövezetbe.

⁴⁰ Bank of England 2015.

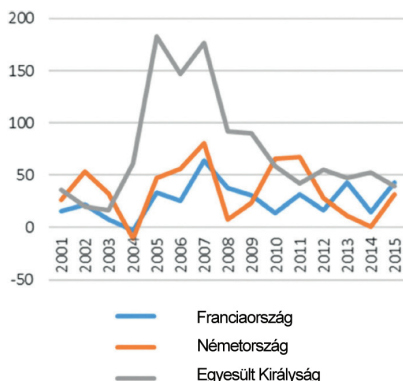
⁴¹ CAMPOS–CORRICELLI 2016.

⁴² LANE–MILESI-FERRETTI 2007.

Külföldi közvetlen beruházások (FDI)

Az Egyesült Királyság hosszú ideig a külföldi közvetlen beruházások (FDI) egyik legjelentősebb célpontja volt. A külföldi közvetlen beruházások a brit gazdaság teljesítményének fontos determinánsai.

A külföldi közvetlen beruházások beáramlása a legutóbbi pénzügyi és gazdasági krízis előtti években minden idők legmagasabb szintjét érte el. Noha a beáramlás a krízis kitörését követően csökkent, továbbra is az Egyesült Királyság annak egyik fő célpontja Európában (lásd: 6. ábra).

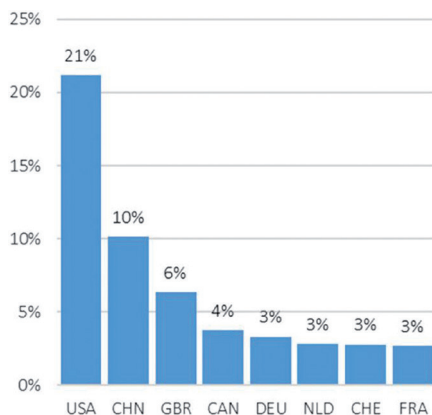

6. ábra

Külföldi közvetlen tőkebeáramlás (milliárd USD)

Forrás: DHINGRA et al. 2017

2014-ben a világ külföldi közvetlen beruházásai állományának 6%-a az Egyesült Királyságban volt megtalálható. Ezt az arányt csak az Egyesült Államok és Kína múlta felül (lásd: 7. ábra).

7. ábra

Arány a külföldi közvetlen tőkebefektetések állományából

Forrás: DHINGRA et al. 2017

2015-ben a világ zöldmezős beruházási projektjei 7,4%-a az Egyesült Királyságban valósult meg. Összehasonlításképpen: ugyanez az arány Németország esetében csak 1,6% volt.⁴³

A beruházás és a beruházás adott országban történő elhelyezésének okai sokfélék és bonyolultak. Két alapvető, egymást nem kizáró dimenzió igényel kiemelés:

1. *keresleti oldal*: hozzáférés a külföldi piachoz vagy a fogadó országban, vagy a szomszédos országokban;
2. *kínálati oldal*: helyi, komparatív előnyök kihasználása bizonyos folyamatokban vagy a termelés inputjában, ezek a globális értékláncok létezésének az alapjai.

Miért vonzó hely jelenleg az Egyesült Királyság a külföldi közvetlen beruházások számára?

Keresleti oldalon az Egyesült Királyság 60 millió fogyasztóból álló piaccal rendelkezik. Az egy főre jutó átlagos GDP mintegy 41 000 USD. Egyes külföldi közvetlen beruházások csak a brit piac kiszolgálására irányulnak. Ám az Egyesült Királyság leggyakrabban exportplatformként szolgál az érintett vállalatok számára, hogy hozzáférjenek az egységes európai piachoz, azaz a többi tagállam piacaihoz. Az EU-tagság révén a brit lokáció jelenleg is 443 millió további fogyasztó elérését tudja biztosítani a nem EU-ban működő vállalatok számára. Az Egyesült Királyság nélkül számított EU-tagállamok (EU27) egy főre jutó GDP-je 33 000 USD. Mindez mind az ipari, mind a szolgáltató ágazatokra érvényes. A passporting jogok lehetővé teszik, hogy a pénzügyi szolgáltató vállalkozások zavartalanul kiszolgálják a fogyasztókat az országhatárokon keresztül.

Önmagában a piaci hozzáférés nem magyarázhatja meg: miért az Egyesült Királyság a külföldi közvetlen beruházás elsősorú célpontja az EU-ban. Valamennyi tagállam számára lehetséges e piacra jutás. Kínálati oldali tényezők magyarázhatják az Egyesült Királyság vonzerejét a globális értékláncba tartozó egységek lokációja tekintetében. Az Egyesült Királyság ebben az üzleti modellben a következő előnyöket kínálja:

- fizikai javak alacsony szállítási költségét a nyersanyagoktól a késztermékekig az értéklánc mentén;
- biztonságot és védelmet nyújtó jogi környezetet, a szellemi tulajdon tekintetében is;
- a képzett munkához történő hozzáférést.

E kínálati oldali tényezők, amelyek a külföldi közvetlen beruházást az Egyesült Királyságba vonzzák, és az országban tartják, belülről kapcsolódnak a brit EU-tagsághoz. Az egységes piac megkönnyíti a javak szállítását az értéklánc mentén olyan vállalatokkal, amelyek az inputokat nagyrészt más EU-tagállamokból vásárolják. Ebben az esetben nem merülnek fel származási szabályok, a kereskedelem vámmentes, s csak minimális nem vámjellegű bürokratikus költségek vonatkoznak rá. Ezen túlmenően az Egyesült Királyság vonzerővel rendelkezik a magasan képzett európai munkaerő számára, amely a teljes belső piac tekintetében zavartalanul elérhető. Mindezek további lokációs előnynek tekinthetők. Következésképpen *az áruk, a szolgáltatások és a személyek szabad mozgása a belső piacon növeli az Egyesült Királyság külföldi közvetlen működőtőke-vonzó képességét.*

⁴³ lásd: DHINGRA et al. 2017.

3. táblázat

A foglalkoztatás aránya a külföldi tulajdonban álló leányvállalatokban az Egyesült Királyságban, ágazatonként

A teljes foglalkoztatás aránya							
	Külföldi foglalkoztatás összesen (2014)	Külföldi tulajdonú leányvállalatok	EU- tulajdonú leányvállalatok	Nem EU- tulajdonú leányvállalatok	Németországi tulajdonú leányvállalatok	Amerikai tulajdonú leányvállalatok	Kínai és indiai tulajdonú leányvállalatok
Mezőgazdaság, halászat, faki-termelés	491 458	2%	1%	0%	0%	0%	0%
Bányászat	61 187	52%	22%	30%	3%	12%	18%
Élelmiszer-, italgyártás	430 319	34%	18%	16%	1%	8%	0%
Textilipar	171 000	10%	5%	5%	0%	2%	0%
Papír- és nyomdaipar	183 397	19%	10%	8%	1%	5%	0%
Gumi, műanyag, köolajszármazékok gyártása	176 204	29%	15%	14%	2%	8%	7%
Vegyszer- és gyógyszeripar	152 653	44%	13%	31%	3%	21%	1%
Ásványfeldolgozás	484 439	23%	10%	13%	2%	5%	4%
Számítógép-, gép-, elektromosberendezésgyártás	535 766	41%	16%	25%	5%	16%	0%
Autó- és szállítóberendezésgyártás	290 749	46%	15%	31%	5%	9%	9%
Bútoripar	171 767	12%	6%	7%	1%	4%	3%
Közművek	329 850	34%	27%	7%	7%	3%	4%
Építőipar	1 551 054	8%	6%	2%	0%	1%	2%
Nagy- és kiskereskedelem	5 078 376	19%	9%	10%	2%	7%	0%
Szállítás	1 248 629	27%	19%	8%	7%	2%	0%
Szállás, ételmezés és turizmus	3 068 907	13%	6%	7%	1%	4%	3%
Média és kiadás	407 403	26%	9%	17%	2%	13%	1%
Információs technológia	833 555	25%	8%	18%	1%	10%	2%
Pénzügy és biztosítás	1 115 694	30%	11%	18%	2%	11%	0%
Ingatlan	1 425 237	10%	5%	5%	0%	2%	0%
Professzionális szolgáltatások	3 873 933	11%	5%	6%	0%	4%	0%

A teljes foglalkoztatás aránya							
	Külföldi foglalkoztatás összesen (2014)	Külföldi tulajdonú leányvállalatok	EU-tulajdonú leányvállalatok	Nem EU-tulajdonú leányvállalatok	Németországi tulajdonú leányvállalatok	Amerikai tulajdonú leányvállalatok	Kínai és indiai tulajdonú leányvállalatok
Oktatás és kutatás	3 576 685	1%	0%	1%	0%	1%	0%
Egészségügy	3 740 822	4%	2%	2%	0%	1%	1%
Egyéb	785 724	3%	1%	2%	0%	1%	0%
Összes (a közszektor kivételével)	30 184 808	14%	7%	7%	1%	4%	1%

Forrás: DHINGRA et al. 2017

A 3. táblázat mutatja: a külföldi tulajdonú leányvállalatok a magánszektor foglalkoztatásának 14%-át tették ki az Egyesült Királyságban 2014-ben (3. táblázat). A külföldi közvetlen beruházásállomány a brit GDP 58%-át, a beáramlás a 2014. évi beruházások 10%-át képviselte. E beruházások nagy része az EU-tagállamokból és az Egyesült Államokból érkezett. Allen és Dar (2013) kimutatták: az Egyesült Királyság kifelé irányuló külföldi közvetlen beruházásának csaknem a fele az EU-ba irányul. A befelé irányulónak pedig a fele származik onnan. A brit foglalkoztatás 7, illetve 4%-a az EU-tagállamok és az Egyesült Államok vállalkozásai tulajdonában álló leányvállalatokban valósul meg. Ezek az arányok a külföldi közvetlen beruházások áramlásával konzisztensek, gravitációs modellt követve, éppen úgy, mint a kereskedelmi áramlások.⁴⁴ A külföldi közvetlen beruházások áramlása földrajzilag közeli és nagy gazdaságok között következik be. E „közelséget” növelik a közös intézmények. Bruno és munkatársai (2016) becslése szerint a külföldi közvetlen beruházások beáramlása az Egyesült Királyságba 1986 és 2014 között az EU-tagság hiányában 22%-kal kevesebb lett volna.

A külföldi közvetlen beruházások az egyértelmű komparatív előnyökkel rendelkező ágazatokban összpontosulnak: a pénzügyi szektor, a bányászat, a szállító berendezések előállítás, valamint a magas helyi igényeket kielégítő ágazatok (élelmiszer és ital). Az e tőkét működtető vállalkozások korábban létező brit vállalatok és külföldi vállalatok összeolvadása vagy akvizíciója következménye. A leányvállalatok vagy külföldi vállalatok nagyobbak, termelékenyebbek, innovatívabbak és több embert alkalmaznak, mint a hazai tulajdonú vállalatok ugyanabban az iparágban (lásd például az Egyesült Királyság tekintetében).⁴⁵ Külföldi tulajdonú leányvállalatok pozitív tovagyrúzéseket nyújtanak szállítóik és fogyasztóik irányában.⁴⁶ Az előnyök egy része azért jön létre, mert a külföldi vállalatok az egyébként is nagyon termelékeny vállalatokba ruháznak be.⁴⁷ Ugyanakkor néhány előny annak köszönhető, hogy multinacionális vállalat részét képezik. A külföldi tulajdon a beruházás, a K+F, a munkahelyteremtés és új kereskedelmi csatornák keresése irányában gyakorol új ösztönzést.⁴⁸

⁴⁴ ANDERSON 2011.

⁴⁵ GRIFFITH–REDDING–SIMPSON 2004.

⁴⁶ JAVORCIK 2004.

⁴⁷ CRISCUOLO–MARTIN 2009.

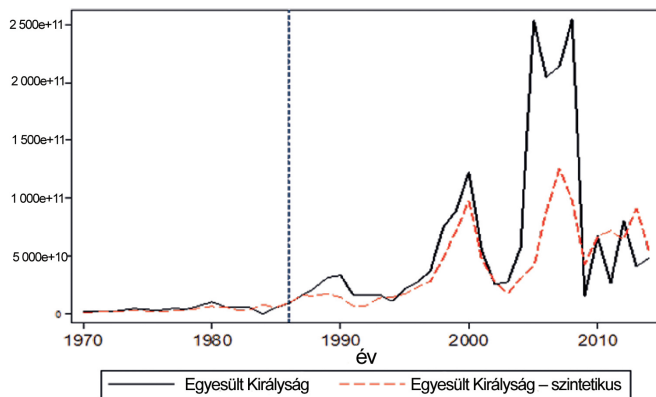
⁴⁸ ARNOLD–JAVORCIK 2009; GUADELUPE–KUZMINA–THOMAS 2012.

Mennyire fontos az EU az Egyesült Királyság beruházásaiban? Az Egyesült Királyság FDI-állománya meghaladja a GDP 57%-át. Az EU-n belül a legmagasabb FDI az Egyesült Királyságba irányul, a Nagy-Britanniába irányuló FDI több mint a fele az EU-ból származik. A legnagyobb szereplők abban Hollandia, Franciaország, Luxemburg és Németország, illetve az EU után az Egyesült Államok.

Az FDI láthatóan szorosan kapcsolódik az egységes piachoz. Az Egyesült Királyság vonzó célpont a külföldi befektetések számára. Viszonylag liberalizált hazai piaci és az erős jogi, intézményi keretek jellemzik. Ugyanakkor az FDI-t a belső piac elérésének lehetősége is vonzza. Szignifikáns kapcsolat mutatható ki az EU-tagság és a befelé irányuló FDI között.⁴⁹

A befelé áramló FDI fontos szerepet tölt be a brit gazdaságban. A válság előtt (2008-ban) az Egyesült Királyságba irányuló FDI-beáramlás 142 milliárd GBP csúcsot ért el. Azóta annak értéke csökkent (2014-ben 28 milliárd GBP volt). A beáramló FDI a legutóbbi 10 évben a GDP 0,4–11%-át tette ki. Ez tette lehetővé a magasabb belső felhasználást. Egyébként a brit háztartásoknak kellett volna hasonló nagyságrendű pótlólagos megtakarítást teljesíteniük. Amilyen mértékben az FDI eredményeképp nőtt az aggregált beruházás, annyiban az FDI magyarázza a többletkibocsátást és jövedelmet. Például Haskel és munkatársai (2007) szerint szignifikáns kapcsolat áll fenn a befelé irányuló FDI és a termelékenység között az Egyesült Királyságban. A külföldi jelenlét 10 százalékpontnyi növekedése a termelékenység 0,5%-os növekedésével járt együtt.

Az FDI és a külföldi beruházás más formái különösen fontosak voltak a brit pénzügyi szektorban. Az Egyesült Királyság nemzetközi kötelezettségei a GDP 500%-át tették ki 2015 végén. Annak mintegy fele monetáris és pénzügyi intézményekbe történt befektetés volt. A befelé irányuló FDI felét pénzügyi közvetítésre és biztosításra fordították. Ez az arány magasabb az Egyesült Királyságban, mint a fejlett országok (beleértve az Egyesült Államokat) mediánja (Standard and Poor's 2015). Az Egyesült Királyság meghatározó pozíciója a nemzetközi pénzpiacokon nagyrészt az FDI-vel magyarázható.

8. ábra

Milyen lenne a nettó FDI-beáramlás, ha Nagy-Britannia 1986-ban kimarad az egységes piacból?

Forrás: CAMPOS et al. 2015b

⁴⁹ FOURNIER et al. 2015; BRUNO et al. 2016; DHINGRA et al. 2016b.

A külföldi közvetlen beruházások jól megalapozottak. Az FDI nemcsak hozzájárul az élenjáró menedzsment gyakorlat diffúziójához, növeli a versenyt és fellendíti a technológiai innovációt. Ugyanakkor mindezt viszonylag rugalmasabb és fenntartható módon valósítja meg (például portfólióberuházások).

Az Egyesült Királyság az FDI egyik fő célpontja Európában. A nettó FDI-beáramlása csekély volt az 1990-es évek közepéig. Két időszakban azonban jelentős volt a bővülés: a kilencvenes évek második felében, illetve a nagy pénzügyi válságot megelőző időszakban. Időközben az FDI aránya a szolgáltatások területén bővült.⁵⁰ Az irodalom eddig kevésbé tártta fel annak potenciális okait, hogy a beruházók miért az Egyesült Királyságot választják Németországgal vagy Írországgal szemben. Az európai integráció mindazonáltal szignifikáns szerepet játszhat. Campos és Coricelli (2015b) úgynevezett „tényellentét” becsléseket végzett az egységes piaci program 1986. évi elindításának az Egyesült Királyság nettó FDI-beáramlására gyakorolt hatásairól. A 8. ábra szaggatott vonala mutatja, mi lett volna a nettó FDI-beáramlás, ha az Egyesült Királyság kimarad az egységes piacból (8. ábra). Az ábrából egyértelműen kitűnik: az egységes piac kulcsszerepet töltött be az FDI mobilizálásában. A belső piacból történő kimaradás esetéhez képest kimutatható nettó FDI-többlet az euró bevezetése után, a dotcom buborék kipukkadása és a nagy recesszió közötti időszakban mutatható ki. Az Egyesült Királyságba történő nettó FDI-beáramlás a tárgyalt időszakban jelentős ingadozást mutatott. (Talán a nem helyhez kötött szolgáltató szektor magas részarányát tükrözve.) Végezetül látható: a belső piac előnyei 2009 után már csak mérsékelt módon növelték tovább a nettó FDI-t.

Migráció

Mekkora a migráció az EU-ból? A migráció nemzetközileg elfogadott definíció szerint: az emberek több mint egy évre jönnek dolgozni az érintett országba. Az Egyesült Királyságba irányuló, e definíció szerinti migráció az 1990-es évek elejétől növekedett. A migránsok száma az EU-ból az előző évtizedben nőtt. 1995 és 2015 között az EU-tagállamokból érkező migránsok száma megháromszorozódott. E folyamat különösen a keleti kibővülés után erősödött fel, elsősorban Lengyelországból.⁵¹

2006 óta az Egyesült Királyságba érkező bevándorlók száma évi 500 ezer fő körül ingadozott. Az EU-tagállamokból érkező bevándorlók száma a nem EU-tagállamokból érkezők szintjére emelkedett. Az EU15-tagállamok esetében a gyengébb munkapiacok magyarázhatják e folyamatot. Bulgária és Románia esetében az átmeneti tilalom 2013 végétől megszűnt, s azóta erőteljes a beáramlás onnan. A 2004-ben csatlakozott országok esetében a beáramlás 2006–2008 időszakában nőtt, azóta stabilizálódott.⁵²

2014-ben az Egyesült Királyságba irányuló nettó beáramlás fele az EU-ból származott. A biztos állással rendelkező vagy munkát kereső dolgozók éves bevándorlása az aktív munkaerő 0,8%-át teszi ki. E bevándorlás az elmúlt két évtizedben segített az Egyesült Királyságban

⁵⁰ DRIFFIELD et al. 2013.

⁵¹ VAN REENEN 2016.

⁵² lásd: OECD 2016.

a munkaerő növekedési rátáját az EU többi részének átlaga felett tartani. Az EU-tagállamokból érkezett, foglalkoztatott migránsok száma meghaladja a 2 millió főt. Ez a brit munkaerő 6%-a.

Mi a makroökonómiai hatása az EU-ból kiinduló migrációnak? *Az EU-migránsoknak magas a foglalkoztatási rátájuk.* Az EU-ból érkező migránsok láthatóan nagyrészt foglalkoztatási kilátásokért vándorolnak be az Egyesült Királyságba. Jellemzően magas munkanélküliségi rátával jellemezhető tagállamokból.⁵³ Az EU-ból érkező migránsok 40%-ának már van munkahelye az Egyesült Királyságba érkezésükkor. További negyedrészüket munkát keres. Az EU-ból érkező migránsok foglalkoztatási aránya magasabb, mint az Egyesült Királyságban születetteké.⁵⁴

Főképp az EU-ból érkezett bevándorlók jelentősen hozzájárultak a brit GDP növekedéséhez. Az EU-ból érkező bevándorlók foglalkoztatási aránya magasabb volt, mint a helyben születetteké, illetve a többi migráns csoport esetében. A legmagasabb az EU8-tagállamokból érkező migránsok foglalkoztatási rátája. Az EU-ból érkező bevándorlók képzettsége kedvező. (Az EU8-ból érkezők munkabére általában alacsony.) A bevándorlás kulcsfontosságú szerepet töltött be a munkapiacban. Az Egyesült Királyságban 2005–2015 között mintegy 2,5 millió munkahely jött létre. Abból 2,2 milliót bevándorló tölt be. (Azok 60%-a az EU-ból érkezett.) A bevándorlók átlagosan 0,7%-kal járultak hozzá a brit GDP előállításához. Ez utóbbi az évi növekedésnek nagyjából a fele. Az EU-ból érkező munkavállalók némileg magasabb arányban járultak hozzá a teljesítményhez. A bevándorlás enyhíti a népesség idősödésének a hatásait. Hosszú távú gazdasági előnyt eredményez a brit gazdaság számára.

Kevésbé bizonyítható, hogy az EU-ból érkező migránsok a brit állampolgárok állásvesztését vagy alacsonyabb béreit okoznák. Az empirikus tanulmányok nem támasztják alá, hogy rögzített „lump of labor” (fixed „lump of labor”) volna elérhető a munkavállalók számára, illetve az EU-migránsok kiszorították volna az Egyesült Királyságban születetteket állásaikból. Ugyanakkor bizonyítható, hogy az EU-migránsok munkája előmozdította a vállalatok számára, hogy a dolgozók jobban illeszkedjenek a munkába, lehetővé téve, hogy hatékonyabban dolgozzanak, és általában javítsák a munkakínálatot.

Csekély bizonyíték van arra, hogy a migránsok befolyásolják az Egyesült Királyságban születettek foglalkoztatását.⁵⁵ Valójában a brit születésűek foglalkoztatása rekordszintre emelkedett, miközben nőtt a migráció az EU-tagállamokból. Gilpin és munkatársai (2006) nem találtak bizonyítékot arra, hogy a migráció hozzájárult volna a brit munkanélküliséghez.⁵⁶ Monacorda és munkatársai (2012) érvelése szerint a migránsok és a brit születésűek általában nem versenyeznek ugyanazokért az állásokért. A migránsok túlnyomórészt alacsonyan fizetett szolgáltatási területen működő munkahelyekre lépnek be, noha képzettségük magasabb.⁵⁷ Az Egyesült Királyságban születettek a magasabban fizetett ágazatokban növelték a foglalkoztatottságot. A kevésbé képzettek esetében a magasabb munkanélküliséggel fennálló kapcsolat gyenge.⁵⁸ Wadsworth (2015) nem figyelt meg kapcsolatot a kevésbé képzettek (definíció szerint: akik 16 éves korukban hagyták el az iskolát), az ott született NEET (Not in Education,

⁵³ Az EU-n belüli kelet–nyugati migráció hajtóerőiről lásd: ATOYAN et al. 2016; KAHANEC et al. 2014.

⁵⁴ WADSWORTH et al. 2016.

⁵⁵ PORTES 2016.

⁵⁶ Lucchino és munkatársai (2012) vizsgálták a kapcsolatot az aggregált munkanélküliség és a Nemzeti Biztosító regisztrációja között, s nem találtak kapcsolatot.

⁵⁷ lásd: DUSTMANN et al. 2013.

⁵⁸ LEMOS–PORTES 2008.

Employment or Training) ifjúság arányában, sem a bevándorlók arányának változásában, s a munkanélküliség változása a magasabb és alacsonyabb migránsbeáramlást teljesítő régiók között sem bizonyított.

A brit munkapiacra végzett elemzések szerint a bevándorlóknak nincs nagy hatásuk az átlagbérré.⁵⁹ A kevésbé képzettek bérét illető bizonyítékok vegyesek. Egyes iparágakban a migrációnak negatív hatása lehet. Számos kutatás⁶⁰ csekély negatív hatást talált az alacsonyabb jövedelemre és pozitívakat a magasabb jövedelemre. Mások azonban nem találtak meggyőző eredményeket. Wadsworth és Vaitilingam (2015) arra következtetnek, hogy ha voltak is hatások, azok csak csekély mértékűek lehettek.⁶¹

A migráció egyaránt növelte a kibocsátást és a termelékenységet. A migráció közvetlenül hozzájárult a munkakinálat bővüléséhez, ezzel közvetlenül növelte a kibocsátást. Az EU-ból érkező bevándorlók általában képzettebbek az Egyesült Királyságban születettekénél. Az iskolázottsági szint rése a migránsok és az ott születettek között idővel emelkedett.⁶² Túlreprezentáltak mind a magasan, mind az alacsonyan fizetett állásokban. Empirikus vizsgálatok szerint a migráció pozitív hatást gyakorol az egy főre jutó GDP-re.⁶³ A nettó migráció 50%-os csökkenése a termelékenység 0,3%-os mérséklődésével jár.⁶⁴

Az EU-ból érkező bevándorlók *pozitívan járulnak hozzá a közpénzügyekhez.* Támaszkodnak a brit jóléti rendszerre, mint ahogyan a brit bevándorlók is támaszkodnak arra más EU-tagállamokban. (Mintegy 30 000 brit állampolgár kap munkanélküli segélyt más EU-tagállamban.) Minthogy az EU-tagállamokból érkező bevándorlók nagy többsége dolgozik, kevésbé valószínű, hogy munkán kívüli juttatásokban is részesülnének. Az új tagállamokból érkezők alacsonyabb bért kapnak, ezért gyakrabban jogosultak adóhitelre. A bevándorló (azon belül: más EU-tagállamból érkező) háztartások nettó fiskális hozzájárulása az Egyesült Királyságban pozitív.

Az EU-ból érkező migránsok nettó fiskális hozzájárulást teljesítenek az Egyesült Királyság számára. Mint láthattuk, az EU-ból érkező migránsok foglalkoztatási aránya magasabb, mint a brit állampolgárok esetében. A bevándorlók általában fiatalabbak és jobban képzettek.⁶⁵ Következésképpen átlagosan kevesebb munkanélküli segélyt kapnak, és kevésbé terhelik az egészségügyi szolgáltatásokat. Az EGT-migránsok a munkában állók támogatásának 10%-át kapják. A brit munkaerő 6%-át teszik ki, tükrözve az alacsonyan fizetett fizikai dolgozók magasabb arányát. Az EU-ból, s különösen a 2004-ben csatlakozott tagállamokból érkező migránsok a becslések szerint nettó pozitív fiskális hozzájárulást teljesítenek.⁶⁶ A közvetett fiskális hozzájárulás is valószínűleg pozitív, abban a mértékben, amennyiben a migráns

⁵⁹ lásd: MONACORDA et al. 2006; DUSTMANN et al. 2005.

⁶⁰ BLANCHFLOWER–SHADFORTH 2009; NICKELL–SALEHEEN 2008; DUSTMANN et al. 2013.

⁶¹ Egyes kutatások szerint a migráció legutóbbi hullámával érkezettek a korábbi migránsok munkaerőpiaci helyzetére gyakorolhattak – mérsékelt – negatív hatást (MANACORDA–MANNING–WADSWORTH 2012).

⁶² WADSWORTH 2015.

⁶³ BOUBTANE et al. 2015.

⁶⁴ PORTES 2015.

⁶⁵ Migration Observators 2016.

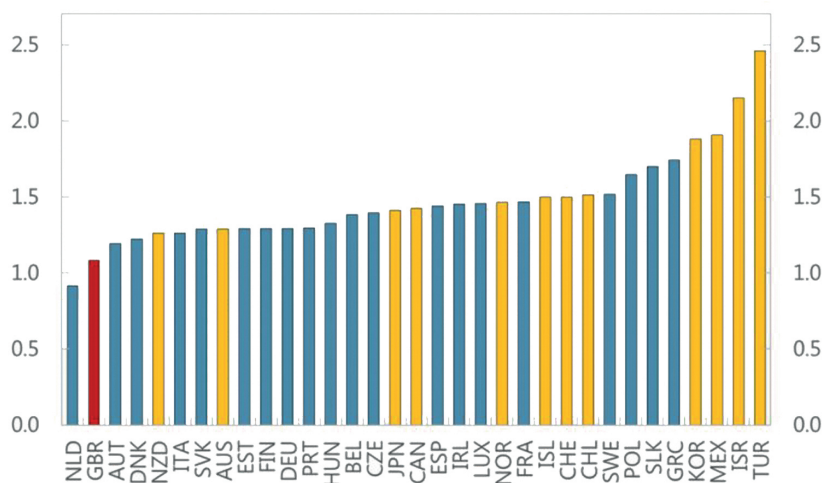
⁶⁶ DUSTMANN–FRATTINI 2014.

Dustmann és Frattini (2014) szerint 2001 és 2011 között az európai bevándorlók nettó fiskális hozzájárulása csaknem 20 milliárd font volt. Jonathan Portes szerint az EGT-országokból érkezők több mint 3 milliárd font adót fizettek és mintegy 0,5 milliárd font támogatást igényeltek.

dolgozók a vállalatok hatékonyabb működését teszik lehetővé, illetve a migránsok képzési költségeit nagyrészt máshol viselték.

Deregulációs potenciál

Milyen deregulációs potenciált nyújthat az EU elhagyása? Egészében a brit szabályozottság jelenleg is viszonylag mérsékelt. Viszonylag liberális a termék- és a munkapiacok szabályozása. Az Egyesült Királyság az európai gazdaságok között második helyen áll a termékpiacok liberalizálásában, az Egyesült Államokkal azonos szabályozottsági szinten (lásd: 9. ábra).⁶⁷

9. ábra

OECD termékpiaci szabályozási indexek (PMR) összehasonlítása

Megjegyzések: A kék szín az EU-tagállamokat jelöli, a sárga pedig a nem EU-s tagországokat

Forrás: OECD 2016

Az EU-tagság nem korlátozza a deregulációt. Az EU-gazdaságok általában liberalizáltabbak, mint az OECD-átlag. A legkevésbé szabályozott piac az EU-tagállamok között Hollandiáé. 1998 és 2013 között az EU-tagállamok termékpiaci liberalizációs besorolásukat jelentősebb mértékben javították, mint az EU-n kívüli gazdaságok. (Utóbbiak között az EU-val liberalizált kereskedelmet folytató Norvégia, Izland és Svájc, továbbá más angolszász államok – Ausztrália, Kanada, Új-Zéland és az Egyesült Államok találhatók.) Az Egyesült Királyság az OECD-tagállamok munkapiaci rugalmassági sorrendjében a negyedik helyet foglalja el. Foglalkoztatásvédelmi szabályozása (EPL) mérsékeltebb, mint Franciaország, Hollandia és Németország esetében.

⁶⁷ E besorolás az OECD termékpiaci regulációs indexén alapul, 2013. évi adatok felhasználásával.

Az Egyesült Királyság a nemzetközi összehasonlításban a leggyengébben a hazai szinten ellenőrzött szabályozások (szabályozási eljárások, licenc és engedélyező rendszerek komplexitása) esetében szerepel. (E szabályokat az EU nem kívánja meg.) Például a tervezés, illetve a lakóházak építésére vonatkozó szabályok és korlátozások teljesen hazai ellenőrzés alatt állnak. Azokat egyes elemzők gazdaságilag különösen károsnak tekintik.

Valószínű, hogy a jelenleg EU-szinten meghatározott számos szabályozást az EU-ból történő kilépést követően hasonló hazai szabályokkal helyettesítik. Például az európai környezeti szabályozás költséget jelent a brit vállalkozások számára. Ugyanakkor az Egyesült Királyságnak a brexit után EU-szabályok hiányában is gondoskodnia kellene a környezetvédelemről. Hasonlóképpen a Bank of England jelezte, valószínűtlen, hogy a jelenlegi EU-pénzügyi szabályozást teljesen elvetnék. E szabályok közül több globális, az Egyesült Királyság által kifejezetten támogatott sztenderdeken alapul. Továbbá számos EU-szabályozást megtartanak, ha a britek jelentős hozzáférést kapnak a belső piachoz (például a svájci modellhez hasonló konstrukció esetében).

A puha brexit szcenárió nem engedne nagyobb változást a szabályozás területén. Az egy-
eséges piacon történő részvételhez Norvégiának és Svájcnak is ugyanazokat a szabályozásokat kell alkalmazniuk, mint az EU-tagállamoknak. (Ám a szabályozás meghatározásában történő részvétel lehetősége nélkül.)

Közös költségvetés

Mennyit fog az Egyesült Királyság kormánya az EU-nak fizetni? A britek nominálisan jelentős hozzájárulást teljesítenek az EU közös költségvetéséhez. Gazdaságuk méretéhez képest azonban hozzájárulásuk viszonylag mérsékeltnek minősíthető. A nettó hozzájárulás aránya évente változik, átlagosan a GDP 0,3%-a. Az Egyesült Királyság hozzájárulása 2014-ben bruttó 7 milliárd euró volt, a harmadik legmagasabb összeg az EU-ban. A nettó hozzájárulás azonban a GDP 0,3%-át tette ki. Alacsonyabb volt, mint Ausztria, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Olaszország, Hollandia és Svédország esetében.

Az EU közös költségvetése nagyjából a GNI 1%-át teszi ki. Ám az Egyesült Királyság 1984-től visszatérítést (rebate) kap. Ezért, illetve különféle további korrekciók miatt a brit hozzájárulás az EU közös költségvetéséhez a GNI arányában az egyik legkisebb: 2/3%, összehasonlítva például Belgium 1/3%-ával.⁶⁸ Ugyanakkor e hozzájárulások lényegesen meghaladják az EU-ból – különböző kiadási programok keretében – az Egyesült Királyságba áramló pénzüsségeket. E beáramló pénzüsségek ugyancsak nagyok, de nem a legnagyobbak: az Egyesült Királyságnak viszonylag kicsi a mezőgazdasági szektora – kisebb, mint az összes hozzáadott érték 1%-a, továbbá csak néhány régió jogosult az EU regionális fejlesztési támogatására. Ezért az Egyesült Királyság az EU-költségvetés nettó hozzájárulója.

⁶⁸ IMF 2016.

Puha versus kemény brexit

Az EU-ból történő kiválás folyamata valószínűleg hosszú és bonyolult lesz. Az 50. cikk szerint a kilépés feltételeit szabályozó megállapodás kidolgozására két év áll rendelkezésre. Ha két év után nem sikerül megállapodásra jutni, az Egyesült Királyság nem élvezheti az egységes piac előnyeit. Polgárai pedig nem utazhatnak és élhetnek tovább szabadon az EU-ban. Csak valamennyi tagállam egyetértése esetén hosszabbítható meg a tárgyalásokra rendelkezésre álló időszak.

A visszavonás (withdrawing) tárgyalási folyamata és az új megállapodás az 50. cikk szerint bonyolult folyamatot feltételez. Abban az Európai Bizottság, az Európai Tanács, az Európai Parlament és az EU Tanácsa egyaránt jelentős szerepet tölt be. A többi tagállam megnövelt („erőteljes”) minősített többsége szükséges (azaz legalább 20 tagállam a 27-ből, illetve a 27 tagállam lakosságának legalább 65%-a). A kereskedelmi témaköröket tartalmazó megállapodást kell jóváhagynia az Európai Parlamentnek és az Európai Tanács minősített többségének.

A visszavonás jelentős bizonytalanságot tartalmaz. Az 50. cikket még sohasem alkalmazták. Minél hosszabb ideig tartanak a tárgyalások, annál nagyobb a veszélye az új megállapodás tagállami politikai küzdelmek tárgyává válásának. A viták kiéleződése különösen akkor lehetséges, ha az Egyesült Királyság meg kívánja tartani hozzáférését az egységes piachoz, egyidejűleg szabadságát növelni kívánja a szabályozásokat és a migrációt illetően.

A brexit gazdasági forgatókönyvének alapidimenziója tehát a belső piachoz történő hozzáférés, kezdve a „puha” változattól egészen a „kemény” brexitig terjedően, ugyanakkor alapvető jelentőségű a kilépés koreográfiája. A megoldandó nagyszámú, bonyolult témakörre és a korlátozott időbeli lehetőségekre figyelemmel felmerülhet a „no-deal”, vagyis kilépési megállapodás nélküli, azaz *rendezetlen távozás* lehetősége is.

Mi történik a vámokkal, ha az Egyesült Királyság kilép az EU-ból? Az Egyesült Királyság csökkentheti az importvámokat, miközben – kitárgyalt megállapodások hiányában – az exportvámok és nem vámjellegű akadályok növekednek. Ha az Egyesült Királyság önállóan a WTO rendszerébe kerül, csökkentheti az addig az EU-vámunió (a közös vámtarifá) által meghatározott importvámokat. Ez utóbbi vámok esetenként magasak. Például az állati termékek átlagos vámterhelése az EU-ban mintegy 20%. Az EU-ban az átlagos vámteher 2014-ben 5,3% volt, némileg magasabb, mint egyes fejlett gazdaságokban. Az Egyesült Államokban a mutató 3,5% volt.⁶⁹ A WTO-rendszerben az Egyesült Királyság vagy magasabb MFN-vámost határoz meg az EU-val megállapodással rendelkező 60 országból érkező importra, vagy el kell törölnie az összes akadályt az összes WTO-tag előtt (lásd például Szingapúr esetét).

Hasonló a helyzet az EU esetében. Ha nincs új megállapodás az EU-val, az Egyesült Királyság EU-ba irányuló exportját az EU sztenderd MFN-vámjai terhelnék. (Szemben a jelenlegi akadály nélküli belső piaci lehetőséggel.) Az EU-ba exportáló brit vállalatok továbbá – minthogy a kilépés után az Egyesült Királyság már nem tagja az EU-vámunióknak – magasabb adminisztratív költségekkel, továbbá magasabb nem vámjellegű akadályokkal szembesülnek. (Utóbbival annyiban, amilyen mértékben az EU termék- és szolgáltatási sztenderdek eltérnek az Egyesült Királyságétól.)

⁶⁹ IMF 2016.

Az EU-val szükséges kereskedelmi megállapodás kitárgyalása komplex feladat. A lehetséges elrendezések attól függően változnak, hogy az Egyesült Királyság tagja marad-e az Európai Gazdasági Térségnek (mint Norvégia) egészen addig terjedően, hogy teljesen kilép, lemondva az összes EU-szabályról és -szabályozásról (4. táblázat). A különféle lehetőségeknek eltérő hatásuk van. A brexit hívei között sincs egyetértés a preferált elrendezésben. A tárgyalások időt igényelnek. A kilépés rendezésére az 50. cikk aktiválása után két év áll rendelkezésre. A formális kilépés és az új megállapodás közötti időben az MFN-szabályok érvényesek.

4. táblázat

Lehetséges brexit utáni megállapodások az Európai Unióval

Konstrukció	Példa	Jellemzők
Európai Gazdasági Térség (EEA)	Izland, Norvégia és Liechtenstein	Hozzájárulás az EU költségvetéséhez
		Az áruk, a szolgáltatások, a tőke, a személyek szabad mozgása
		Nem része az EU-vámuniónak
		Nagyon korlátozott hatás az EU-szabályozás meghatározásában
Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA)	Svájc	Hozzájárulás az EU költségvetéséhez
		Külön szektoronkénti megállapodások szükségesek
		Nincs passporting jog a bankok számára
		Nem része az EU-vámuniónak
Vámunió	Törökország	Fő szabályként vámmentes piacra jutás az egységes piacon, kivéve a mezőgazdaságot és a pénzügyi szolgáltatásokat
		Az EU külső vámtarifák átvétele a nem EU-kereskedelemben
Szabadkereskedelmi megállapodás (FTA)		Nagyon korlátozott hatás az EU-szabályozás meghatározásában
		Fő szabályként vámmentes piacra jutás az egységes piacon, de az EU-sztenderdeknek és termékszabályozásnak történő megfelelés szükséges
		Nincs szabad hozzáférés a szolgáltatáspiachoz, nincs banki passporting jog
WTO MFN		EU-val történő kereskedelem az EU külső vámtarifái alapján

Forrás: OECD (www.oecd.org) alapján

Jövőbeli kapcsolatok lehetőségei az Európai Unióval

Az Egyesült Királyság jövőbeli kapcsolatai az Európai Unióval széles skálán értelmezhetők. Nem lehetséges a tárgyalás eredményeinek előzetes meghatározása. Nem lehet részletes formális eredményeket előzetesen garantálni. Más országok példái alapján mutathatók be a lehetséges konstrukciók.

Egyrészt az *Európai Gazdasági Térség tagállamaihoz hasonló státusz* kiépítése lehetséges a brexit megvalósulása esetén (*EGT-tagság*). Az Egyesült Királyság megtarthatja tagságát az EGT-ben. Helyzete Norvégiához válna hasonlóvá. Az Egyesült Királyság továbbra is hozzáférne a belső piachoz. Ugyanakkor változatlanul meg kellene felelnie az egységes piac teljes szabályrendszerének. A négy alapszabadság rendszerében a személyek szabad mozgását

is fenn kellene tartania. Egyidejűleg elveszítené a belső piaci szabályok meghatározásában és az EU további döntéseiben történő részvétel lehetőségét. Támogatnia kellene a kohéziós tagállamokat. Ugyanakkor Norvégia a belső piaci részvételen túl nem része a vámuniónak, s nem élvezzi az EU kereskedelmi megállapodásainak előnyeit.

Norvégia, Izland és Liechtenstein úgy részei az EU belső piacának, hogy magának az EU-nak nem tagjai. Az Európai Gazdasági Térség tagjaiként férnek hozzá a több mint 500 millió fogyasztóhoz, az uniós költségvetésbe történő közvetlen befizetési kötelezettség nélkül. Ugyanakkor az EGT-tagoknak úgy kell átvenniük az EU belső piaci joganyagát, hogy a szabályozási döntésekbe nem szólhatnak bele. Minthogy nem tagjai az EU-nak, az európai intézmények munkájában sem vehetnek részt. Noha nem befizetői a közös költségvetésnek, pénzügyi terheket kell viselniük a szegényebb EU-tagok támogatásában. (Egy norvégra nagyobb összeg jut, mint amennyit a britek – nettó értelemben – fizetnek fejenként a közös költségvetésbe: 2014–2015. átlagában évi 115, illetve – a britek esetében – 79 euró. Norvégia nettó hozzájárulása a GDP 0,16%-a volt a jelzett években, míg a britek aránya a GDP 0,25%-a volt.)⁷⁰ Nem meglepő módon a brit népszavazás előtti napokban Erna Stolberg norvég miniszterelnök azt üzent a brit szavazóknak: ezt a változatot utálnák.⁷¹ Ráadásul a belső piac definitív eleme a szabad munkaerő-áramlás. Ezért a belső piacon maradás a brit munkaerőpiac brexit esetén remélt fokozottabb védelmét sem tenné lehetővé. Az EGT-tagokhoz hasonló jogállás a szuverenitás együttes gyakorlásához (az uniós döntéshozatalhoz) képest a szuverenitás csökkenését hozná Nagy-Britannia számára.

Kétoldalú megállapodás. A fentebb bemutatott EGT-forgatókönyvön túl felmerülhet a „svájci formula” alkalmazása is. A precedens Svájc. Kétoldalú szerződések révén vesz részt a belső piacon. Ugyanakkor nem része a vámuniónak. Noha Svájc és az EU általános biztonsági megállapodással rendelkezik, nincs szélesebb hozzáférés a pénzügyi szolgáltatásokhoz. Svájc is a schengeni rendszer része. Alkalmazza a belső piaci szabályokat. Támogatást nyújt az átlagosnál fejletlenebb EU-tagállamoknak. Nem rendelkezik szavazati joggal az EU jogalkotási rendszerében.

Svájc az EGT-nek sem tagja, mégis hozzáférhet a belső piachoz. Kétoldalú megállapodásokkal vette át a szükséges joganyagot. (Csak „önként” tettek így, de a gyakorlati eredmény nagyjából ugyanaz volt, mintha a norvég megoldást választották volna.) A Svájci Alap révén ugyancsak részt vesz a kohéziós tagállamok támogatásában. (Svájc nettó hozzájárulása azonban jóval csekélyebb Norvégiáénál az európai finanszírozáshoz: az Európai Bizottság adatai szerint a 2014–2015. évek átlagában a GDP 0,02%-a, egy főre vetítve pedig 12 euró volt.) Svájc – az Egyesült Királyságtól eltérően – a belső határellenőrzés nélküli schengeni övezetnek szintén tagja. Ugyanakkor a 2014-ben tartott svájci népszavazáson úgy döntöttek, hogy csak kvóták alapján engedik be az uniós munkavállalókat. Az EU továbbra is ragaszkodik a szabad munkaerő-áramláshoz. Svájccal szemben különböző válaszingedményeket fogadtak el. (Köztük a *guillotine clause*-t, amelyet a kvóták bevezetése esetén léptetnének életbe. Nem meglepő módon a svájci hatóságok – immár több mint három éve – csak vizsgálják a népszavazás nyomán alkalmazandó intézkedések lehetőségét.) Nincs tehát precedens a négy alapszabadság EU által is tudomásul vett differenciálására.

⁷⁰ Az Európai Bizottság idézett adatai Nagy-Britannia esetében a 2008–2014. évek átlagát mutatják. Lásd: DARVAS 2016.

⁷¹ GURZU 2016.

Felmerülhet, hogy egyszerűen *szabadkereskedelmi megállapodást* kössenek az EU-val, a bevándorlást pedig az ausztrálhoz hasonló pontrendszerrel⁷² korlátozzák. (Ezt támogatja a brexit melletti kampány két legfontosabb szereplője, Boris Johnson volt londoni polgármester, jelenleg külügyminiszter és Michael Gove volt igazságügy-miniszter is.) E konstrukció hasonló lenne Kanada státusához. Kanada a brexitnépszavazás időszakára már előrehaladott tárgyalásokat folytatott az Európai Unióval szabadkereskedelmi megállapodás megkötéséről.⁷³ A megállapodás messze nem jelent korlátok nélküli áruforgalmat, több területen vámok és kvóták maradnak a rendszerben. A megállapodás különféle, a belső piacon ismeretlen piacvédelmi lehetőségeket is tartalmaz. E konstrukció minden bizonnyal kevés lenne a briteknek, de legalábbis számos piacon szenvednének el veszteségeket.

E változat feltételezhetően nehezen volna elfogadható a többi EU-tagállam számára. Ugyanakkor Londonban is rádöbbenek: számos brit állampolgár más uniós tagállamokban dolgozik, s az ő védelmüket is szolgáló konstrukcióra lenne szükség.

Am a belső piacnak nemcsak a munkaerő, hanem *a tőke és a szolgáltatások szabadsága* is alapvető eleme. Annak hiánya nagyon hátrányos lenne a brit bankszektor számára. (A brit gazdasági teljesítmény közel egytizedét egyedül a londoni pénzügyi központ, a City nyújtja.) Jelenleg bármelyik brit bank az egész EU-ban végezhet műveleteket. A belső piacból történő kiválás esetén ezt a lehetőséget (*passporting*) elveszítenék.⁷⁴ Ha sikerülne is megállapodást kötniük a pénzügyi szolgáltatásokról, kimaradnak az uniós döntéshozatalból. Vagyis olyan szabályokat kell átvenniük, amelyek meghozatalába nem szólhatnak bele. (Pedig például a biztosítások közvetítésénél – Brüsszelben általános vélemény szerint – „mindig a britek lobbiztak”. A klíringházaikban pedig – köszönhetően az egységes piacnak – naponta több mint ezermilliárd euró cserél gazdát.)⁷⁵

A szabadkereskedelmi megállapodásnál a *vámunió* az EU-val erősebb kapcsolódást eredményezne, Törökország analógiájára. Annak keretében teljes vámmentesség, illetve az egyéb korlátozó tényezőktől mentesség jellemezné az áruforgalmat. Ugyanakkor a vámunió rendszerében nem érvényesül a négy alapszabadság (nemcsak a természetes személyek mozgása, hanem a *passporting* vonatkozásában sem); nincs továbbá intézményes lehetőség a szabályozásba történő beleszólásra. A törökök tehát úgy élvezik az árupiacra történő belépés előnyeit, hogy egyidejűleg szinte minden más szempontból önállóak maradnak. A törökök ugyanis éppen azt az aszimmetrikus lehetőséget kapják meg, amelyet a britek is szeretnének: hozzáférést a közös árupiachoz és önállóan szabályozható munkaerőpiacot. Ugyanakkor a török helyzet annyiban nagyon más, hogy oda nem áramlik jelentős számú munkaerő.

WTO-szabályok. A WTO-szabályokat az Egyesült Királyságnak és az EU-nak egyaránt be kell tartania. Am, ha az Egyesült Királyság elveszíti a belső piaci hozzáférést, akkor lényegében ugyanolyan státusa lesz, mint az EU-val preferenciális kereskedelmi megállapodással nem rendelkező államoknak. Azaz e rendszerben a kereskedelem a legnagyobb kedvezmény

⁷² Az a jól képzett, fiatal munkaerő bevándorlását teszi lehetővé.

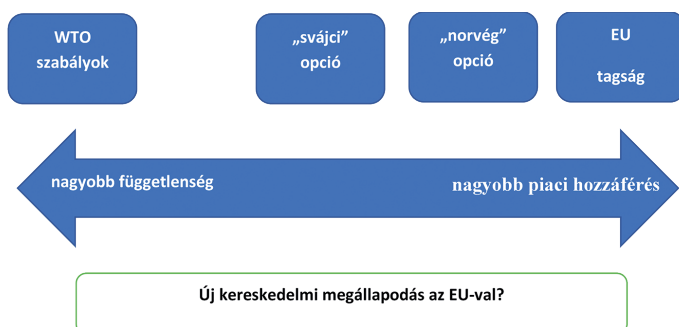
⁷³ Az elnevezés átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodás (CETA). A népszavazást követően felerősödött e – még létre sem jött – konstrukció brexitre történő alkalmazásának igénye. Liam Fox brit nemzetközi kereskedelmi miniszter – mindezekkel összefüggésben – a kanadai kormány segítségét kérte a brexittárgyalásokhoz. BUTLER–MONAGHAN 2016; David Davis brexitminiszter pedig a brexit kívánatos forgatókönyvét tekintve mintaadónak minősítette e rendszert. WINTOUR 2016.

⁷⁴ HÜTTL–MERLER 2016.

⁷⁵ BATSAIKHAN 2016.

elvé (MFN) alapján valósulna meg az Egyesült Királyság és az EU között. Ugyanakkor az Egyesült Királyság visszanyerné teljes szabadságát a belső szabályozásban, illetve a migráció visszafogásában. Nem kellene a továbbiakban hozzájárulnia az EU kohéziós rendszeréhez. Megállapodás hiányában e helyzet felé tart az Egyesült Királyság és az EU közötti kapcsolat.

Általánosságban: az új szabadkereskedelmi rendezés átváltási kapcsolatban áll a függetlenséggel (lásd: 10. ábra). Az EGT-tagság nem tűnik összhangban állónak az EU elhagyására irányuló választói felhatalmazással. Az EGT rendszerében az Egyesült Királyság továbbra is arra kényszerülne, hogy kövesse az EU belső piaci joganyagát, támogatást nyújtson a kevésbé fejlett tagállamoknak, s biztosítsa a munkaerő szabad áramlását. A WTO-szabályok alapul vétele felszabadíthatja az Egyesült Királyságot e követelmények teljesítése alól. Az Egyesült Királyság elvileg bármekkora importvámokat bevezethet, ám egyidejűleg magasabb exportvámokkal szembesülhet, s nem lesz hozzáférése a belső piachoz. Az Egyesült Királyság a lehetséges opciók között kompromisszumként „testre szabott rendezést” (*bespoke arrangement*) kereshet az EU-val. E megállapodásnak valószínűleg egyensúlyban kell tartania a belső piaci hozzáférés és a függetlenség céljait. Ám a belső piaci hozzáférés szükségképpen az EU belső piaci szabályainak történő megfelelést követeli meg. Azaz csak korlátozott függetlenséget tehet lehetővé. Minthogy a megállapodás politikai folyamat eredménye lesz, annak tartalma előre nem állapítható meg.

10. ábra

A brexit lehetséges forgatókönyvei: nagyobb piaci hozzáférés versus nagyobb szabadság

Forrás: IMF 2016

Milyen kereskedelempolitikai kapcsolatai lehetnek az Egyesült Királyságnak a világ többi részével az EU-ból történő kilépést követően? Az Egyesült Királyságnak valószínűleg újra kell tárgyalnia számos kereskedelmi megállapodást az EU-n kívül. Az Egyesült Királyság az EU tagjaként számos, az EU által kötött szabadkereskedelmi megállapodás részese. Az EU-ból történő kilépése esetén megszűnik e szabadkereskedelmi hozzáférés lehetősége. Ebben az esetben nem lehet a kontinuitás feltételezését alkalmazni.⁷⁶ Következésképpen: ha az Egyesült Királyság nem lesz képes jogi kontinuitást biztosítani azoknak a megállapodások-

⁷⁶ Annak révén a jogutód állam örökölheti a jogelőd állam szerződéses jogait és kötelezettségeit, mint például Csehszlovákia felbomlása esetében.

nak, amelyekben EU-tagsága révén vett részt, azokat újra kell tárgyalnia.⁷⁷ A bécsi egyezmény állam(ok) megszűnésének esetére vonatkozik. Az Európai Unióból történő kilépés esetén nem ez a helyzet. Határozottan kijelenthető: az államok közötti jogutódlás alapján jogi kontinuitás e kereskedelmi megállapodások esetében nem teremthető.

Az Egyesült Királyságnak az EU-val folytatott különlegesen bonyolult tárgyalásokkal egyidejűleg kellene új kereskedelmi rendezést kitárgyalnia EU-n kívüli kereskedelmi partnereivel. E feladat önmagában is nagy kihívást jelent. Az egyidejűleg hozzáadódik a megemelkedett bizonytalansághoz, illetve a várható kereskedelmi zavarokhoz. Mindazok valószínűleg túlmennek az 50. cikk kétéves „ablakán”.

A brexitről történt népszavazás időpontjában az EU-val történő egyetlen lehetséges elrendezés sem állt előtérben. Az EGT-tagság biztosíthatná az áruk, a tőke, a szolgáltatások és az emberek szabad mozgását. Ugyanakkor az Egyesült Királyság csak korlátozott befolyással lehetne a szabályozásra. Nettó hozzájárulás terhelné a kohéziós országok részére nyújtott transzferekkel összefüggésben. A partnerség e fajtája inkább kisebb államokra (Izland, Liechtenstein, Norvégia) volt alkalmazható.

Az Egyesült Királyság kereshetett volna ennél „szimmetrikusabb” megállapodást, amely tükrözné nagyságát. Ám az idő múlásával a brexit aláássa alkupozícióját. Az EU-tagállamok – az EU egységének megőrzése érdekében – egyre kevésbé lehetnek kompromisszumkészek. Az EGT-típusú rendezés a személyek szabad mozgását tartalmazná. Ugyanakkor az Egyesült Királyság valószínűleg szorosabb ellenőrzést fog keresni ezen a területen. További korlátozások vezethetők be az EU-ból történő formális kivonulás után (2018 végén). Alternatíva lehetne az EFTA-tagság, Svájc-hoz hasonlóan. Ebben az esetben azonban az Egyesült Királyság elveszítené a banki passportot, tárgyalnia kellene a kereskedelmi megállapodásokról az egyes tagállamokkal, továbbá szükséges lenne az EU-sztenderdek és szabályozások megtartása. Az EU vámuniótagsága és a szabadkereskedelmi megállapodás rendezése az EU-val csökkentené az egységes piacra történő belépés lehetőségét. Ugyanakkor az Egyesült Királyságnak meg kellene felelnie az EU-szabályozások széles körének. A „teljes” kemény brexit az EU-szabályozásoktól teljes függetlenséget hozhat. Ugyanakkor a belső piac-hoz történő hozzáférés a WTO MFN-rezsimjének alkalmazása esetén csökkenne leginkább.

5. táblázat

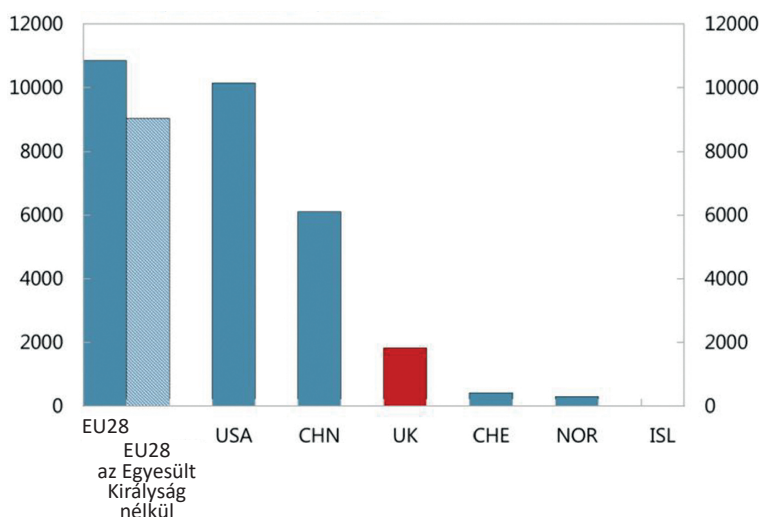
A szabadkereskedelmi megállapodás tárgyalásának időtartama, példák

Tárgyalás	Időtartam (évek)
Svájc–Kína	4
EU–Korea	4
EU–Mexikó	4
USA–Ausztrália	3
EU–Kanada	5
EU–Svájc	10

Forrás: OECD (www.oecd.org)

⁷⁷ Az EU-megállapodások területiális alkalmazási klauzulát tartalmaznak. Az explicit módon kimondja: az adott megállapodás csak azokra a területekre érvényes, amelyekre az EU-szerződések kiterjednek. Ezért ha az Egyesült Királyság kilép az EU-ból, az érintett megállapodások többé már nem vonatkoznak az Egyesült Királyságra.

Az Egyesült Királyság és az EU közötti kereskedelem – bármely fenti változat esetében – eltérő mértékben költségesebbé válik. A vámellenőrzési költségek várhatóan növekedni fognak. Ez a kereskedelem eltereléséhez vezethet az EU-n kívüli országok irányába. Az MFN-rendszeren kívül azonban az áruk kereskedelme viszonylag akadálymentes maradhat. Az MFN-szabályok szerint maximális vámok alkalmazhatók az áruexport értékének több mint 95%-ára, körülbelül 3% átlagos vámteherrel. (Az autók [10%] és dohány vámterhelése jóval magasabb lehet.) A szolgáltatások rendszerint kivételt képeznek a vámfizetési kötelezettség alól. Ám a törvények és szabályozások valóban korlátozzák a hozzáférést nem vámjellegű akadályokkal. Az Egyesült Királyság valószínűleg egyre nagyobb nehézségekkel szembesülhet a pénzügyi szolgáltatások európai exportjában.

11. ábra

Bruttó hazai termék egyes világgazdasági szereplők esetében (folyó áron, milliárd GBP, 2014)

Forrás: IMF, World economic outlook

Az Európán kívüli országokkal kötött kereskedelmi megállapodások esetleg kevésbé kedvezőek lesznek, s hosszú időt igényelhet lezárásuk. Az Európai Unióból történő hivatalos kilépés után az Egyesült Királyság számára az EU jelenleg 36 szabadkereskedelmi megállapodása (53 EU-n kívüli országgal) nem lesz többé alkalmazható. Az EU-val köthető új szabadkereskedelmi megállapodások esetleg kevésbé előnyösek lesznek. Az Egyesült Királyság alkupozíciója gyengébb, mint az EU egészének alkupozíciója (lásd: 11. ábra). Az Egyesült Királyság képes lehet néhány importtermék, leginkább az élelmiszerek esetében alacsonyabb importvámokat alkalmazni. Annak révén csökkenthetők a fogyasztói árak, ám egyidejűleg egyoldalú módon alááshatja saját tárgyalási pozícióját. A jelenleg hatályban lévő szabadkereskedelmi megállapodások kitárgyalásához legalább 3 évre volt szükség (5. táblázat). A teljes folyamat valószínűleg hosszabb időt vesz igénybe. Az érintett országok nagy száma, a kereskedelemre háruló negatív következmények egyaránt ebben az irányban hatnak.

A brit álláspont alapelemei

A hivatalos brit álláspont szerint az Egyesült Királyság a brit EU-tagság megszűnése után nem tartaná fenn tagságát az EU egységes belső piacán, és a vámunióban sem (*hard brexit*). Theresa May korábban előszeretettel használt kifejezése szerint: a brexit brexitet jelent. A miniszterelnök többször hangoztatott indokolása szerint ugyanis ahhoz, hogy az Egyesült Királyság megőrizhesse tagságát az egységes piacon és a vámunióban, olyan feltételeket kellene teljesítenie, mintha ki sem lépett volna az EU-ból. E feltételek közé tartozna mindezekelőtt az unión belüli szabad munkaerőmozgás elvének további érvényesítése brit részről. (E felfogás szerint a brit választók a brexitreferendumon valójában a korlátozás nélküli munkaerő-beáramlás uniós elvét utasították el.)

Ugyanakkor a brit kormány „*merész és nagyratörő*” szabadkereskedelmi egyezmény megkötését javasolta az Európai Uniónak. Az Európai Tanács elnökének, Donald Tusknak 2018. március 29-én átadott levél szerint e szabadkereskedelmi megállapodásnak átfogóbbnak kellene lennie minden korábbi hasonló egyezményénél, hogy kiterjedjen egyebek mellett a pénzügyi szolgáltatási szektorra is. Ugyanakkor más brit politikusok (például Tony Blair) szerint azok közül, akik komolyabban megvizsgálták a kérdést, senki nem hiszi, hogy az Európai Unióval külső országgént kötendő szabadkereskedelmi megállapodás – amelyre a konzervatív kormány törekszik – akár megközelítőleg is ugyanolyan feltételeket teremtené az Egyesült Királyság számára, mint a további tagság az EU egységes belső piacán. Ugyanakkor az átfogó, a szolgáltatásokra és pénzügyi piacokra kiterjedő szabadkereskedelem igényével egyidejűleg a britek gyakorlatilag kizárnának mindenféle tartós hozzájárulást az EU közös költségvetéséhez. A kohéziós transzferekhez történő hozzájárulás a jelenlegi EU-logika megkerülhetetlen eleme a belső piac akár részleges elérése ellenében. Felmerül a kérdés: miért menne bele Brüsszel e brit igények kielégítésébe?

Theresa May ugyanakkor többször hangoztatta azt a nézetét is, hogy az esetleges rossz megállapodásnál az is jobb, ha az EU-val folytatandó tárgyalásokon esetleg egyáltalán nem születik egyezés. A miniszterelnök szerint rossz megállapodás lenne például az, ha az EU meg akarná büntetni az Egyesült Királyságot a kilépésért, ahogyan azt „Európában néhányan szorgalmazták”. A rendezetlen kilépés (a „*cliff edge*” *brexit*) a gazdasági szakemberek számára rémálomnak minősíthető. A „sziklafal pereme” kifejezés a kiválságnak azt a változatát jelöli, amelynek alapján az Egyesült Királyság európai uniós tagsága a kilépési feltételek fokozatos életbelépésére szolgáló átmeneti időszak nélkül szűnne meg. Sőt akár úgy, hogy nem születik megállapodás az EU-val (*no deal*).

A bemutatott álláspont nem tekinthető következetesen végiggondolt és kidolgozott pozíciónak. Bizonyos értelemben a referendum előtt folytatott hecckampány következményéről van szó. A jelzett sarokpontok alapján nehéz elképzelni a kölcsönösen elfogadható megállapodást.

Ezért is tanulságos a Financial Times által 2017 júniusában felvázolt⁷⁸ *hat lehetséges forgatókönyv*, amelyek a következők voltak:

Nincs megállapodás (no deal). Semmiben nem sikerül megállapodni az EU-val, azaz a „padlógázzal a szakadékba” forgatókönyv lép érvénybe. Az Egyesült Királyságot többé már nem kötik az EU-s megállapodások. Ezért fennálló nemzetközi kapcsolatait jogilag semmi

⁷⁸ GILES–BARKER 2017.

nem fogja szabályozni. Ennek a káosznak a legnagyobb nyertesei azok lennének, akik kezdetől fogva a leginkább keményvonalas brexitálláspontot képviselték, hiszen az ország teljesen a nulláról építheti fel kapcsolatait, mindenféle kötöttségek nélkül. A vesztesek sora azonban jóval hosszabb lehet: a vámellenőrzések miatt óriási felfordulás lenne a kereskedelemben, a légi forgalom átmenetileg megbénulna, a brit kamionosok nem fuvarozhatnának az EU területén (és fordítva), és így tovább. Emellett az ír–brit határ lezárása régen nem látott politikai feszültséget okozna Észak-Írországból, ráadásul az EU nemzetközi bíróságokon követelhetné, hogy az Egyesült Királyság fizesse ki a kilépési számlát.

Szétválásról szóló megállapodás. Ez a forgatókönyv kevésbé lenne romboló hatású, mint az előző, hiszen a kilépésről sikerülne megállapodni. Azonban átmenetileg így is rendezetleneleg maradnának a kereskedelmi kapcsolatok, ezért a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) szabályai lépnének érvénybe. A nyertesek – legalábbis rövid távon – a hazai piacra termelő brit feldolgozóipari vállalatok lennének, amelyek könnyebben tudnának versenyezni a vámokkal sújtott EU-s termékekkel. A vesztesek egyértelműen a külkereskedelemben érintett vállalatok lennének, mind EU-s, mind brit részről. A személygépjárműveket 10%-os, a mezőgazdasági termékeket akár 20% feletti vámmal sújthatnák, de lennének olyan termékek, amelyekre még ennél is magasabb teher rakódna. Az Egyesült Királyság ezzel történelmének egyik legprotektionistább időszakába lépne. A potenciális kár mértéke attól függene, hogy mikor sikerül kereskedelmi megállapodást kötni az EU-val.

Részben vámentes kereskedelmi megállapodás. Bizonyos termékek esetében sikerülne megegyezni a vámentességről, ez azonban a szolgáltatói szektorra nem vonatkozna. A vámellenőrzések miatt így is fennakadások lennének a kereskedelem lebonyolításában. A nyertesek elsősorban az EU-tagállamokban működő feldolgozóipari vállalatok lennének. Az övezetnek 2016-ban 95 milliárd fontos kereskedelmi többlete volt a szigetországgal szemben. Természetesen a brit vállalatok is profitálnának a vámentességből, ám összességében messze nem olyan mértékben. A legnagyobb vesztes London és az óriási pénzügyi szektor lenne. A szolgáltatásokra ugyanis nem vonatkozna a vámentesség. Ez közvetve az egész országnak nagyon fájna, hiszen a gazdasági teljesítmény 80%-át a szolgáltatói szektor nyújtja, ráadásul jelentős, 88 milliárdos szolgáltatáskereskedelmi többlettel rendelkezik.

Átfogó kereskedelmi megállapodás. Az Egyesült Királyságnak sikerülne új kereskedelmi megállapodást kötnie az EU-val, ami már a szolgáltatói szektort is érintené. Azonban minél átfogóbb lenne ez az alku, annál inkább korlátozná a szigetország szuverenitását. Ráadásul ilyen megállapodás valószínűleg pénzügyi kötelezettséggel is járna Brüsszel felé, illetve a munkaerő mozgásának korlátozásában is kompromisszumokat kellene kötni. Míg a vállalatok nagy nyertesei lennének ilyen egyezségnek, a brexitpárti népesség valószínűleg erős ellenérzésekkel fogadná, hiszen elsődleges céljuk éppen az Egyesült Királyság „függetlenségének” visszanyerése volt. Márpedig ebben az esetben számos területen változatlanul az uniós szabályok érvényesülnének. (A brexit hívei szerint továbbra is „az EU diktálna”).

Vámunió. A két félnek sikerül megegyeznie teljesen új vámunió létrehozásáról, amivel teljesen kiküszöbölhetők lennének a kereskedelmi fennakadások. Ebben az esetben az Egyesült Királyságnak joga lenne az EU-tól független külkereskedelmi megállapodásokat kötnie a mezőgazdasági és a szolgáltatói szektort érintően, az árukra vonatkozó külső vámokat viszont az EU szabná meg. Ilyen megállapodás nagy megkönnyebbülést jelentene a feldolgozóipari vállalatoknak, hiszen nem lenne szükség a határon vámellenőrzésekre, másrésztől viszont az Egyesült Királyság nem köthetne független (kétoldalú) egyezséget a vámok csökkentéséről

például az Egyesült Államokkal. Ráadásul a mezőgazdasági és a szolgáltató szektor számára a vámunió nem jelentene komoly előrelépést az átfogó kereskedelmi megállapodáshoz képest.

Közös (belső) piac. Kereskedelmi szempontból az Egyesült Királyság gyakorlatilag az EU tagja maradna: az áruk és szolgáltatások vámok nélkül, szabadon áramolhatnának, megmaradna a teljes jogi harmonizáció az EU-val. A gazdasági szereplők közül ezzel a forgatókönyvvel szinte mindenki nyerne, hiszen zavartalanul folytatódhatna az együttműködés. Politikai szempontból viszont egészen más a helyzet. A briteknek tiszteletben kellene tartaniuk a munkaerő szabad áramlására vonatkozó EU-s alapelvet, az Európai Bíróság pedig továbbra is jelentős hatalommal bírna az őket érintő jogi ügyekben. Bár ez a brexitforgatókönyv lenne a legkevésbé káros, semmi előnyt nem jelentene az EU-tagsághoz képest, miközben több előnyt is elveszítene, vagyis lényegében saját magát lőnék lábon.

Brexittárgyalások

A mindeddig precedens nélküli kilépési megállapodás a brexit folyamatában a notifikációt követően lefolytatott tárgyalások során születhet meg. Annak lehetősége – mint már láthatuk – időben behatárolt. A tárgyalásokra legfeljebb két év áll rendelkezésre a megállapodáshoz. A tárgyalási időszak esetleges meghosszabbításához valamennyi tagállam jóváhagyására szükség van. Az idődimenzió megkülönböztetett szerepe, az Európai Unió számára erős tárgyalási pozíciót eredményezett. Az Egyesült Királyság részéről pedig az évtizedeken keresztül alkalmazottól eltérő tárgyalási stratégiát követelt meg. Az Európai Bizottság elnöke, Jean-Claude Juncker a notifikációt követően azonnal meghirdette a *kétlépcsős brexittárgyalások* igényét: először a kilépés feltételeiben kell megegyezni, s csak azt követően kezdődhetnek meg a brit–EU viszony jövőbeli kereteinek kialakítására irányuló tárgyalások.

A brit bejelentés után (May miniszterelnök 2017. márciusi levele az 50. cikk aktiválásáról) a tényleges tárgyalások az Egyesült Királyság és az Európai Unió között a már korábban kiadott tanácsi állásfoglalásban lefektetett elvek alapján 2017. június 19-én kezdődtek meg.⁷⁹ Alapelvként az unió az egységes piachoz kapcsolódó *négy alapszabadság elválaszthatatlanságát* hangsúlyozta. Ez az elv kizárja az alapszabadságok között történő válogatás (az úgynevezett cherry-picking) lehetőségét. Éppen így az EU már a tárgyalások megkezdése előtt hangsúlyozta: kizárja az ágazati alapon történő részvételt az egységes piacon. Alapelvként fogalmazták meg: a tárgyalásokra egyetlen csomagban kerül sor az átláthatóság és a részterületeken történő külön megállapodások elkerülése érdekében. A tanácsi iránymutatások között szintén kiemelt helyen szerepelt: a tagállamok nem folytathatnak a brexitről külön tárgyalásokat, és nem köthetnek külön megállapodásokat sem az Egyesült Királysággal.

A tárgyalásokat *két szakaszban* kívánták lefolytatni. A Bizottság és az Európai Tanács hivatkozott iránymutatásai is ezt hangsúlyozták annak érdekében, hogy a kilépés rendezett módon és a bizonytalansági tényezőkkel adódó kockázatok minimalizálásával valósulhasson meg. Ezért a notifikáció (2017. március 29.) és a kilépés közötti időszakot (az eredeti időzítés szerint légkésőbb 2019. március 19.) két fő szakaszra bontották. A jogbiztonság érdekében az *első szakaszban* (I. szakasz) a kilépés állampolgárookra, vállalatokra, külső partnerekre

⁷⁹ Lásd: Az Európai Tanács 2017. április 29-i rendkívüli ülésének (50. cikk) EUCO XT 20004/17 iránymutatásai a brexittárgyalásokra vonatkozóan.

vonatkozó azonnali hatásait kívánták megtárgyalni, és az e témakörökre irányuló közös lépésekben volt szükséges megállapodni. Másrészt ugyancsak az első tárgyalási szakaszban kellett a kiválással összefüggésben a jogok és kötelezettségek megváltozásából, megszűnéséből adódó körülmények rendezéséről megállapodni. A *második szakaszban* (II. szakasz) nyílt lehetőség az Egyesült Királyság és az Európai Unió jövőbeli kapcsolatának kialakításáról szóló tárgyalások megkezdésére. A kilépési megállapodást már ennek szellemében lehet létrehozni. A májusi tanácsi határozat szerint „[a]z unió és az Egyesült Királyság közötti leendő kapcsolatokról csak azt követően lehet megállapodást kötni, hogy az Egyesült Királyság harmadik orszaggá vált, a tárgyalások nem foglalkoznak az unió és az Egyesült Királyság közötti leendő kapcsolatok keretével kapcsolatos kérdésekkel azon túlmenően, hogy a tárgyalások során figyelembe veszik e keretet”.⁸⁰ Következésképpen a brexittárgyalásoknak közvetlenül nem volt része a jövőbeli kapcsolatok tárgyalása. Ám a kilépési megállapodásnak már figyelembe kellett vennie a formálódó kereteket. A tárgyalások második szakaszában már nem érvényesült a jövőbeli kapcsolatokról történő tárgyalás teljes tilalma.

E második fázisban kiemelt szerepet kapott az úgynevezett átmeneti időszak meghatározása is. Ehhez kapcsolódóan fontos alapelvként fektették le a tagállamok: „[A]mennyiben felmerülne az uniós vívmányok alkalmazásának korlátozott időtartamra történő meghosszabbítása, az szükségessé tenné a hatályos uniós szabályozási, költségvetési, felügyeleti, igazságszolgáltatási és végrehajtási eszközök és struktúrák alkalmazását is.”⁸¹ Ha az Egyesült Királyság meghatározott átmeneti időszakban uniós vívmányhoz férhet hozzá, akkor az ezzel együtt járó jogi, intézményes és pénzügyi kötelezettségeket is vállalnia kell.

A tárgyalások megkezdése előtt az Európai Unió aláhúzta: a szabad mozgás gyakorlását kiemelt prioritásként kezeli az Egyesült Királyságban munkát vállaló vagy tanulmányokat folytató uniós állampolgárok, illetve az EU más tagállamaiban élő brit állampolgárok tekintetében is. Mindezeket túl ugyanolyan prioritásként kezeli a jogbiztonságot a vállalkozások működésére vonatkozóan is. Az EU célkitűzésként fogalmazta meg továbbá: egyetlen pénzügyi megállapodás szülessen az Egyesült Királyság még uniós tagként vállalt pénzügyi kötelezettségvállalásainak rendezésére, beleértve a többéves pénzügyi keretet, valamint az Európai Beruházási Bank, az Európai Fejlesztési Alap és az Európai Központi Bank vonatkozásában vállalt brit kötelezettségeket. Az unió lényeges célkitűzésként fogalmazza meg: el kell kerülni a határellenőrzés visszaállítását, különös tekintettel Észak-Írországra, illetve a ciprusi brit felségterületekre.

A tárgyalások megkezdését követő első szakasz lezárása 2017 decemberében három fő kérdésben történő megegyezéstől függött: az Egyesült Királyságban dolgozó uniós polgárok és az unió más tagállamaiban dolgozó brit polgárok és családtagjaik jogainak garantálása. A jogbiztonság garantálása érdekében a kilépés után még nyolc évig megmarad az Európai Bíróság joghatósága a polgárok jogainak garantálása érdekében.

A második az Írország és Észak-Írország közötti fizikai határ létesítésének elkerülése. Egyidejűleg Észak-Írország az Egyesült Királyság integráns részeként történő kezelése is szerepel a közös jelentésben. Ugyanakkor mindezeket a megállapodásokat az Egyesült Királyság

⁸⁰ A Tanács határozata a Bizottságnak a Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságával az állam Európai Unióból való kilépésének szabályait meghatározó megállapodásról folytatandó tárgyalások megkezdésére való felhatalmazásáról. Brüsszel, 2017. május 3.

⁸¹ Az Európai Tanács 2017. április 29-i rendkívüli ülésének (50. cikk) EUCO XT 20004/17 iránymutatásai a brexittárgyalásokra vonatkozóan.

és az unió közötti későbbiekben kialakítandó kereskedelmi kapcsolatok természetének függvényében határozták meg. Változatlanul nyitott kérdés: hogyan lehetséges „puhább” határ fenntartása anélkül, hogy az egységes piac integritásán csorba esne?

A harmadik kulcsterület az *Egyesült Királyság pénzügyi kötelezettségvállalása* volt. A három kulcsterület közül azonban ez bizonyult a legkönnyebben elfogadhatónak. Az Egyesült Királyság számára a pénzügyi feltételek vállalása a jövőbeli kapcsolatok kialakításáról folytatandó egyeztetés előfeltételének bizonyult. Ezért az eredetileg feltételezettnél könnyebben belement a „brexitszámla” kifizetésébe. (Az várhatóan mintegy 25,4 és 65,1 milliárd euró közötti összeg lehet.)⁸² Az Egyesült Királyság vállalta, hogy minden korábban vállalt pénzügyi kötelezettségét teljesíti, és még 2020-ig fizeti az Európai Unió közös költségvetésébe a brit hozzájárulást.

2017. december 11-én Theresa May a kilépés első szakaszának lezárásáról szóló közös jelentést bemutatta a brit alsóházaknak. Fontos változás a kormányfő politikai szóhasználatában, hogy elhatárolódott a kilépés „kemény” vagy „puha” besorolásától. Hangsúlyozta: az elvek és célkitűzések nem változtak.

A második tárgyalási szakasz sarkalatos napirendi pontja volt a brexit utáni átmeneti időszak. Arra London szerint azért volt szükség, mert a brit EU-tagság megszűnésének eredetileg várható időpontjában, 2019 márciusában még sem az Egyesült Királyság, sem az Európai Unió, sem az EU-tagállamok nem lehettek abban a helyzetben, hogy zökkenőmentesen meghonosíthassák az új kapcsolatokat megalapozó feltételrendszer számos elemét. Theresa May 2017. decemberi alsóházi beszámolójában hangsúlyozta: az Egyesült Királyság már „a szigorúan korlátozott időtartamú” bevezetési időszakban sem lesz az EU egységes belső piacának és vámuniójának tagja, mivel addigra kilép az EU-ból is.

May szerint ugyanakkor London azt javasolja, hogy ebben az időszakban az Egyesült Királyság és az Európai Unió még a jelenlegi feltételekkel férhessen hozzá egymás piacához. Egyidejűleg pedig már megkezdődne a jövőbeni kapcsolatokat alátámasztó új eljárásrendek és rendszerek bevezetésének előkészítése.

A brit kormányfő alsóházi tájékoztatóján hangsúlyozta: a brit kormány szándékai szerint az átmeneti időszakban az Egyesült Királyságba érkező külföldi EU-munkavállalóknak már regisztrációs kötelezettségük lenne. Theresa May szerint ez is a majdani új brit bevándorlási rendszer előkészítésének része lesz. A brit kormány többször megerősített szándéka szerint azok a külföldi EU-állampolgárok, akik a brit EU-tagság megszűnésének eredetileg várt időpontjában, 2019. március 29-én már öt éve folyamatosan és törvényesen az Egyesült Királyságban tartózkodnak, jogosultak lesznek a letelepedett státusra. Azt egyszerű, szinte automatikus hatósági eljárással megszerezhetik.

London az EU-val elért megállapodásban rögzítette azt is, hogy akik a brit EU-tagság megszűnésének napjáig öt évnél kevesebb ideje, de szintén életvitel-szerűen és törvényesen az Egyesült Királyságban tartózkodnak, ugyancsak maradhatnak, amíg nagy-britanniai tartózkodási időtartamuk eléri az öt évet. Attól az időponttól ők is jogosultak lesznek állandó tartózkodási engedélyre. Az új regisztrációs kötelezettség azokra vonatkozik majd, akik az Egyesült Királyság kilépése után érkeztek.

Theresa May alsóházi tájékoztatójában kijelentette: az Egyesült Királyság az átmeneti időszakban már elkezdheti saját független jövőbeni kereskedelempolitikájának előkészítését.

⁸² Lásd: DARVAS–EFSTATHIOU–RAPOSO 2017.

Kereskedelmi egyezményekről kezd tárgyalásokat leendő partnerországokkal. Ha lehetséges, alá is írja e megállapodásokat, amelyek az átmeneti időszak vége után lépnek érvénybe. London az Európai Unióval is szabadkereskedelmi megállapodást szeretne kötni a brexit utáni időszakra.

2017 decemberében tehát az Európai Unió és az Egyesült Királyság megegyezésre jutottak a kilépési tárgyalások első szakasza, a kilépés alapfeltételei tekintetében. Ahogy Donald Tusk is nyilatkozott, az első fázis lezárása, bár fontos mérőföldkőnek tekinthető, csupán azt jelentette: a tárgyalások könnyebbik részén túl vannak a tárgyalófelek. Az igazán nehéz kérdések csak azután kerültek napirendre. „A tárgyalások első szakaszának lezárása mérsékelt előrelépés, hiszen csak tíz hónap áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy meghatározzuk az átmeneti időszakot és az Egyesült Királysággal való jövőbeli kapcsolatunkat. Örült versenyfutás várható az idővel, amelyben egységünk kulcsfontosságú lesz.”⁸³ A Bizottság javaslatot tett a tárgyalások második szakaszának a megkezdésére.

Egyidejűleg az Egyesült Királyság uniós kiválását követő esetleges átmeneti időszakról szóló tárgyalások mielőbbi megkezdésének jóváhagyására kérte Donald Tusk, az Európai Tanács elnöke a bennmaradó EU-tagállamok vezetőit. Az EU a bizonytalanság mérséklése érdekében kész volt egyeztetést kezdeni a London által javasolt kétéves átmeneti időszakról, de ennek megvoltak a feltételei. A szigetországnak ebben az időszakban is teljes mértékben be kell tartania az uniós jogot, beleértve az újonnan elfogadott szabályokat is, eleget kell tennie a költségvetési kötelezettségvállalásoknak, és alá kell vetnie magát az Európai Bíróság joghatóságának. Az uniós döntéshozatal ugyanakkor az átmeneti időszakban már a huszonhét tagállam körében folytatódik. Abban nem vehetne részt a brit kormány – mondta Tusk a Theresa May brit kormányfővel folytatott brüsszeli megbeszélését követően.

Az átmeneti időszakról szóló tárgyalások megkezdése egyben azt is jelentette, hogy a brit kilépés utáni helyzetről szóló tárgyalások átmenetileg háttérbe szorultak. A brexit utáni időszakról szóló tárgyalások egyébként nagy valószínűséggel kicsúsztak volna a határidőből. Tehát fontosabbnak tűnt az átmeneti időszak feltételeinek a megteremtése. Már 2017 őszén világgosszá vált: átmeneti időszakra mindenképpen szükség lesz. A kiválás ügyeinek a rendezése időt igényel. E tárgyalási forduló sem volt azonban érdektelen a hosszabb táv szempontjából. Az egyeztetések során kirajzolódott, hogy az EU, illetve az Egyesült Királyság milyen viszonyt szeretne kialakítani a másik féllel.

Az Európai Parlament is elsőprő többséggel támogatta a 2017 decemberi EU–brit alkut. Ugyanakkor kiemelték: az esetleges átmeneti intézkedések csak akkor hagyhatók jóvá, „ha biztosítják a jogok és kötelezettségek megfelelő egyensúlyát, időben korlátozottak – legfeljebb három évre szólnak –, és rendelkeznek az uniós vívmányok érvényességének meghosszabbításáról”. Az átmeneti időszakban az Egyesült Királyság nem lehet része az EU intézményeinek és szerveinek, viszont az újonnan elfogadott uniós szabályokat ennek ellenére el kell fogadnia. A határozatban végezetül kíváncsúnak nevezték a lehető legszorosabb jövőbeli kapcsolat kialakítását az Egyesült Királyság és az Európai Unió között.

Az Európai Bizottság másfél évvel az Egyesült Királyság tervezett uniós kilépése után, 2020. december 31-én zárna le a javasolt átmeneti időszakot – jelentette ki Michel Barnier, a brüsszeli testület brexitügyi főtárgyalója 2017. december végén Brüsszelben, a bizottság

⁸³ Invitation letter by President Donald Tusk to the members of the European Council ahead of their meeting.

tárgyalási irányelveit ismertetve. E dátum már korábban várható volt, ám ez volt az első hivatalos megerősítése annak.

Az átmeneti időszak alapvető sajátosságai

Az átmeneti intézkedéseket a kiválási egyezmény hatálybalépésétől kezdve legkésőbb 2020. december 31-éig kellene alkalmazni. A Bizottság álláspontja szerint a kiválási egyezményt 2018 októberére véglegesíteni kellett, hogy a szigetország kilépésének tervezett időpontjáig, 2019. március 29-éig legyen elegendő idő a ratifikációra is.

Az átmeneti időszak végéig az ország a szabályok alakításában már nem vehet részt. A tanácsi üléseken nincs szavazati joga. Az Európai Bizottság a London által javasolt átmeneti időszak kapcsán előzetesen kiemelte: az Egyesült Királyság ebben az időszakban *is része marad az egységes piacnak*. Az országnak teljeskörűen be kell tartania az EU-jogot, beleértve az újonnan elfogadott szabályokat, eleget kell tennie a költségvetési kötelezettségeknek, illetve alá kell vetnie magát az Európai Bíróság joghatóságának, miközben már nem vehet részt az uniós döntéshozatalban.

Nincs á la carte menü az átmeneti időszak vonatkozásában – hangoztatta Barnier. A brüsszeli Bizottság szerint az átmeneti időszakot egyértelműen meg kell határozni, és pontosan megszabott időtartamra szükséges korlátozni. Erről a kiválási egyezmény részeként kell megállapodniuk a feleknek. Barnier rámutatott továbbá, hogy az Európai Unió által megkötött nemzetközi szerződések a távozás napjával érvényüket veszítik az Egyesült Királyság számára. „Az ország ezzel körülbelül 750, általunk aláírt egyezményből fog kilépni” – fogalmazott.

A Bizottság arra is emlékeztetett: a brexittárgyalások első szakaszában elért eredményeket mielőbb jogilag kötelező szerződésbe kell foglalni, továbbá rendezni szükséges a kiválás feltételei kapcsán még megoldásra váró kérdéseket. A Bizottság tárgyalási irányelveit 2018 januárjában fogadta el az uniós tagállamok kormányait tömörítő Tanács.

Az átmeneti időszak az Európai Unió álláspontja szerint a 2019. tavaszi kilépést követően legfeljebb 2020. december 31-éig tarthat.⁸⁴ E 21 hónapig tartó időszakban a britek az Európai Bíróság joghatósága alatt maradnának. Az átmeneti időszakban minden uniós állampolgárt ugyanazok a jogok illetnék meg az Egyesült Királyságban, mint jelenleg. Ám a britek már semmilyen uniós jogszabály megalkotásába nem szólhatnak bele. Ugyanakkor valamennyi, az EU-t illető pénzügyi kötelezettségvállalásukat teljesíteniük kell.

A tranzíciós időszak alatt az Egyesült Királyságnak továbbra is maradéktalanul tartania kellene magát az uniós joganyaghoz, az *acquis communautaire*-hez. Ebbe az átmenet ideje alatt hatályba lépő új jogszabályok is beletartoznak. Michel Barnier mindezzel összefüggésben 2018 januárjában rámutatott: az EU nem enged abból az elvből, hogy az egységes piac megbonthatatlan.

Nagy-Britannia átmenetileg a belső piac része marad. A szemezgetésről szó sem lehet – szögezte le az EU főtárgyalója.

⁸⁴ Ha a kilépési tárgyalások második szakaszáról, a 2021-től érvényes kereskedelmi kapcsolatokról 2020 végéig nem sikerül megállapodni – ami könnyen lehetséges, mert e különlegesen összetett problémakör kitérgyalására valószínűleg több idő szükséges –, akkor magát az átmeneti periódust is meghosszabbíthatják a felek.

Miközben az átmeneti időszakban hiánytalanul alkalmazniuk kell a jogszabályokat, a britek a kilépés után többé már nem lehetnek jelen az uniós intézményekben, és nem vehetnek részt az uniós döntéshozatalban sem. Az EU27-ek által elfogadott iránymutatások csak arra adnak lehetőséget, hogy a britek kérésére eseti alapon konzultációkat tarthassanak az EU és a londoni kormány között. Az uniós főtárgyaló aláhúzta: a britek az átmenet alatt semmi esetre sem lesznek megfigyelői státuszban, hiszen ők a kijárat irányába, és nem pedig befelé tartanak.

Az EU27-ek álláspontja szerint a britek az átmenet alatt ugyan tárgyalhatnak harmadik országokkal új nemzetközi és kereskedelmi egyezményekről, ám azokat a végleges távozásig nem írhatják alá, és nem léptethetik életbe sem. Ha pedig ettől el akarnának térni, ahhoz az EU27-ek jóváhagyását kellene kérniük. Barnier emlékeztetett rá, hogy a kilépés pillanatában Nagy-Britannia 750 olyan nemzetközi egyezménynek mutat hátat, amelyet korábban a nevében az EU kötött.

Brüsszel arra is felhívta a brit kormány figyelmét, hogy *az átmeneti időszakból csak akkor lehet valami, ha az utolsó részletekig megállapodnak a kilépés feltételeiről*. Barnier emlékeztetett rá, hogy az EU részéről ugyan 2017 decemberében konstatálták, hogy elégséges előrelépés történt az első szakaszt illetően, de a konkrétumokat még ki kell tárgyalni és jogi szövegbe is önteni 2018 októberéig. Arra a kérdésre, hogy mit tehet az Egyesült Királyság, ha az átmeneti időszakban olyan új uniós szabályok születnek, amelyekkel nem értenek egyet, Barnier azt mondta: az Egyesült Királyság kérte, hogy legyen átmeneti időszak, így el kell fogadniuk ennek az időszaknak a feltételeit. Az Egyesült Királyság döntött úgy, hogy kilép az EU-ból, ezért magától értetődik, hogy az átmeneti időszakban nem ülnek többé képviselői az EP-ben, nem lesz uniós biztosuk, és nem vehetnek részt a nemzeti kormányok ülésein, hacsak nem hívják meg őket. Megjegyezte, hogy egyes indokolt esetekben természetesen meghívják majd a brit kormány képviselőjét, de az ilyen esetekről egyenként fognak dönteni.

2018. októberig kívánták végső formába önteni a britekkel a kilépés feltételeit és meg egyezni az átmeneti időszak szabályairól. Nemzetközi szerződésbe foglalják a megegyezést, amelyet a nemzeti törvényhozásoknak is meg kell vitatniuk, és jóvá kell hagyniuk.

Barnier kiemelte: Londonnak mihamarabb tisztáznia kell az álláspontját, hogy az átmeneti időszak után is szeretne-e az európai uniós belső piacon maradni, esetleg csak a vámunióban venne részt, vagy a teljes elszakadást pártolja.

Pénzügyi szolgáltatások

A brexit egyik legnagyobb gazdasági áldozata a kiterjedt brit pénzügyi szektor EU-ból történő esetleges kiszorulása lenne. Fentiekből kiderült: *van ára a hozzájárásnak*. Ez végső soron előrelépés a kategorikus elutasításhoz képest. Kérdés persze, hogy mekkora is az az ár. Ha annak mértéke összevethető a korábbi évek hozzájárulásaival, akkor a brit politikusoknak nehéz megmagyarázniuk a brexit fájdalmas és nehézkes hercehurcáját. Sokkal kevesebért pedig az EU-nak nem érdemes „odaadnia” az egységes piacot. Ez utóbbi esetben ugyanis (szigorúan elméletileg és elvi szintre leegyszerűsítve) minden nettó befizető tagország jól járhatna a kilépéssel. Nem egyszerű megoldani azt sem, hogy a hazai és az uniós joghatóság egyszerre felügyelje és szabályozza a brit pénzügyi szektort.

A brexit londoni Cityt terhelő kockázataira nagy londoni elemzőházak is felhívták már a figyelmet. A legrészletesebb elemzést erről a kockázatról az Oliver Wyman globális vállala-

lati tanácsadó cég készítette. A ház modellszámításai szerint a legrosszabb forgatókönyvek megvalósulása esetén az EU-piacához kötődő üzleti aktivitás a londoni pénzügyi szolgáltatási szektorban 40-50%-kal zuhanna. Az a tovagyrúzó másodlagos hatásokkal együtt 38 milliárd font bevételkieséssel és 75 ezer munkahely megszűnésével is járhat.

Egy másik elemzőház, a Centre for London tanulmánya szerint: ha London pénzügyi központja elveszítené hozzáférését az Európai Unió egységes belső piacához, az 70 ezer citybeli pénzügyi szolgáltatási munkahely megszűnéséhez vezethetne. Ennek súlyos következményei lennének. (London teljes önálló exportján belül a pénzügyi és egyéb kapcsolódó szolgáltatások exportjának értéke eléri az évi 100 milliárd fontot, a londoni gazdaság teljes exportjának 50%-át.)

Csak *korlátozott hozzáférésük* lesz a brit bankoknak az Európai Unió egységes piacához a brexit után, amennyiben a brit kormány nem enyhít merev álláspontján – figyelmeztetett Brüsszel. A Bloomberg beszámolója szerint 2018 januárjában az Európai Bizottság tisztségviselői az EU további 27 tagállamának diplomáciai képviselői számára egyértelműen kijelentették: bár a brit kormány széles körű megállapodásra törekszik a pénzügyi intézmények teljes EU piaci hozzáférése érdekében, „kemény” brexit esetében csak a Kanada esetében is működő korlátozott megközelítés tűnik megvalósíthatónak.

Az Európai Bizottság teljes mértékben kizárta a brit bankok teljes körű európai útleveleinek fenntartását, amely szabad szolgáltatásnyújtást biztosítana számukra az egységes európai piacon.

A brit pénzügyi szektor EU-s piaci hozzáférése valószínűleg *három pillérre* épülne: 1. egy Kanada-típusú szabadkereskedelmi megállapodásra, 2. némi ekvivalenciára (vagyis az EU legalább olyan szigorúnak fogadja el a brit szabályozást egyes kérdésekben, mint a sajátját, de ez bármikor visszavonható), 3. szabályozási együttműködésre.

Ugyanakkor a May-kormány pénzügyminisztere szerint Nagy-Britannia és az Európai Unió közös érdeke a pénzügyi szolgáltatásokra is kiterjedő kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodás elérése. Philip Hammond szerint a londoni pénzügyi szolgáltatási szektor erőközpont. Nemcsak a brit gazdaság, hanem egész Európa gazdaságának egyik hajtómotorja. Hammond szerint a londoni City pénzügyi központját nem az EU passporting-rendszere – a londoni bankok euróövezeti szolgáltatásnyújtási jogosítványainak mechanizmusa – teremtette meg. Annak alapja valójában a következő, nem megtestesült tényezők elegye: az angol nyelv, az angol jogrendszer, az időzóna, a kapcsolati hálózatok, a kockázattávallási hajlandóság és a szabályozói hozzáállás. Mindez együtt olyan „ökoszisztémát” hozott létre, amelyet lehetetlenség lenne máshol lemásolni.

Ugyanakkor vámjellegű és egyéb akadályok emelkedhetnek Nagy-Britannia és az Európai Unió évi 640 milliárd euró értékű kétoldalú kereskedelmi forgalma elé, *ha* a brit kormány ragaszkodik ahhoz az álláspontjához, hogy a brit EU-tagság megszűnése után *kivonul az EU egységes belső piacáról és vámuniójából is*.

Michel Barnier szerint ez a szolgáltatási szektor külkereskedelmére is vonatkozik. A szolgáltatási ágazatok állítják elő a brit hazai össztermék (GDP) 80%-át. A vámunió tagjai az EU-n belüli kereskedelembe nem alkalmaznak vámokat, a külső kereskedelmi partnerektől importált termékekre pedig egységes terheket szabnak ki. Ez azzal is jár, hogy az EU egyes tagjai önállóan nem köthetnek teljes körű vámmentességet biztosító szabadkereskedelmi egyezményeket nem EU-tag külső partnerekkel.

Északír határ: belső vagy külső választóvonal?

2017 decemberében mindkét fél egyetértett: az Ír Köztársaság és Észak-Írország közötti határon nem szabad visszaállítani a határellenőrzéseket a brit kilépés után sem. Észak-Írország az Egyesült Királyság része. Ám gyakorlatilag már majdnem húsz éve megszűnt a szárazföldi határ, ami az Ír-szigeten elválasztja egymástól Írországot és az Egyesült Királyságot.

Arról viszont nem volt egyetértés: hogyan tartsák egyben az Ír-sziget piacát és az Egyesült Királyság piacát is egyszerre. Az Európai Bizottság és az Egyesült Királyság a 2017. decemberi közös nyilatkozat szerint háromféle forgatókönyvet tudott elképzelni:

1. Szabadkereskedelmi egyezmény az Egyesült Királyság és az EU között. Ebben az esetben vámhatárt kell felállítani Észak-Írország és az Ír Köztársaság között. Van ilyenre példa: Norvégia és Svédország között ki vannak jelölve azok a határátkelők, ahol folyhat a kereskedelem, és elég hatékonyan működik a vámoltatás is.
2. London „különleges megoldást” dolgoz ki. Például az Egyesült Királyság külön engedélyezi az északír cégeknek, hogy hozzáférjenek a brit piachoz. A brit cégek pedig a jövőben megkötendő egyezmény feltételei mellett kereskedhetnek Észak-Írországban.
3. Az Egyesült Királyság továbbra is az európai vámunióban marad, vagy ha az egész ország nem is marad bent, Észak-Írország igen.

„Kemény” brexit esetén Észak-Írországnak is ki kellene lépnie a vámunióból és a közös piacból, és így elvileg fel kellene állítani a fizikai határellenőrzést az északír–ír határon. Mindez az 1998-as nagypénteki egyezménnyel szemben állna.

Az EU27 szerint – valószínűleg a vitás kérdés szőnyeg alá söprése érdekében – valójában kellő mértékű előrelépés történt a britekkel a téma rendezése felé és a kilépési tárgyalások első fordulója lezárható. (Noha a britek még később sem tudták, hogy pontosan mit is akarnak 2019 tavaszától az uniós viszonyrendszerben.) Az EU-nak 2018 elején meg kellett szövegeznie: miben állapodtak meg, melyek a kilépés feltételei, és azokból mi következik a brit kilépés utáni idők tekintetében. Közben pedig ádáz harc dúlt a brit kormányban: mi történjen 2019 tavasza után a vámunió és az egységes piac tekintetében, milyen viszonyrendszert alakítsanak ki az EU-val.

A 2018 márciusában közzétett szöveg a fentebb említett harmadik opciót fejtette ki részletesen. „Ha el akarjuk kerülni, hogy bármilyen infrastruktúrát kelljen építeni az északír határon, akkor a legegyszerűbb megoldás az, hogy Észak-Írország bent maradjon a vámunióban. Ugyanis az árukereskedelem vámoltatásához feltétlenül szükség van infrastruktúrára” – jelentette ki egy bizottsági szakértő.

Ez azt jelentené, hogy a személyek, szolgáltatások és a tőke (elvileg) nem lépheti át ellenőrzés nélkül a határt, de az árukereskedelem igen. Ha az egész Egyesült Királyság része maradna az európai vámunióknak, a probléma meg volna oldva. Ha nem, akkor az EU vámunió határa az Ír-sziget és Nagy-Britannia közötti Ír-tengeren lenne.

Michel Barnier, a brit kilépéssel foglalkozó uniós megbízott 2018 elején visszaütötte, hogy arra biztatná Londont, maradjon az európai vámunióban. Mindössze az történt, hogy felkészülnek arra az eshetőségre, ha a brit kormány nem képes kidolgozni Észak-Írországra szabott különleges megoldást.

A testület ugyanis a megállapodásra vonatkozó 119 oldalas szövegtervezetében 2018 elején leírta: az EU vámuniója részének tekinti majd a problematikus északír országrészt. A britek szerint viszont előbbi az alkotmányos rend megbontását jelentené.

A bizottsági javaslat szerint az északír terület továbbra is az uniós vámunió része maradna (közös jogi fennhatóságot javasol Brüsszelnek és Londonnak az északír szárazföld felett), miközben a britek a kemény brexitre készülnek. Az uniós javaslat e tekintetben úgy szólván az Egyesült Királyság alkotmányos egységét teszteli. Ezt azonnal szóvá is tette May a brit parlamentben, és kijelentette: ilyen uniós javaslatot nincs az a brit kormányfő, aki valaha is elfogadna. Ám e megoldási irány – a brexittárgyalások kontextusában – semmiképpen sem lehetne meglepetés a brit félnek.

May 2018. március 2-ai beszédében arra utalt: valamilyen rugalmas megoldást kell találni az északír–ír határ kérdésére. Ha Nagy-Britannia a 2020 végéig tartó átmeneti időszak után ki akar lépni az EU egységes piacáról és a vámuniójából, akkor az Egyesült Királyság részének számító Észak-Írország és Írország között vissza kellene állítani a fizikai határ-ellenőrzést. Ez utóbbi viszont megsértené az 1998. évi nagypénteki békeegyezményt. Ezt May mindenképpen el szeretne volna kerülni. Ugyanakkor ágazatokra szabott kereskedelmi egység („vámpartnerség”, lásd alább) létrehozását kívánta az EU-val elérni.

Második szakasz: a kapcsolatok jövőbeli rendezése

Az Európai Unió szűkre szabott, „*kanadai stílusú*” (CETA) kereskedelmi megállapodásra tesz ajánlatot Londonnak, ha a brit kormány rövid időn belül nem áll elő saját részletes elképzeléseivel – írta vezető uniós tisztviselőket idézve 2017. december 22-én a *Financial Times*.

EU-források szerint ez a terv tükrözi azokat a brüsszeli, párizsi és berlini aggályokat, hogy Theresa May brit miniszterelnök hozzáállása a jövőbeni kapcsolatokhoz valójában nem tesz lehetővé érdemi tárgyalásokat a brit EU-tagság megszűnése utáni kereskedelmi kapcsolatrendszerrel. Ha az Egyesült Királyság olyan kereskedelmi modellt próbálna erőltetni, amely tartalmazná az uniós egységes belső piacának előnyeit, ugyanakkor elvetné az EU szabályozási kötelmeit, akkor az Európai Unió „magához ragadja a kezdeményezést”. Brüsszel ebben az esetben Kanada és az EU szabadkereskedelmi megállapodásának modelljére alapozott javaslattal állna elő 2018 tavasza végén vagy nyara elején.

A kanadai–EU szabadkereskedelmi szerződés elsődleges problémája London szempontjából: az nem terjed ki a szolgáltatások kereskedelmére. Ugyanakkor a brit hazai össztermék (GDP) 80%-át a szolgáltatási szektor állítja elő. Azon belül is kivételes súlya van a londoni City pénzügyi szolgáltatási szektorának. London teljes exportján belül a pénzügyi és a kapcsolódó egyéb szolgáltatások exportjának értéke eléri az évi 100 milliárd fontot, a brit gazdaság teljes exportjának 50%-át.

David Davis, a brexittárgyalásokat brit részről irányító minisztérium vezetője a BBC-nek nyilatkozva 2017 végén ki is emelte: a brit kormány a Kanadával kötött uniós egyezménynél jóval szélesebb körű, „*Kanada-plusz-plusz-plusz*” szabadkereskedelmi megállapodásra törekszik az EU-val. Olyan konstrukcióra, amelynek hatálya a *szolgáltatások kereskedelmére* is kiterjed. A brit kormány ugyanakkor *ki akar lépni az EU egységes belső piacáról és vámuniójából is*. Az EU-tagság megszűnése után nem kívánja teljesíteni azokat a feltételeket, amelyeket az Európai Unió a belső piaci és a vámunióbeli tagsághoz megszab. E feltételrendszer egyik

sarkalatos eleme a munkaerő megkötések nélküli áramlása az uniós országok között, London viszont szabályozni kívánja az EU-országokból érkező bevándorlást is. David Davis a BBC televízió politikai magazinműsorában megerősítette, hogy a brit kormány célja mindenre kiterjedő, a brit kilépés után is vámmentes kétoldalú kereskedelmet biztosító szabadkereskedelmi megállapodás elérése az Európai Unióval. Arra a megállapításra, mi szerint Kanadának hét évébe telt ilyen egyezmény megkötése az EU-val, Davis kifejtette: az összehasonlítás nem helytálló. Nagy-Britannia ugyanis eddigi EU-tagsága bázisán a teljes szabályozói konvergencia helyzetéből kezdheti meg a szabadkereskedelmi tárgyalásokat.

A *Financial Times*nek egy vezető EU-diplomata ezekkel az elképzelésekkel kapcsolatban a következőket mondta: London „még mindig valamiféle *brexítálmvilágban* él”. Nagy-Britanniának „le kell számolnia saját illúzióival”.

A tárgyalások időzítését tekintve valóban szoros ütemezéssel lehet kalkulálni. Ahhoz ugyanis, hogy 2019. március 29. előtt a brit parlament dönthessen az EU–brit kilépési megállapodásról, a tárgyalófeleknek 2018 őszéig nemcsak az EU–brit kereskedelmi megállapodás nagy kérdéseiben, de a részletekben is meg kellene állapodniuk. A minimális ratifikációs idő ugyanis 5–6 hónap, vagyis októberig/novemberig meg kell születnie a megállapodásnak. Ez esetben is valószínűsíthető azonban 2019. március 29. után úgynevezett átmeneti időszak meghatározása a zökkenőmentes kilépés érdekében. Ám másfajta időzítés is elképzelhető. Ha ugyanis a részletekben őszig a feleknek nem sikerül megállapodniuk, akkor a tárgyalás akár 2019 márciusáig is elhúzódhat. Ez esetben a ratifikáció a 2019 márciusa utáni átmeneti időszakra eshet. Az is elképzelhető, hogy újfajta kereskedelmi megállapodás csak 2021-ben lép hatályba. Az átmeneti időszakban az Egyesült Királyság az egységes belső piac és a vámunió része marad. Tagállamként befizet az unió közös költségvetésébe anélkül, hogy az uniós döntésekbe már beleszólása lenne.

A *második szakasz tárgyalásai* az Egyesült Királyság és az Európai Unió közötti kereskedelmi megállapodás körül bontakoznak ki. Az Európai Unió elhagyásával ugyanis megszűnik az Egyesült Királyság hozzáférése az egységes belső piachoz. Az Egyesült Királyságnak jelenleg az Európai Unió a legfontosabb kereskedelmi partnere. 2016-ban előbbi exportjának 43%-a az Európai Unió tagállamaiba irányult, importjának 54%-a pedig az unióból érkezett. A brit fél valószínűleg CETA-plusz vagy EGT-mínusz típusú szabadkereskedelmi megállapodás megkötéséről kíván majd tárgyalni.⁸⁵ Nagy kérdés ugyanakkor: az unió milyen kompromisszumokra hajlandó, s a tárgyalóasztal uniós oldalán helyet foglaló Írország számára melyik megoldás elfogadható. A migráció, az Egyesült Királyságban élő és dolgozó uniós állampolgárok, valamint az EU-ban dolgozó britek jogai, az ír–északír határkérdés és a kilépési számla továbbra is terítéken lesznek, hiszen ezek mind a létrejövő kereskedelmi megállapodás természetétől is függő kérdések.

Macron francia elnök 2018 január végi londoni látogatásán a BBC-nek nyilatkozva kijelentette: ha Nagy-Britannia a brexit után is hozzá akar férni az unió belső piacához, akkor ennek előfeltételeit is teljesítenie szükséges. Azok a következők: az unión belüli szabad munkaerőmozgás elvének érvényesítése, a további befizetés az EU-költségvetésbe és az EU-bíróság joghatóságának elismerése.

Az *unió egységes belső piacának integritását meg kell őrizni*. Ha a City pénzügyi szektora a brit EU-tagság megszűnése után is jelen akar lenni e piacon, annak ára: London továbbra

⁸⁵ WARD 2017.

is hozzájárul az uniós költségvetéshez, és elismeri e szolgáltatási területen az uniós joghatóságot. A választás az Egyesült Királyságé, de nincs helye megkülönböztetett hozzáférésnek az egységes belső piachoz – fogalmazott a francia elnök.

A tárgyalások második szakasza *a kilépés mellett a jövőbeni kapcsolatok rendezését* célozza. E tárgyalások valamiféle jövőbeni *különleges partnerség* kialakítását célozhatják. Ugyanakkor Barnier az EU részéről ismételt felszólította a brit kormányt: e tárgyalások megkezdését megelőzően tisztázza álláspontját arról, milyen jövőbeni viszonyban lenne érdekelt. Az uniós főtárgyaló szerint az idő szorít, hiszen lehetőség szerint 2018. október végéig alá kellene írni a végleges megállapodást a brit kilépésről (*kilépési okmány*) és ehhez csatolandó – az átmeneti időszakra vonatkozó – rendelkezésekről. Ez a csomag aztán az uniós intézmények és a tagállamok elé kerülne ratifikációra úgy, hogy még a kilépési dátum előtt lezáruljon a folyamat. Az EU27-ek terve szerint 2018 októberében a jövőbeni viszonyról szóló politikai nyilatkozatot is elfogadnák. Ám ez még nem jelentené a tárgyalások végét, csupán a fő elvek meghatározását.

Az átmeneti időszak után az Egyesült Királyság és az EU közötti kapcsolatokat tekintve *három fő opció* kínálkozik:

1. Az Egyesült Királyság teljesen elszakad, és új szabadkereskedelmi megállapodást köt az EU-val;
2. Bent marad a vámunióban – csak az áruk mozoghatnak szabadon;
3. Bent marad az egységes piacon – az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a személyek is szabadon mozoghatnak.

Fenti három elvi lehetőség tekintetében az Egyesült Királyságban a tárgyalási időszakban nagyfokú politikai megosztottság volt jellemző. A kilépési megállapodást 2018 októberig tervezték végleges formába önteni. Ezzel az időzítéssel elegendő idő maradna a megállapodás ratifikációjára az Egyesült Királyság kilépésének időpontjáig. A kilépési szerződést az Európai Parlamentnek, az EU Tanácsának és a brit parlamentnek is jóvá kell hagynia.

Az EU27 egységessége miatt a britek nagyon gyenge tárgyalási helyzetbe kerültek.

A brit kormányon belül 2018 elejére erőteljessé vált a megosztottság. Még mindig nem volt egyértelmű: a brit kormány a *kemény vagy a puha brexit* megvalósítását kívánja-e. Nem volt egyértelmű álláspont meghirdetve: az Egyesült Királyság bent marad-e az EU vámunióban, vagy sem. Ez utóbbi pedig – mint az előzőekben láthattuk – alapkérdés az ír–északír határ ügyében. Ha az Egyesült Királyság nem marad a vámunióban, akkor a jelképes határ valóságossá válik. Ez utóbbi pedig politikai robbanással fenyegetne.

Ezt a megállapítást a *Financial Times* is osztotta. Az üzleti lap szerint Philip Hammond pénzügyminiszter – a szoros brit–EU kapcsolat első számú képviselője a May-kormányon belül – úgy vélte: miután az ír–északír határ kérdését nem lehet másként megoldani, mint a közeli EU–brit viszony fenntartásával, ez önmagában elég indok lehet arra, hogy az Egyesült Királyság *a puha brexit mellett* döntsön.

A kabinet állítólág „kanadai–EU szabadkereskedelmi (*CETA*) modell plusz, plusz, plusz” viszonyt alakítana ki a szigetország és az unió között. Ez azt jelenti, hogy a Kanada–EU megállapodáshoz hasonló konstrukcióból indulnának ki. Majd ezt követően a termékek és a szolgáltatások terén az előbbiben szereplőnél jobb egyezséget kötnének az unióval. Ez szabályozási együttműködést feltételez a felek között.

A jövőbeni brit–EU kereskedelmi kapcsolatok rendszere – egyes sajtójelentések szerint – hivatalos neve: *backstop* lenne. (E kifejezés magyarul az ütköző és az átmeneti megállás között helyezkedik el.) Jól jellemzi a 2018 elején kialakult helyzetet.

A brit miniszterelnök 2018 márciusában ismételten megerősítette: az Egyesült Királyság *el akarja hagyni az egységes piacot és vámuniót*. Az északír–ír határ problémáját illetően ködös javaslatot tett az EU irányában (például „megbízható” kereskedők révén történő kereskedés). A jövőbeli EU–brit kereskedelmi viszonyt tekintve *vámpartnerségről* beszélt. Utóbbi az EU-ba érkező áruk esetén kívülről egységes fellépést jelentene, de egymás között az EU és Nagy-Britannia valamilyen rugalmas szabályrendszer szerint kereskedne. E rugalmasságot, ágazatokra szabott megállapodást sürgetve kijelentette: a britek számára a jövőbeli EU-kereskedelem rendszerére *sem a kanadai, sem a norvég modell nem megfelelő*. A fentiek szerinti „*finomhangolt*” kereskedelmi megállapodás kitárgyalása nagyon hosszú időt igényelne. A javasolt megközelítés valójában a kilépéssel kapcsolatos előnyök szemezgetésére emlékeztet. May az EU-beli kritikákat elferdítve azzal védekezett: a világban a szabadkereskedelmi megállapodások mind-mind ilyen szemezgetések rendszeréből állnak össze. Az EU legalapvetőbb problémája a következő: a brit kormány valójában az egységes piaccal járó négy alapvető szabadságjogot (árak, szolgáltatások tőke és munka szabad áramlása) akarja megbontani. Egyrészt korlátozná a bevándorlást (a személyek szabad mozgását), ugyanakkor egyidejűleg teljes hozzáférést szeretne elérni az uniós piachoz a pénzügyi szolgáltatások területén.

Az Egyesült Királyság a *pénzügyi szolgáltatások szabad áramlásáról* történő megállapodást is össze szeretné kötni a 2021-től induló kereskedelmi kérdésekkel. Javasata szerint a brit pénzügyi szabályozás azonos lenne az unióssal. Egyidejűleg a brit szolgáltatók szabadon hozzáférnének az egységes piachoz. Ezt a kérést azonban az EU korábban már elutasította.

Ugyanakkor az EU27 világossá tette: nem tárgyal a vámuniós és egységes piaci tagság, illetve a szabadkereskedelem között elhelyezkedő, mindeddig ismeretlen középútról. Amelyben az Egyesült Királyság kimazsolázná: mely területeken, mely szabályokat hajlandó követni, és melyeket nem, ráadásul nem fogadná el, hogy a jogvitákat az Európai Bíróságon rendezzék.

E precedens elfogadása akár az Európai Unió széthullásához vezetne, mert más országok is hasonló igényeket fogalmazhatnának meg. Végül teljes káosz alakulna ki, felbomlana a jogbiztonság, annak minden gazdasági-politikai-szociális következményével együtt.

Ugyanakkor a *Financial Times* szerint az Európai Unió szankciókra is kész lenne Nagy-Britanniával szemben annak megakadályozására, hogy a brit EU-tagság megszűnése után London például egyoldalú adócsökkentésekkel vagy a szabályozások lazításával kívánna gazdasági előnyökhöz jutni az unió kárára. Az uniós dokumentumtervezet szerint: minthogy a brit gazdaság „túl nagy és túl közel van”, az EU nem kezelheti „közönséges kereskedelmi partnerként” a kilépés után. Ezért új intézkedési eszköztár összeállítása szükséges. Annak révén a brexit után is korlátok szabhatóak az Egyesült Királyság számára az adózás, az állami támogatás, a környezetvédelmi előírások és a munkavállalói jogok területén. Egyetlen szektort sem lehet kivételezetté tenni a lehetőleg zéró vámtarifa és mennyiségi korlátozások szabályrendszere mentén. Ugyanakkor az EU27 számos területen (a társadalombiztosítás, a képesítések és képzettségek elfogadása stb.) a kölcsönösség és a diszkriminációmentesség tilalmát is rögzítette.

A Business Insider 2018 tavaszán megállapította: Theresa May számára elérkezett az igazság pillanata. Vagy választ a kemény és a puha válás közül, amelyek között nincs középút, vagy teljesen elveszíti az ellenőrzést a kilépés folyamata felett. Az utóbbival kormánya

összeomlását, újabb belpolitikai káoszt kockáztat egy évvel az Egyesült Királyság EU-ból történő de facto kilépése előtt.

Jacob Rees-Mogg képviselő, aki a kemény brexit híveinek szószólójaként lép fel, még azt a lehetőséget is megpendítette, hogy az ország 2019. március végén átmeneti periódus nélkül lépjen ki az EU-ból. A brit gazdaság számára ez utóbbi katasztrófa-forgatókönyvnek volna tekinthető.

Manfred Weber, az Európai Parlament legnagyobb pártcsaládjának (Európai Néppárt) vezetője hangsúlyozta: egyre jobban aggódik, hogy a britek végül megállapodás nélkül esnek ki az EU-ból (*no deal*). A jelek szerint „továbbra sem képesek felemelni a fejüket a homokból”, és szembenézni a nagyon szűk tárgyalási mozgásterükkel. A brit kilépés előtt ráadásul még az Európai Parlamentnek is el kell fogadnia a kilépési szerződést, amely a jövőbeli EU–brit viszony, így a kereskedelmi kapcsolatok tekintetében is lényeges.

A brit parlament mindkét háza – feltehetően 2019 elején – is szavaz a végső brit kilépési feltételekről. Ha azok esetleg túlzottan kedvezőtlenek lennének, elméletileg lehetséges: a parlament megpróbálja a brexitet megállítani.⁸⁶ Ám a 2018. elején leginkább valószínű forgatókönyv⁸⁷ szerint a képviselők többsége is tiszteletben tartja „az emberek akaratát”.

WTO-összefüggések

A brexittel összefüggésben a kereskedelempolitika területén először annak tisztázása szükséges, hogy *a kilépés jár-e következményekkel az Egyesült Királyság WTO-ban meglevő kötelezettségeire*, milyen lépések megtételét teszi szükségessé az Egyesült Királyság, illetve az Európai Unió részéről.

E kérdéskör tisztázása azért is fontos, mert *az Egyesült Királyság WTO-kötelezettségei szolgáltatják majd a kiindulópontot az önálló brit kereskedelempolitika alakításához*, a későbbi kétoldalú preferenciális megállapodások létrehozásához, beleértve az EU-val brit részről szorgalmazott partnerségi egyezményt. Ráadásul, ha a kilépésre rendezetlen módon – tehát kilépési megállapodás nélkül – kerülne sor, az EU és az Egyesült Királyság közötti kereskedelem feltételeire 2019. március 30-tól a WTO-szabályok és a felek által a szervezetben vállalt áru- és szolgáltatáskereskedelmi piacra jutási kötelezettségek lennének irányadóak.

Az Egyesült Királyság nem kizárólag az EU részeként, hanem saját jogán tagja a WTO-nak. Az Egyesült Királyság alapító tagja a WTO-nak. Ratifikálta a WTO-t létrehozó megállapodást. Az Egyesült Királyságra is vonatkozóan az Európai Unió áru- és szolgáltatáskereskedelmi engedményes listákat csatolt az egyezményhez.

⁸⁶ Érdekes, nem könnyen megválaszolható jogi problémákat vetne fel e helyzet kialakulása. Azaz: ha az aktivált kilépési folyamatot az azt kezdeményező tagállam le kívánná állítani. Időközben – pontosabban 2018 decemberében – az Európai Bíróság úgy döntött, hogy a kilépési kérelem az érintett tagállam részéről egyoldalúan is visszavonható. C - 621/18. sz. ügy. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62018CC0621&from=EN>

⁸⁷ E helyzet természetesen változhat. Tony Blair és John Major korábbi brit miniszterelnökök egyaránt határozottan a brexit ellen foglaltak állást. Álláspontjuk szerint a szűk többséggel zárult referendumon a választópolgárok megfelelő információk nélkül vettek részt. Ezért a kitérgyalt, már a pontos feltételeket tartalmazó kilépési megállapodást ismét népszavazásra kellene bocsátani.

Az Egyesült Királyságnak *nem kell újra csatlakoznia a WTO-hoz. Ám* az EU-ból való kilépéskor *saját WTO-kötelezettségvállalási listákat szükséges kialakítania* és egyeztetnie a WTO-partnerekkel. Az önálló engedményes listák tartalma az Egyesült Királyság politikai szándékának függvénye. Az eddigi jelzések szerint brit részről nem kívánnak módosítani az EU-listákban szereplő, jelenleg rájuk vonatkozó kötelezettségeken.

Következésképpen az Egyesült Királyság *kötelezettségvállalási listáinak kialakítása nem a nulláról indul, és főként technikai jellegű tárgyalásokat igényel majd.* Az EU engedményes listáinak tartalmi reprodukálása minimalizálhatja a listák kapcsán folytatandó érdemi WTO-tárgyalások körét. Mindez gyorsíthatja a listák kialakításának folyamatát, és hozzájárulhat, hogy a tervezett kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodásokhoz az Egyesült Királyságnak megfelelő tárgyalási tartaléka maradjon.

A brexit kereskedelempolitikai útvesztői

A brexittárgyalások előrehaladásával nem csökkent a megoldandó kereskedelempolitikai kérdések száma és bonyolultsága. Sőt a részletek felé haladva egyre újabb, szinte megoldhatatlan problémákkal szembesültek a tárgyaló felek.

A legalapvetőbb problémák a következők:

1. *Mikor jöhet létre az EU–brit kereskedelmi megállapodás?* A 2017. decemberi kompromisszum erre a kérdésre nem adott egyértelmű választ. A britek azt feltételezték: a tárgyalások első szakasza befejezésének deklarálása után, egyebek mellett a brexit számlával összefüggő brit engedmények (kapituláció?) után végre megkezdődhet a kilépés utáni kereskedelmi kapcsolatok rendezése. A tárgyalások e második szakasza valóban kiterjedhet a kilépés utáni kereskedelmi rendszer elveinek tisztázására. Ám *megállapodás e területen csak a kilépés után lehetséges.* Az első lépés a kilépésről szóló megállapodás megkötése. Az elvek előzetes tisztázásán túl a kilépés utáni EU–brit kereskedelmi kapcsolatokat szabályozó megállapodás részletei csak a kilépést követően határozhatóak meg. E tárgyalások tehát a 2017 decemberében előzetesen elfogadott átmeneti időszakban folyhatnak le, legkésőbb 2020 végéig. Ha a jelzett időpontig létrejön a megállapodás, s azt a szerződő felek ratifikálják, a kereskedelmi kapcsolatok rendezett keretben maradhatnak. Ha mindez a jelzett időpontig nem lehetséges, a tervezett átmeneti időszak rövidnek bizonyulhat.
2. *Melyek e megkötni kívánt kereskedelmi megállapodás leginkább kritikus elemei?* A megállapodás lehetséges tartalma mindeddig ismeretlen. A leggyakrabban felmerülő „CETA+++...” konstrukció alapvető problémái:
 - *A szabadkereskedelem alapvetően eltér a belső piaci konstrukciótól.* A szabadkereskedelmi rendszerben elkerülhetetlen az önálló brit vámtarifa megteremtése és a *határellenőrzés* bevezetése az EU–brit határon. Az utóbbi definitív módon kizárja az északír–ír határprobléma eddig elképzelt kezelését. Brit részről kivitelezhetetlen megoldások merülnek fel. (Például annak igénye, hogy az EU külső határain az EU vámszervei ne csak a közös vámtarifát, hanem szükség esetén a brit vámtarifát is alkalmazzák, s átfogó nyomonkövetési rendszerben kontrollálják a beérkező áruk tényleges áramlását, e rendszer révén pedig de facto kettős vámrendszert alkalmazzanak – a beérkező áruk tényleges célországait alapul véve.

E bonyolult rendszerben elvileg nélkülözhető lenne a határellenőrzés. Hogy ez hogyan lehetne ténylegesen megvalósítható, s e bonyolult rendszer működtetése miért lenne az EU érdeke, nem ismeretes.)

- *A szabadkereskedelmi rendszerben drasztikusan romlanának az ágazaton belüli kereskedelem lehetőségei.* A határellenőrzés szigorú származási szabályok érvényesítését is megköveteli. Mindezek után pedig már számos, eddig az EU-ból származó termék veszítené el e jellegét. Lehetetlenné válik a brit eredetű alkatrészek és részegységek származó termékként történő egybeszámlítása az EU végtermékekben, s egyidejűleg megfordítva az EU-eredetű alkatrészek és részegységek egybeszámlítása az Egyesült Királyságban előállított végtermékekben. Egyes brit autógyárak logisztikai központjai jelenleg a kontinentális Európában szervezik a bonyolult beszállítói klasztereket. E bonyolult kooperációs láncolatok a határellenőrzés megteremtése után elveszítenék kereskedelempolitikai alapjaikat.
 - *Az áruk és szolgáltatások minőségével kapcsolatos előírások és engedélyezések rendszere* – a többnyire nem megalapozott nagy deregulációs várakozások nyomán – az új körülmények között alapvetően megváltozhat. A szabályozási különbségek új technikai akadályként nehezíthetik az áruk és szolgáltatások áramlását.
 - *Mindez különösen nagy problémát jelenthet a pénzügyi szolgáltatások tekintetében.* A határokon átnyúló pénzügyi szolgáltatások további működésének elemi feltétele az eddigi engedélyezési rendszer fennmaradása. Utóbbi hiányában a passporting-jogok nem lesznek fenntarthatóak.
 - *Elképzelhető-e az áru- és szolgáltatáspiacok folyamatos hozzáférése a kohéziós transzferekhez történő hozzájárulás nélkül?* E hozzájárulás az európai integráció eddigi logikája szerint a magasabb fejlettségű és versenyképességű tagállamok kötelezettsége. Makrogazdasági előnyökért pénzügyi transzfereket nyújtanak. Ha e makrogazdasági előnyök e terhek nélkül is elérhetőek („ingyen ebéd”), a brit precedens után a közös költségvetés összes nettó befizetője kezdeményezhetné: mentesüljön a kohézió terhei alól. Ez a konvergenciamechanizmus megbénulásához, az európai integráció eddigi rendszere működésképtelenségéhez vezetne. Ilyen precedens nyilvánvalóan nem teremthető.
3. *További alapvető probléma: mikor rendezheti az Egyesült Királyság az EU-n kívüli államokkal kereskedelmi kapcsolatait?* Ilyen megállapodásokat csak az EU-ból történő kiválás után köthet. Azok kitárgyalása azonban időt igényel. Ráadásul, lehetséges, hogy az érintett országok csak az EU–brit kereskedelmi megállapodás megkötése után kívánnak alkut kötni az EU-t elhagyó Egyesült Királysággal. Mi a helyzet a jelzett átmeneti időszakban? Ez az átmenet csak az EU–brit kereskedelemre érvényes. A brit EU-tagság megszűnése után az Egyesült Királyság már nem hivatkozhat a korábbi elbánásra. Amíg nem rendezik új szerződések e kereskedelmi kapcsolatokat, a britek jelenleg csak az általános WTO- (azaz MFN-) kapcsolatok szerint kereskedhetnek az egyes érintett kereskedelmi partnerekkel, tekintet nélkül arra, hogy azokat milyen szerződéses kapcsolat fűzi az Európai Unióhoz.

Veszélyben a passporting. Brexodus?

A londoni City bankjait elsősorban az aggasztja, hogy *elveszthetik európai passportingjogaikat*. Az Európai Bizottság álláspontja szerint a City pénzügyi szektorának befektetési szolgáltatásokat nyújtó vállalatai elveszíthetik ezeket a jogosultságokat, ha az Egyesült Királyság kivonul az EU egységes belső piacáról is.

Ezzel – az Európai Parlamenttől származó, 2017. februári összeállítás szerint – 359 953 pénzügyi „útlevél” *jogosultság kerülhet veszélybe*. A brit EU-tagság időszakában 5476 brit illetékességű cég összesen 336 421 különféle pénzügyi jogosultsággal („útlevéllel”) rendelkezett a többi EU-tagállamban, azaz ott is szolgáltatathatót a brit engedély birtokában. Ez mind veszélybe kerül a brit kilépéssel (ha addig nem születik megnyugtató megállapodás a kérdés és 16 folyamatban lévő banki-tőkepiaci szabályozás ügyében). Ezzel együtt az Egyesült Királyságban történő szolgáltatás céljára 23 532 darab pénzügyi jogosultsággal rendelkeznek az EU27, illetve az Európai Gazdasági Térség országaiban.

Ugyanakkor a brit bankrendszer zavartalan működtetése érdekében Londonnak a brit EU-tagság megszűnése után is akadálytalanul hozzá kell férnie a *magas szakképzettségű külföldi EU-munkavállalókhoz*, akár úgy is, hogy a kormány a brit fővárosra külön bevándorlási szabályokat határoz meg – írja a London First nevű üzleti érdekképviselői szervezet 2017 januárjában ismertetett tanulmányában.⁸⁸ A londoni üzleti szektor hazai és külföldi érdekeinek képviselését ellátó nem profitorientált szervezet száznégy oldalas javaslatcsomagjának fő elemei közé tartozik a „londoni vízum” lehetőségének megvizsgálása. Ez a London First szerint azt jelentené, hogy a londoni üzleti szektorban munkára jelentkező magasan képzett külföldi EU-szakemberek számára a brit kormány külön regionális migrációs szabályozást honosíthatna meg.

A tanulmány hangsúlyosan kitér a londoni City pénzügyi szolgáltatási központjának fontosságára is. Kiemelve, hogy meg kell őrizni a City globális vezető szerepét a pénzügyi szolgáltatásokban. A London First szerint a londoni köz- és magánszektornak egyaránt az addigiaknál „sokkal erőteljesebb hangon”, egységesen és világosan fel kell szólítania Theresa May brit miniszterelnököt, hogy egyértelmű nyilatkozatban vállaljon kötelezettséget a londoni pénzügyi szektor és professzionális kiszolgáló ágazatainak védelmére.

A szervezet szerint a szektor képviselőinek követelniük kell a kormánytól a londoni pénzügyi szolgáltatási ágazat további hozzáférését is az európai piacokhoz. Olyan szabályozással, amelyben a brit EU-tagság megszűnése után is megőrizhetők a City pénzügyi szolgáltatási vállalatainak *passportingjogai*, vagyis az euróövezeti piacokra szóló szolgáltatásnyújtási engedélyei.

Londoni pénzügyi elemzők már a brit EU-tagságról rendezett – a kilépést pártolók által szűk többséggel megnyert – 2016. júniusi népszavazás óta folyamatosan figyelmeztetik a brit kormányt: súlyos veszteségeket okozhat a Cityben, ha az Egyesült Királyság az EU-tagság megszűnésével együtt kivonul az EU egységes belső piacáról is, és mindezek következtében a City bankjai elvesztik európai szolgáltatásnyújtási jogaikat. Előzőleg az Oliver Wyman globális vállalati tanácsadó cég állított össze tanulmányt erről, modellszámításokkal kimutatva, hogy a legrosszabb forgatókönyvek megvalósulása esetén az EU-piachoz kötődő citybeli üzleti aktivitás akár 40-50%-kal zuhanna, 38 milliárd font (14 ezer milliárd forint) bevételkiesést és 75 ezer munkahely megszűnését okozva a Cityben.

⁸⁸ Külön londoni övezet jön a Brexit-sokk enyhítésére? (2017).

A brit törvényhozás felsőháza is arra hívta fel a kormány figyelmét 2017 elején ismertetett tanulmányában: távozásra készítheti a City pénzügyi szolgáltatási cégeit, ha nagyon rövid időn belül nem tisztázódik, hogy a brit EU-tagság megszűnése után e vállalatok milyen feltételekkel tevékenykedhetnek az Európai Unióban maradó országok piacain.

A Lordok Háza EU-bizottságának jelentése szerint ez súlyos költségvetési kockázatokkal is jár. A City bankjai és a kiszolgáló háttérintézmények a brit költségvetés teljes jövedelemadó-bevételeinek 12%-át, a társaságiadó-bevételek 15%-át adják. A szektor 1,1 millió alkalmazottat foglalkoztat, egyharmadukat Londonban.

A változó körülmények jól jellemezhetik a változó ingatlan- és bérleti piaci körülmények. 2017-től már nem London a világ legdrágább üzleti központja a nemzetközi nagyvállalatok számára. A brit EU-tagságról tartott 2016. júniusi népszavazás óta jelentősen meggyengült font leszorította a dollárban számolt londoni lakhatási és irodabérleti költségeket. Évente 88 800 dollárba kerül a nemzetközi üzleti vállalkozásoknak egy-egy alkalmazottjuk londoni iroda- és lakásbérleti díja – derül ki a Savills felméréséből. 2014-ben ugyanezekre a költségekre a Londonban tevékenykedő nemzetközi vállalatoknak átlagosan 124 500 dollárt, 2015-ben 112 675 dollárt kellett fordítaniuk minden egyes alkalmazott után.

Előbbiek alapján London, amely 2016-ban a globális költséglistán még az első helyen állt, az új rangsorban két hellyel hátrébb szorulva már csak a harmadik helyre került. (Miatán a dollárban számolt kereskedelmi és lakóingatlan-költségek egyetlen esztendő alatt 21,2%-kal zuhantak. A csökkenés oka, hogy a font hozzávetőleg éppen ennyit gyengült a dollárhoz képest azóta, hogy a brit EU-tagságról 2016. júniusban tartott népszavazáson a résztvevők szűk, 51,9%-os többsége a kilépésre voksolt.)

Az új felmérésben az első helyre New York, a második helyre Hongkong került, alkalmazottanként 111 900, illetve 105 400 dolláros átlagos évi iroda- és lakóingatlan-bérleti költséggel. London után Párizs, Tokió, San Francisco, Los Angeles, Dubaj, Sydney és Miami következik a világ legdrágább üzleti központjainak felső tízes mezőnyében, 50 ezer és 75 ezer dollár közötti éves költségszintekkel.

London a *világ pénzügyi szolgáltatási központjai között* a legutóbbi felmérés szerint még az első helyen állt, de várhatóan ezt a helyezését sem tarthatja meg sokáig. Az egyik legnagyobb londoni pénzügyi tanácsadó csoport, a Z/Yen Group, amely félévente állít össze globális rangsort a világ vezető pénzügyi központjairól, 2017 őszi ranglistáján változatlanul Londont sorolta az első helyre, de már csak minimális előnnyel New York előtt. A cég jelezte, hogy a következő rangsorban komoly változások lehetnek, mivel az ennek összeállításához megkezdődött felmérés befektetői értékeléseiben jelentősen romlott London pénzügyi központként betöltött szerepének megítélése a brit EU-tagság megszűnése miatt.

A brit EU-tagságról rendezett 2016. júniusi népszavazás óta Párizs, Frankfurt, Dublin, Luxemburg, Amszterdam, Madrid, Pozsony, Varsó és Málta is aktívan igyekszik átcsábítani a Londonban honos pénzügyi szolgáltatási vállalatokat, vagy azok egyes részlegeit.

Kifuthatnak az időből a *biztosítók* a brexitre való felkészülés során, vagyis az Egyesült Királyság előbb léphet ki az EU-ból, mint hogy új európai székhelyükön meg tudnának telepedni – figyelmeztetett egy vezető iparági forrás. A 60 milliárd font méretű londoni vállalati biztosítási piac nagy része útlevéllel (passporting rights) kapcsolódik az európai piacokhoz. Ez a jog eltűnik a brexit után, ezért a biztosítóknak az EU más országaiban kell székhelyet keresniük, ha tovább akarnak működni a kontinensen. A *Financial Times* idézte Mark Weilt, a Marsh nemzetközi alkuszccég nagy-britanniai vezérigazgatóját, aki szerint: „Fennáll

a kockázata, hogy az iparág kifut az időből. A biztosítók Londonhoz hasonló, tehetségekkel és szabályozói rugalmassággal rendelkező helyeket keresnek maguknak. Ezeknek a helyeknek azonban nincs elég sáv szélességük, a helyi szabályozók nincsenek kellően felkészülve a kérelmek elbírálására. Mindez különösen az új termékportfóliók, kárrendezési szabályok kialakítása során okozhat rengeteg bonyodalmat a biztosítók számára.”

Bár számos európai felügyelet készül a rohamra, az ír jegybank például 25%-kal növelte biztosítási divíziójának létszámát, még így is nagy a kockázata, hogy nem tudják időben befogadni a Londonból érkező biztosítókat. A várakozások szerint a biztosítók esetében Dublin, Luxembourg, Málta és a holland nagyvárosok lesznek népszerűek. A bankoknál Dublint, Frankfurtot és Párizst szokták emlegetni.

A hirtelen és rendezetlen brexitre is fel kell készülniük a brit bankoknak – közölte a Bank of England. A brit jegybank szokatlanul szigorú stresszteszttekkel és a fogyasztási hitelek átfogó vizsgálatával készül fel a legrosszabbra is. Biztosítaniuk kell a nagy-britanniai székhellyel rendelkező bankoknak, hogy nem kell visszavágniuk hitelezési tevékenységüket, ha a szigetország hirtelen, rendezetlenül lép ki az EU-ból – közölte a Bank of England 2017 tavaszán.

A brit jegybank elvárja a bankoktól, hogy a legkülönbözőbb brexitkimenetekre készüljenek, és ezekre vonatkozóan elkészítsék saját vészforgatókönyveiket („contingency plans”). A hirtelen alkalmazkodás a piaci likviditás elapadásával és a befektetési banki tevékenység zavarával járhat, ezeket a hatásokat a minimálisra szeretnék csökkenteni.

A brit jegybank elnöke ugyanakkor kíváncsún nevezte, hogy legyen olyan átmeneti időszak a kilépés után, amikor még a jelenlegi feltételekkel nyújthatnak európai országokban szolgáltatásokat a bankjaik.

A brexit miatt nagy-britanniai vagyonuk közel ötödét, mintegy 1,8 ezer milliárd eurót helyezhetnek át az Európai Unió megmaradó 27 tagállamába a nemzetközi nagybankok, legalábbis a Bruegel mértékadó brüsszeli agytröszt szerint.⁸⁹ A kutatóintézet 2017. februári elemzésében arra jutott, hogy ennek kapcsán tízezer bankszektorbeli, illetve további húsz-ezer ahhoz kapcsolódó szolgáltatásszektorbeli állás szűnhet meg az Egyesült Királyságban. Jelenleg ugyanis az Egyesült Királyság a kontinens vállalati banki központja, tehát jellemzően itt van a székhelye azoknak a pénzintézeteknek, amelyek cégeknek nyújtanak szolgáltatásokat. Az európai piacon belül 90%-os a londoni pénzügyi szektor részesedése a nem lakossági szegmensben. Ha a britek kilépnek az EU-ból, és nem sikerül megállapodniuk arról, hogy továbbra is akadálymentesen hozzáférjenek a banki szolgáltatási piachoz az EU-ban, akkor ezt az üzletágat jelentős részben át kell majd telepíteniük a kontinensre. Természetesen az EU-nak is lenne bőven dolga ebben az esetben, hiszen a brit bankszektor jóval hatékonyabb, mint a kontinentális. Ezért az uniós országokban – a brit bankrendszer kiválása után – romolhat a pénzügyi szféra hatékonysága. Következésképpen fel kellene gyorsítaniuk a bankunió létrehozását, integrált uniós piacot kellene létrehozniuk a pénzügyi szolgáltatások terén, mivel e tekintetben eléggé el vannak maradva a brit bankrendszertől, írják a Bruegel idézett kutatói.

Nem sok választja el a *Lloyds Bankot* attól, hogy Berlinbe tegye át európai székhelyét, így a brexitet követően is biztosítani tudná az európai uniós piachoz való hozzáférést – írta 2017 elején névtelen forrásokra hivatkozva a *Reuters*. Ezzel már a Lloyds is csatlakozott azon bankok táborához, amelyek már korábban bejelentették londoni távozásukat. A britek legnagyobb jelzáloghitelezője a Berlinben lévő fiókjait még idén új leánybankká alakítaná.

⁸⁹ SAPIR–SCHOENMAKER–VÉRON 2017.

A Lloyds az egyetlen olyan brit lakossági bank, amelynek még nincs EU-tagállamban leánybankja. Berlin melletti elköteleződésével a Lloyds lenne az első nagybank, amely hivatalosan is a német fővárost választaná EU-s központjának. Több európai nagybank inkább Frankfurtot mérlegeli, mint valószínű európai központot.

A Lloyds Berlin melletti döntése azért is lehetséges, mivel a német fővárosban van a bank pénzügyi, kockázatkezelési és emberi erőforrásokért felelős európai központja is. Így lényegében csak az ottani üzletágak státuszát kellene megváltoztatni – nyilatkozta a hírügynökségnek az egyik forrás. A Lloyds a Bank of Scotland üzletágain keresztül van jelen Berlinben, amelyeket még 2008-ban vásárolt fel. Ezt megelőzően az HSBC és az UBS figyelmeztetett, hogy egyenként ezer állást is átköltöztethetnek Londonból a brexit miatt. Ezt követően pedig a Barclays is bejelentette, hogy elhagyja Londont.

A brexittárgyalások kimenetelétől függően csak a *Londonból történő kiköltözés* egyes bankoknak akár több százmillió euróba is kerülhet szerkezetátalakítási, finanszírozási vagy jogi ráfordítás formájában. Eddig elsősorban arra helyeződött a figyelem, melyik banknak mekkora munkaerő-állományt szükséges áthelyeznie Londonból valamely másik EU-s országba. A Deutsche Bank például nemrég közölte: 9000 londoni munkahelyéből 4000-et költöztethet át Frankfurtba.⁹⁰ Az első becslések is megjelentek arra vonatkozóan, hogy csak a költözés folyamata mennyibe fog kerülni az egyes bankoknak. Egyik meg nem nevezett nemzetközi nagybank pénzügyi igazgatója szerint tíz- és százmillió euróba fog kerülni nekik a költözés a brexittárgyalások kimenetelétől függően. A százmillió eurós nagyságrendű költség azokra a forgatókönyvekre vonatkozik, amikor a teljes kockázatkezelést és könyvelést másik EU-s központba kell áthelyezni. Ha a brexittárgyalások kimeneteleként a jövőben is kiszolgálhatják Londonból a bankok a kontinensen lévő ügyfeleiket, akkor a kisebb összegekre vonatkozó becslések válnak valóra.

Az Oliver Wyman számításai szerint 5 százalékponttal, közel 1,5 milliárd dollárral *csökkenhet* az európai befektetési bankok *tőkearányos megtérülését* a brexit, elsősorban a költségek megkétszereződése és a tőke kevésbé hatékony felhasználása miatt. A Goldman Sachs Europe vezére, Richard Gnodde pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy a bankok az ügyfelekre is rengeteg költséget továbbháríthatnak majd.

Az EU döntéshozói olyan törvényjavaslatot fogadhatnak el, amely a jelenleg Londonban lévő *euróklíring üzlet elmozdítására* ad jogot, vagyis a brexit után – ha nincs más választás – unión belülre hozhatják az euróklíring tevékenységet. Természetesen a londoni pénzügyi szektornak ez nem tetszik. Szerintük az áthelyezés kettészakítaná a piacokat, megemelné a kereskedési költségeket, és gyengítheti az eurót – és persze több ezer munkahelyet veszélyeztet a Cityben. Az euróban denominált derivatívumokhoz kapcsolódó klíring tevékenység nagy részét Londonban végzik. Vagyis amikor euró derivatívumokkal kereskednek, harmadik szereplő áll a vevő és az eladó közé. Ez a harmadik szereplő (klíringház) garantálja, hogy az ügyletben mindkét fél megkapja a csere ellenértékét akkor is, ha közben az ellenoldali fél esetleg csődöt jelent, vagy bármi történik vele. Az ügy a brexittárgyalásoknak is részét képezi.

A Deutsche Banknál is döntöttek 2017 júliusában: a népes kereskedési és befektetési banki részleget még a brexit előtt hazaviszik Londonból Frankfurtba, jelentette a Bloomberg hírügynökség. Ez újabb komoly érvágás a Citynek. A hírügynökség forrásai szerint a bank

⁹⁰ Lásd: www.bloomberg.com/news/articles/2017-07-05/deutsche-bank-is-said-to-bolster-frankfurt-hub-in-london-retreat (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)

gyakorlatilag a teljes londoni tevékenységét hazavinné a következő 18 hónap során. Ugyanakkor a tervek még változhatnak, ha változás lenne közben a brexit eddig tervezett feltételeiben.

Mindez újabb komoly lépés abban a folyamatban, amit a pénzügyi szektoron belül csak *Brexodusnak* hívunk – mondta a hírügynökségnek Gildas Surry, az egyik Deutsche Bankkal is komoly kapcsolatban álló vagyongazdálkodási munkatársa. Szerinte jelenleg minden komolyabb európai bank azon dolgozik, hogy londoni tevékenységét hazatelepítse. Az Európán kívüli, komoly londoni jelenléttel rendelkező külföldi bankok is sorra jelentik be tevékenységeik kontinensre költöztetését. A költözés egyébként jól illik a Deutsche Bank márciusban bemutatott új stratégiájához is, amely elsősorban a befektetési banki tevékenységet és a vállalati ügyfelek kiszolgálását helyezné előtérbe, s hangsúlyozná a bank német kötődését – írja a hírügynökség.

Ha az Egyesült Királyság valóban elveszítené jogosultságait az uniós pénz- és tőkepiacokhoz való hozzáférésekkel kapcsolatban, akkor a költözés Londonból nem választás, hanem kényszer lesz számos pénzügyi intézmény számára. A Deutsche Bank jelenleg a teljes befektetési bank tevékenységéhez kapcsolódó könyvelés jelentős részét az Egyesült Királyságban végzi, ennek áttelepítése Frankfurtba tőke- és időigényes folyamat – mondták a bank ügyeit közelről ismerő források. Így ez valószínűleg több lépésben valósul majd meg.

Frankfurt eddig a Brexodus nagy nyertesének tűnik. A Standard Chartered, a Nomura Holdings, a Sumitomo Mitsui Financial Group, a Daiwa Securities uniós központjának választotta a várost. A Citigroup, a Goldman Sachs, a Morgan Stanley hasonló lépést fontolgat. A Deutsche Bank jelenleg több ezer embert foglalkoztat Londonban. A bank összes bevételének egyötöde képződik Nagy-Britanniában, nagyjából 5 milliárd euró.

Felfüggeszthetik, sőt akár vissza is fordíthatják kiköltözésüket Londonból a bankok, amennyiben megegyezés születik róla, hogy Nagy-Britannia az egységes EU-s piac része marad – mondták befolyásos bankárok 2017 decemberében a *Financial Times*nek.⁹¹

2017 decemberében egy vezető amerikai bankár azt mondta az üzleti napilapnak, hogy „ha 2019. március 31-én 10 perccel éjfél előtt kihúznának egy nyulat a kalapból”, a bankok, köztük az övé is megváltoztatná korábbi döntését a Londonból való kiköltözésről. Hasonlóan nyilatkoztak mások is a *Financial Times* idézett, 2017. decemberi cikke szerint.

A 2018 tavaszi helyzetet tükröző részletes leírást követően – a Bevezetésben jelzett lehatárolásokra is figyelemmel – összefoglalhatók az azóta történt legfőbb lépések a jövőbeli kapcsolatok rendezése területén. Az alábbiak keretében természetesen nem lehet mód az eddigi tárgyalások bemutatására. Ám a már jelzett problémákat jól illusztrálhatja az előző brit kormány által a jövőbeli kereskedelmi kapcsolatok rendezésére tett javaslat, s annak sorsa.

Kísérlet a kör négyszögesítésére: Chequers, White Paper

Az Európai Unió a tárgyalások kezdetétől alapvetőnek tekintette a következőket:

- *A belső piac négy alapszabadságát:* az áruk, a tőke, a szolgáltatások és a személyek szabad mozgását nem lehet szétbontani. (A „kimazsolázás” – cherry picking – tilalma.)
- *Biztosíték* szükséges, hogy az ír–brit határon nem lesz határellenőrzés.

⁹¹ Lásd: www.ft.com/content/246af992-dc24-11e7-a039-c64b1c09b482 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)

Az EU egyértelmű választást várt a brit féltől valamelyik lehetséges modell mellett. A „testre szabott megoldás” lényeges fenntartásokkal járhat. Ugyanakkor az EU nem lehetett érdekelt a kilépés előnyös precedensében.

Szabadkereskedelmi megállapodás esetén súlyos kérdések merülhetnek fel: vagy a nagypénteki megállapodás megtartása, vagy – az Ír-tengeren húzódó vámhatár esetén – az Egyesült Királyság területi integritása kerülhetne veszélybe. EGT tagság esetén pedig az EU-állampolgárok számára a szabad munkavállalás, illetve az Európai Bíróság joghatósága továbbra is fennmaradna. Ráadásul az Egyesült Királyságnak nem lenne beleszólása a belső piaci szabályok kialakításába. A vámunió pedig nem tenné lehetővé önálló kereskedelmi megállapodások megkötését harmadik országokkal.

2018 júliusában az akkori brit kormány a fenti modellek *között* elhelyezkedő javaslatot tett. (Chequers javaslat, másként: White Paper)⁹² A dokumentum *új típusú szabadkereskedelmi övezet, gazdasági partnerség* kiépítését ajánlotta. Annak fő jellemzői: zavartalan hozzáférés az áru- és a pénzügyi piacokhoz, a személyek szabad mozgása nélkül; kvázi „közös vámterület” vámunió nélkül („új támogatott vámkonstrukciók szakaszos bevezetése ... szükségtelessé tenné a vám-és határellenőrzést az Egyesült Királyság és az EU határán olyan módon, mintha közös vámterületet alkotnának”)⁹³; „közös szabálykönyv”; „a pénzügyi szolgáltatások új gazdasági és szabályozói konstrukciói, megőrizve az integrált piacok kölcsönös előnyeit”; „nyílt és méltányos kereskedelmi környezetet garantáló, kötelező érvényű rendelkezések, vállalva az állami támogatások általános szabályozásának betartását a versenyhatóságok közötti együttműködési konstrukciók létrehozásával, és vállalva a magas követelményszint fenntartását a csökkentést kizáró rendelkezések révén olyan területeken, mint a környezetvédelem és a foglalkoztatási szabályok”.

Mindez az Európai Unió szerint a következőket jelentette volna: a brit fél kimazsolázná a neki tetsző részeket a belső piacból (illetve szélesebb értelemben az EU-val történő együttműködésből), a többi pedig egyszerűen nem tartaná meg. 2018 őszén a salzburgi csúcson a Chequers-i javaslatokat elutasították. Az Egyesült Királyságnak választania kellett az akadálytalan uniós kereskedelem, a „gazdasági szabadság” és a problémamentes északír határ között.

Kilépési megállapodás

A 2018. őszi *első kilépési megállapodástervezet* a fentieket tükrözte. Az északír határkérdéssel összefüggésben a megállapodásba bekerült az úgynevezett *tartalékmegoldás* (backstop). Utóbbi volt az Egyesült Királyságban a legsúlyosabban bírált eleme a brit kormány és az EU között létrejött 2018 őszi kilépési megállapodásnak. A tartalékmegoldás alapján – ha más megoldás nem születik – egységes vámügyi szabályozás lépett volna életbe az Európai Unió és az Egyesült Királyság között az ír-északír határellenőrzés újbóli bevezetésének elkerülésére.

⁹² Lásd: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/786626/The_Future_Relationship_between_the_United_Kingdom_and_the_European_Union_120319.pdf

⁹³ A két térség egyetlen „egyesített vámterület” maradt volna: a brit kikötőkben a Nagy-Britanniába szánt árukat és az EU-ba szánt árukat szétválasztanák. A kizárólag a brit piacra szánt árukra a brit vámokat, az EU-s piacra szánt árukra pedig a Brüsszelben megállapodott vámot vetették volna ki. (Ezt nevezték brit részről „vámpartnerség”-nek.)

E tervezetet az északír–ír tartalékmegoldással T. May, akkori miniszterelnök a brit alsóházban háromszor is megpróbálta elfogadtatni. Ám a megállapodást mindhárom alkalommal jelentős arányban leszavazták. Ezért 2019 nyarán kénytelen volt távozni hivatalából. Az új brit kormányfő (B. Johnson) elérte, hogy a korábbi tartalékmegoldás a kilépési megállapodásból kikerüljön. Helyette a 2019. október 17-én elfogadott megállapodásban a gyakorlatban nehezen megvalósítható, komplex rendszert harcolt ki az EU-tól. Annak keretében az északír terület az északír–ír határ átjárhatósága érdekében bennmarad a belső piacon, egyidejűleg az Egyesült Királyság vámtérségébe tartozik. Az áruk vámolását nem az északír–ír határon, hanem az egyes kikötőkben végzik majd. A brexitet követő átmeneti időszak vége után, azaz 2021-től kvázi tengeri határ jön létre. Harmadik országokból az északír területen keresztül az EU-ba áramló áruk után is az Egyesült Királyságnak kellene beszednie a vámokat. Mindezek révén az 500 km-es északír–ír határ nyitva tartása és az Egyesült Királyság vámunióból való teljes kilépése egyidejűleg elérhetőnek tűnik.

Sokan úgy vélték: eredményes kereskedelmi tárgyalások révén lehetséges olyan megállapodás az Egyesült Királyság és az Unió között, amely az eddighez hasonló – határellenőrzés nélküli – kereteket nyújthat a felek számára a kereskedelem terén. Ám a tárgyalások megakadtak. Egyértelműen úgy tűnik: az átmeneti időszak letelte után az Egyesült Királyság klasszikus harmadik országnak lesz tekinthető. A brit kormány 2021. január 1. után várhatóan visszaállítja a határellenőrzést az EU-ból érkező árukra.

Mindezek arra utalnak: *a brexit* a népszavazás után még viszonylag kevesek által várt teljes dezintegráció felé halad, annak valamennyi lehetséges következményével együtt.

Az EU elhagyásának gazdasági hatása az Egyesült Királyságra

Az EU elhagyásának az Egyesült Királyságra gyakorolt gazdasági hatása nagy nehézségekkel mérhető fel. Az Egyesült Királyság státuszának széles terjedelmű potenciális scénáriói vannak a brexitnépszavazás után. Azok számos csatornával kombinálódnak: a kereskedelem, a beruházás, a munkapiac, a termelékenység és a közpénzügyek területén. Az egyes permutációk esetében fontos politikai választások kínálkoznak. Azok tartalma lényegében nem előrelátható. Kilépés esetén fontos politikai döntéseket kell hozni a monetáris, fiskális és a prudenciális politikák ívéről.

A brexit gazdasági következményeinek előrejelzését megnehezíti a hasonló precedensek hiánya. E kihívásokkal szembesülve a témakör kutatása során *három megközelítés* kínálkozik a brexit hatásainak becslésére:

- a csatlakozási tapasztalatok hatásait feldolgozó tanulmányok, azaz az integráció hatásainak utólagos (*ex post*) feltárása a dezintegráció lehetséges következményeinek felmérése érdekében;
- a brexit hatásainak (*ex ante*) szimulációja számszerűsíthető egyensúlyi modellek alkalmazása révén;
- *redukált formájú* (*ex ante*) *becslés* az EU-tagság kereskedelemre gyakorolt hatásairól.

Az *ex post* tanulmányok a már megtörtént tényeken alapulnak. Az *ex ante* megközelítések elméletekre alapoznak, az elméleteken alapuló átfogó modellekre vagy számítási sémákra.

Mindhárom megközelítésnek számos korlátja van. Az eltérő eredmények a szignifikáns módon eltérő módszerekkel és feltételezésekkel, azokkal is összefüggésben az egyes hatások eltérő mértékben történő figyelembevételével (vagy mellőzésével) magyarázhatók. Ám egyidejűleg áttekintve a különböző lehetséges megközelítéseket, kiegyensúlyozott kép alkotható a dezintegráció lehetséges következményeiről. A közgazdaságtudományi kutatások elsősorban a lehetséges hosszabb távú hatások feltárására képesek. (A brexit után kialakuló új állandósult állapotot – steady state – viszonyítják az EU-tagság viszonyaihoz.) Jóval kevesebbet tudunk az átmenet lehetséges dinamikájáról. Hasonlóképpen a gazdasági bizonytalanság és a feltételezett hatások brexit előtti érvényesüléséről az Egyesült Királyság vagy az EU27 gazdaságára.

Az integráció hatásainak utólagos (ex post) elemzése

Az ex post elemzések szükségképpen kevésbé szilárd elméleti alapokon nyugszanak. Ugyanakkor az objektív és reális szemlélethez ezeknek az eredményeknek a beépítése is szükséges. E tanulmányok az EU integráció vagy éppen a dezintegráció átfogó jóléti hatásait próbálják meg számszerűsíteni. Ugyanakkor nagyon nehéz utólag az európai integráció hatásainak az egyéb hatásoktól történő elkülönítése. A jólét alakulását az integráción túl számos egyéb, nehezen számszerűsíthető tényező is befolyásolja. Ugyanakkor az ex post tanulmányok áttekintéséből kitűnhet: a brexit pesszimistább scenárió esetében szignifikáns módon rosszabb gazdasági hatásokkal járhat, mint az ex ante modellelemzések során esetenként kitűnt.

Az ex ante kereskedelmi modellek esetenként alábecsülik a gazdasági integráció kereskedelmi hatásait. A kereskedelmi megállapodások ex post elemzései szignifikáns módon *magasabb kereskedelmi hatásokat* mutatnak ki, mint az elméleti alapú ex ante modellek.⁹⁴ A hagyományos gravitációs modellek (az ex post elemzések egyik fő eszköze) szintén alábecsülhetik a kereskedelmi hatásokat.⁹⁵ A modernebb gravitációs megközelítés szignifikánsan magasabb eredményekre jut. Például Baier és munkatársai (2008) szerint az EU (illetve elődei) tagsága a kereskedelmet tizenöt éves időszak alatt a különböző tagállamokban 10–125%-kal növelte.

A növekedési és jövedelmi hatások számszerűsítését megkísérlő ex post tanulmányok három vonulata igényel megkülönböztetést:

- A brexit nyomán bekövetkező kereskedelemcsökkenés által indukált jövedelemcsökkenés kifejezhető az általános kereskedelem–jövedelem összefüggésre alapozva. E módszer révén három tanulmány is a brit nemzeti jövedelem 10% körüli vagy azt meghaladó mértékű csökkenését jelzi pesszimista scenárió megvalósulása esetén.⁹⁶ Fontos nehézséget jelent: a kereskedelem–jövedelem kapcsolat nem szabható specifikus módon az Egyesült Királyságra.
- Számos tanulmány regressziós becsléseket alkalmaz.⁹⁷ Noha az eredmények részleteikben eltérőek, e tanulmányok az EU-tagság mérhető hatását azonosították a GDP-szintre: e hatás hosszú távon 20% vagy a feletti. (Némi bizonytalansággal: az eredmények nem teljesen robusztusak, a növekedési regressziók pedig ritkán teljesen kifogástalanok.)

⁹⁴ BUSCH–MATTHES 2016.

⁹⁵ BAIER–BREGSTRAND 2007; EGGER et al. 2011.

⁹⁶ OTTAVIANO et al. 2014a; 2014b; AICHELE–FELBERMAYR 2015; CRAFTS 2015.

⁹⁷ HENREKSON et al. 1997; BADINGER 2005; CRESPO et al. 2008.

- Campos és munkatársai (2014; 2015a) szintetikus alternatív tényellentétes becsléseket alkalmaznak. A klinikai tanulmányok megközelítési módszerét utánozva szintetikus kontrollcsoportot alkotnak az Egyesült Királysághoz hasonló gazdasági teljesítményű országok kiválasztásával, a csatlakozás (1973) előtti hosszabb idővel. Az EU-tagság hatása levezethető a brit teljesítmény és a kontrollcsoport eredményei közötti különbségből. Campos és munkatársai (2015a) szerint hosszú távon (a brit EU-csatlakozástól 2008-ig) az egy főre jutó GDP közel 24%-kal magasabb, mint a szintetikus kontrollcsoportban. Ez az eredmény azonban nem nagyon robusztus. Különböző robusztussági próbák után a termelékenység növekedése évtizednyi időszakára vonatkozó eredmények közel 10% körüliek. Ez is jelentős eredmény, különösképpen, ha figyelembe vesszük: idővel azok tovább nőhetnek.⁹⁸

Az EU-tagság hatásait vizsgáló kutatások szerint a brit kibocsátás szintje folyamatosan nőtt. Ám nem mutatható ki állandó változás a potenciális növekedési ütemben pusztán az EU-tagságból eredően.⁹⁹ E tanulmányok szerint az EU-csatlakozás a jövedelmek növekedéséhez vezetett az Egyesült Királyságban, ám nem volt hatással a gazdaság hosszú távú növekedési ütemére. E megközelítés egyes fő képviselőinek vonatkozó műveit¹⁰⁰ már áttekintettük a 2. alfejezetnél, az EU-tagság hatásainak bemutatása során.

Az Európai Unió, az euróövezet, a schengeni rendszer, illetve más szabadkereskedelmi megállapodások hatásai *gravitációs modell* révén is vizsgálhatóak. Felbenmayer és munkatársai (2017b) fő eredményeit a kereskedelmi integrációs megállapodások utólagos elemzéséről a 6. táblázat tartalmazza, a gravitációs modell alapján a termékek és szolgáltatások aggregált regressziójában (6. táblázat). A koefficiensek a megközelítő százalékos növekedést mutatják a kétoldalú kereskedelemben az egyes kereskedelmi integrációs fokozatok szerint: az EU-nak (az Egyesült Királyság nélkül), a brit EU-tagságnak és fordítva (aszimmetrikus módon), az euróövezetnek, a schengeni rendszernek és a szabadkereskedelmi megállapodásoknak (2011-től az EU-Dél-Korea szabadkereskedelmi egyezményének) köszönhetően. A becslések éves adatokon alapulnak. Kétoldalú, rögzített hatások bevonásával implicit módon ellenőrizték az összes állandó kereskedelmi determinánst az országpárok között. Beleértve a 2000 előtti kereskedelmi megállapodásokat és az EU, az euróövezet, illetve a schengeni rendszer részét képező országpár-kombinációkat. A schengeni belső határok, az Európai Unió, az euróövezet és a szabadkereskedelmi övezetek számainak koefficienseit figyelembe kell venni az alternatív helyzet tekintetében: amelyben a számításba vett határok nem schengeni határok, amelyben egy-egy országpár államai nem tagjai az euróövezetnek, illetve nincs szabadkereskedelmi megállapodásuk.

A kétoldalú import a termékkereskedelemben az EU27 országokban (amelyek nem tartalmazzák az Egyesült Királyságot) 2000–2014 között 62,4%-kal nőtt. A bilaterális szolgáltatás import pedig 67,9%-kal emelkedett ugyanebben az időszakban. E magasan szignifikáns hatás az egységes piac és a vámunió hatását kombinálja. Az EU-tagság hatása az Egyesült Királyságra aszimmetrikus. Az EU27 importja az Egyesült Királyságból a termékek esetében 64,7%-kal, míg a szolgáltatásoknál 88,1%-kal nőtt. Az Egyesült Királyság importja a többi

⁹⁸ BUSCH–MATTHES 2016.

⁹⁹ CRAFTS 2016.

¹⁰⁰ CRAFTS 2016; CAMPOS et al. 2015.

EU-tagállamtól ugyanebben az időszakban csak 18,2%-kal nőtt, ám 59,7%-kal a szolgáltatások esetében. Mindez világosan jelzi: a vámok megszüntetésének és a technikai harmonizációnak az EU-ban világos, pozitív hatása van a kétoldalú importra.

Az EU-tagsággal kapcsolatos idézett eredmények összehasonlíthatóak az irodalomban elérhető eredményekkel. A szabadkereskedelmi megállapodások kereskedelmi hatása rendszerszerűen nagyobb a PPML regressziókban, mint az OLS-ben.¹⁰¹ Dai és munkatársai (2014) a szabadkereskedelmi megállapodások hatását a termékek kereskedelmében 57,3%-nak mutatták ki. Bregstrand és munkatársai (2015) a kereskedelmet létrehozó hatást 66–157% közötti tartományban becsülték, a specifikációtól függően. Head és Mayer (2015) metaelemzése arra jutott, hogy a szabadkereskedelmi megállapodások átlagosan mintegy 60%-kal nagyobb kereskedelemhez vezetnek. A vonatkozó hatások nagysága a specifikus mintától és az alkalmazott empirikus becslési módszertől egyaránt függ.

Az euróövezeti tagság a termékkereskedelm 8,7%-os, s a szolgáltatások 15,8%-os növekedését eredményezte. A vonatkozó irodalom különböző hatásokat mutat 0 és 40% között.¹⁰² Baldwin és munkatársai (2008) az eredmények heterogenitását a rosszul specifikált modellekkel magyarázzák. A szabályos gazdasági modellezés alkalmazásával és más EU-integrációs lépések bevonásával a fentiekben bemutatott becslések a lehetséges hatások alsó határán találhatók.

6. táblázat
Európai integráció és import (2000–2014)

Dep. Var.:	Bilateral Imports	
	Goods	Services
	(1)	(2)
Both EU27	0,485***	0,518***
	(0,07)	(0,07)
EU – UK, asymmetric	0,500**	0,632**
	(0,12)	(0,17)
UK – EU, asymmetric	0,167	0,468***
	(0,10)	(0,17)
Both Euro	0,083**	0,147**
	(0,04)	(0,06)
Schengen	0,090***	0,064***
	(0,01)	(0,02)
EU – KOR	0,312**	0,347**
	(0,06)	(0,07)
Other FTA	0,111*	0,011
	(0,06)	(0,06)

Forrás: FELBERMAYR et al. 2017b

¹⁰¹ SANTOS SILVA – TENREYRO 2006.

¹⁰² MICCO et al. 2003; BALDWIN–TAGLIONI 2007; BUN–KLAASSEN 2007; BERGER–NITSCH 2008; BERGIN–LIN 2012; CAMARERO et al. 2014.

Valamely határ Schengenen belülré kerülése a termékek kereskedelmét mintegy 9,4%-kal, a szolgáltatásokét pedig 6,6%-kal emeli. A jelzett arányok összehasonlíthatóak más becslésekkel, ám alacsonyabbak egyes korábbi tanulmányokban szereplőknél.¹⁰³ Azok többsége általában nem vett figyelembe más EU-integrációs lépéseket.

A legmélyebb szabadkereskedelmi megállapodás az EU és valamely harmadik ország között a Dél-Koreával 2011-ben kötött megállapodás. E megállapodás a termékkereskedelmet 2016-ig 36,6%-kal, a szolgáltatásokét 41,5%-kal növelte. Csak néhány további kereskedelmi megállapodást kötöttek a jelzett (2000–2014. évi) időszakban. Azok a termékkereskedelmet 11,7%-kal, a szolgáltatásokét pedig 1,1%-kal emelték.

Egyes vélemények szerint az EU–Dél-korea szabadkereskedelmi megállapodás a brit részről az EU-val igényelt „mély és átfogó kereskedelmi megállapodás” mintája lehet. Felbermayr és munkatársai (2017b) e becsléseket 50 ágazatra terjesztették ki. Annak eredményei nagyrészt megerősítették az eddig tárgyalt táblázatba foglalt eredményeket.

A következőkben az előretekinő (ex ante, a fentebb jelzett második és harmadik) megközelítés bővebb bemutatásával folytatjuk az elemzést.

Előretekinő (ex ante) elemzések

Az ex ante modell alapon nyugvó tanulmányok átfogó elemzés keretét képezik, ugyanakkor valamennyi hatást nem tükrözhetik.

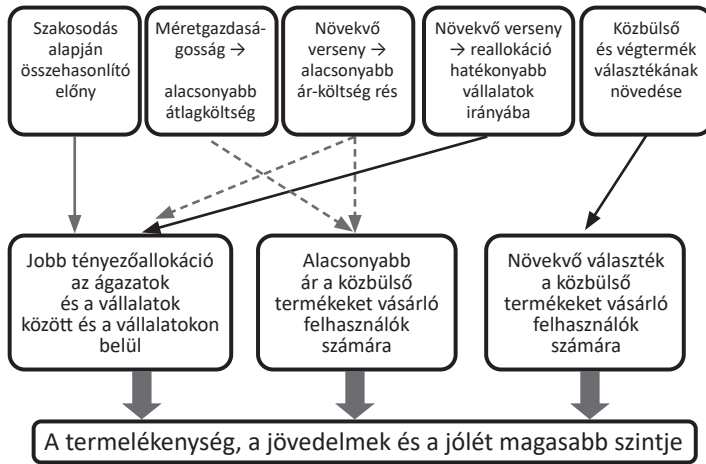
A brexitreferendumot megelőzően készült modellelemzések eredményei tekintetében bizonyos egyetértés alakult ki. A dezintegráció hátrányai meghaladják az esetleges gazdasági előnyöket. Az elemzések egy része esetében a nettó költségek viszonylag mérsékeltnek voltak tekinthetők. A brexitet megelőzően kialakult, széles körben elterjedt álláspont szerint a brexit nettó gazdasági költsége az egyjegyű számok alsó tartományában helyezkedik el. Nagyrészt szignifikáns módon a GDP 5%-a alatt.¹⁰⁴ E nézőpontból a *brexit gazdasági hatásai menedzselhetőnek látszottak*. Az EU elhagyására vonatkozó döntés kizárólag a szuverenitásra vonatkozó politikai döntésnek tűnt.

Fentiekkel kapcsolatban *alapvető módszertani kételyek* merülnek fel. Az alkalmazott módszerek valószínűleg nem tették lehetővé a *nagyságrendileg nagyobb kockázatok* azonosítását. Még e modell alapú tanulmányok sem tartalmaznak valamennyi, a gazdasági integrációból származó, a jólétet érintő hatást.¹⁰⁵ A 12–14. ábrák áttekintést adnak a nehezen feltárható hatásokról. Azok közé tartoznak a pozitív statikus és dinamikus kereskedelmi hatások a növekedés és a jólét tekintetében, továbbá az integráció nem kereskedelmi hatásai. Utóbbiak az erőteljesebb versenyből, innovációból, a vállalatok erőteljesebb szelekciójából származnak. Nincs általánosan elfogadott, mély elméleti alapokon nyugvó ex ante becslési módszer a jelzett specifikus hatások átfogó integrálására.

¹⁰³ FELBERMAYR et al. 2017b.

¹⁰⁴ CEBR 2015; CBI 2013.

¹⁰⁵ BUSCH–MATTHES 2016.

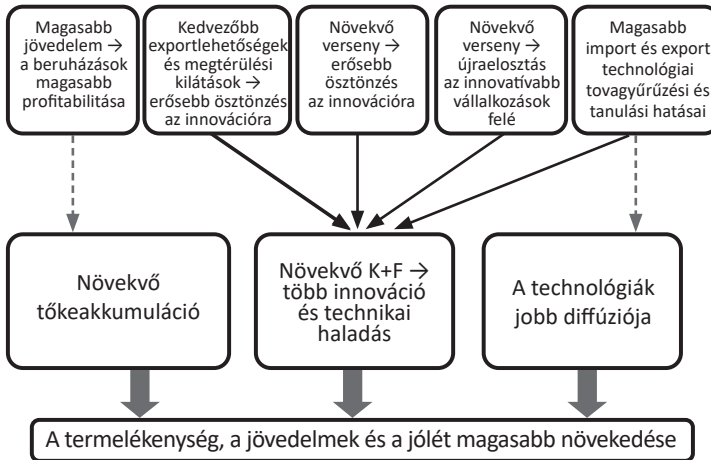

12. ábra

A kereskedelem egyes statikus jóléti hatásai

Megjegyzés: Az ábrán alkalmazott jelzések: Vékony szürke nyíl (bal oldalon): a legtöbb ex ante CGE és NTQM kereskedelmi modellben lefedett hatások. Szaggatott szürke nyíl: legalább egy, de csak néhány ex ante modellben lefedett hatás. Fekete nyíl: az ex ante modellekben nem lefedett hatás.

Forrás: BUSCH–MATTHES 2016

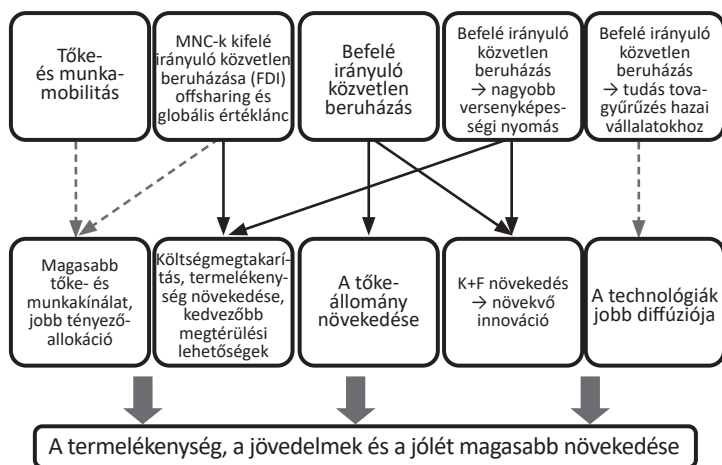

13. ábra

A kereskedelem egyes dinamikus növekedési hatásai

Megjegyzés: Az ábrán alkalmazott jelzések: Szaggatott nyíl: A hatást csak néhány ex ante modell fedi le. E modellek csak egyes hatásokat tartalmaznak. Fekete nyíl: E hatást ex ante modellek nem tartalmazzák.

Forrás: BUSCH–MATTHES 2016

14. ábra

A nem kereskedelmi integráció egyes hatásai

Megjegyzés: Az ábrán alkalmazott jelzések: Szaggatott nyíl: A hatást csak néhány ex ante modell fedi le. E modellek csak egyes hatásokat tartalmaznak. Fekete nyíl: E hatást ex ante modellek nem tartalmazzák.

Forrás: BUSCH–MATTHES 2016

Szimulációk általános egyensúlyi modellekkel: strukturális brexitbecslések

A brexit tanulmányozásában kézenfekvő, számos alkalommal alkalmazott, legszélesebb megközelítés a *kiszámítható általános egyensúlyi* (CGE) modellek felhasználása. Az elemzés kiindulópontja: a *dezintegráció a kereskedelmi költségek növekedéséhez vezet* az Egyesült Királyság és az EU-tagállamok (esetleg további államok) tekintetében. E modellek feltételezéseket tartalmaznak a kereskedelmi költségek növekedését illetően, a brexit különböző scenáriói szerint eltérő mértékben. A kereskedelmi költségek növekedése hatást gyakorol a kereskedelemre, a termelésre, a fogyasztásra, a jólétre. E modellek az általános egyensúlyi megközelítés keretében lehetővé teszik e hatások számszerűsítését. Kimutathatóvá válik a dezintegráció kereskedelemterelő hatása az Egyesült Királyság és a nem EU-tagországok között. E modellek fontos adalékokat nyújthatnak a brexit különböző scenáriói lehetséges makrogazdasági hatásairól.

A modellre hatást gyakorol a dezintegráció nyomán a *nem vámjellegű akadályok kialakulása*: a vám eljárások, a piacra jutás korlátozása és szabályozása. A brexit feltételezett hatása e területen is számszerűen jelenhet meg: a nem vámjellegű akadályokat tipikusan ad valorem (értékben megjelenő) kereskedelmi költségként fejezik ki. Ugyanakkor nincs általánosan elfogadott módszertan a nem vámjellegű akadályok számszerűsítésére. Ezért mindig vizsgálni szükséges a szimuláció eredményeinek robusztusságát a változás valószínű alternatív specifikációját illetően a kereskedelmi költségek tekintetében. Ugyanakkor e modellek nem, illetve legfeljebb csak részben tartalmazhatják a globális gazdaságra hatást gyakorló

mechanizmusokat. Mindez a különböző modellszimulációk eredményei összehasonlításának igényét húzhatja alá.¹⁰⁶

A szimulációs megközelítés jó példája Dhingra és munkatársai (2016a; 2016b) elemzése. A brexit brit kereskedelemre és életszínvonalra gyakorolt hatásainak felméréséhez a globális gazdaság kvantitatív kereskedelmi modelljét alkalmazták Costinot és munkatársai (2013) alapján. A brexit hatásait 31 ágazat és 35 ország esetében kvantitatív kereskedelmi modell révén becsülték. Az alkalmazott modell lehetővé tette, hogy a kereskedelmet a közbülső termékek, inputok és a végtermékek tekintetében a szolgáltatásokra is kiterjedően becsüljék. Az alkalmazott modell a brexit hatását az Egyesült Királyság és az EU, illetve az Egyesült Királyság és a világ többi része közötti kereskedelem vonatkozásában is tartalmazza.

Az Egyesült Királyság EU-ból történő kilépése következményeinek elemzése érdekében feltételezések szükségesek a brexit utáni kereskedelmi költségek tekintetében. Minthogy az EU–brit kereskedelmi kapcsolatok brexit utáni szabályai nem ismeretesek, Dhingra és munkatársai (2016a; 2016b) két scenáriót elemeztek: *az optimista scenárióban a brit–EU kereskedelem költségei alacsonyak, míg a pesszimista scenárióban a kereskedelem költségei jobban nőnek.*

Az optimista scenárió feltételezése szerint az Egyesült Királyság kereskedelmi kapcsolatai Norvégiához hasonlóak lesznek. Az Európai Gazdasági Térség tagjaként Norvégia hozzáfér az egységes piachoz. Minthogy Norvégia nem tagja az EU vámuniójának, némi nem vámjellegű akadállyal szembesülhet (amelyek nem érvényesek az EU-tagokra: a származási követelmények és az antidömpingvámok). A pesszimista változat kiinduló feltevése: az Egyesült Királyság a brexit időpontjáig nem tud új kereskedelmi megállapodást kötni az EU-val. Ezért a brit–EU kereskedelemre a brexit után a WTO-szabályok vonatkoznak. Ez utóbbi esetben a kereskedelmi költségek nagyobb mértékben növekednének.

Mindkét scenáriót előretételezve értelmezték. Feltételezték az európai integráció további fejlődését a következő évtizedben. Ugyanakkor az Egyesült Királyság, minthogy elhagyja az EU-t, a jövőbeli integrációból csak csekélyebb hasznot húzhat. A pesszimista scenárió szerint az integráció az elmúlt 40 évben tapasztaltnál hasonló ütemben halad előre, míg az optimista scenárió kiinduló feltevése szerint az integráció sebessége korábbi üteme felére mérséklődik. Ugyanakkor a jelzett scenáriók nem tartalmazzák a brexit lehetséges hatásait az EU-n kívüli harmadik országokkal.

A becslés ugyanakkor a kereskedelem mellett figyelembe veszi a pénzügyi transzfereket is. Az EU-tagok között az Egyesült Királyság is hozzájárul az EU közös költségvetéséhez. A brit nettó hozzájárulás 2013-ban a GDP 0,53%-a volt (HM Treasury 2013). A brexit egyik előnye lehet az Egyesült Királyság számára a korábbinál mérsékeltebb hozzájárulás az EU közös költségvetéséhez. Ám a brexit nem jelent szükségképpen nulla brit hozzájárulást a közös költségvetés számára.

Az egységes piacon történő részvétel az EGT-tagok (például Norvégia) részéről egyúttal jelentős befizetési kötelezettséggel jár. Egy főre számítva Norvégia pénzügyi hozzájárulása a brit nettó hozzájárulás 83%-a.¹⁰⁷ Ezért az optimista scenárióban feltételezték: az Egyesült

¹⁰⁶ Kehoe és munkatársai (2016) néhány jellemző múltbeli hibát azonosítottak a kiszámítható kereskedelmi modellekben. Aláhúzták az országokon és ágazatokon belüli heterogenitások fokozottabb figyelembevételének igényét.

¹⁰⁷ House of Commons 2013.

Királyság hozzájárulása az EK közös költségvetéséhez 17%-kal (azaz a GDP 0,09%-ával) csökken.

A pesszimista scenárió esetében nagyobb brit fiskális megtakarítást feltételeztek. Minthogy a brit nettó hozzájárulás a közös költségvetéshez a GDP mintegy 0,31%-a, Dhingra és munkatársai (2016a; 2016b) feltételezése szerint e pesszimista scenárióban az Egyesült Királyság e részt, azaz a GDP 0,31%-át takarítja meg.

Dhingra és munkatársai (2016a; 2016b) fő eredményeit a 7. táblázat összegzi (7. táblázat). Abban az egy főre jutó jövedelem változása egyúttal az életszínvonal változását mutatja. *Az optimista scenárióban („puha brexit”), amelyet elsősorban a nem vámjellegű akadályok jelenlegi és jövőbeli alakulása vezérel, a jövedelem 1,28%-kal csökken.* (A számítás a közös költségvetésbe történő alacsonyabb befizetésekből származó fiskális hatásokat is tartalmazza.) A nem vámjellegű akadályok különösen fontos szerepet játszanak a szolgáltatások kereskedelmének korlátozásában, ahol az Egyesült Királyság jelentős exportőr. *A pesszimista scenárióban („kemény brexit”) e jövedelmi veszteség 2,61%-ra emelkedik.*

7. táblázat

A brexit hatásai a brit életszínvonalra a GDP százalékában

	Optimista scenárió	Pesszimista scenárió
Brexit kereskedelmi hatásai	-1,37%	-2,92%
Fiskális megtakarítás	0,09%	0,31%
Egy főre jutó jövedelem változása 1.	-1,28%	-2,61%
Egyoldalú liberalizáció	0,30%	0,32%
Egy főre jutó jövedelem teljes változása 2.	-0,98%	-2,29%

Megjegyzések:

1. Optimista scenárió: Az EU és Egyesült Királyság között a nem vámjellegű akadályok 2%-kal nőnek + kizárás a nem vámjellegű akadályok EU-beli jövőbeni csökkenéséből (-5,7%), 17% megtakarítás a nettó fiskális transzferből (amely jelenleg a brit GDP 0,53%-a).
2. Pesszimista scenárió: MFN-vámtarifa + az EU és Egyesült Királyság között a nem vámjellegű akadályok 6%-kal nőnek + kizárás a nem vámjellegű akadályok EU-beli jövőbeni csökkenéséből (-12,8%), 0,31% megtakarítás a nettó fiskális transzferből.
3. Egy főre jutó jövedelem változása 1.: kereskedelmi és fiskális változások együttes hatása.
4. Egyoldalú liberalizáció: az Egyesült Királyságba irányuló import valamennyi vámterhe egyoldalú eltörlésének a szimulációja.
5. Egy főre jutó jövedelem teljes változása 2.: valamennyi fenti hatást tartalmaz: a kereskedelmi és fiskális hatásokat, továbbá az egyoldalú liberalizáció hatásait is.

Forrás: DHINGRA et al. 2016

A csökkenő kereskedelem növekvő költségei mindkét scenárióban lényegesen meghaladják a fiskális megtakarításokat. Az idézett – egyelőre csak korlátozott összefüggéseket tükröző – elemzés szerint a brexit egy átlagos brit háztartás jövedelmét az optimista scenárióban évi 850 fonttal, míg a pesszimista scenárió esetében évi 1700 fonttal csökkenti (lásd: 7. táblázat).

A brexitet követően az Egyesült Királyságot nem köti többé az EU közös külső vámrendszere. A brexit hívei szerint az Egyesült Királyság hasznot húzhat a brit import összes vámjának esetleges eltörléséből. Az *egyoldalú liberalizáció* lehetséges hatásainak feltárása érdekében Dhingra és munkatársai (2016a; 2016b) megismételték elemzésüket, feltéve a kérdést: mi történik, ha az Egyesült Királyság megszünteti az összes importvámot?

A 7. táblázat mutatja a szimuláció eredményét. Az egyoldalú liberalizáció a GDP 0,3%-ával csökkentené a brexit költségeit mindkét scenárió esetében. A brexit összes hatása továbbra is negatív előjelű maradna. Annak fő oka: a WTO-vámok már jelenleg is alacsonyak. Ezért a további csökkenés nem okoz nagy eltérést. Jelenleg az integráció fő kérdését már nem a vámok csökkentésének ügye képezi. Nemzetközi megállapodásokon alapuló politikák, szabályozási különbségek kimunkálása szükséges a szolgáltatások területén, amely egyoldalúan nem érhető el.

Dhingra és munkatársai (2017) újabb elemzésükben a brexit hatásait 31 ágazatra és 35 országra kvantitatív kereskedelmi modellel becsülték. A kereskedelmet a közbülső termékekre is becsülték. Ez utóbbi Eaton és Kortum (2002) multiszektorális változatán alapul, amelyet Caliendo és Parro (2014) fejlesztettek tovább. Három csatornát vesznek figyelembe, amelyek révén a brexit hatással lehet a kereskedelmi költségekre: vámok, nem vámjellegű akadályok és az EU-n belüli, jövőbeli költségcsökkenés, amelynek az Egyesült Királyság csak EU-tagságának fennmaradása esetén maradhatna részese. A kereskedelmi költségek jövőbeli további csökkenése lényeges dimenzió. Mejeau és Schwellnus (2009) becslése szerint az EU-n belüli kereskedelmi költségek mintegy 40%-kal gyorsabban csökkennek, mint a kereskedelmi költségek más OECD-tagállamok között. Dhingra és munkatársai (2017) optimista scenáriót is modelleznek: abban az Egyesült Királyság változatlanul a belső piac résztvevője marad. A pesszimista scenárióban pedig az Egyesült Királyság és az EU közötti kereskedelem a WTO-szabályok szerint történik. Ugyanakkor szimuláltak olyan brit tagsági scenáriót is, amelyben a brit nettó hozzájárulás a közös költségvetéshez csökkent.

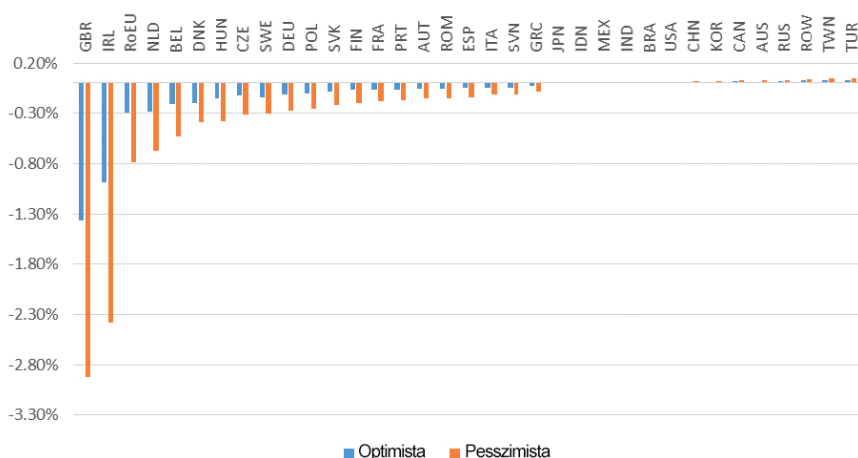
Az optimista scenárióban nincsenek vámok az Egyesült Királyság és az EU között. A nem vámjellegű akadályok (NTB) az EU és az Egyesült Államok közötti kereskedelmében a csökkenthető NTB egynegyedével növekednek. Az Európai Unión belüli kereskedelmi költség pedig 20%-kal gyorsabban csökkennek, mint a világ többi részén. (Mindezek a brexit után tíz évvel.) A közös költségvetéshez történő brit nettó hozzájárulás pedig Norvégia hozzájárulásával egyenlő. A pesszimista esetben az EU legnagyobb kedvezményes (MFN) vámai érvényesülnek az Egyesült Királyság és az Európai Unió közötti kereskedelemben. A nem vámjellegű akadályok az Egyesült Államok és az Európai Unió közötti kereskedelmében a csökkenthető NTB háromnegyed részével nőnek. Az EU-n belüli kereskedelmi költségek 40%-kal gyorsabban mérséklődnek, mint a világ többi részén, mindez ugyancsak tíz évvel a brexit után. Az Egyesült Királyság ez utóbbi esetben egyáltalán nem fizet be az EU közös költségvetésébe.

Dhingra és munkatársai (2017) szerint az Egyesült Királyságot *a magasabb kereskedelmi költségek miatt erő hatékonysági veszteség lényegesen meghaladja a fiskális megtakarításokat*. A megnövekedett kereskedelmi költségek jótétet csökkentők, mert az Egyesült Királyság magasabb importárakkal szembesül, s kevésbé képes a komparatív előnyök szerinti specializációra. Mindez csökkenti a hatékonyságot és a kibocsátást. A magasabb kereskedelmi költségek további csatornák révén is hatást gyakorolnak a jólétre: a termékválaszték csökkentése és az árrepek (mark-ups) emelése révén. Továbbá lehetővé teszik a kevésbé hatékony vállalkozások fennmaradását. Ez utóbbi csökkenti az aggregált termelékenységet.¹⁰⁸ Mindezek a mechanizmusok magasabb kereskedelmi akadályokat tartalmaznak, amelyek alacsonyabb jóléthez vezetnek.

¹⁰⁸ MELITZ 2003.

Az optimista esetben Dhingra és munkatársai (2017) szerint a brexit az egy főre jutó fogyasztás 1,3%-kal alacsonyabb szintjéhez vezet, pesszimista esetben e csökkenés ennek a duplája, 2,7%. E becslések alapját a magasabb nem vámjellegű akadályok és az EU-n belüli kereskedelmi költségek csökkenéséből történő kizárás képezi.

A 15. ábra szerint az EU-tagállamok is veszteségeket szenvednek a brit–EU kereskedelem csökkenése esetén (15. ábra). Írország kivételével azonban e veszteségek nagyságrenddel kisebbek, minthogy a kereskedelem kevésbé fontos az EU27 tagállamoknak, mint az Egyesült Királyságnak. A brexit az optimista változat esetében az EU-ban az egy főre jutó fogyasztás 0,14%-os csökkenését eredményezi. A pesszimista szcenárió esetében az egy főre jutó fogyasztás az EU-ban 0,35%-kal mérséklődik. Nem EU-tagállamok hasznot húzhatnak a brexitből a kereskedelemeltérítő hatások miatt. E hatások azonban nagyságrendileg csekélyebbek, mint az Egyesült Királyságot, illetve az EU-tagállamokat érő hatások.¹⁰⁹ Más tanulmányok kvalitatív és kvantitatív értelemben hasonló eredményekre jutottak.¹¹⁰ Utóbbiak elemzéseiket Eaton és Kortum (2002), illetve Ciuriak és munkatársai (2015) munkájára alapozták. (Utóbbi szerzők a globális elemző projektmodell egyik változatát alkalmazták.)

15. ábra

A brexit becsült jóléti hatásai

Forrás: DHINGRA et al. 2016

Az egyik alapvető kérdés a *pénzügyi szolgáltatások* modellezésének a módja. London Európa pénzügyi központja. A pénzügyi szolgáltatások állították elő 2014-ben a brit GDP 7,5%-át, s az export 13%-át teljesítették.¹¹¹ Wyman (2016) szerint a brit pénzügyi szolgáltatások bevételeinek mintegy negyede a többi EU-tagállamhoz kötődő üzletekből származik. Ha az Egyesült Királyság elhagyja az egységes piacot, a brit pénzügyi vállalkozások elveszítik

¹⁰⁹ DHINGRA et al. 2017.

¹¹⁰ AICHELE–FELBERMAYR 2015.

¹¹¹ ONS 2016a; 2016b.

passport jogait, és magasabb akadályokkal kerülnek szembe az európai pénzügyi piacokhoz történő hozzáférés tekintetében. A brexit tanulmányozására alkalmazott kereskedelmi modellek nem tartalmazzák a pénzügyi szolgáltatások lokációját megalapozó agglomerációs hatásokat. Túlbecsülhetik a brexit hatásait, ha agglomerációs externalitások szigetelik el az Egyesült Királyság pénzügyi szolgáltató szektorát a magasabb kereskedelmi költségekkel szemben. Illetőleg alábecsülik a hatásokat, ha a brexit London pozícióját fenyegeti Európa pénzügyi központjaként.

A másik lehetséges út a brexit hatásainak vizsgálatára a pénzügyi szolgáltatások tekintetében esettanulmányok felhasználása. Azok megmutathatják: mekkora üzlet veszíthet London a pénzügyi szolgáltatások egyes alszektoraiban. E megközelítést alkalmazva Djankov (2017) szerint – ha az Egyesült Királyság és az Európai Unió között a WTO-szabályok szerint folyik a kereskedelem – a pénzügyi szolgáltatások bevételei 12–18%-kal, a foglalkoztatás pedig e területen 7–8%-kal csökkenhet. Dhingra és munkatársai (2017) a pesszimista scenárióban a pénzügyi szolgáltatások teljesítményének 6,4%-os csökkenését mutatták ki. Mindezek további kutatások igényét húzhatják alá.

Az *IFO kereskedelmi modell*¹¹² statikus, általános egyensúlyi modell a nemzetközi kereskedelemre. Abban 44 ország és 50 termék-, illetve szolgáltatási ágazat szerepel. E kereskedelmi modellben a kereskedelmi áramlást a vámok és a nem vámjellegű akadályok nehezítik. A modell a globális hozzáadott érték és kereskedelem több mint 90%-át átfogja. A modell speciális vonása a nemzetközi hozzáadott értékláncok részletes képe. A modellben felhasznált adatok a világ input-output adatbázisából (WIOD = World Input-Output Database) származnak. A modell további előnye, hogy viszonylag egyszerű ökonometriai egyenletekkel parametrizálható, amelyek az egyensúlyi feltételekből erednek. A modell központi eleme a gravitációs egyenlet, mint a becslés alapja.

Két ágazatspecifikus paraméter különös fontossággal bír: a vámok változása és a kereskedelem változása közötti *kereskedelmi rugalmasság*, illetve a nem vámjellegű kereskedelmi akadályok hatása. A modell kimunkálása során felhasználták a kereskedelmi rugalmasságra, illetve az integrációs megállapodások kereskedelmi hatásaira vonatkozó eddigi tudományos eredményeket. Azok a strukturális gravitációs modell felhasználása során az ágazati (szektorális) kereskedelmi áramlások elemzésében különösen fontos szerepet tölthetnek be.¹¹³ Az integrációs megállapodások különböző fokai (európai vámunió és egységes piac, Gazdasági és Monetáris Unió, schengeni rendszer, egyéb szabadkereskedelmi megállapodások) szétválasztása révén az alkalmazott scenáriókban lehetséges a kereskedelmi liberalizáció különféle fokozatai jóléti és kereskedelmi hatásainak a becslése.

Az IFO-modell scenáriói a következő kérdésekre irányulnak: ha az Egyesült Királyság kilép az EU-ból, milyen kereskedelmi áramlások, ágazati termelési struktúrák és reáljövedelmek alakulnak ki, különös tekintettel a vámok újból történő alkalmazására, illetve további nem vámjellegű akadályok keletkezésére?

Az alapév a komparatív statikus szimulációban a 2014-es – azaz a szélesebb értelemben vett brexit kampányt megelőző utolsó „békeév” – esztendő, amelyre teljes körű adatbázis áll rendelkezésre valamennyi vizsgált ország és ágazat esetében. A parametrikus becslések

¹¹² FELBERMAYR et al. 2017a.

¹¹³ Minthogy a becslések statisztikai bizonytalanságot tartalmaznak, az a szimulációs eredményt is érintheti. Monte Carlo-szimulációk szerint a gazdasági becslések magas pontossággal rendelkeznek. A konfidencia-intervallum a modell változókra meglehetősen szűk, így alig lehet változás az eredmények értékelésében.

a 2000–2004. évi adatokon alapulnak. A számított szintek hatása a reáljövedelemre és a kereskedelmi áramlásra statikus. A kereskedelem dinamikus hatásait a szimuláció nem tartalmazza. (A kereskedelmi liberalizációból eredő dinamikus nyereséget több tanulmány bizonyítja.¹¹⁴ Következésképpen a modell alkalmazása révén történő elemzés a reálisnál alacsonyabb hatásokat jelez.

A brexit potenciális hatásait célszerű különböző scenáriók alkalmazásával áttekinteni. A lehetséges scenáriók az Egyesült Királyság és az EU között továbbra is érvényesülő – Norvégia vagy Svájc helyzetéhez hasonló – kereskedelmi integrációtól az általános WTO-szabályok alkalmazásáig terjednek. A brexit gazdasági költségeit eltérő kereskedelmi költségeken alapuló scenáriók révén becsülték. Az alkalmazott scenáriók kiindulópontja a már létező intézményi konstrukcióval szerzett tapasztalat. E bázison végezhető el az EU és az Egyesült Királyság közötti lehetséges jövőbeni rezsim elemzése. A szimulációk alapvetően a puha és a kemény brexit változatait tartalmazzák. E változatok azt fejezik ki: milyen messze lesz az Egyesült Királyság az EU-tól a kilépés után. Kemény a brexit, ha csupán az általános WTO-szabályokat alkalmazzák, s puha, amennyiben kereskedelmi integrációs megállapodás jön létre az Európai Unió és az Egyesült Királyság között.¹¹⁵

A strukturális gravitációs becslések a szimulációhoz nélkülözhetetlen ágazatspecifikus paramétereket nyújtják: a vámokhoz viszonyított kereskedelmi rugalmasságot (ad valorem kereskedelmi költségek) és a kereskedelmi integrációs megállapodásokra vonatkozó becsléseket (a nem vámjellegű akadályok mérsékelésének értékét). Mindezek értelmezhetővé teszik a különböző scenáriók eltérő kereskedelempolitikai tartalmának gazdasági hatásait.

*Az IFO-modellben található fő scenáriók az alábbiak:*¹¹⁶

WTO-scenárió („kemény brexit”): Az Egyesült Királyság nem része többé az egyetemes piacnak és a vámunióknak. Nincs új kereskedelmi integrációs megállapodás az EU27 és az Egyesült Királyság között. WTO MFN-vámokat alkalmaznak egymás között, miképpen azt jelenleg a WTO-szabályok alapján a harmadik országokból érkező importra nyújtják. Az EU által 2014-ben harmadik országoknak (termék szinten) nyújtott ágazati, a kereskedelemmel súlyozott MFN-vámokat használják fel a szimuláció céljára. Továbbá aszimmetrikus, nem vámjellegű akadályokat feltételeznek. (Utóbbiakat az EU27 és az Egyesült Királyság között a gravitációs becslésekből számított kereskedelmi költségek alapján számították.) Az Egyesült Királyság e scenárió keretében elveszíti továbbá a harmadik országok részéről élvezett valamennyi létező vám- és nem vámjellegű preferenciáját, amelyek az EU-val fennálló szabadkereskedelmi megállapodáson alapulnak (például EU–Dél-Korea).

Globális Britannia (Global Britain) scenárió. Ugyanaz a kapcsolat a vámok és a nem vámjellegű akadályok tekintetében az EU27 és az Egyesült Királyság között, mint a WTO-scenárióban, fontos eltéréssel: e scenárióban az Egyesült Királyság egyoldalú módon kizárja a vámokat és a nem vámjellegű korlátokat szabadkereskedelmi megállapodás révén az Egyesült Államokkal, Kanadával és Japánnal. A vámokat szimmetrikusan kiiktatják, nullára állítják be az érintett államok között. A nem vámjellegű akadályokat csökkentik az EU–Dél-Korea szabadkereskedelmi megállapodáshoz hasonlóképpen, amelyet a scenárió is alapul vesz.

¹¹⁴ SAMPSON 2016.

¹¹⁵ FELBERMAYR et al. 2017b.

¹¹⁶ FELBENMAYER et al. 2017b.

Mély és átfogó kereskedelmi megállapodás (DCFTA: Deep and Comprehensive Trade Agreement) *szenárió*. (A modell készítői e változatot – eltérően e tanulmány kategória használatától – „lágy brexitnek” nevezik.): Az Egyesült Királyság kilép az egységes piacból és a vámunióból, ugyanakkor az EU27 és az Egyesült Királyság „mély és átfogó megállapodást” tárgyal ki. E „mély és átfogó megállapodás” nemcsak a vámokra, hanem mélyen a határ mögött elhelyezkedő (a szolgáltatások, beruházások esetében alkalmazott) nem vámjellegű akadályokra is vonatkozik. E konstrukció az EU–Dél-Korea közötti 2011. évi megállapodás eredményeként kialakult rendszert tükrözi. Az EU–Dél-Korea szabadkereskedelmi megállapodás gravitációs modellből származó becsült kereskedelmi költségeket tekintik a „mély és átfogó megállapodás” lehetséges hatásának.

A magasabb kereskedelmi költségek megnövelik a brit export árát az EU27 országokban és megfordítva. Az export kölcsönösen csökkenő versenyképessége kereskedelemcsökkenést, illetve kereskedelemeltérítést okozhat. Az Egyesült Királyság, éppenígy az EU27-tagállamok esetében a harmadik országokkal folytatott kereskedelem növekedhet, mind a magánfogyasztás, mind a vállalatok beszerzései tekintetében. Ám a kereskedelemeltérítő hatásokat a brexit esetében a hozzáadottérték-láncok egymáshoz kapcsolódása korlátozza.

A szimulációs eredmények szerint a brexit valóban *a termékek és a szolgáltatások kereskedelmének jelentős csökkenéséhez vezet az Egyesült Királyság és az EU27 között*. Abban mind az árhatások (a kereskedelemmel szembeni magasabb akadályok következtében), mind a *jövedelmi hatások* (a csökkenő GDP miatt) lényeges mechanizmusok. A WTO-szenárióban a Németországba irányuló brit export 50%-kal csökken. Hasonló eredmény mutatkozik a globális brit szenárió esetében is. Összehasonlíthatóak a kereskedelmi hatások a szenáriók és az egyes országok között: a WTO-szenárióban (illetve a Globális brit szenárióban) –53%-tól (–28%-tól) Litvánia esetében –22%-ig (–6%-ig) Luxemburg esetében terjednek. *Mély és átfogó kereskedelmi megállapodás* szenárióban az EU27-be irányuló brit export 24%-kal mérséklődik. Németország brit exportja 33%-kal csökken a WTO-szenárió, s 9%-kal a *Mély és átfogó kereskedelmi megállapodás* szenárió esetében. A szolgáltatások exportja tekintetében a legerősebbek e hatások.¹¹⁷

Tanulságosak az ágazati hatások. A WTO és a Globális brit szenárió esetében a Németországba irányuló brit export tekintetében a nagykereskedelem és a járművek ágazatainak kivitele csökken a legnagyobb mértékben. Igen nagymértékű a csökkenés (–52%, illetve –25%) még a legmérsékeltebb változást eredményező *Mély és átfogó kereskedelmi megállapodás* szenárió esetében is. A legkiugróbb visszaesés a pénzügyi szolgáltatások esetében következne be: azok exportja a WTO-szenárióban 71%-kal, a *Mély és átfogó kereskedelmi megállapodás* esetében pedig 55%-kal esne vissza.¹¹⁸

A német export esetében a nagykereskedelmi szolgáltatás több mint 50%-kal esne vissza mindegyik szenárióban. A *Mély és átfogó kereskedelmi megállapodás* esetében a német termékexport viszonylag mérsékeltlen változna: a gyógyszeripari termékek exportja csökkenne a leginkább (17%-kal), míg a járműexport nem változna. Megváltozna mindez a kemény brexit esetében: a gépek exportja 32%-kal, a járműveké 28%-kal esne vissza.

Az *IFO-modell* végzett szimulációk lényeges eleme volt a szektorális hozzáadottérték-hatások bemutatása. A német ágazatok jövedelemtermelése a WTO-szenárió esetében a kö-

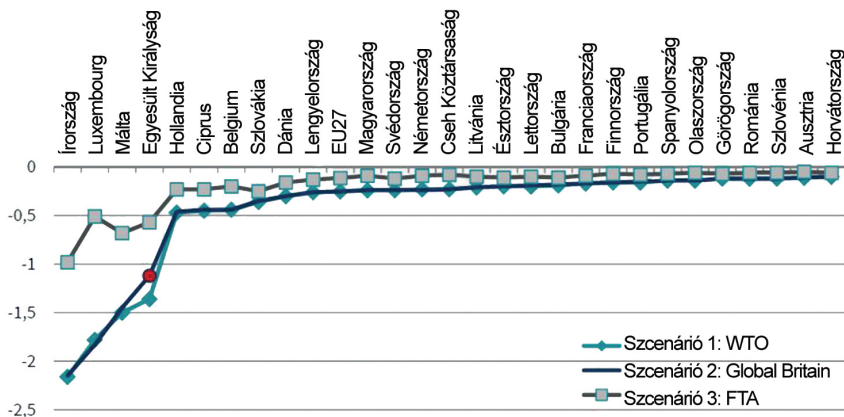
¹¹⁷ FELBERMAYR et al. 2017b.

¹¹⁸ FELBERMAYR et al. 2017b.

vetkezőképpen alakulna. A veszteségek háromnegyede a feldolgozóipar területén keletkezne. (Kivétel az egyéb szállítóeszközök – hajók, repülőgépek, vasúttechnika – előállítás, valamint a bányászat és kőbányászat.) A szolgáltatások vegyes eredményt mutatnak. Ugyanakkor a brexit egyúttal lehetőségeket is nyújt az EU27 egyes ágazatai számára. Az idézett szimulációk szerint például a német pénzügyi szolgáltató szektor, a tanácsadás – beleértve az infokommunikációs szolgáltatásokat, a jogi tanácsadást és a számviteli szolgáltatást –, továbbá az építészeti és mérnöki tervezés egyaránt növelhetné az előállított hozzáadott értéket.

Jóval kedvezőtlenebb irányzatokat mutatnak a szimulációk a brit gazdaságban a szektorális hozzáadott érték alakulását tekintve. A szolgáltató ágazatok egészében 22 milliárd euró, míg a feldolgozóipar 6,3 milliárd euró veszteséget szenvedne el a brexit után. A szolgáltató ágazatok közül különösen a nagykereskedelem, az építési és mérnöki szolgáltatás, illetve a jogi és számviteli tanácsadás szenvednének el jelentős veszteséget.

Az IFO-modell szimulációi fontos eredményeket nyújthatnak az egy főre jutó GDP alakulása tekintetében is. E szimulációk eredményei eltérésként értelmezhetőek a brexit nélküli növekedési pályához képest. A statikus modell e változást (a brexitsokkot) egyszeri szinthatásként fejezi ki. A különböző brexitszenáriók hatását a 2014. évi tényhelyzethez képest a 16. ábra mutatja (16. ábra). A brexit lényegesen költségesebb az Egyesült Királyság, mint valamely átlagos EU-tagállam számára. A WTO-szenárióban az Egyesült Királyság GDP-je 1,4%-át veszíti el, míg az EU27 átlaga e tekintetben 0,25%. Meglepő módon Írország, Málta és Luxemburg esetében a szimuláció nagyobb GDP-csökkenést mutat ki a brexit során, mint az Egyesült Királyság esetében. Hollandia a brit veszteség egyharmadát veszíti el. Németország esetében 0,25%, Franciaországnál 0,17%, Spanyolország esetében pedig 0,14% a GDP csökkenése a brexit esetében. Skandinávia, továbbá Lengyelország és Magyarország esetében e hatás az előbbieknél negatívabb.¹¹⁹

16. ábra

Az egy főre jutó GDP-re gyakorolt hatások (%-ban)

Megjegyzés: Szöveg: Szenárió 1: WTO; Szenárió 2: Global Britain; Szenárió 3: Szabadkereskedelmi megállapodás (FTA)

Forrás: FELBERMAYR et al. 2017b

¹¹⁹ FELBERMAYR et al. 2017b.

A Globális Britannia Szenárió esetében az Egyesült Királyság némileg mérsékeltebb (1,1%-os) GDP-csökkenést szenvedne el. Ugyanakkor egyértelműen megállapítható: az a gondolat, hogy a britek néhány új szabadkereskedelmi megállapodás révén ellensúlyozzák az EU-ból történő kilépés hatását, zsákutca. Erre irányuló számítások szerint *a szabadkereskedelmi megállapodások erőteljesebb előtérbe helyezése sem lehet képes a brexit által okozott veszteség ellensúlyozására*. Földrajzilag és kulturálisan távoli országokkal folytatott kereskedelem szignifikáns módon magasabb kereskedelmi költségekkel jár, mint a közeli európai partnerekkel folytatott kereskedelem.

A *Mély és átfogó kereskedelmi megállapodás* Szenárió segíthet a brexitből eredő veszteségek lényeges csökkentésében, valamennyi európai partnert beleértve. E Szenárió esetében a GDP az Egyesült Királyságban 0,6%-kal, az EU27-ben pedig átlagosan 0,11%-kal csökken. Különösen Luxemburg tudná szignifikáns módon csökkenteni veszteségét a meghatározó szolgáltatási ágazatok kisebb surlódásának köszönhetően. Írország ebben az esetben is többet veszítene, mint az Egyesült Királyság, ám jóval kevesebbet, mint a kemény brexit Szenáriókban. A német veszteség a GDP 0,1%-ára mérséklődne. A háztartások egy főre jutó reáljövedelme az EU-tagállamokban 0,1–1,6% közötti mértékben csökkenne. (Az eltérés oka a GDP alakulásához képest: a vám mint állami jövedelem része a GDP-nek, de nem része a háztartások jövedelmének.) Kemény brexit Szenárióban a brit veszteség az EU-átlag minimum ötszöröse, a puha brexit esetében pedig négyszerese. Az EU kiemelkedően a legfontosabb kereskedelmi partnere az Egyesült Királyságnak. Ezért a gazdaság – akárcsak részleges – elkülönítésének negatív hatása lesz. Fordítva: a jövőbeli kereskedelmi kapcsolatok tervezésének részletei nagy hatással lesznek a brit gazdaságra. Az EU27 gazdaságaira a puha brexitnek csekélyebb a hatása, ugyanakkor az EU-tagállamok közül senki nem tud hasznot húzni a brexitből – legyen az akár kemény vagy puha.

Redukált formájú becslések

Az előzőekben alkalmazott általános egyensúlyi megközelítés statikus kereskedelmi modelleken alapult. Azok nem veszik figyelembe a kereskedelem termelékenységre gyakorolt dinamikus hatásait. *Valójában e dinamikus hatások figyelembevétele esetén az eddig bemutatott hatások két-háromszor nagyobbak lehetnek.*¹²⁰

Az eddig ismertetett módszerhez képest alternatív lehetőség a brexit következményeinek értékeléséhez az úgynevezett *redukált formájú empirikus tanulmányok* eredményeinek felhasználása az EU-tagság hatásairól. Baier és munkatársai (2008) a kétoldalú kereskedelem egyéb meghatározó tényezőinek ellenőrzése után azt találták, hogy az EU-tagok lényegesen intenzívebb kereskedelmet folytatnak más EU-tagállamokkal, mint az EGT vagy az EFTA tagjaival. Becsléseik szerint: ha az Egyesült Királyság kilép az Európai Unióból, s belép az EFTA-ba, kereskedelme a többi EU-tagállammal mintegy negyedrésszel csökkenne.

A brexit redukált formájú megközelítése *két lépést foglal magában*:

- *gravitációs egyenlet alkalmazása a kétoldalú kereskedelemre*, amelyben a kereskedelem szintje a gazdaság nagyságától, a földrajzi távolságtól és más, a kereskedelmi költségekre hatást gyakorló tényezőktől függ, az EU-tagság hatásának a becslésére;

¹²⁰ lásd például: BLOOM et al. 2014; SAMPSON 2016.

- az előbbieket hatását az egy főre jutó jövedelemrugalmasság becslésével kombinálják, így megkapható az EU-tagság hatása az egy főre jutó jövedelemre.

E megközelítés nem valamely specifikus kereskedelmi modellre támaszkodik.¹²¹ Lehetővé teszi a kutatók számára empirikus változatok felhasználását az EU-csatlakozást követő kibocsátásváltozások tanulmányozására. Fő korlátját a kamatparaméterek kauzális becsléseinek nehézségei képezik.

Dhingra és munkatársai (2017) a redukált formájú megközelítést is alkalmazzák.¹²² Baier és munkatársai (2008) módszerére támaszkodnak. Utóbbi az egyes tagállamok EU-csatlakozásakor kereskedelmi változatokat azonosít az egyes országok szerint. Baier és munkatársai (2017) becslései az EU elhagyását és az EFTA-csatlakozást is tartalmazzák.¹²³ Azok az Egyesült Királyság kereskedelmét az EU-tagállamokkal 25%-kal csökkentenék. Az EU-n kívüli országokkal történő kereskedelemeltérítés hiányát feltételezik: Freyer (2009) becslését alkalmazva – amely szerint a külkereskedelem egy főre eső jövedelemrugalmassága 0,5 és 0,75 között van –, a brexit az Egyesült Királyságban az egy főre jutó jövedelem 6,3–9,5%-os csökkenéséhez vezethet. (Ez körülbelül 4200–6400 font évente brit háztartásonként.)¹²⁴

Megjegyzést igényel: a redukált formájú megközelítés többszörösen nagyobb veszteségeket mutat ki, mint a modellalapú szimulációk. E becslések jóval magasabbak, mint a statikus kereskedelmi modellek alapján kimutatott költségek. Mindez jelzi: a kereskedelemből származó dinamikus nyereség lényeges lehet az integráció és a dezintegráció hatáselemzései során. A brexitből, különösképpen a „kemény” brexitből jelentős nem triviális jóléti veszteségek származnának. E becslések robusztusságát Dhingra és munkatársai (2016a) számos teszt révén vizsgálták. Ezek az eredmények egybeesnek más, számos további modellképző feltételezést alkalmazó kvantitatív eredményekkel.¹²⁵

Ugyanakkor a kereskedelem változását illetően mindkét módszer hasonló előrejelzéseket nyújt. Például Dhingra és munkatársai (2017) kvantitatív modellje optimista esetben a brit külkereskedelem 9%-os, pesszimista változat esetén pedig 16%-os mértékű csökkenését tartalmazza. Ugyanők redukált formájú becsléseikben e csökkenést 12,5%-ra teszik. A redukált formájú becslések a kvantitatív kereskedelmi modellekből hiányzó csatornákat ragadják meg. A brexit tanulmányozására alkalmazott számszerűsíthető modellek a technológiát exogénnek

¹²¹ „Sajnos nincs olyan kánonszerű kvantitatív kereskedelmi modell, amely magában foglalná ezeket a dinamikus hatásokat, mivel az elmélet bonyolult és még fejlődésben van.” (VAN REENEN 2016, 374.)

¹²² A London School of Economics (LSE) kutatói rendkívül kiterjedt munkát folytattak a brexit megalapozott gazdasági hatáselemzése területén. E munkák eredményei Dhingra, Sampson, Van Reenen és munkatársaik publikációiban kerültek közreadásra.

¹²³ Baier és munkatársai (2008) becslései az 1960–2000 közötti kereskedelmi adatokon alapulnak. Homogén kereskedelmi hatást feltételeznek az egyes EU-tagállamok között. Ugyanakkor Mulabdic és munkatársai (2017) 1995–2011 közötti adatokon alapuló elemzése a termékek és a szolgáltatások kereskedelmére egyaránt kiterjedt. Becsléseik szerint a brexit az Egyesült Királyság és az EU közötti szolgáltatáskereskedelem termék-kereskedelmet némileg meghaladó csökkenéséhez vezethet. E csökkenés a brexitet követően nagyobb a teljes brit–EU kereskedelemben, mint Baier és munkatársai (2008) eredményei szerint.

¹²⁴ Dhingra és munkatársai (2017), Van Reenen (2016), valamint Busch és Matthes (2016) szerint az Egyesült Királyság a brexit következtében pesszimista scenárióban hosszú távon 10% vagy a feletti GDP-veszteséget szenvedhet el. E hatások nagyjából azonosak az ex post tanulmányokban (például Nicholas Crafts műveiben) a brit EU-tagságból származó GDP-többlet becslésével.

¹²⁵ lásd: EMMERSON et al. 2016.

tekintik. Alábecsülik a brexit költségeit, ha a kereskedelmi integráció emeli a termelékenység növekedést, vagy a technológia javulásához vezet.¹²⁶ Sampson (2016) szerint, ha a kereskedelem a tudás vállalatok közötti tovagyrűzése révén is emeli a termelékenységet, közel háromszorosára nőhet a kereskedelemről származó közvetlen előny Melitz (2003) változatában. A kereskedelem és a gazdasági integráció más formái magas fokú korrelációt mutatnak. Ezért Feyrer (2009) jövedelemrugalmasságra vonatkozó becslése nemcsak a kereskedelem, hanem a szorosabb integráció további következményeit is megragadja. Következésképpen *a redukált formájú becslések a brexit szélesebb hatásait tükrözik*. E szélesebb hatások a külföldi közvetlen beruházásokból, a migrációból és a nemzetközi technológiai diffúzió változásaiból származnak.

Külföldi közvetlen beruházás és migráció

A brexit gazdasági hatásainak elemzése elsősorban a kereskedelem változásaira irányul. Ugyanakkor a brit gazdaságot az EU-ból történő kilépés után a külföldi közvetlen beruházás és a migráció csökkenése is kedvezőtlenül érinti. Az egységes piac rendszerében a külföldi beruházók az Egyesült Királyságból a teljes EU-piachoz hozzáférhettek. A külföldi működőtőke jelentőségét jól jellemezheti annak a foglalkoztatásban betöltött szerepe (lásd: 3. táblázat).

A brexit hatása a külföldi közvetlen beruházásra és annak állományára közvetlenül a kereskedelmi költségek növekedésétől függ. Az Egyesült Királyság piacainak kiszolgálását tekintve a közművek, az élelmiszerek, az italok és a dohányárúk előállítása területén az elmúlt időszakban is nőtt az FDI-beáramlás. Ugyanakkor az inputok importjának és a kibocsátás exportjának növekvő költsége a belső piacról a brexit után csökkentheti a nemzetközi értékláncokban történő brit részvételt. Az Egyesült Királyság FDI-állományának jelenlegi összetételét adottnak tekintve a negatív hatás lehet a meghatározó.

Az ipar területén a multinacionális cégek leányvállalatainak részvétele a hazai termelésben különösen fontos a komplex értéklánccal és a magas exporttartalommal jellemezhető ágazatokban: az elektronikában, a gépgyártásban, a közlekedésben és az autógyártásban, a vegyszer- és gyógyszer-gyártásban. Az Egyesült Királyságban működő amerikai érdekeltségű vállalatok jellemzően a belső piacra irányuló exportplatformként történő működése a jellemző. A Bureau of Economic Analysis szerint az Európában működő amerikai leányvállalatok kibocsátásuk 50%-át adják el a befogadó országban, 25%-át az egységes piac más tagállamaiban értékesítik, s a fennmaradó 25%-ot viszik harmadik országokba a multinacionális piaci szervezet révén.¹²⁷

A brexit multinacionális tevékenységre gyakorolt hatásait jól jellemezheti az autóipar példája.¹²⁸ Az Egyesült Királyság jelenleg az EU negyedik autógyártója. 2014-ben a brit autóipar közel 300 000 dolgozót alkalmazott. Exportja 5,1%-át tette ki a teljes brit exportnak. A brit gépkocsixport 40%-a az Európai Unió többi tagállamába irányult. A motorgyártók és kereskedők szövetsége tagjai 70%-a szerint a brexitnek közepes mértékben negatív hatása lesz hosszú távon az ágazatra.

¹²⁶ BUSTOS 2011.

¹²⁷ RAMONDO–RODRIGUEZ-CLARE–TINTELNOT 2015.

¹²⁸ DHINGRA et al. 2017.

A gépkocsigyártásról gazdag adatbázis áll rendelkezésre. Az lehetővé teszi az export strukturális gravitációs modelljének a kiterjesztését Dhingra és munkatársai (2017) kutatásaiban a multinacionális autógyártók lokációs döntéseit illetően. Head és Mayer (2015) össze-szerelő és értékesítési helyekre vonatkozó információt használ fel. A modell 49 összeszerelő országból 75 célországba irányuló termékáramlást fog át 2000 és 2013 között. A modell meg-mutatja, hogyan és miért dönt a székhely, hol helyezze el a termelést. (Például miért választja a BMW a „Mini” gyártására az Egyesült Királyságot, amikor Franciaországban adja el azt.)

Dhingra és munkatársai (2017) a magasabb kereskedelmi költséget közvetlen hatásként hozzáadják az árhoz. Vizsgálatuk fő eredményei a brit termelési helyszínnel összefüggésben:

- A nem vámjellegű és vélhetően a vámjellegű akadályok növekedése miatt a kereske-delmi költségek nőnek, ezért az Egyesült Királyság kevésbé vonzó, mivel költsége-sebbé válik a szállítás Európa többi részébe;
- nőnek a koordinációs költségek a székhely és a helyi termelőüzemek között. A fontos személyzet szállítása a vállalaton belül megnehezülhet, ha migrációs ellenőrzés mű-ködik a határokon. Az eltérő szabályozó normák, technikai szabályok a tervezést, a K+F-et és a konzultációs szolgáltatásokat bonyolultabbá és költségesebbé teszik.

E tényezők a gyártó helyszín reorganizációjához vezethetnek, s hatást gyakorolhatnak az Egyesült Királyságban megvalósuló termelőtevékenység méretére. Head és Mayer (2015) részletes modellje átfogó makroökonómiai bizonyítékot nyújt: a brexit komoly költséggel jár-hat az autógyártás területén, különösképpen, ha az Egyesült Királyság feladja a belső piachoz történő hozzáférést.

Head és Mayer (2015) kvantitatív modellt alkalmaznak a kereskedelmi és külföldi közvet-len beruházást érintő hatások azonosítására. Elemzésük szerint a kereskedelmi és a vállalaton belüli koordinációs költségek növekedése a brexitet követően 12%-kal csökkentheti a gépkocsi-gyártást az Egyesült Királyságban. Bruno és munkatársai (2016) gravitációs egyenlet révén végzett becslése szerint az egységes piac elhagyása esetén az Egyesült Királyságba irányuló közvetlen külföldi beruházás mintegy 22%-kal csökkenhet. Minthogy a külföldi közvetlen beruházás pozitív hatást gyakorol a hazai beruházásra és a termelékenységre, annak csökke-nése mérsékeli a brit kibocsátást és életszínvonalat.¹²⁹

Az egységes piac elhagyása esetén az Egyesült Királyságban lehetővé válik az EU-tagállamokból történő *migráció korlátozása*. A migrációs politika hatásainak előzetes elem-zése nehézséget jelent. Portes és Forte (2017) a migráció redukált formájú módszertanát al-kalmazza. Az EU-tagállamokból lecsökkenő migráció az Egyesült Királyságban az egy főre jutó GDP 0,9–3,4%-kal történő csökkenéséhez vezethet. Nem ismerjük a kereskedelem-ben, a külföldi közvetlen beruházásokban, illetve migrációban történő változások együttes hatá-sát. Nem tudjuk, e tényezők hogyan hatnak egymásra. E kölcsönhatás fontos lehet. Például a pénzügyi szolgáltatások területén a magasan képzett dolgozók felvételében különösen je-lentős a migráció révén érkezők szerepe.

¹²⁹ DHINGRA et al. 2017.

Kemény versus puha dezintegráció

Mulabdic és munkatársai (2017) az Egyesült Királyság és az Európai Unió közötti brexit utáni megállapodások csökkenő mélysége szerint három különböző scenáriót alkalmaztak:

- a „puha” brexit esetében a rendezés az EGT-konstrukció révén valósulna meg;
- a második az EU harmadik országokkal jelenleg fenntartott átlagos kereskedelmi megállapodások mélységének a szintjét veszi alapul;
- a harmadik scenárió esetén nincs megállapodás.

Az elvégzett mennyiségi elemzés szerint a brit–EU kereskedelem mindegyik scenárióban csökken. *E csökkenés a brexit utáni brit–EU megállapodás mélységével fordított arányban áll.* A csökkenés a hozzáadott érték tekintetében 6%-tól 28%-ig terjedhet. A legnagyobb visszaesés a szolgáltatások és a globális értékláncok tekintetében következhet be. A 8. táblázat tartalmazza az összesített eredményeket (9. táblázat). A bemutatott előrejelzéseket átlagos hatásoknak szükséges tekinteni. A kezdetben gyenge válasz nem azt jelenti, hogy a kereskedelem nem változik nagymértékben. A kereskedelmi áramlásoknak a kereskedelmi költségekben megjelenő változásokhoz történő alkalmazkodáshoz időre van szükségük. E változások hatásai – teljes terjedelmükben – hosszabb távon érvényesülnek.

A 8. táblázat szerint *átváltási (trade off) kapcsolat áll fenn a kereskedelmi integráció mélysége és a kereskedelem intenzitása között.* A „mély” kereskedelmi megállapodások közvetlenül befolyásolják a kereskedelmi kapcsolatokat. A szolgáltatásokra vonatkozó kötelezettségvállalások a piacra jutást garantálják a résztvevők számára, illetve közvetett módon beruházások, verseny és egyéb „mély” intézkedések révén könnyítik meg a több határt átlépő gazdasági tevékenységeket.

8. táblázat

Az Egyesült Királyság EU-val folytatott kétoldalú kereskedelme eltérő scenáriókban

	„Norvég” scenárió	„Átlagos preferenciális” scenárió	„Nincs megállapodás” scenárió
Áruk	-12%	-38%	-50%
Szolgáltatások	-16%	-48%	-62%
Hazai hozzáadott-érték (HAÉ)	-6%	-20%	-28%
Közbülsők HAÉ-e	-5%	-18%	-26%
Külföldi HAÉ	-7%	-25%	-34%

Megjegyzés: HAÉ a globális értéklánc felfelé, illetve lefelé irányuló kapcsolódásaiban.

Forrás: MULABDIC et al. 2017

A fenti átváltás körülhatárolja a jövőbeni politikai választások lehetőségeit. A politikacsinálók választhatnak: „mély” megállapodásban vállalnak egyre szorosabb, a kereskedelmi integrációt elmélyítő kötelezettségeket („lágý” brexit), vagy gyengébb kötelezettségeket („kemény” brexit), kevesebb kereskedelemmel. A csekélyebb kötelezettségeket tartalmazó megállapodás az Egyesült Királyság esetében – az empirikus eredmények alapján – erősen negatív hatást gyakorolhat a globális értékláncok keretében megvalósuló kereskedelemre

és a szolgáltatáskereskedelemre. Utóbbiak erősebb mértékben alapulnak az EU mélyebb rendezést tartalmazó rendszerén.

A brit–EU jövőbeli kereskedelem alapvető kérdései továbbra is nyitottak. Ezért a fentebb idézett elemzés¹³⁰ sem tartalmazza a következőket: egyrészt a brexit után az Egyesült Királyság új kereskedelmi megállapodásokat köthet más kereskedelmi partnerekkel; másrészt folytatódhat az európai integráció további mélyülése, az „egyre szorosabb unió” kiépülése. E divergens folyamatok nehezen előrejelezhető módon gyakorolhatnak hatást a brit–EU kereskedelem jövőbeli alakulására.

Ugyanakkor *a kereskedelmi integráció magas foka valószínűleg a politikai integráció bizonyos formáját is megköveteli.*¹³¹ E komplementaritás a gazdasági és politikai integráció között lehet az európai projekt magja.¹³² Lehetséges, hogy a legmélyebb kereskedelmi megállapodásokat nehéz az EU keretein kívül fenntartani.

Kereskedelmi és növekedési hatások

A közgazdaságtudományi szakirodalom nem nyújt következetes válaszokat az exit hosszú távú hatásairól a potenciális növekedési ráták tekintetében. Egyszerű AK növekedési modellek¹³³ esetében a hatás a brexit beruházásokra gyakorolt hatásától függ. A legújabb endogén növekedési modellek – a méretgazdaságosság növekedéséről vagy csökkenéséről szóló feltevézésekkel – szintén igazolják a növekedési ütemek változásait.

Az EU-tagság hatásait vizsgáló kutatások szerint a kibocsátás szintje folyamatosan nőtt. Ugyanakkor nem mutatható ki állandó változás a potenciális növekedési ütemben pusztán az EU-tagságból eredően.¹³⁴ E tanulmányok szerint az EU-csatlakozás a jövedelmek növekedéséhez vezetett az Egyesült Királyságban, ám e munkák szerint *nem volt hatással a gazdaság hosszú távú növekedési ütemére.*

A témakörben folytatott kutatások szerint – mint az előzőekben láthattuk – az Egyesült Királyság hosszabb távon gazdaságilag rosszabbul jár, ha elhagyja az EU-t. Ugyanakkor a becslések tartománya széles. (Egyes módszertani szempontból vitatható tanulmányok nettó előny potenciálját jelzik.) A legtöbb formalizált megközelítés szerint *az Egyesült Királyság állandó nettó veszteséget szenved a kibocsátási szint és a jövedelmek tekintetében.* Az igazi eltérés a következő: egyes, a referendum előtt készült tanulmányok viszonylag mérsékelt, menedzselhető mértékűnek tűnő¹³⁵ GDP-veszteséget jeleztek, míg különösen a dinamikus hatásokat is tartalmazó elemzések súlyos, akár a GDP 10%-a körüli vagy azt meghaladó veszteséget mutattak ki a brexit esetére (lásd a 4.1. és a 4.2. alfejezeteket).

A nettó veszteséget kimutató tanulmányok jellemzően *a kereskedelem csökkenésének* a hatását hangsúlyozzák. E megközelítések azon a feltételezésen alapulnak, hogy az Egyesült Királyság nem lesz képes teljesen felkészülni az egységes piachoz történő hozzáférés

¹³⁰ MULABDIC–OSNAGO–RUTA 2017.

¹³¹ BROU–RUTA 2008; CAMPOS–CORICELLI–MORETTI 2015a.

¹³² PADOA-SCHIOPPA 1999.

¹³³ Az endogén növekedés legegyszerűbb modelljét az AK-modellek képezik. E modellek a beruházást állítják középpontba. A növekedést a beruházás által vezérelt folyamatnak tekintik.

¹³⁴ CRAFTS 2016.

¹³⁵ Egyszámjegyű, a skála alsó sávjában elhelyezkedő GDP-veszteséget.

elvesztésére, a más piacokon történő erőteljes expanzióra. A becslések negatívabbak azokban a scenáriókban, amelyekben a briteknek egyedül kell lépniük, s a WTO MFN-szabályai között valósulhat meg a kereskedelem. Ez utóbbi változat esetében alakulna a leginkább kedvezőtlenül a nemzetközi kereskedelem.¹³⁶

Egyes, az EU-tagság és a kereskedelem közötti pozitív kapcsolatra ökonometriai bizonyítékokat tartalmazó tanulmányok a kilépést követően a kereskedelem csökkenésének közvetlen és azonnali hatásai miatt a *munkatermelékenység jelentős csökkenését* feltételezik.¹³⁷

Az Egyesült Királyság nettó nyereségét feltételező csekély számú tanulmány vagy kizárólag az EU-tagsággal összefüggő költségvetési és szabályozási költségek megszűnésére koncentrál¹³⁸ a vámok egyoldalú megszüntetését feltételezi, ami megkönnyíti a brit termelés expanzióját; vagy feltételezik, hogy az Egyesült Királyság a csökkenő kereskedelmi bevételt ellensúlyozó deregulációba kezd, egyidejűleg az egységes piachoz újratárgyalt hozzáféréssel, illetve újabb államokkal kötött szabadkereskedelmi megállapodásokkal.¹³⁹

Milyen hatást gyakorolhat a brexit a kereskedelemre? Az esetleg megnövekvő akadályok megnehezíthetik az EU-val folytatott kereskedelmet, azon belül a brit exportot. A következők eltérőek lehetnek attól függően, hogy az Egyesült Királyság képes-e kompenzálni e hatásokat, s mindazt milyen módon.

Alapvető kérdés: a brit exportot érő hatások szignifikánsak lesznek-e.¹⁴⁰ Mások hangsúlyozzák: az egységes piacra történő bejutás elvesztése, túl a kereskedelemből származó jövedelem szignifikáns veszteségein, jelentős termelékenységi veszteséggel jár.¹⁴¹ A vámok esetleges emelkedése a WTO-szenárióban nem nyújt teljes képet. Lényegesebbek a *nem vámjellegű korlátok*, amelyek a kilépés után ugyancsak megemelkedhetnek.¹⁴²

Egyes szerzők a brexitet megelőzően feltételezték: az EU gyorsan megállapodásra juthat az Egyesült Királysággal. Abban akár fennmaradhatna az egységes piacra lépés lehetősége, szabályozási koncessziókkal. Egyes akkori álláspontok szerint az Egyesült Királyság méret- és kereskedelmi deficitje ennek javára működhet, míg mások a brit–EU kereskedelem diszparitásaira mutattak rá, az ellenkezője mellett érvelve. A tárgyalások világossá tették egyes várakozások teljes megalapozatlanságát.

A népszavazás előtt a kilépést ajánlók feltételezték: az Egyesült Királyság képes lenne kereskedelmét a gyorsan növekvő térségekre reorientálni.¹⁴³ E tekintetben alapvető: az Egyesült Királyságnak van-e jogi lehetősége a fennálló kereskedelmi szerződések folytatólagos érvényesítésére és/vagy képes-e a gyors új rendezésre. Alapvető kérdés: milyen könnyen képes az Egyesült Királyság a kereskedelem növelésére más gazdaságokkal, ha elhagyja az EU-t?

Az Európai Unió természetes kereskedelmi partner, más exportpiacokkal történő helyettesítése legfeljebb részben tűnik lehetségesnek. A gravitációs modell mutatja: valamely

¹³⁶ lásd a már idézettekben túl: Bertelsmann Stiftung 2015; Oxford Economics 2016; OTTAVIANO et al. 2014a; 2014b; PwC 2016; NIESR 2016 stb.

¹³⁷ például DHINGRA et al. 2016; HMT 2016; a „WTO-szenárió”-ról a NIESR 2016; OECD 2016.

¹³⁸ MINFORD (2016).

¹³⁹ lásd liberalizált scenáriók, Open Europe 2015.

¹⁴⁰ lásd például: BURRAGE 2014.

¹⁴¹ DHINGRA et al. 2016.

Az EU-tagság kereskedelemre gyakorolt hatása empirikus becsléseinek robusztusságáról lásd: OECD 2016, 19–20.

¹⁴² OTTAVIANO et al. 2014.

¹⁴³ lásd például: MANSFELD 2014.

országnak az Egyesült Királyságtól fennálló földrajzi távolsága jó előrejelzője a kereskedelmi szintnek az áruk és a szolgáltatások tekintetében. Az európai gazdaságok természetes partnerek az Egyesült Királyság számára.¹⁴⁴ A jelzett eredmények jelzik: az EU-tagság nemcsak egyszerűen eltéríti a brit exportot más piacokról Európa felé, hanem pótlólagos kereskedelmi lehetőségeket teremt.

Az Európába irányuló export jelentős arányú áttérelése más piacokra erőteljes kereskedelempolitikai aktivitást feltételez. Az Egyesült Királyságnak új kétoldalú kereskedelmi megállapodásokat kellene kitárgyalnia az EU által megteremtett konstrukciók helyett. Az új megállapodásokhoz és azok implementációjához nemzetközi tapasztalatok szerint hosszú évek szükségesek, még akkor is, ha a kölcsönös előnyök világosak (lásd: 5. táblázat). Például Új-Zélandnak öt évre volt szüksége a Kínával kötött szabadkereskedelmi megállapodás implementációjához. A Kína–Svájc megállapodást viszonylag hamar – három év alatt – érték el, ám az áruk és szolgáltatások viszonylag szűk körére. Ugyanakkor az EU–Kanada kereskedelmi megállapodáshoz hét évre volt szükség.

További lehetséges kérdés: a brexit nyomán esetleg egyoldalúan alkalmazott nulla vám-tarifák javíthatják-e az életszínvonalat?

Az importvámok csökkentésének előnyei valószínűleg korlátozottak. Ha az Egyesült Királyság teljesen elhagyja az EU-t, az importvámok szabadon nullára csökkenthetők. E vámcsökkenés – minden más tényezőt változatlanul véve – elvileg javíthatja a brit fogyasztók jólétét. Ez a kereskedelmi elméletek sztenderd eredménye, illetve a Minford (2016) tanulmányában bemutatott érv lényege. Bármely megállapítás erről az érvelésről a scenáriókra és a további hatásokra vonatkozó feltételezések (például az árfolyam leértékelődése) valószínűségétől függ.

Az importvámok egyoldalú nullára csökkentésének alapja: az a feltételezés, hogy tökéletes verseny érvényesül, s valamennyi jóléti előny a brit fogyasztóknál halmozódik fel.¹⁴⁵ Bizonyos termékek esetében a vámcsökkenés jelentős lenne. Az átlagos vámteher induló szintje 5,5%. Kérdés: elérhető-e a nulla százalék, vagy a kiinduló szint mérsékelése lenne reális (például az Egyesült Államokhoz hasonló szintű, 3,5%-os átlagos terheléshez). Minford (2016) elemzésében a scenárió a brit termelés szolgáltatások irányába történő eltolódását tartalmazza. (A mezőgazdaság hozzájárulása az összes hozzáadott érték 1%-ára, az iparé pedig 12%-ára csökkenne.) Az érintett szektorokban működő termelők politikai ellenvéleményt nyilváníthatnak e fejleményeket illetően. Ugyanakkor elvileg még akár az is lehetséges, hogy a hazai politikai nyomás növeli az importvámokat a kilépést – az átmeneti időszak lezárultát – követően. Ez utóbbinak pedig éppen ellenkező hatása lenne a brit fogyasztókra.

A WTO-szabályok alkalmazásának nyilvánvaló következménye lenne az EU-ba irányuló export vámtarifáinak növekedése a jelenlegi nulla vámról. A tényleges ráta még nagyobb is lehet, mint az elméletileg lehetséges. (Figyelembe véve a nem vámjellegű költségeket. Ottaviano és munkatársai (2014) szimulációjukban 7% tényleges rátát alkalmaztak. Hogy ez meghaladja-e az importvámok csökkentésének egyoldalú előnyeit, attól függ, mennyire rugalmas az EU-ba irányuló brit export e rátákra, továbbá az Egyesült Királyság mennyire könnyen képes termelését más piacokra irányítani. Az árfolyam valószínűleg folyamatosan

¹⁴⁴ Lásd még FOURNIER et al. 2015; HEAD–MAYER 2015.

¹⁴⁵ A scenárió további feltételezései: az Egyesült Királyság a GDP 0,8%-át takarítaná meg az EU közös költségvetésébe történő hozzájárulásából, továbbá képes lenne a társadalombiztosítási járulékot 2%-kal csökkenteni.

leértékelődik, minthogy szükség van az Egyesült Királyság külkereskedelmi forgalomba kerülő áruinak és szolgáltatásainak eladására más gazdaságok számára. Ez segítheti az export reorientációját, ám potenciálisan megszüntetheti az importvámok csökkentésének hatását. A brit importvámok kilépés utáni csökkentése néhány ágazatot (például az autóipart) az EU exporttarifák egyidejű növekedésének és az EU-n kívülről érkező versenyző import vámjai csökkentésének tenné ki.

Fontos kérdés: mennyire segítheti az Egyesült Királyságot az EU-szabályozás mérséklése? Az EU elhagyása elvileg lehetővé teszi, hogy az Egyesült Királyság megszabaduljon a feleslegesnek minősülő szabályozástól. Annak eredményeképpen elvileg csökkenhetnek az üzleti költségek, s magasabb kibocsátás, beruházás és foglalkoztatás válhat elérhetővé. Például az Open Europe (2015) scenáriókban az Egyesült Királyság kilép az Európai Unióból, szabadkereskedelmi megállapodást köt az EU-val, s intenzív deregulációt valósít meg. E lépések nettó haszna a GDP 0,5-1,5%-a lenne. A kérdés a következő: vajon valószínű-e az intenzív dereguláció, továbbá az valóban a kibocsátás nagy többletét eredményezi-e?¹⁴⁶

A szabályozási költségek csökkentésének potenciálja a belső piacra jutás megnehezedéséből származó veszteségek ellensúlyozására csekélynek tűnik. A szabályozások költségének és hasznának felmérése különösen bonyolult. Brit kormányzati hatástanulmányokra támaszkodva az Open Europe (2015) szerint az EU-szabályozások évi 33 milliárd font költséggel járnak, évi 59 milliárd font haszonnal szemben. Az Open Europe szerint évi nettó 8 milliárd font költséget jelentő szabályozás törölhető el az EU-ból történő kilépés esetén. Mindez számos fontos irányelv elvetését jelentené. Például a munkaidő, a klímavédelem (például a megújuló energiaforrások), a pénzügyi szabályozás (például szolvencia II. biztosító társaságoknál) esetében. Az említettek közül az első kettőnél jelentős hazai ellenállás valószínűsíthető.¹⁴⁷ A harmadik esetében pedig az Egyesült Királyságnak a korábbi EU-szabályozással egyenértékű hazai rendszert szükséges bevezetnie. Ugyanakkor, még ha e csökkentések lehetségesek is, a közvetlen megtakarítások kiegyenlítődnek, ha a kereskedelmi veszteségek, illetve a belső piachoz történő hozzáférés romlásából adódó terhek a GDP 0,5%-ánál nagyobbak.

Valójában *valószínűleg jelentős termelékenységnövekedésre van szükség a belső piaci hozzáférés romlásából eredő lehetséges veszteségek kiegyenlítéséhez*. Empirikus kutatások jelzik, hogy a mérséklődő kereskedelmi hozzáférés (piacra jutás) a kibocsátási szint állandó csökkenését okozza. Azt tovább rontja a hozzá társuló beruházáshiány, a kisebb kereskedelem-ből eredő termelékenységszűkülés, s ha korlátozó bevándorlási politikával társul, a munkaerőhiány, illetve a munkaerő megfelelőségének hiánya. *Elméletileg* lehetséges, hogy az EU-ból történő kilépést követően a megnövekvő politikai rugalmasság és a dereguláció eredményeképpen megnövekvő termelékenység e hatásokat ellensúlyozza. Ugyanakkor az Egyesült Királyság gazdasága már jelenleg is nagymértékben deregulált. A brit termelékenységi problémák a szakértelemmel, az infrastruktúrával és tervezési problémákkal kapcsolatosak, s nem az EU-tagsággal együtt járó szabályozási terhekkel.¹⁴⁸ Mindez felveti a kérdést: a megkívánt termelékenységi nyereség elérhető-e gyorsan és fenntartható módon. Másfelől a szabályozási politikák a kilépést követő növekedést illetően kevésbé támogatóvá válhatnak.

¹⁴⁶ IMF 2016.

¹⁴⁷ Figyelembe kell venni, hogy az Egyesült Királyság – más tagállamokkal együtt – már EU-tagként egyedi opt outot kapott a munkaidő-direktíva tekintetében.

¹⁴⁸ LSE Growth Committee 2013.

További összefüggések: fiskális hatások, migráció

Az Egyesült Királyság *valószínűleg nem takarítja meg valamennyi költségvetési hozzájárulását* az EU elhagyásával. Mint már korábban szerepelt: a britek az évi GDP mintegy kétharmad százalékával járulnak hozzá az EU költségvetéséhez. Az EU elhagyása esetén az Egyesült Királyság megtakarítása az évi GDP mintegy egyharmad százaléka lehet. Azaz a megtakarítás közel lehet a GDP egyharmad százalékát kitevő nettó hozzájáruláshoz. Az EU-tól érkező források 95%-a K+F-re, egyetemi kutatásokra, regionális fejlesztésre, illetve agrárgazdasági célokra szolgál. Ha ezekre kevesebbet költenek, akkor az érintett brit aktorok jutnak kevesebb forráshoz. Másfelől, ha az Egyesült Királyság az EU-ból történő kilépése után is hozzájárulást keres az egységes piachoz, valószínűleg ugyanúgy pénzügyi hozzájárulást kell teljesítenie egyes tagállamok javára, mint Norvégiának és Svájcnak. (Utóbbiak nem formálisan járulnak hozzá a közös költségvetéshez, hanem kifizetéseket teljesítenek az átlagnál kevésbé fejlett tagállamok számára.)

A kereskedelmi feltételek megnehezedéséből származó esetleges GDP-veszteségek jóval meghaladhatják a mérséklődő EU-hozzájárulásból eredő megtakarításokat. Mindez *nettó fiskális veszteséget* eredményezne. Makroökonómiai modelleket alkalmazó empirikus elemzések szerint az EU elhagyása esetén a kereskedelmi jövedelem veszteségéből eredő fiskális bevételek csökkenése, illetőleg a potenciálisan alacsony termelékenység jóval felülmúlják az elérhető közvetlen fiskális megtakarításokat. (Például feltételezve, hogy a GDP-arányos bevétel állandó, a kibocsátás minden százaléknyi vesztesége a fiskális bevételnek a GDP körülbelül 0,4%-át kitevő csökkenésével jár, egyidejűleg értelemszerűen növelheti a fiskális deficitet).¹⁴⁹ Következésképpen *bármely kibocsátási veszteség egyúttal nettó fiskális veszteséget eredményez az Egyesült Királyság számára.*

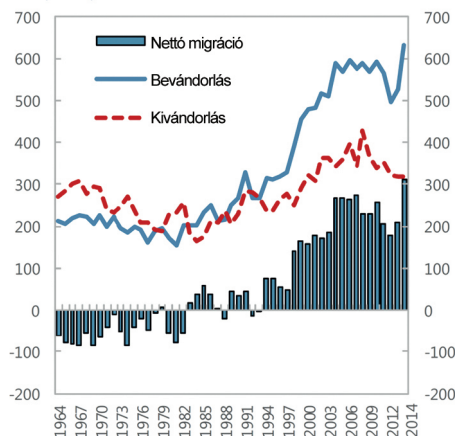
További lényeges kérdés: mi lehet a befelé irányuló migráció korlátozásának a hatása? Mivel a migránsok minden esetben növelik a termelékenységet, *a migráció tilalma valószínűleg csökkenti az egy főre jutó GDP-t.* A korlátozott migráció hatásai felmérését nehezíti a korlátozások pontos tartalma ismeretének a hiánya (például hogyan alakul a már az Egyesült Királyságban élő és dolgozó migránsok helyzete).

Felmerült: az Egyesült Királyság magasan képzett EU-dolgozók pontrendszer alapján történő kiemelése révén növelni tudná termelékenységét (miképpen már ma is teszi a „Tier 2” rendszerben a nem EU-bevándorlók tekintetében). E politika hatása nem világos: az EU-migránsok általában jobban képzettek és máris túlreprezentáltak a magasan fizetett (valamint az alacsonyan fizetett) állásokban. Az alacsonyabban fizetett állásokba belépni képes EU-migránsok számát csökkentve a termelékenységet növeli a „batting average” hatás, ha e hatás lassítja a foglalkoztatás növelését az alacsonyabban fizetett állásokban. Valószínűbbnek tűnik, hogy a nettó hatás a brit vállalatok korlátozása. (Néhány ágazatot különösen hátrányosan érintene a bevándorlás korlátozása: a vendéglátást, az élelmiszer- és italgártást, az építőipart.) Rolfe–Hudson–Sharpe (2016) szerint a munkaadók aggódnak, hogy képesek lesznek-e az üres állások betöltésére, ha az EU-ból történő migrációt korlátozzák. (Az Egyesült Királyságba irányuló migrációról lásd a 17. ábrát.)

¹⁴⁹ IMF 2016, 28.

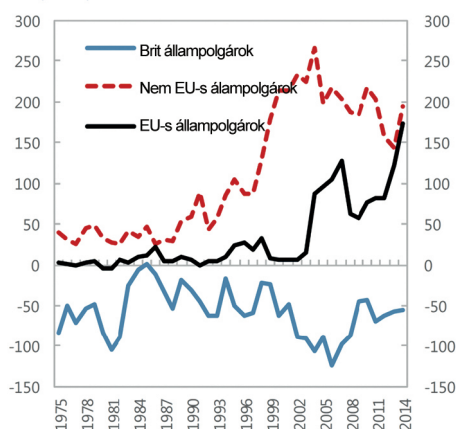
A 90-es évektől megnövekedett az Egyesült Királyságba irányuló nettó migráció...

Hosszútávú nemzetközi bevándorlás, Egyesült Királyság (ezer fő)

...Eu-országokból is...

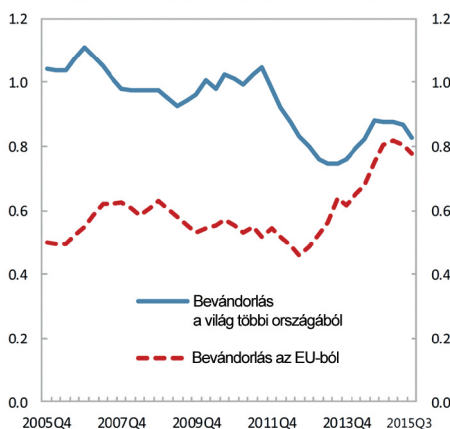
Hosszútávú nettó migráció állampolgárság szerint (ezer fő)

...jelentősen megnöve a munkaerőpiac hatékonyságát...

Bruttó migrációs áramlás

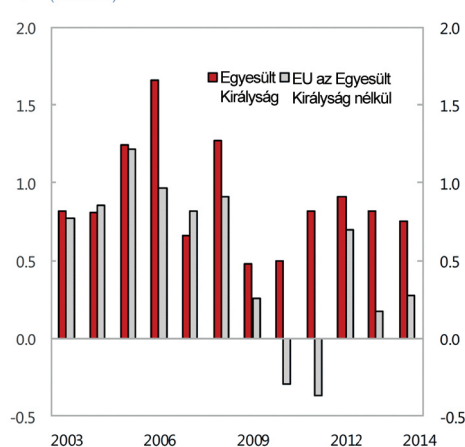
(Az Egyesült Királyság gazdaságilag aktív népességének százalékában)

...amely gyorsabban növekedett, mint az EU többi országában

A munkaerőpiac növekedése

(Százalék)

17. ábra

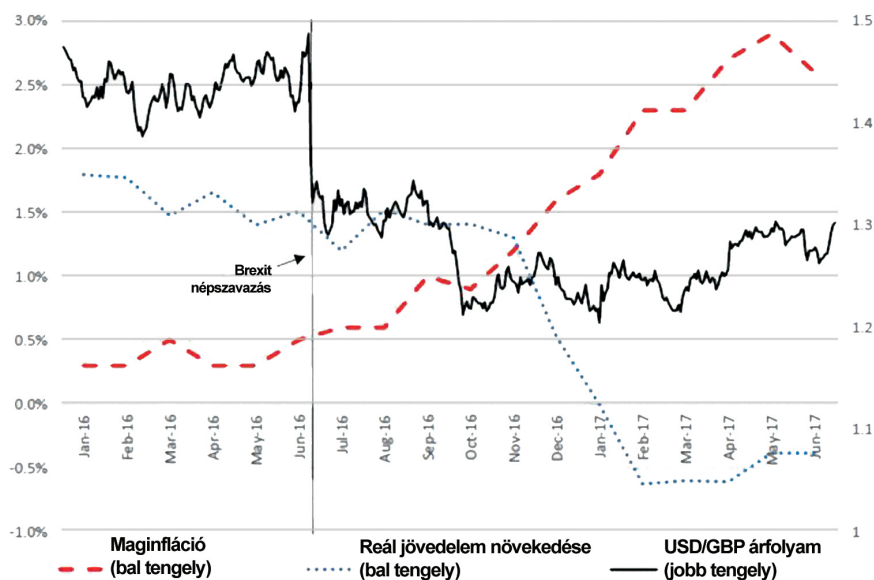
Egyesült Királyság: a migráció és a munkaerőpiac

Forrás: IMF 2016

A brexit rövid távú gazdasági hatásai. A bizonytalanság és a kockázatkörülés szerepe

A brexit hatásait a népszavazást megelőzően készített, a brexit problémáit egyértelműen megjelenítő tanulmányok nem zárták ki a referendum utáni azonnali piaci összeomlás lehetőségét. Aláhúzták: a népszavazást követően az eszközárak az Egyesült Királyságban (kisebb mértékben az EU többi részében) valószínűleg eshetnek. Különösen jelentős lehet a likviditás kiszáradása a brit bankok finanszírozásában, ami hitelnyomást (credit squeeze) okozhat a brit háztartások és vállalkozások számára.¹⁵⁰

Noha a fentiekre nem került sor, a népszavazást követően – a világgazdasági konjunktúra és az EU-tagállamok gazdasági teljesítményének javulása ellenére – nagymértékben leértékelődött a brit font (GBP), emelkedett az infláció, csökkentek a reálbérek, és jelentős mértékben mérséklődött a gazdasági növekedés dinamikája (lásd: 18. ábra).¹⁵¹ A referendum eredménye már – kedvezőtlen – pénzügyi és reálgazdasági hatásokban is tükröződik.

18. ábra

Az árfolyam, az infláció és a reálbérek növekedése az Egyesült Királyságban

Forrás: SWANSON 2017.

¹⁵⁰ Bank of England 2015.

A Bank of England a referendum körüli időszakban – a font pénzpiacok zavartalan működése érdekében – pótlólagos hosszú távú repó műveleteket hajtott végre.

¹⁵¹ Egy évvel a referendum után a brit font árfolyama 12%-kal csökkent az amerikai dollárhoz képest, az infláció évi 0,5%-ról 2,6%-ra emelkedett, míg a reálbérek 0,5%-kal csökkentek. A GDP növekedési üteme egy évre számítva 1,7%-ról 1,0%-ra csökkent.

A bizonytalanság és a növekvő kockázatkerülés valószínűleg jelentős szerepet játszhat az átmeneti időszakban. Elhúzódó időszak valószínűsíthető, amelyben az Egyesült Királyságnak új rendezésről szükséges tárgyalnia az EU-val és más kereskedelmi partnerekkel. Az Egyesült Királyságnak és az Egyesült Királyságban működő vállalatoknak pozicionálniuk kell önmagukat. Az új rendezés körüli bizonytalanságok a beruházások és a bérék visszatartására ösztönözhetnek. Az egyes vállalkozások – a belső piactól függésük mértékében – eldönthetik: elhagyják-e az Egyesült Királyságot, s más EU-tagállamban működnek-e tovább a jövőben. Ugyanez vonatkozik a háztartásokra, amelyek a brexit miatt esetleg tartózkodnak tartós javak és ingatlanok vásárlásától. Mindezek további keresletcsökkenéshez vezethetnek. A kereslet csökkenése további munkanélküliséget generál. A foglalkoztatás bizonytalansága valószínűleg a háztartások fogyasztásának a további mérséklődését okozhatja.

E kockázatok meghatározásához még a népszavazást megelőzően a *korlátozott és hátrányos bizonytalanságokat kifejező scenáriókat* képeztek.¹⁵² Azok, s az azokba foglalt feltételezések, egyszerűsítő feltevések az alábbiak:

- *Korlátozott bizonytalanság, az EGT-rezsimhez történő konvergenciával.* E scenárióban a háztartások és a vállalatok viszonylag bíznak az új hosszú távban. Ezért a bizonytalanság viszonylag gyorsan mérséklődik. Az új kereskedelmi rendezés (arrangement) – minthogy a vámunió kívül helyezkedik el – bizonyos költséggel jár. A kibocsátás hosszabb távon e pályán 1,5%-kal alacsonyabb az alapváltozatnál. E bizonytalanság hatása – a korábbi tapasztalatokra figyelemmel – mintegy negyede lenne a globális pénzügyi válság során tapasztaltnak.
- *Kedvezőtlen (adverse) scenárió,* amelyben az EU-val folytatott tárgyalások nem alakulnak zavarmentesen, és az Egyesült Királyság esetleg megsérti a WTO-szabályokat. A hosszú távú következmények viszonylag lassan bontakozhatnak ki. A tárgyalások várható nehézségei jelentős bizonytalanságot okoznak, s az előző scenáriónál nagyobb növekedési veszteséget okozhatnak. A bizonytalanság szintje a globális pénzügyi krízis időszakához lenne hasonló. Ám lassabban jut el a csúcsra, és hosszabb ideig gyakorolhat hatást. E scenárióban a kibocsátás hosszabb távon mintegy 4,5%-kal alacsonyabb az EU-tagság esetén várható mozgáspályánál.

A scenáriók illusztratív jellegűek, nem tekinthetők előrejelzésnek. Nem jelölnek alsó, illetve felső határértékeket. Különösen nagy bizonytalanságot okoz az EU-ból történő kilépés utáni lehetséges differenciált típusú megállapodások kereskedelmi, beruházási és termelési hatásainak felmérése. A bemutatott scenáriók racionális feltételezéseken alapulnak. Ugyanakkor nem értelmezhetők más tanulmányok feltételezései megkérdőjelezéseként. A feltételezések változása eltérő eredményekhez vezethet. Néhány tanulmány szignifikáns mértékben magasabb hatást mutatott ki az Egyesült Királyság GDP-jére az EU elhagyásának esetében. A fenti megközelítésben a *középtávú bizonytalanságok* állnak a középpontban.¹⁵³ Azaz a bemutatott rövid távú hatásokat lényegében a *bizonytalanságok vezérlik*, nem pedig a jelentős hosszú távú költségek feltételezése.

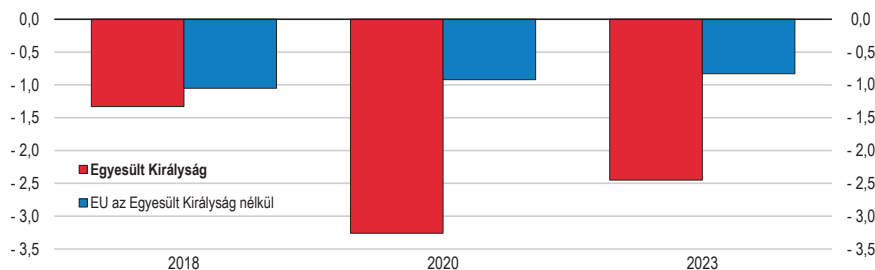
Mindkét fenti scenárió változatlan monetáris politikát feltételez az EU-ból történő kilépést követő két évben. E technikai feltételezés egyszerűsíti az eredmények értelmezését.

¹⁵² IMF 2016.

¹⁵³ IMF 2016.

Nem tekinthető tehát normatív következtetésnek. (A Bank of England hangsúlyozza: a népszavazási döntés után a monetáris politika kurzusa a kereslet, a kínálat és az árfolyam hatásainak megállapításától függ. Függetlenül attól, hogy a monetáris politika alkalmazkodó vagy kevésbé alkalmazkodó.)

A scenáriókat a korábbi tapasztalatok, az ökonometriai bizonyítékok és a strukturált makroökonómiai modellek szimulációi határozzák meg. Ezek az inputok, amelyeket a „pénzügyi programozás” rendszerében teljeskörűen ellenőriznek. Mindezek alapján készítik el a makroökonómiai előrejelzést.¹⁵⁴ A scenáriók szerint a bizonytalanság kapcsolódva az új kereskedelmi kapcsolatokra történő áttéréssel jelentős költségeket okoznak (19. ábra).

19. ábra

*A brexit rövid távú hatása a reál-GDP-re az Egyesült Királyságban és az Európai Unióban.
Eltérés a bázisscenáriótól (EU tagság) (%)*

Forrás: OECD 2016

- A korlátozott (limited) scenárióban a GDP növekedése 1,4%-ra mérséklődik, a GDP új hosszú távú szintje az alapvonal scenárió alá kerül, s 2019-ben a növekedési ütem 1,5% lehet. A kedvezőtlen scenárióban a GDP az első évben 0,8%-kal csökken, s 2019-ben az alapvonal scenáriónál 5,6%-kal volna alacsonyabb. (Utána a bizonytalanság és a kockázati hatás mérséklődhet.) Az ezt követő években – az alacsonyabb bázis következtében – az alapvonal scenáriónál magasabb növekedési ütem is lehetséges, ám a kibocsátás szintje végig alacsonyabb.
- A *kereskedelmi mérleget* tekintve a közvetlen hatás annak javulása. Ám annak oka az árfolyam leértékelődése, a csökkenő fogyasztás és beruházás, nem pedig az export növekedése. E javulás középtávon eltűnik. A fenntartható fizetésimérleg-egyensúlyhoz hosszú távon a reálbérek és az árfolyamok alkalmazkodása szükséges.
- *Munkanélküliségi arány.* A munkanélküliség 2019-re 5,5% a korlátozott scenárióban és 6,5% a kedvezőtlen mozgáspálya esetében. Annak növekedése mérsékelte, ami a brit munkaerőpiac rugalmasságát tükrözi.¹⁵⁵ E rugalmasság magában foglalja, hogy a munkaidő és munkabérek a vállalati költségek kiigazodásának a terheit viselik.

¹⁵⁴ Az eszközöket és feltételezéseket lásd részletesen: IMF 2016.

¹⁵⁵ A belefoglalt rövid távú Okun-féle kapcsolat nagysága 0,35, tekintettel a kibocsátási résre – amely szűkebb, mint a potenciális kibocsátás kedvezőtlen alakulása miatt bekövetkező GDP-csökkenés (lásd hasonlóan: BALL et al. 2013). Konzisztens a pénzügyi krízis során fellépő pénzügyi bizonytalanságok hatásainak fel-táráására irányuló kutatások eredményeivel. Utóbbiak viszonylag csekély munkanélküliségi hatást mutattak ki. Az nagyrészt az Egyesült Királyság rugalmas munkapiacának köszönhető (DENIS–KANNAN 2013).

Mindez világosan látható volt a pénzügyi krízis alatt. Jelentősen nőtt a részmunkaidős foglalkoztatottak száma. A fiatalok körében a munkanélküliség nagyobb mértékben nőhet. A magasabb fiatalkori munkanélküliség lényeges hatást gyakorolhat az elérhető életkorsetek alakulásában.

- *A fiskális egyensúly mindkét scenárióban romlik.* Az automatikus stabilizátorok működését feltételezve az alacsonyabb bevételek magasabb hiánnyal és államadóssággal járnak, még az EU közös költségvetésével fennálló transzferek változásai után is.¹⁵⁶
- *Az árfolyam-leértékelődés* – 5% a korlátozott bizonytalansági scenárióban, illetve 1,5% a kedvezőtlen scenárióban – hatása és a kínálati potenciál fokozatos romlása (minthogy a vállalatok csökkentik a beruházást és a foglalkoztatást) magasabb inflációs rátához vezet: utóbbi 2,75% a korlátozott, s 4% a hátrányos scenárióban. A csökkenő kibocsátás és a magas infláció a BoE szerint is alapvető kihívást képeznek.

E scenáriók összehasonlíthatóak a más tanulmányokban foglalt mozgáspályákkal. A rövid távú elemzések a hosszú távú hatások meghatározását meghatározott tartományba helyezik. A korlátozott, illetve a kedvezőtlen scenárió egyaránt e tartományban helyezkedik el. A scenáriók plauzibilitása az alátámasztó feltételek – közöttük a hosszú távú feltételek – plauzibilitásától függ: a korlátozott scenárió az EGT-tagságot feltételezi, ami a kevésbé fejlett tagállamok számára nyújtott hozzájárulást feltételez. Egyidejűleg érvényesül a személyek szabad mozgása és a belső piac szabályrendszere: a PwC „WTO-scenárió” magában foglalja a passporting elvesztését és az MFN-vámok alkalmazását.¹⁵⁷

Milyen lenne a *háztartások jövedelmére* gyakorolt valószínű hatás? Létezik olyan vélemény, miszerint az EU-tagság előnyei túlnyomórészt a magas jövedelműeknél (az elitnél) jelentkeznek, míg a jövedelemeloszlás alsó sávjában elhelyezkedők veszítenek. Ám ha dezaggregáljuk a brexit várható költségeit, a gazdasági terhek egyenlően oszlanak el a jövedelmi csoportok között.¹⁵⁸ Ez nem meglepő: az EU jellemzően gazdag, magas képzettségű munkaerővel rendelkező tagállamokból áll. Azok jobban hasonlítanak az Egyesült Királyságra, mint Kína és India feltörekvő gazdasága (amely utóbbiakból származó import lefelé nyomta a kevésbé képzett brit dolgozók bérét).

Az Európai Unió tagi státusa, mint már tárgyaltuk, jelentős mértékben hozzájárult a brit GDP növekedéséhez. Az egy főre jutó GDP eltérése az 1970-es évek és a legutóbbi pénzügyi és gazdasági válság között jelentős mértékben mérséklődött az Egyesült Államok, Franciaország és Németország viszonylatában.¹⁵⁹

Noha az egyenlőtlenség nőtt, jelentős a különbség az Egyesült Államokhoz képest: a brit medián reálbérek is jelentősen növekedtek a tárgyalt időszakban,¹⁶⁰ s az 1990-es évek óta az alsó decilis helyzete is javult. Drámai mértékű volt a változás 2007 után: 2014-ben például több mint 8%-kal csökkentek a medián reálbérek. Ez utóbbi bizonyosan fűtötte a ha-

¹⁵⁶ Az évi nettó megtakarítás az IMF szakértői szerint a GDP 0,4%-a lenne. Hasonló arányt feltételezett az Institute for Fiscal Studies. E hatást a modellezés során 2018 közepétől érvényesítették.

¹⁵⁷ A scenáriókat a hozzáférhető adatokkal leginkább megalapozott évek szerint hasonlították össze. A legnagyobb veszteség a két PwC-scenárióban: –3,4% 2019-ben és –5,5% 2020-ban.

¹⁵⁸ BREINLICH et al. 2016.

¹⁵⁹ AGHION et al. 2013.

¹⁶⁰ BELFIELD et al. 2016.

ragot az elittel szemben. Ám a bankkrízisért és az azt követő megszorításért aligha hibáztatható az Európai Unió.

A háztartások összetételének változatlanóságát feltételezve a háztartások jövedelmei a GDP-vel párhuzamosan csökkennek, különösen rövid távon.

A bruttó nemzeti jövedelem a kilépés következtében csökken. A háztartások nominális jövedelmei valószínűleg a nemzeti jövedelemmel együtt hosszú távon mérséklődnek. A munka és a tőke aránya a jövedelmekben nagyrészt hosszú távon is stabil. A háztartások reáljövedelmeit tovább csökkenti az árfolyam-leértékelődés következtében erősödő infláció.

Rövid távon a háztartási jövedelmek arányamérséklődhet, ahogyan a munka részesedése mérséklődik a jövedelmek között. Annak oka valószínűleg a bér alkuerő csökkenése. Ez volt tapasztalható a pénzügyi válság időszakában.

A brexit gazdasági fájdalmait valószínűleg megosztja a fogyasztói árakra kifejtett hatása. Breinlich és munkatársai (2016) az elosztási következményeket a háztartások heterogén kiadási modelljére vonatkozó adatok alapján a jövedelemeloszlás különböző deciliseiben tanulmányozták. Az elemzés alapját a brexit aggregált hatásaiból következő ágazati árváltozások képezték.¹⁶¹ Mindez fontos tényezője a reáljövedelmek alakulásának.

A reáljövedelem csökkenése nagyrészt egyenlően oszlik el a különböző jövedelmi decilisek között. A középosztályt némileg erőteljesebben érinti, mint a leggazdagabbakat és a legszegényebbeket. Specifikus kiadási modelljeikre alapozva az átlagos jövedelmű háztartások reáljövedelmük legalább 4%-ának elvesztésével (1637 font évente) szembesülnek, ha az Egyesült Királyság elhagyja az EU-t, és a WTO-szabályok szerint kereskedik, összehasonlítva azzal a helyzettel, ha az EU-ban marad.¹⁶²

Az árak leginkább a szállítás (4% és 7% között), az alkoholos italok (4–7%), élelmiszerek (3–5%) és a ruházat (2–4%) területén emelkednének. E termékcsoportok előállítására erőteljesen támaszkodik importált inputok felhasználására. Azokkal szemben a szolgáltatások árai kevésbé emelkednek.

A háztartások legszegényebb tizede (az alsó decilis) számára a reáljövedelem-vesztés rövid távon 1,7–3,6%, hosszú távon pedig 5,7–12,5%. A leggazdagabb háztartások számára a rövid távú veszteség 1,8–3,9%, a hosszú távú pedig 6–13,4%. A középosztály némileg többet veszít, mint a gazdagok és szegények. Specifikus háztartások tekintetében is széles körűek e hatások. Például a nyugdíjasok rövid távon reáljövedelmük 2–4%-át veszítik el.

A brexit komoly hatással lehet az egyenlőtlenségek alakulására, megváltoztatva a nominális jövedelem háztartások közötti elosztását.¹⁶³ Ezeknek az elosztási hatásoknak a feltárása fontos jövőbeli kutatási feladatot képez.

A monetáris politikát és a kamatlábakat érintő hatások között a következőket szükséges kiemelni. A kockázati felárak növekedhetnek. A BoE nehéz döntés előtt áll a jegybanki kamatlábak („politikai ráták”) tekintetében. Két fő hajtóerő működik: egyrészt a kockázati felár, ami összekapcsolja a kölcsönadót a kölcsönzéssel, másrészt a politikai ráta szintje.

Rövid távon a kockázati felárak valószínűleg emelkednek, és beépülnek a lakossági (retail) kamatrátába. Megjegyzést igényel:¹⁶⁴ a brit bankoknak valószínűleg magasabb

¹⁶¹ Dhingra és munkatársai (2016), valamint Breinlich és munkatársai (2016) az ágazati árváltozásokat a háztartási kiadásokban képviselt relatív fontosságukkal súlyozták.

¹⁶² DHINGRA et al. 2017.

¹⁶³ E változások csatornáit Breinlich és munkatársai (2016) nem tanulmányozták.

¹⁶⁴ IMF 2016.

veszteségeket és magasabb költségeket kell elviselniük. Megnöhet a szuverén adósság terhe, főképpen, ha az Egyesült Királyság megítélése romlik.

Elvileg a BoE a jegybanki kamatok csökkentése révén mérsékelheti a magasabb felár hatásainak ellensúlyozását. Lehetséges, hogy a BoE nem lehet képes a ráták csökkentésére. Mégis teljesítheti az inflációs célt, ha jelentős veszteség érné a potenciális kibocsátást az alacsonyabb beruházás következtében, vagy ha az inflációs várakozások nőnének.¹⁶⁵

Eltérő lehet az egyes ágazatok érintettsége. Az exittel kapcsolatos kockázatok tekintetében a pénzügyi szektor és a magas hozzáadott értéket előállító iparágak lehetnek a leginkább sebezhetők. A brexit eltérő scenárióiban (tekintettel az eltérő vámterhekre, a belső piaci hozzáférés lehetőségére vagy hiányára, a fiskális terhek nagyságára) eltérő megállapítások lehetségesek az egyes ágazatokat érintő hatásokról.¹⁶⁶

Az Egyesült Királyság *pénzügyi központként* jelentős előnyöket élvez az egységes piacon. Jelentős hálózat épült ki a pénzügyi szektor támogatására. A brexit ügyfélkapcsolatokat boríthat fel. Az egységes piachoz történő hozzáférés elvesztése hátrányosan érinti a brit pénzügyi vállalatokat. Az Egyesült Királyságban működő pénzügyi vállalkozások – mind a hazaiak, mind a külföldiek – szabályozási bizonytalanságokat érzékelnek, s üzleti modelljük felülvizsgálatára kényszerülnek. Néhány pénzügyi szolgáltatás esetében – szabályozási okokból – még az EGT-tagság sem biztosíthat zavartalan hozzájutást a belső piachoz. A passporting elvesztése kedvezőtlen hatást gyakorolna az Egyesült Királyságban működő bankokra. Valószínű a költségek növekedése. Egyes pénzügyi vállalkozások elhagyhatják az Egyesült Királyságot. Az Egyesült Királyságban működő eszközmenedzsereket és az elszámolóházakat („clearing houses”) is hátrányosan érintheti. A brit fizetési és letelepedési rendszerek is korlátozhatják az EU-partnerek elérését. A brit biztosítótársaságok a korábbinál elszigeteltebbé válhatnak. A határokat átlépő felügyeleti elismerés (cross-border supervisory recognition) hiánya jelentős hatást gyakorolhat a londoni biztosítási piacra. A brit biztosítottakat is érintheti a kilépés szabályozási bizonytalansága.

Számos további ágazatot is hátrányosan érinthet a brexit. Különösen a kínálati láncokon keresztül szorosan az EU-hoz kapcsolódó szektorokat, például a gyógyszeripar, az űr- és repülő, a gépkocsi ágazatokat.¹⁶⁷ Aláhúzást igényelnek az útlevéljogok (passporting rights), illetve a K+F projektek EU-finanszírozásának példái.

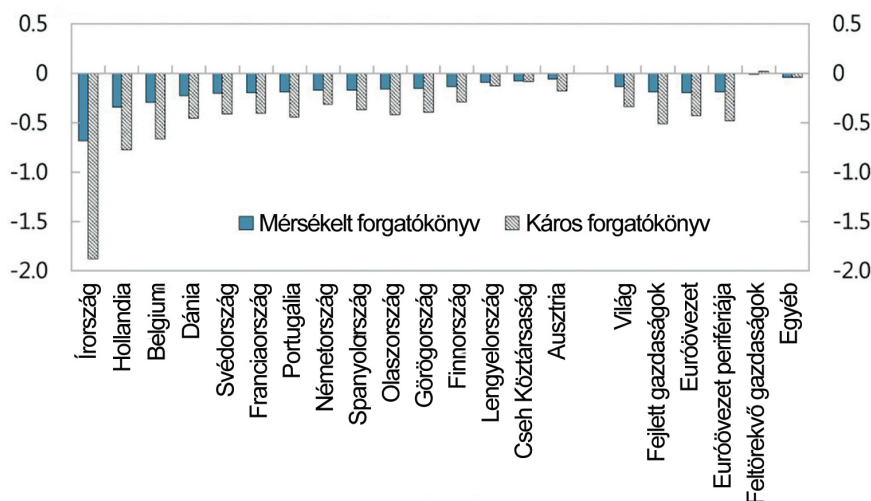
Izgalmas kérdés a brexit más országokra gyakorolt gazdasági hatásainak áttekintése. Más országok az EU-t elhagyó Egyesült Királyságtól gazdaságilag távolabb kerülnek, bár e hatás viszonylag mérsékelt. Az EU-tagállamok között a kereskedelmi kapcsolatok tekintetében Málta, Írország, Ciprus, Hollandia és Belgium a leginkább érintettek. Dhingra és munkatársai (2015) szerint a brexit Írországot érintheti a leginkább kedvezőtlenül, közel olyan mértékben, mint az Egyesült Királyságot. Az EU többi részét érő hatás az előbbiekhöz képest nagyjából egyharmad nagyságrendű. Franciaország, Németország, Olaszország és Spanyolország kevésbé érintettek, mint az EU-átlag. A pénzügyi kapcsolatok tekintetében

¹⁶⁵ Az NIESR szimulációi a monetáris feltételek szigorodását jelzik. Korlátozások nélküli monetáris politikával, amely a Taylor-szabályt követi, a BoE közzétett paramétereivel.

¹⁶⁶ Az Oxford Economics (2016) becslése szerint a kilépés az építőipar, a mezőgazdaság, a közművek és a pénzügyi szolgáltatás ágazatait érintheti a leginkább kedvezőtlenül, s egyetlen szektor sem ér el nyereséget. A Bertelsmann (2015) szerint a vegyipar és a pénzügyi szolgáltatásokat érinti a leginkább, ugyanakkor bizonyos előnyöket hozhat a bányászat és az élelmiszeripar számára.

¹⁶⁷ DHINGRA et al. 2016c.

pedig Luxemburg, Hollandia, Ciprus, Málta és Írország esetében mutatható ki a legnagyobb érzékenység.¹⁶⁸ Az IMF elemzése szerint nem valószínű, hogy bármely tagállam gazdasága nyerne a brit gazdaság kilépéséből. (Az országok közötti tovagyrűzések szimulált hatását a 20. ábra mutatja be.)

20. ábra

A további EU-s és más országokra gyakorolt kisugárzó hatás a mérsékelt és a káros forgatókönyvek esetében (a GDP %-ában)

Forrás: IMF 2016

Az Egyesült Királyságból *negatív tovagyrűzések* alakulnak ki a világ többi része, kiemelten az EU27 irányában. A kibocsátás az előzetes szimulációk szerint 2018-ban az EU 27-ben 0,2–0,5%-kal kerülhet az alpvonal szcenárió alá, illetve 0,0–0,2%-kal a világ többi részében. A kibocsátási veszteségek széles változatai az egyes gazdaságok között az Egyesült Királysággal szemben fennálló kereskedelmi és pénzügyi érzékenység eltéréseit, illetve a hátrányos tovagyrűzésre adható politikai válaszok eltérő lehetőségeit tükrözik. A nagyobb EU-tagállamok, továbbá Írország, Hollandia és Belgium tapasztalhatják a legnagyobb veszteségeket. Írország esetében a jelentős kereskedelem, a pénzügyi kapcsolatok és a munkaerő-összefüggések egyszerre fejtenek ki jelentős hatást. Barrett és munkatársai (2015) rávilágítanak az Írország esetében fennálló kockázatokra. Nemcsak a kereskedelmi kapcsolatokból származókra, hanem a specifikus ágazati kockázatokra, s az Egyesült Királyságból származó FDI-re, az energiára és a migrációra.

- Az Oxford Economics (2016) csak kis veszteségeket mutat ki az EU többi részében, ugyanakkor Írország vesztesége közel a fele a brit veszteségnek. Az OECD (2016) szerint az EU vesztesége 2020-ban általában a GDP 1%-a, mintegy harmada az Egyesült Királyság általuk kimutatott veszteségének.

¹⁶⁸ IMF 2016.

- Potenciális enyhítő tényező lehet a vállalkozások (elsősorban a pénzügyi vállalkozások) áttelepülése az Egyesült Királyságból egyes EU-tagállamokba.
- Növekvő kockázat a kockázati felárak további növekedése a brexit után, beleértve az euróövezeti periféria gazdaságait. (Az IMF e hatásokat sem modellezte.)
- Az EU közös költségvetése kiadásainak mintegy háromnegyedét a kohéziós kiadásokra (gazdasági, szociális és regionális fejlesztésre), továbbá a mezőgazdasági politikára és a vidékfejlesztésre költik. Az EU-finanszírozás nettó kedvezményezettjei (Magyarország, Észtország, Bulgária, Dánia, Litvánia, Lettország, Lengyelország és Románia) hazai GDP-jük 3%-át meghaladó évi támogatást kapnak. Az Egyesült Királyság pedig nettó befizető. Kilépése – egyéb változások nélkül – mintegy 10%-kal mérsékelné az EU-támogatások lehetőségeit.
- A nem EU-tag G20-országok kereskedelmi érintettsége mérsékelte. Ugyanakkor lehetséges anyagi hatás további országok esetében is. Hong Kong, Izland, Norvégia és Szingapúr saját GDP-je arányában magas termék- és szolgáltatásexportot tartanak fenn az Egyesült Királyság irányában. A termékexport pedig 2014-ben Egyenlítői-Guinea, Seychell-szigetek, Belize, Norvégia, Costa Rica, Izland, Guayana, Tuvalu, Mauritius, Algéria, a Salamon-szigetek, Fidzsi, Dél-Afrika és Vietnám esetében magasabb volt az EU-átlagnál.

A megnövekedett bizonytalanság megterheli a pénzügyi feltételeket és a bizalmat. A brexit jelentős bizonytalansághoz vezet rövid távon. Tovább emeli a kockázati felárakat, és gyengíti a bizalmat. Az EU-ból történő kilépés következménye a további pénzügyi volatilitás és a jövőbeni politikai fejlemények miatt megnövekvő bizonytalansági időszakot eredményez. Az Egyesült Királyság kilépéséről szóló tárgyalásoknak 2017–2019. között kellene végbemenniük. A kilépés után akár évekig tartó – az OECD (2016) feltételezése szerint 2019–2023 között folytatott – EU-kereskedelmi tárgyalásokra kerülhet sor. Mindezek *megnövekvő bizonytalanságokat* okoznak viszonylag hosszú időszakban.

Múltbeli tapasztalatok szerint nagyon bizonytalan, hogy mindez a magasabb gazdaságpolitikai bizonytalansági indexben vagy a nagyobb részvénytőkepiaci ingadozásban magasabb vállalatikötvény-felárakkal jár együtt. A bizonytalanság lenyomja az eszközárakat, mérsékeli a banki hitelek elérhetőségét, s növeli annak költségeit a magánszektor számára. A bizalmatlanság következtében a háztartások és a vállalkozások ideiglenesen elhalaszthatják kiadási döntéseiket. E sokkok hatást gyakorolnak az Egyesült Királyságra, és továbbterjedhetnek más európai országokra. Miképpen az euróövezeti, illetve a globális válság megmutatta, a hátrányos pénzügyi sokkok az egyik országból gyorsan áttérjedhetnek a többiekre.

Ha a pénzügyi feltételeket érő *keresleti sokk* lassan enyhül is, a *kereskedelmi sokk* – az Egyesült Királyság kilépésekor – jelentős lehet. Mindez magasan tartja a bizonytalanságokat. Nagyon valószínűtlen, hogy a brexittel összefüggő kereskedelempolitikai tárgyalások (az EU-val, illetve EU-val kereskedelmi megállapodással rendelkező országokkal) sikeresen lefolytathatóak 2019 tavaszáig. Ezért az EU-val és más országokkal folytatott kereskedelem – az átmeneti időszakot követően – kezdetben az MFN-bázisra térhet vissza. Ez emelheti a brit exportőrökkel szembeni vám- és nem vámjellegű akadályokat. Továbbá a brit bázisú pénzügyi szolgáltató vállalatok egész EU-ra kiterjedő „passport” jogainak esetleges megszűnése további jelentős extra akadály. Az új kereskedelmi megállapodás – amelyre az OECD eredeti feltételezése szerint csak 2023-ban kerülhetne sor – csökkenti a brit exportőrökkel

szembeni korlátozásokat, de azt nem szünteti meg teljesen. A kereskedelem csökkenése nemcsak közvetlen negatív hatást gyakorol a gazdasági tevékenységre, hanem visszafogja az Egyesült Királyság általános gazdasági dinamizmusát is. Az Egyesült Királyságban kialakuló sokkokat még a népszavazás előtt az OECD-ben kalibrálták, és a NIGEM-moddal szimulálták.¹⁶⁹

A kereskedelmi sokkok hatását az OECD METRO-modelljével elemezték.¹⁷⁰ Két különböző szintet feltételeztek:

- Amikor az Egyesült Királyság elveszíti preferenciális hozzáférését az EU-piachoz, szembesül az EU *MFN-vámokkal*, ugyanakkor az Egyesült Királyság is MFN-vámokkal terhelheti meg importját. (Feltételezték, hogy az egyenlő lesz az EU jelenlegi MFN-vámjaival.) Hasonlóképpen az Egyesült Királyság MFN-elbánással szembesül valamennyi többi exportpiacán, s egyidejűleg maga is MFN-importterhelést alkalmazhat. Az MFN-vámokat a WTO kötelező (bound) rátái felhasználásával közelítették meg. Ez a módszer alábecsüli a határokon működő akadályok valódi nagyságát. (A határokon komplex vegyes vámok és nem vámjellegű intézkedések is működnek.) Az Egyesült Királyság és az EU közötti pénzügyi szolgáltatások kereskedelmi költségei a konzervatív feltételezés szerint 20%-kal növekedhetnek meg. Egyes tanulmányok szerint az EU-ba irányuló brit pénzügyi szolgáltatások exportja a felére csökkenhet, ha a banki passport jog elveszne.¹⁷¹
- Az Egyesült Királyság *szabadkereskedelmi megállapodást* köt az EU-val. Fokozatosan visszatérnek a jelenlegi vámmentes kereskedelmi rezsimre. Ugyanakkor más országokkal továbbra is az MFN-rezsim szerint folytatják a kereskedelmet.

Míthogy az Egyesült Királyság a jövőben nem lesz képes az EU-sztenderdek és szabályozások befolyásolására, a szabályozó rezsimiek idővel eltérőek lehetnek az Egyesült Királyság és az EU között. Ez új kereskedelmi költségeket okozhat. Annak nagyságrendje az OECD előzetes becslése szerint az EU-kilépés után a szabályozás deregulációjából elérhető költségmegtakarítás felét tenné ki.¹⁷² Az Egyesült Királyság új, az EU-val kötött szabadkereskedelmi megállapodás esetén a származási szabályok kötelezettségével is szembesül. Ezen kívül a pénzügyi szolgáltatások kereskedelmi költségei jelentős mértékben nőhetnek. A szolgáltatások más akadályait a fentebb idézett munka során nem modellezték. Ez valószínűleg a szolgáltatáskereskedelem végső lassulásának az alábecsléséhez vezethet.

Az export reálértéke kezdetben 8%-kal csökken, ha az Egyesült Királyság elveszíti preferenciális hozzáférését az EU-piachoz, illetve az EU-val szabadkereskedelmi megállapodással rendelkező harmadik országokhoz (10. táblázat). Az EU és az Egyesült Királyság közötti kereskedelmet az MFN alkalmazása csökkenti, ám az MFN-korlátozások (restriction) más országokkal szemben ezután megváltoztatják a hatást. A más országok által alkalmazott korlátozások részben nagyobbak, mint az EU által alkalmazottak. Ha az Egyesült Királyság és az EU27 között új szabadkereskedelmi megállapodást tárgyalnának ki, s visszaállítanák a korábbi szabadpiaci hozzáférést (re-install previous freemarket access), a brit export még akkor is mintegy 6,5%-kal csökkenne a jelenlegihez képest.

¹⁶⁹ OECD 2016.

¹⁷⁰ OECD 2015.

¹⁷¹ Capital Economics 2016.

¹⁷² OECD 2016.

9. táblázat
A rövid távú kereskedelmi sokk lebontása

	Kereskedelem az EU-tagállamokkal és a harmadik országokkal a WTO MFN-vámok alapján	Szabadkereskedelmi megállapodás az EU-val, kereskedelem WTO MFN-vámok mellett a többi állammal
Teljes brit export	-8,1%	-6,4%
Közbülső termékek		
• Brit export	-8,4%	-6,4%
• Brit export az EU-ba	-5,8%	-3,1%
• Brit import az EU-ból	-9,4%	-6,3%
Fogyasztási javak		
• Brit export	-8,2%	-6,9%
• Brit export az EU-ba	0,9%	-5,9%
• Brit import az EU-ból	-9,7%	-5,6%
Tőkejavak		
• Brit export	-6,1%	-5,6%
• Brit export az EU-ba	6,4%	0,3%
• Brit import az EU-ból	-1,1%	2,2%

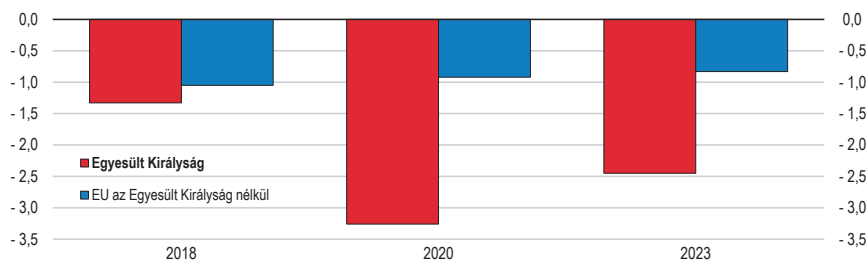
Megjegyzés: fogyasztási javak = végtermékek a magánfogyasztás számára.

Forrás: OECD (www.oecd.org)

A kereskedelem az áruk valamennyi fő kategóriáiban alacsonyabb lenne, akadályozva az értékláncok működését. A kereskedelem csökkenésének a közbeeső (internedier) inputok esetében különösen negatív hatása van, mivel a félkész termékek és komponensek tipikusan további feldolgozás és a hazai termékkel történő kombináció érdekében keresztüllépnek a határokon (mielőtt a következő szakaszban exportálnák, és elérné a végső fogyasztót). Nemcsak a brit termelők szállítanának kevesebb közbülső terméket az EU-ba. Annak fordítottja is érvényes: a közbülső termékek importja az EU-ból az Egyesült Királyságban található értékláncokba több mint 9%-kal csökkenne az Egyesült Királyság MFN-szenárióban (lásd: 9. táblázat). Az Egyesült Királyság és az EU27 közötti új szabadkereskedelmi megállapodás ezt csak részben szüntetné meg. A brit–EU értékláncok így kevésbé szorosan kötődnének egymáshoz. A termelési költségek emelkednének. Az EU piacok nem teljes helyreállása részben az enyhén divergáló szabályozórendszerek feltételezéséből ered. Ezért a nem vámjellegű intézkedések és a származási szabályok kereskedelmi költségeit a brit exportőrök viselik.

Az EU-val fennálló szabadkereskedelmi konstrukció esetén is több ágazatban a korábbinál kisebb lenne a kereskedelem. A részletes szektorális elemzés szerint az élelmiszer- és mezőgazdaság (-7%), a vegyi anyagok (9%), a fémek (-11%) és a szállítóeszközök (-12%) ágazatai területén a legnagyobbat a termelésre gyakorolt negatív hatás. A szolgáltatások a brit gazdaságban a foglalkoztatás 80%-át képviselik. A szolgáltatások esetében az üzleti szolgáltatások teljesítménye 2%-kal, a pénzügyi szolgáltatásoké 6%-kal csökkenne. E csökkenés egy része a szolgáltatások és az ipar közötti komplementaritáson nyugszik: a szolgáltatások szükségesek az áruk előállításához és a kereskedelemhez. A termelés csökkenése esetén egyidejűleg mérséklődik a szolgáltatások teljesítménye is. A scenáriók valószínűleg alábecsülték

a potenciális új akadályokat a szolgáltatáskereskedelemmel szemben. (Csak a pénzügyi szolgáltatásokat érintő akadályokat foglalták bele az elemzésbe.)

21. ábra

*A brexit rövid távú hatása a reál-GDP-re az Egyesült Királyságban és az Európai Unióban¹⁷³
(a GDP %-ában)*

Forrás: OECD 2016

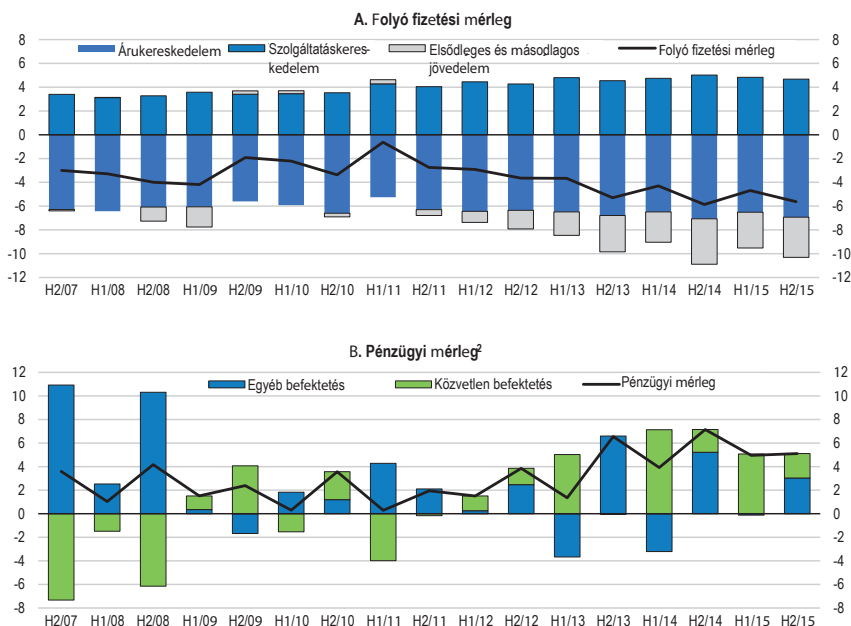
A brexit nagy negatív sokkot válthat ki az Egyesült Királyság gazdaságában. Az tovagyrúzik további európai országokra. Nulla alsó határú kamatokat feltételezve az Egyesült Királyság kibocsátása az előzetes szimulációk szerint 2017-ben és 2018-ban 0,5%-ot csökkenhet a brexit nélkül elérhető dinamikához képest. 2019-ben kereskedelmi sokk léphet fel. Annak következtében további 1,5%-ot mérséklődhet a brit GDP. (E hatások még nagyobbak lennének a font leértékelődése nélkül, amelyet a szcenárió tartalmaz.) 2020-ban a szimuláció szerint a reál-GDP több mint 3%-kal maradhat el a brexit nélkül elérhető kibocsátás szintjétől. (Annak nagysága egy háztartásra vetítve évi 2200 font.) 2023-ra a kockázati felárak mérséklődhetnek. A gazdaság alkalmazkodik a nagy kereskedelmi sokkokhoz. Azt elősegíti az effektív reál-árfolyam folyamatos leértékelődése. A reál-GDP mintegy 2,5%-kal marad el az egyébként elérhető szinttől (lásd: 21. ábra).

Az export csökkenése esetén a külső egyensúly helyreállítása a reálárfolyam csökkenése révén megvalósuló alkalmazkodást követel. A brit kereskedelem feltételei erőteljesen romolhatnak: az exportőrök áraik csökkentésére kényszerülhetnek, míg az importárok a font leértékelődése miatt megemelkednek. A mérséklődő export és beruházás, továbbá a reálárfolyam leértékelődése miatt akár jelentős mértékben (az előzetes szimuláció szerint 2020-ban 9% feletti mértékben) csökkenhet az import volumene. A munkanélküliség mintegy 1,5%-kal lehet az alapvonal felett. Az üzleti beruházások visszaesése különösen jelentős mértékű (2020-ban 20% feletti) lehet. A részvényárfolyamok is erőteljesen (kezdetben mintegy 15%-kal) csökkenhetnek.

A *negatív sokkok* lényegesen (2019–2021 között a GDP mintegy 1%-ával) növelhetik a költségvetési hiányt. (Elsősorban a csökkenő adóbevételek és a növekvő munkanélküliséggel kapcsolatos kiadások következtében.) Mindez kiegyenlíti az EU-tagság esetleges nettó fiskális megtakarításait az érintett időszakban. Az Egyesült Királyság némi többletbevételt érhet el a kilépés utáni vámokból, ha a multilaterális MFN-terheket ráterheli kereskedelmi partnereire. (Ám az az előzetes számítások szerint legfeljebb a GDP 0,3%-a lehet.) Ha új szabadkeres-

¹⁷³ Eltérés a bázisszcenáriótól (EU tagság) (%).

kedelmi megállapodást kötnek az EU-val ez jelentősen csökken. Következésképpen csekély lehetőséget nyújthatnak az EU-kapcsolatokból eredő esetleges költségvetési megtakarítások a brit fiskális politika mozgásterének jelentős bővítésére. (Hacsak nem kerül sor más adók és kiadások módosítására vagy a költségvetési hiány növelésére.)

22. ábra

A brit folyó fizetési mérleg nagy hiányának finanszírozása jelentős tőkebeáramlást igényel (GDP %-a)

Megjegyzés:

1. A számok félévi adatokra vonatkoznak, amelyek két negyedév átlagát tartalmazzák.
2. Az egyéb befektetések a portfólió befektetéseket, a pénzügyi derivatívákat, kereskedelmi hiteleket, más eszközöket, passzívákat és tartalék eszközöket foglalnak magukban.

Forrás: OECD 2016, *OECD Economic Outlook: Statistics and Projections* (database), April and ONS (2016), „Balance of Payments: Oct to Dec and annual 2015”, Office for National Statistics, March.

A sokkok következtében az EU27 GDP-je az alapvonalhoz képest mérséklődhet. 2020-ra ez az arány már egy százalékra emelkedhet. Míg a magasabb kockázati prémium hatása ezekben az országokban enyhül, a brit importkereslet lényeges csökkenése lesz tapasztalható néhány tagállam esetében. A font nagyobb mértékű leértékelődése megnövelheti a negatív hatást, mélyebb bizalmi sokkokat válthat ki más európai országok esetében. Az euró esetleges leértékelődése segíthet néhány negatív hatás kiegyenlítésében, ám egyidejűleg növelné a brit kibocsátásra nehezedő negatív hatásokat.

A centrifugális erők pontosan nem számszerűsíthetőek. Ám jelentős lefelé mutató kockázatot képeznek. Az Egyesült Királyság kilépését követően kétségek merülhetnek fel az egységes piac, sőt az egész Európai Unió jövőjét illetően. Az Egyesült Királyság egysége is veszélybe kerülhet. Mindezek növekvő kockázatokat, a beruházás és a kibocsátás fen-

tieknél is nagyobb csökkenését eredményezhetik. A nagy folyó fizetési mérleg hiány, illetve az adósságrefinanszírozás további kockázatokat jelent kilépés esetén.

Az Egyesült Királyság nagy folyó fizetési mérleg hiánya jelentős tőkebeáramlást igényel (lásd: 22. ábra). A brit folyó fizetési mérleg hiánya 2015 második félévében a GDP kb. 5,5%-a volt. Az utolsó negyedévben a GDP magas szintjét (7%-ot) érte el. Szignifikáns mértékben kevésbé finanszírozták közvetlen beruházások az év második felében. *Hirtelen nagy tőkei-áramlások esetén jelentős kockázatok alakulhatnak ki.* Az államadósság refinanszírozása is nagyobb stressz alá került. Az államadósság a GDP közel 90%-át teszi ki. Annak mintegy negyed részét külföldiek finanszírozzák. (Az államadósság átlagos lejárata 15 év.) 2016 januárjában az ötéves államadósság aukciója nagyjából sikertelen volt. A külföldi befektetők finanszírozási hajlandósága sebezhető. A tőke menekülése a bankrendszert is érintheti, noha annak tőke és likviditási tartalékai erősebbek, mint a válság előtt.) A BoE bejelentette, hogy kiegészítő likviditási támogatást ajánl fel a bankoknak. A kockázatok növekedése a kibocsátás további veszteségéhez vezethet.

Hosszabb távú hatások. Kínálati oldali sokkok, növekvő költségek

A hosszú távú hatásokat tekintve elgondolkodtató lehet a következő vízió: *a brexit kereskedelemre gyakorolt negatív hatása az idő előrehaladásával nő.* A kereskedelem tovább esik. A szabályozások eltérése gyorsan növekszik. E differencia növekvő kereskedelmi költségeket eredményez. Az exportorientált külföldi közvetlen beruházások visszaesése különösen az iparban és a pénzügyi szolgáltatásokban kedvezőtlenül érinti az exportkapacitást.

A külföldi közvetlen beruházás csökken, amint az Egyesült Királyság kevésbé vonzó célpontnak tűnik. *A brexit az Egyesült Királyság FDI-vonzását mérsékeli.* Ha a belső piac nem lesz hozzáférhető, elkerülhetetlennek tűnik a beáramló FDI csökkenése. E folyamat egyidejűleg az új gondolatok és tudás beáramlását is mérsékeli. Ez mérsékeli az állótőke beruházásokat, csökkenti az exportkapacitást. Kedvezőtlenül érinti az innovációt és a termelékenységet, a műszaki haladást. A brit vállalatok között a multinacionális cégeknél a legmagasabb a menedzsment minősége. A csökkenő FDI kedvezőtlenül érinti a szervezeti hatékonyságot, és tovább mérsékeli a termelékenység dinamikáját. Az FDI egy része más EU-országokba áramolhat, mert az Egyesült Királyság mind az EU-beli, mind az EU-n kívüli beruházók számára kevésbé vonzóvá válik. A feldolgozóiparon túl ugyanez történhet a pénzügyi ágazat területén, ha a passporting elvesztése miatt mérséklődnének a pénzügyi szolgáltatások exportjának a lehetőségei. Egyes pénzügyi cégek már jelezték: brexit esetén újragondolják brit jelenlétüket, illetve annak nagyságrendjét.

Az alacsonyabb bevándorlás csökkenti a munkakínálat növekedését. A brexit után a bevándorlást valószínűleg jelentősen korlátozzák. A lényeges növekedési hatás ellenére a bevándorlás a brit népesség jelentős problémája marad. A bevándorlók számának csökkentését célzó döntés aligha lehet képes hosszú távon a brit munkanélküliség befolyásolására.¹⁷⁴ A bérek csekély növekedése a termelékenység alacsony dinamikájának a következménye. A brit munkapiaci feltételeket és jövedelmi szinteket a többi EU-tagállamhoz viszonyítva érintheti

¹⁷⁴ A Brexit referendument kezdeményező brit miniszterelnök eredetileg a következő célt fogalmazta meg: a nettó bevándorlást évi 100 000 fő alá csökkentik, az ország pedig az EU-ban marad.

a kiválás, a brit gazdasági prosperitás mérséklődése, beleértve a beruházások visszaesését. A brexit csökkentheti a migrációt. A brit beruházások esetleges visszaesése ugyancsak mérsékeli a külföldi menedzserek és más szakképzett munkaerő beáramlását.

A tudás vesztesége csökkenti a technikai haladást. A mérsékelt bevándorlás és a gyengébb FDI csökkentheti a tudás akkumulációját. A bevándorlás ellenőrzését célzó egyes intézkedések (például a Kanadában vagy Ausztráliában alkalmazott pontrendszer) segíthetnek az új bevándorlók tudásszintjének megnövelésében. Ha e kontroll erős és hatékony, a magasabb minőség hatása valószínűleg kiegyenlítheti a létszám csökkenését. A tudás beáramlását kedvezőtlenül érinti az FDI csökkenése is. Az együtt jár a külföldi legjobb gyakorlatok átvétele mérséklődésével, beleértve a menedzsment gyakorlatot.

A további deregulációnak elvileg lehet némi pozitív hatása. A dereguláció kedvezhet a vállalkozásoknak, lehetőségei azonban korlátozottak. Az Egyesült Királyságban a második legalacsonyabb az OECD termékpiacon szabályozási indikátora, a Világbank Doing Business rangsorában pedig a hatodik a világon. A hálózati iparágak szabályozása a legkevésbé korlátozó az OECD-országok között. Ugyanakkor a szabályozások reformjának a dinamikája lassult a legutóbbi években. Ez jelzi: ha már alacsonyok a torzítást jelző mutatók, nehéz további reformokat megvalósítani. Egyes ágazatokban (posta, utak) kimutatható az eltérés a legjobban teljesítő országok teljesítményétől. Összességében az EU-tagság nem akadályozta liberális piacpolitikák megvalósítását. A brit szabályozások jellemzően mérsékeltébbek más EU-tagállamokhoz viszonyítva. Egyes területeken más tagállamok teljesítenek a legjobban, s az Egyesült Királyság nem használja ki a teljes, hozzáférhető szabályozási teret. E területeken a szabályozások csökkentése erős hazai korlátok átlépését igényli. Ez utóbbi kihívást jelent. A brit munkapiaci szabályozás a legkevésbé korlátozó az OECD-ben. Ugyanakkor sok brit vállalat tekinti túl szorosnak az EU egyes szabályozásait (például ideiglenes munkavállalói, illetve a munkaidő-direktívát). Nincs biztosíték, hogy a brexit után automatikusan vállalkozóbarátabb szabályok váltják fel a kifogásolt EU-előírásokat.

A brexit hosszabb távú hatásainak számszerűsítése

A brexit hosszabb távon *jelentős strukturális változásokat* generálhat a brit gazdaságban. Azok az új kapcsolatokat, új politikákat és a hátrányos kínálati sokkokat tükrözhetik. E változásokat az alacsonyabb kereskedelmi nyitottság, az FDI mérséklődése, a kisebb K+F beruházás, a migráció csökkenése, az alacsonyabb menedzsmentminőség és a kiegészítő szabályozási reformok váltják ki. E hatások feltételezhetően egy évtized vagy annál hosszabb idő alatt halmozódnak fel. A kereskedelmi nyitottság, a szabályozási teljesítmény, a menedzsmentminőség, a K+F-intenzitás (belső beruházás) változásainak a teljes tényezőtérrelékenység (TFP) alakulására kifejtett hatásuk révén hosszú távú kínálati oldali hatása van. A mérséklődő migráció következtében csökkenő munkakínálat és a tőkeállományra irányuló hátrányos hatások a brexitnépszavazástól (2016-tól) kezdődő negatív sokkok sorozatában újabb kínálati oldali kihívásokat képeznek.

Az OECD által végzett előzetes modellezés¹⁷⁵ keretében a *központi scenárióban a brit GDP több mint 5%-kal marad el az az alapvonal scenáriótól.* (A három fő scenárió fő

¹⁷⁵ OECD 2016.

jellemzőit a 10. táblázat, illetve a 23. ábra tartalmazza.) Ez az évi növekedési ütem 0,3%-kal történő mérséklődésével egyenértékű 2016–2030 között. A sokk háromötödét a *termelékenység alacsonyabb szintje* magyarázza – beleértve az alacsonyabb tőkeállomány közvetett hatását. E szcenárió hatásainak jelentős része a kereskedelmi nyitottság csökkenéséből származik. Erősebb szabályozási reformok, a kereskedelem kisebb csökkenése, az FDI előbbieknél kedvezőbb alakulása mérsékelhetik a kibocsátásra gyakorolt hatást az *optimista szcenárióban*. Ám a GDP az alaponaltól e mozgáspálya esetén is 2,7%-kal marad el 2030-ban. Szabályozási reformok hiányában, a kereskedelmi nyitottság, az innováció és a migráció erőteljes csökkenése még negatívabb eredményt okoz: a brit GDP a kedvezőtlen szcenárióban 7,5%-kal maradna el az alaponaltól 2030-ban.¹⁷⁶

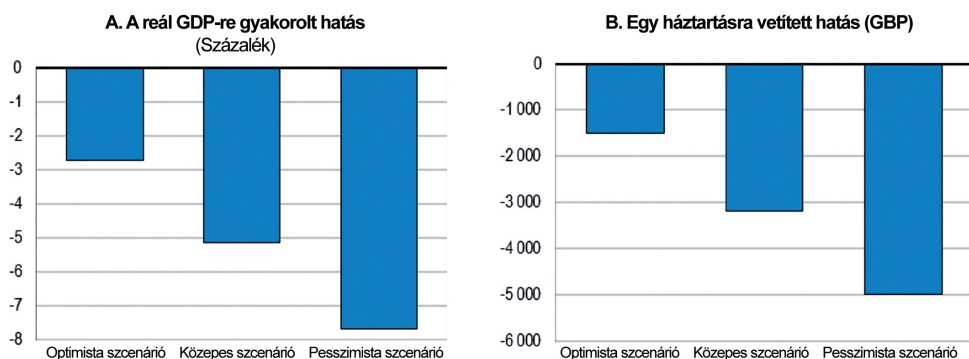
10. táblázat

Hosszabb távú forgatókönyvek feltevései

	Egység	Szcenáriók		
		Optimista	Központi	Pesszimista
Kereskedelem	%	–10	–15	–20
Külfölditőke- (FDI-) állomány	%	–10	–30	–45
Évi nettó bevándorlás	ezer	–56	–84	–116
Üzleti K+F	% of GDP	–0,11	–0,29	–0,48
ETCR-csökkenés	ETCR-index	–0,4	–0,2	0
A menedzsment minőségének csökkenése	%	–5	–10	–20

Megjegyzés: ECTR: energia, közlekedés és kommunikáció szabályozási indikátor, 0 és 6 közötti skála, a legkevesbé korlátozótól a leginkább korlátozóig terjedően.

Forrás: OECD (www.oecd.org)

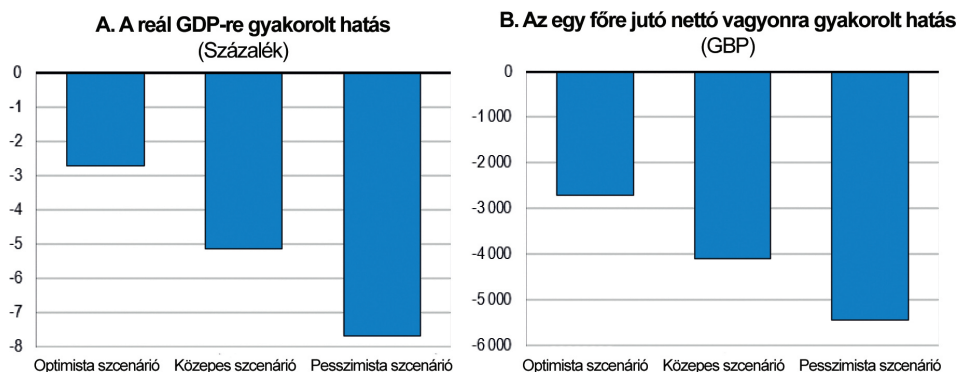
23. ábra

A brexit hosszabb távú hatásai a reál-GDP-re az Egyesült Királyságban.
Az eltérés a bázisszcenáriótól (EU tagság), 2030

Forrás: OECD 2016

¹⁷⁶ OECD 2016.

A hatás egy főre vagy egy háztartásra vetítve kisebb. A központi scenárióban a GDP-csökkenés háztartásonként 3200 GBP 2030-ban az alapvonalhoz képest. A pesszimista scenárióban ugyanez 5000 GBP.

24. ábra

*A brexit hosszabb távú hatása az Egyesült Királyság GDP-jére és nettó vagyonára
(különbség a bázisszenáriótól 2015. évi árakon) 2030*

Forrás: OECD 2016

A kibocsátás csökkenésén kívül (az alapvonalhoz képest) *a brexitből eredő különféle sokkok kumulatív hatása szintén csökkenti* az Egyesült Királyság számára a jövőbeli hozzáférhető *nettó vagyon, a nettó eszközök állományát*. A hazai megtettesült (fizikai) tőke lecsökkent összege és a brit lakosok által az Egyesült Királyságon kívül tartott nettó pénzügyi eszközök értéke 2030-ban a központi scenárió szerint 4%-kal lesz az alapvonal alatt. Egy főre számítva ez 4300 GBP csökkenéssel egyenlő. Ennek csaknem egésze az üzleti szektor tőkeállománya hosszabb távú csökkenéséből ered a brexitből származó negatív sokkok eredményeként, amelyet csak kismértékben egyenlíthet ki jobb külső pozíció. A pesszimista scenárióban az Egyesült Királyság nettó vagyon (2015. évi árakon) 5,5%-kal lesz az alapvonal alatt (lásd: 24. ábra).

A további európai reformok előnyösek lennének az Egyesült Királyság számára. A brexit-től eltérően az EU-ban történő bennmaradás, a belső piac további kiteljesítése és az európai reformok előmozdítása az Egyesült Királyság és az EU többi tagállama életszínvonalát emelné. Mindez az adminisztratív terhek további csökkentését célzó reformokat, deregulációt, különösen a kis- és középvállalatok körében, illetve ambiciózus kereskedelempolitikát igényelne. A belső piac a szabályozás heterogenitása csökkentésével és EU-n belüli komplexitásával előmozdítja az áruk és szolgáltatások kereskedelmét és az FDI-t, mindezzel pótlólagos gazdasági előnyöket generál.

A verseny akadályait csökkentő reformok növelik (növelnék) a kereskedelmet és az FDI-t az összes EU-tagállam, közöttük az Egyesült Királyság esetében. A lehetséges nyereségek alsó határát megkapjuk, ha az OECD által az EU-nak ajánlott reformokat – beágyazva a PMR-indikátorba (OECD 2016) – áttekintjük. Feltételezzük: azok alkalmazása együtt jár a PMR heterogenitásának a csökkenésével. Fournier és munkatársai (2015) szerint a megreformált

EU-szenárió 3%-kal tudná emelni az Egyesült Királyság kereskedelmét, illetve 2%-kal az Egyesült Királyságba beáramló FDI-állományt. A kereskedelem az EU és az Egyesült Királyság között 4,5%-kal nőne, míg az FDI 3%-kal. A kereskedelem és az FDI előnye az egész EU-ban nagyjából hasonló lenne. A magasabb kereskedelem és FDI a GDP-t mind az Egyesült Királyságban, mind az EU-ban emelné.¹⁷⁷ E hatások nagyobbak lehetnek, ha az EU új szabadkereskedelmi és beruházási megállapodásokat kötne a világ többi részével.

A gazdasági tevékenységekre és a háztartásokra vonatkozó negatív hatás párhuzamos a legutóbbi többi tanulmányban foglaltakkal. A brexitet körülvevő nagyszámú bizonytalanság megnehezíti a gazdasági hatások számszerűsítését, ám a különféle modellspecifikációk konzisztens módon negatív eredményt mutatnak.¹⁷⁸

Az Egyesült Királyság gazdasága hosszabb távon is rosszabbul jár. Az EU elhagyásának nettó hatása valószínűleg negatív lesz a GDP alakulására. Annak mértéke az EU-val elért rendezés feltételeitől függően alakulhat.

- *A lecsökkent kereskedelmi hozzáférés* (reduced trade access) csökkenti a tőke megtérülését, a vállalatokat a beruházások mérsékelésére ösztönzi, s a reálbérek csökkenéséhez vezet.
- *Az alacsonyabb permanens jövedelem* alacsony reálbérekkel társulva lecsökkent fogyasztást eredményez.
- *Az exportkereslet állandósult mérséklődése* – a folyó fizetési mérleg egyensúlyának helyreállításához – *a reálárfolyam permanens leértékelődéséhez* vezet. Ez az importtermékeket megdrágítja. Az export versenyképesebbé válik, de ez nem ellensúlyozza a magasabb kereskedelmi akadályok miatt mérséklődő exportkereslet hatásait.
- *A kereskedelem csökkenése miatt mérséklődik a termelékenység és a külföldi befektetés dinamikája.* A befelé irányuló migráció korlátozása károsítja a munkaerő-kiáramlást, potenciálisan a képzettségi szinteket és a hatékonyságot.

A különféle tanulmányok különböző csatornákat foglalnak magukban. Ugyanakkor hasonló eredményekre jutottak. Mindez aláhúzza: *a brexit gazdasági veszteségeket okoz. Rövidebb és hosszabb távon egyaránt.*

A brexit következményei az EU és a globalizáció jövőjére

Hatvan évvel a Római Szerződés aláírása után az EU súlyos kihívásokkal szembesül: a globális pénzügyi válság utóhatásaival, keleti és déli határain geopolitikai instabilitással, valamint Európa-ellenes politikai erőkkel egyes tagállamokban stb. E kihívásokhoz adódik hozzá a brexit. Átgondolást igényel: mit jelenthet a brexit az EU, illetve még szélesebben: a globális gazdasági integráció jövője tekintetében. A válasz kereséséhez először a brit népszavazás mögött fellelhető tényezők azonosítása szükséges.

¹⁷⁷ OECD 2016.

¹⁷⁸ DHINGRA et al. 2016a; DHINGRA et al. 2016b; HM Government 2016; PwC 2016.

Brexitreferendum

A brexitnépszavazást csaknem negyedszázados EU-tagság elleni permanens kampány előzte meg az Egyesült Királyságban. Párhuzamosan a maastrichti szerződés aláírásával, a belső piac elindulásával, a közösségek EU-vá alakulásával. E kampány nem a nagy pártok, a konzervatívok vagy a Munkáspárt irányából indult, s maradt fenn. Annak főszereplői egyetlen ügy, a brexit támogatására alakult pártok: először a Referendum Párt, majd a Függetlenségi Párt (UKIP). E pártok szerint a politikai hatalom megosztása Brüsszellel nem kívánt kényszer az Egyesült Királyság szuverenitásával szemben. Különösen éles viták tárgyát képezte a munkaerő szabad áramlása és az Európai Bíróság joghatóságának az elfogadása.

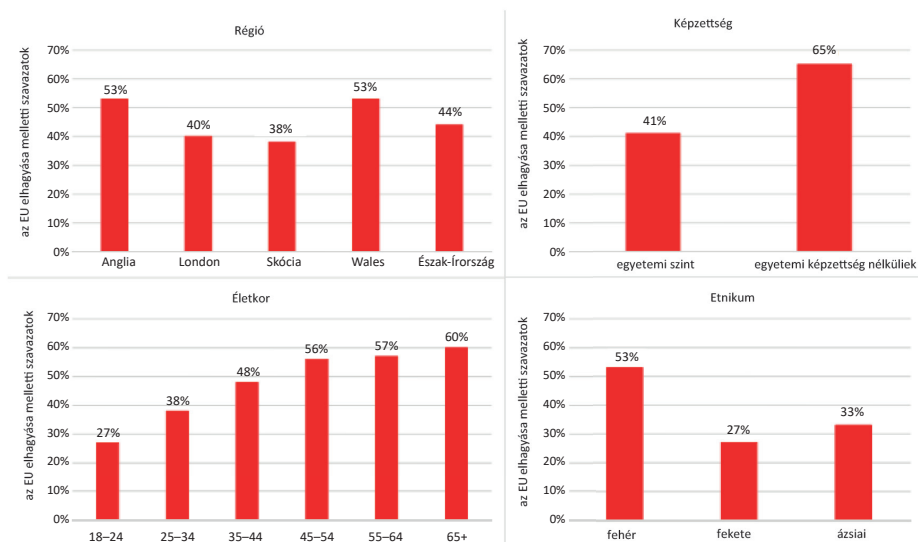
Az EU elhagyására irányuló mozgalom hatása Nigel Farage fellépése után jelentős mértékben megnőtt. Farage 2006-ban átvette a Függetlenségi Párt vezetését, s kiszélesítette a párt vonzerejét a munkavállalók körében. 2014-ben az európai parlamenti választáson az Egyesült Királyságban relatív többséget ért el: a briteket illető 73 helyből 24-et szerzett meg. Az UKIP, illetve az egyre euroszeptikusabbá váló Konzervatív Párt támogatóinak nyomása alatt az akkori miniszterelnök felajánlotta: ha a konzervatívok megnyerik a 2015. évi általános választásokat, akkor népszavazást tartanak az EU-tagságról. David Cameron az EU-tagság megőrzését támogatta. Kezdeményezésétől remélte: az megerősíti a konzervatívok támogatását a jobboldalon. Arra számított: a brit nép nem szavaz az EU elhagyására. A konzervatívok meglepő többséggel megnyerték a parlamenti választásokat. Cameron számítása tesztelésre kerülhetett. 2016. június 23-án 17,4 millióan szavaztak az EU elhagyására, s csak 16,1 millióan a maradásra. Cameron másnap lemondott a miniszterelnöki tisztségéről, s a Konzervatív Párt Theresa May-t választotta meg helyére.

Kik szavaztak a brexitre?

A referendum a brit választókat megosztotta, a lakóhely földrajzi fekvése, az életkor, a képzettség és a nemzetiség szerint (lásd: 25. ábra). Anglia és Wales a kilépésre szavazott, Skócia és Észak-Írország a maradásra. Ugyanakkor Londonban csak a szavazók 40%-a voksolt távozásra.

Az idősebb és kevésbé képzett szavazók valószínűbb módon szavaztak a kilépésre. A 18–24 évesek közül 27% szavazott a kilépés mellett, míg a 65 évesnél idősebbek között ez az arány 60% volt. Az egyetemi végzettséggel rendelkezők közül csak 41% voksolt a kilépésre, míg a végzettség nélkülieknek 65%-a. A fehér szavazók többsége (53%) ki akart lépni, míg az ázsiaiak közül csak 33%, a fekete szavazók közül pedig 27%. Meglepő módon az EU elhagyása a politikai spektrum legkülönbözőbb oldalairól támogatást kapott. A konzervatív szavazók erős többsége (58%) támogatta a kilépést. Ugyanakkor a munkáspárti szavazók 43%-a és a Skót Nemzeti Párt támogatóinak 36%-a szavazott a kilépés mellett.¹⁷⁹

¹⁷⁹ SAMPSON 2017.

25. ábra

A brexitrepszavazás egyes szavazati arányai

Forrás: SAMPSON 2017

Az EU elhagyására szavazókat a következő álláspontok jellemezték: nagyrészt konzervatív politikai profil, a kozmopolitizmus ellenzése, az a meggyőződés, hogy Nagy-Britanniában élni egyre rosszabb. A feminizmust rossznak tartók 74%-a, míg azt jó irányzatnak minősítők 38%-a szavazott a kilépésre. Hasonlóképpen: a globalizációt negatív irányzatnak minősítők 69%-a, illetve a multikulturalizmust elutasítók 81%-a voksolt a kilépés mellett. A maradást támogató szavazók 73%-a szerint ma Nagy-Britanniában jobb az élet, mint 30 évvel ezelőtt, ám a kilépésre szavazók 58%-a szerint az élet rosszabb, mint korábban.

Részletes ökonometriai módszertant alkalmazó tanulmányok a szavazás eredményéről terület szerinti¹⁸⁰, illetve a szavazási szándékról egyéni szinten¹⁸¹ az egyedi szinttel társult demográfiai és gazdasági változókra gazdagabb képet nyújtanak.

Egyrészt a *képzettség és kisebb mértékben az életkor voltak a szavazói magatartás legerősebb demográfiai tényezői*. Például Becker és munkatársai (2017) szerint a felsőfokú képzettség 380 terület esetében önmagában 62%-ban magyarázza a kilépési szavazatok arányának megoszlását, ugyanakkor a 60 évnél idősebb korosztály magasabb aránya is a kilépés melletti szavazatok magasabb arányát eredményezte.

Másrészt az *átlagostól elmaradó gazdasági teljesítmény egyéni vagy területi szinten is a kilépési szavazatok esetében volt gyakoribb*. Ám a gazdasági változók a képzettségi különbségeknél kevésbé magyarázzák a kilépési szavazatok megoszlását. Goodwin és Heath (2016b) vizsgálatai szerint a kilépésre szavazók aránya 10%-kal magasabb a 20 000 font alatti

¹⁸⁰ GOODWIN–HEATH 2016a; BECKER–FETZER–NOVY 2017; COLANTONE–STARING 2016.

¹⁸¹ GOODWIN–HEATH 2016b; COLANTONE–STARING 2016.

jövedelemmel rendelkező háztartásokban, mint a 60 000 font feletti éves jövedelemmel rendelkező háztartások esetében. Ugyancsak magasabb ez az arány az alacsonyabb képzettségűek között, mint az egyetemet végzettek esetében (mintegy 30%-kal).

Colantone és Stanig (2016), illetve Autor és munkatársai (2013) munkáján nyugvó becslési stratégiát alkalmazott a kínai importverseny általi kitettség és a brexit támogatása közötti kapcsolat kimutatása céljából. E tényező mintegy 2%-kal növelte a brexit támogatottságát. A magasabb munkanélküliség is a kilépés nagyobb arányú támogatásával járt együtt¹⁸², ugyanakkor az egyetemet végzett népesség körében 5%-kal alacsonyabb volt az EU-ból történő kilépést támogatók aránya.

Végezetül a *kilépés támogatása erős kapcsolatot mutatott a bevándorlással történő szembenállással*. A bevándorlás témaköre központi szerepet játszott a brexitkampányban. Goodwin és Heath (2016b) szerint a bevándorlás csökkentését igénylő szavazók 88%-a a brexitet támogatta, ugyanakkor az EU-ból érkező bevándorlók magasabb aránya a kilépés melletti szavazatok alacsonyabb arányát eredményezte az érintett területeken. Egyes jelek szerint a bevándorlás növekedése, különösen a tizenkét, túlnyomórészt közép- és kelet-európai „új” tagállamból érkező bevándorlók esetében, a kilépésre leadott szavazatok magasabb arányával jár együtt. Ám e hatás viszonylag kicsi, s nem minden esetben mutatható ki.¹⁸³

A szavazási adatokból összefoglalóan kitűnhet: *a brexitet elsősorban azok a szavazók támogatták, akik úgy érezték: a modern Nagy-Britannia lemondott róluk*. Magukra hagyottnak érezhették magukat képzettségük, koruk, gazdasági helyzetük vagy értékeik és a szociális változások iránya közötti feszültség miatt. Szélesebb értelemben úgy tűnik: *a társadalmi és gazdasági kizártság (depriváció) alakult át a brexit támogatásává*.

Hobbot és De Vries (2016) szerint a következő három fő eleme lehet az európai integráció megítélésének: gazdasági költség-haszon számítások, értékek és identitások, végül a szavazók által hozzáférhető további információk. Mint az eddigiekből látható volt: *a brexit nem gazdasági költség-haszon elemzések racionális mérlegelésének az eredménye*. Az Egyesült Királyság gazdasága széles körű előnyökhöz jutott az európai integrációból.

Az EU-tagság következtében megnövekvő kereskedelem és migráció *disztribúciós hatásokkal* is járnak. Nincs empirikus bizonyíték, hogy a brexit mellett szavazók voksa korábbi elosztási helyzetük romlásának a következménye volna. Egyébként csekély közvetlen bizonyíték van az Egyesült Királyság és az EU közötti kereskedelem elosztási hatásaira. A kereskedelem hatással lehet a béregyenlőtlenségre az ágazatok közötti és az ágazatokon belüli képzettségi igények változása révén. Az ezt feltételező kvantitatív modellt alkalmazva Burstein és Vogel (2017) szerint az autarchia irányában történő elmozdulás csökkenti a béregyenlőtlenséget az Egyesült Királyságban. Ám ez utóbbi esetben mind a gyakorlott, mind a kevésbé gyakorlott dolgozók nehezebben boldogulnának. Következésképpen sem a magasan, sem az alacsonyan képzett dolgozók nem nyernek az EU-val folytatott kereskedelem csökkenéséből.

Az EU-tagság egyenlőtlenségre kifejtett hatása nem a kereskedelemre összpontosult, hanem az immigráció bérkövetkezményeire. Az Egyesült Királyságba irányuló immigráció az EU-tagállamokból az 1990-es évek végétől gyorsan nőtt: 1995–2015 között az EU-tagállamokból érkezők aránya a teljes népességben 1,5%-ról 5,3%-ra nőtt.¹⁸⁴ A kutatások nem

¹⁸² lásd hasonlóan: BECKER–FETZER–NOVY 2017.

¹⁸³ COLANTONE–STANIG 2016; GOODWIN–HEATH 2016a; BECKER–FETZER–NOVY 2017.

¹⁸⁴ WADSWORTH et al. 2016.

találtak szignifikáns negatív hatásokat az immigráció tekintetében az Egyesült Királyságban születettek foglalkoztatását vagy bérét illetően. Az alacsonyabban fizetett dolgozók esetében azonban az immigráció hozzájárulhatott a bérek csökkenéséhez.¹⁸⁵ Wadsworth és munkatársai (2016) szerint az EU-ból induló immigráció 2004 és 2015 között – Dustmann és munkatársai (2013) becsléseit alkalmazva – a hazai dolgozók béreeloszlás szerinti alsó decilise esetében 10%-os bércsökkenést okozhatott. Nickell és Saleheen (2015) becslései szerint az alacsonyan képzett, illetve képzetlen munkát igénylő szolgáltató ágazatokban 0,7%-os bércsökkenés következhetett be. E veszteségek nagyságrendileg kisebbek, mint az EU-tagság révén a kereskedelem területén becsülhető nyereség.

A brexit tehát költségeket okoz sok támogatójának. Ez lényeges különbség a protekcionista kereskedelempolitikákhoz képest. (Például a dömpingellenes vámok vagy a mezőgazdasági import korlátozása, amelyek a szavazók bizonyos csoportjait védik a gazdasági integráció által okozott veszteségtől.) Ebben az értelemben a brexit támogatása eltérő természetű, mint a Kínával folytatott kereskedelem megkérdőjelezése az amerikai ipari dolgozók körében. Az érdemi gazdasági megfontolások hiánya a brexitszavazás magyarázatában negatív korrelációt jelez a képzettség és az EU elhagyását megszavazók között. A képzettség nagymértékben meghatározza a szavazók értékeit, identitását és információit. Mindez konzisztens azzal, hogy a gazdasági önérték kevésbé fontos az immigrációval szembeni magatartás magyarázatában, illetve az immigráció nemzet egészére gyakorolt feltételezett hatása miatti aggodalom tekintetében, mint a kulturális ragaszkodás.¹⁸⁶

Miért szavaztak az érintett szavazók a brexit mellett? Két hipotézis¹⁸⁷ kínálkozik:

A nemzetállam primátusa. A sikeres nemzetállami kormányzás a kormányzottak egyetértését és részvételét követeli meg. A brit emberek nem az Európai Unió, hanem az Egyesült Királyság polgárainak tekintik magukat. Ennek megfelelően az Egyesült Királyságot szuverén nemzetállamként szükséges kormányozni. A választópolgárok jó része szerint az EU-tagság erodálja a brit szuverenitást. Különösképpen akadályozza az Egyesült Királyságot az immigráció kézbentartásában, illetve rákényszeríti a briteket az EU által alkotott jog alkalmazására. E hipotézis szerint az EU elhagyására szavazók vissza akarják venni a határaik és országuk feletti ellenőrzést.

„Az EU a bűnbak”. Sok ember érzi úgy, hogy a modern Nagy-Britannia magára hagyta. Az érintettek idősebb, kevésbé képzett, szociálisan konzervatívabb, gazdaságilag kevésbé sikeres emberek. Számukra úgy tűnik: az élet romlik, nem javul. A globális pénzügyi válság óta az Egyesült Királyságban az átlagbér reálértékben csökkent.¹⁸⁸ Az EU elleni érzéseiktől befolyásolva, amelyeket az euroszkeptikus erők kampánya tovább fokozott, az érintettek a migrációt és az EU-t okolták sok bajukért. E hipotézis szerint e szavazók azért támogatták a brexitet, mert úgy érezték: az EU-tagság hozzájárult helyzetükkel való elégedetlenségük kialakulásához. A nemzetállami hipotézis szerint a brexit a nemzeti identitás bizonyítása. A bűnbakképző hipotézis szerint pedig a brexit a szavazók félretájékozottságának a következménye az EU-tagság, illetve annak megszűnése lehetséges következményeiről. Valószínűleg mindkét hipotézisnek lehet realitása. Ám a rendelkezésre álló bizonyítékok nem elégségesek az egyes lehetséges magyarázatok relatív hozzájárulásának meghatározásához. Ha a kilépésre szavazókat megkér-

¹⁸⁵ DUSTMANN–FRATTINI–PRESTON 2013; NICKELL–SALEHEEN 2015.

¹⁸⁶ HAINMUELLER–HOPKINS 2014.

¹⁸⁷ SAMPSON 2017.

¹⁸⁸ COSTA–MACHIN 2017.

dezik: miért szavaztak így, a nemzeti szuverenitás és a migráció a leggyakrabban idézett okok. E válaszok mindkét fentebb említett hipotézissel konzisztensek lehetnek. A szavazók szuverén nemzetállamukhoz való ragaszkodását, illetve a brexitért kampányoló újságok és politikusok nyelvét egyaránt tükrözhetik. Ugyanakkor a hipotézisek között fontos különbségek vannak. Ha a teljes szuverenitás visszaszerzéséért támogatták a brexitet, akkor – amennyiben hajlandóak vállalni az egységes piac elhagyásának gazdasági költségeit – a kilépést sikernek tekinthetik. *Ám ha a hibás információ vezetett a brexit támogatásához, az EU elhagyása nem eredményez semmit a szavazók elégedetlenségének enyhítése tekintetében.* Szélesebb értelemben pedig: a két hipotézisnek eltérő következményei vannak a politikus lehetséges válaszai, illetve az európai és a globális integráció jövője tekintetében.

A nemzetállam-hipotézis szorosan kapcsolódik Rodrik (2011) gondolatához: *a globális gazdaság politikai trilemmával szembeülv.* Rodrik szerint a nemzetállamok, a demokratikus politikák és a mély nemzetközi integráció egyidejűleg nem létezhetnek. Az egyes államok a három közül legfeljebb kettőt választhatnak. A nemzetállam-hipotézis a brexitszavazást valószínűleg demokratikus válasznak tekinti a brit szuverenitás – EU-tagságból eredő – eróziójára. Ha e válasz helyes, akkor a mély, az EU által megvalósított, illetve megvalósítandó integráció nem kompatibilis a nemzeti demokráciával. Ahhoz, hogy Európa demokratikus maradjon, vagy Európa népeinek kellene saját nemzeti identitásuk mellett kollektív identitást kifejleszteniük, vagy az EU nemzetek feletti hatalmát volna szükséges csökkenteni. Egyébként a brexitszavazásból nyilvánvaló feszültség más országokban is felelevenedhet, és az EU több tagot is veszíthet.

A mély integráció két tényezője kézenfekvő célpontja lehet bármiféle korlátozásnak: a munka szabad áramlása és az EU-jog szupremáciája az egységes piac szabályozásában. A négy alapszabadság az Európai Unió fundamentális alapelve. Ám a gyakorlatban a migráció korlátozása lehetséges az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlásával egyidejűleg. Hasonlóképpen: a gazdasági szabályozás harmonizációja gazdaságilag kívánatos. Ám ha a nemzetállami hipotézis érvényes, a nagyobb diverzitás az egyes tagállamok között az az ár, amelyet meg kell fizetni az Európai Unió fennmaradásáért. A nemzetállami hipotézis érvényessége sem fenyegetné a szerényebb, szabadkereskedelmet (vagy preferenciális vámokat, s a nem tarifális akadályok kiiktatását) célzó integrációs megállapodásokat. A brit kormány brexitszavazásra adott válasza is ezt tükrözi. A népszavazás eredményét úgy értelmezték, mint megbízást a migráció kézbe tartására és az egységes piac mélyen szabályozott integrációjából történő visszalépést. Egyidejűleg az Egyesült Királyság a szabad kereskedelem bajnokának tekinti önmagát, aki a kereskedelmi akadályok csökkentéséért és végső kiküszöböléséért munkálkodik, bárhol is találhatók azok.¹⁸⁹ Az egységes piac elhagyása önmagában is ellentmond e célnak. A brit kormány a brexitet nem tekinti a protekcionizmus irányába történő elmozdulásnak. Ballard-Rosa és munkatársai (2017) bizonyítják: az Egyesült Királyságban messzemenően támogatják a szabad kereskedelmet és beruházást. Ugyanakkor a brexit támogatói és ellenzői különböző preferenciákkal rendelkeznek a migrációról és a szabályozásról.

Az előzetes hatáselemzések döntő többsége – mint e tanulmányban bemutattuk – egyértelműen jelezte *a brexit* várható jelentős költségeit. A szavazók ennek ellenére – kis

¹⁸⁹ Fox 2016.

többséggel – a brexit mellett szavaztak. E ténynek három magyarázata is lehetséges. E lehetséges magyarázatok az alábbiak:

- A szavazók teljesen tudatában voltak a tudományos egyetértésnek. Megértették: számukra a brexit *személyes gazdasági költséggel* jár. Ugyanakkor a teljes nemzetállami szuverenitás visszaszerzése megéri e teher viselését. Elvileg racionális, s egyben a demokráciában lehetséges átváltás (trade-off) lehet: valamiféle nem gazdasági előny érdekében a szabályozási alapú kooperáció csökken, annak csökkenése mérsékeli a piaci kereskedelmet, a kereskedelem csökkenése pedig az érintett állam és polgárai jóvödelmének csökkenéséhez vezet. Az eredmény: (vélt) politikai előnyök¹⁹⁰ megszerzése reményében szegényebbé váló ország.
- A szavazók ugyan ismerték a többségi tudományos egyetértést a brexit várható hatásairól, ám egyszerűen *nem hitték el*, hogy a brexitnek komoly gazdasági hatása lesz. A legtöbb ember úgy gondolta: a brexit következtében nem kerülnek gazdaságilag hátrányosabb helyzetbe.¹⁹¹ A legtöbb szavazó ismerte a brit kormány pozícióját: a brexitnek lesznek gazdasági költségei. Kevésbé voltak tudatában a széles, e következtetést támogató tudományos egyetértésnek. Sokan úgy vélték, hogy ez nem számít. Michael Gove akkori igazságügyminiszter azt tanácsolta a választópolgároknak: ne vegyék tudomásul az előzetes tudományos kritikákat a brexit hatásairól. A szakértőket a náci tudósokhoz hasonlította, akik üldözték Einstein.¹⁹²
- Sok szavazó egyszerűen *nem tudta*: erős tudományos egyetértés van abban, hogy a brexit költséges. A társadalmi média információi gyakran megerősítik az előítéleteket. A brit lapok évtizedeken át jellemzően euroszkeptikusak voltak.¹⁹³ A televíziók (például a BBC) egyensúlyi értelmezéshez ragaszkodtak: a széles tudományos egyetértést képviselő közgazdászok szembekerültek a pro-brexit közgazdászok kicsiny csoportjával.

Ne legyen meglepő: valamely tudományos egyetértés rejtett maradhat. Például a széles körű tudományos bizonyítékok ellenére sok ember kételkedik a klímaváltozás létezésében. (Korábban hasonló volt a helyzet a dohányzás káros hatásai tekintetében.) Mindezekon túl a közgazdaságtudománynak jóval gyengébb kognitív megalapozottsága van, mint a fizikai vagy orvosi tudományoknak, amelyeken ezek az eredmények alapulnak. Többszörös oka van a brexit szavazási modelljének. A tudományos egyetértés a költségeket illetően csak egyetlen tényező abban.

A bűnbakhipotézis szerint a brexit támogatása nem az EU-tagságból következik, hanem *a modern élettel szemben elégedetlenek protest szavazata*. Colantone és Stanig (2016) szerint a kínai importnak kitettség a brexit melletti szavazatokat erősítette. Ez a bűnbakhipotézis mellett szól. A bűnbakhipotézis elfogadása nem fenyegeti az EU mint nemzetek feletti projekt ideáját. Nem nyújt azonnali okot a mély integráció kívánatosságának ismételt megfontolására. Más kihívást emel azonban a nemzetközi integráció jövőjével szemben. Amíg a földrajz fontos tényezője a csoportidentitásnak, a nemzetközi intézmények mindig sebezhetőbbek lesznek a népszerűségi támogatás elvesztésével szemben, mint a hazai intézmények. *A kívülállókkal*

¹⁹⁰ Nota bene: puha brexit esetén az Egyesült Királyságnak anélkül kellene a mindenkori belső piaci szabályokat alkalmaznia, hogy azok kialakításába beleszólhatna. E tekintetben az EU-tagság időszakához képest szuverenitása csökkenne.

¹⁹¹ COLLINSON 2016.

¹⁹² HUMPHRIES–RAWLINSON 2016.

¹⁹³ WREN–LEWIS 2016.

szembeni bűnbakkeresés visszatérő jelenség a világtörténelemben. A brexit tanulsága szerint az korlátozhatja az integrációt.

Ha a bűnbakkereső feltételezés bizonyul helyesnek, a politikusok számára az európai és globális integráció tekintetében két opció lehetséges. Az egyik szerint a népszerű ellenkezést más cél irányában kell becsatornázni. Másrészt a bűnbak változhat. Például baloldali politikusok progresszív populistaként a pénzügyi ágazatot, a nagyvállalatokat és a gazdagokat hibáztathatják a globális pénzügyi krízist követő rossz gazdasági közérzetért.

Alternatív módon a politikusok az Egyesült Királyságban és máshol *a magukra hagyott szavazók elégedetlenségének valódi okaira is összpontosíthatnak*. A gazdasági és szociális kizárás kezelése nem könnyű kihívás. Ám a hátrányos helyzetű háztartások és régiók támogatására irányuló politikák, hozzáférés a magasabb minőségű oktatáshoz jó kiindulópontok lehetnek. O'Rourke (2017) szerint *az EU-nak kikötőnek kellene lennie a viharban a félénk választók számára*. A brexitre azzal kellene válaszolnia, hogy megújítja elkötelezettségét az európaiak sokkoltól történő védelmében. Részben a kormányok nagyobb rugalmasságával, részben új hatékony sokkelyelő politikák alkalmazásával.

Az Egyesült Királyság politikai opciói

Az Egyesült Királyság globális gazdaságban betöltött pozíciója szorosan kapcsolódik fekvéséhez. Az Egyesült Királyság sokat nyert az Európai Unió termék-, szolgáltatási, beruházási és munkapiaci szimultán integrációjából. Ha elveszíti belső piaci hozzáférését, valószínűleg lokációs előnyeinek csökkenésére és a nemzetközi értékláncban történő részvétele mérséklődésére kell számítani. Az Egyesült Királyságban jelen lévő vállalatok valószínűleg nem tudják azonnal áthelyezni működésüket más, a belső piacnak továbbra is részét képező országba. Az Ernst & Young 2017. januári áttekintése szerint a külföldi vállalatok 86%-a nem tervezte a következő három évben európai műveletei más országba történő áthelyezését, ám a beruházások és a további működőtőke-beáramlás lassulása várható közép- és hosszú távon. Nagyon valószínűtlen, hogy az EU-n kívüli piacok megfelelő mértékben helyettesíthetnék a belső piacot a termelési inputok elérése vagy a kibocsátás keresleteként.¹⁹⁴ Következésképpen *nincsenek alternatív, a belső piac elhagyása gazdasági veszteségeit ellensúlyozó kereskedelmi opciók*.

A brexit negatív hatásai csökkentése érdekében *az Egyesült Királyságnak a kereskedelmi integráció, azon belül a vámentes kereskedelem fenntartására kellene törekednie az EU-val*. Egyidejűleg el kellene kerülni a nem vámjellegű akadályok növekedését, különösen a szolgáltatások területén. Fontos szempontok:

- a globális értékláncban részt vevő, jelentős mennyiségű importált inputot felhasználó vállalatok esetében a származási szabályok betartása nagyon költséges, a brexit során nem vámjellegű akadályok keletkeznek, mindez csökkentheti az Egyesült Királyság vonzerejét termelési helyszíneként;
- lényeges az egyszerű és gyors vámeljáráások biztosítása;
- a brexit hatása a kereskedelem adminisztratív költségeit tekintve az egyes ágazatok között változik. Infokommunikációs, zenei és média szolgáltatások esetében jelenleg a nemzeti szabályozások a meghatározóak. Ezekben az ágazatokban a brexit

¹⁹⁴ BRAKMAN–GARRETSSEN–KOHLE 2017.

önmagában nincs jelentős hatással a kereskedelmi költségekre és beruházási döntésekre. Ha az EU tovább mélyíti e területek integrációját az Egyesült Királyság nélkül, a helyzet változhat.

Az *EGT-tagság* a belső piaci hozzáférés legmagasabb szintjét nyújtja. Az EGT-tagság esetén az Egyesült Királyság az egységes piac tagja maradna. Ehhez azonban el kellene fogadnia az EU gazdasági szabályozásait és a munkaerő szabad mozgását.

Az EU-ból kilépve, a WTO-tagság alapján lényegében az Egyesült Királyság jelenlegi kereskedelmi kapcsolatait tartaná fenn az Európai Unióval. Visszaállíthatja az Egyesült Királyság gazdasági szabályozása teljes szuverenitását. Lehetővé teszi, hogy az Egyesült Királyság korlátozza az immigrációt az Európai Unióból. Az Egyesült Királyságnak azonban nem lesz meg az EU-hoz történő jelenlegi piaci hozzáférési szintje. A termékkereskedelemben a legnagyobb kedvezmény elve (MFN) szerinti vám érvényesül. Új nem vámjellegű korlátozások jöhetnek létre. A szolgáltatások területén a brit szereplők elveszítik passporting jogait. A lehetséges további politikai opciók (svájci modell, Liechtenstein-modell) a piacra jutás és a szuverenitás több közbülső szintjét nyújtják. (A különböző politikai opciókat a jövőbeli brit–EU kapcsolatokban, az azok mellett vagy ellenében szóló különböző tényezőket a 12. táblázat összesíti.)

Az EU elhagyása nagyobb szabadságot nyújt az Egyesült Királyság számára a *hazai politikák és szabályozások tervezését* tekintve. A brexit támogatói szerint mindez kiegyenlítheti a csökkenő kereskedelem és külföldi működőtőke-beáramlás kedvezőtlen hatásaiból származó költségeket. A brexitet követően az Egyesült Királyság átervezheti a gazdaságpolitika összes, jelenleg az EU kompetenciájába vagy megosztott kompetenciába tartozó területeit (például nemzetközi kereskelempolitika, versenypolitika, regionális fejlesztés, kutatás, mezőgazdaság). Ugyanakkor bármely új – az EU- vagy a WTO-előírásokkal ellentétes – hazai támogatás vagy szabályozás további piaci korlátozások alkalmazását provokálhatja a globális kereskedelmi partnerek részéről. Az Egyesült Királyság és az Európai Unió közötti szabályozási eltérések növelik a brit vállalatok kereskedelmi költségeit: egyidejűleg kell teljesíteniük az eltérő hazai és az EU-ba irányuló export előírásait. Míg az EU-val történő politikai koordináció jövőbeli hiánya nagyobb szabadságot nyújt a hazai politika kialakításában, megnehezíti a brit vállalatok számára az egységes piacon történő kereskedelmet.

A nem EU-tag harmadik országokat illetően a helyzet a következő. A brexit után az Egyesült Királyság – a brit kormány álláspontja szerint – elhagyja a vámuniót, lehetővé téve önálló kereskelempolitika kialakítását s új kereskedelmi megállapodások kitárgyalását az EU-n kívüli országokkal. Független kereskelempolitika révén az Egyesült Királyság saját érdekeire szabott kereskedelmi megállapodásokat köthet. Nem szükséges a tárgyalások során kompromisszumokat kötnie 27 további EU-tagállammal. Ugyanakkor az EU-nál jóval kisebb piac lévén kisebb alkuerővel rendelkezik a jövőbeli kereskedelmi tárgyalások során, mint az Európai Unió. Bizonytalan, mi történik azokkal a kereskedelmi megállapodásokkal (például a Dél-Koreával kötött szabadkereskedelmi megállapodással), amelyekben az Egyesült Királyság az EU tagjaként vesz részt. Az Egyesült Királyságnak helyettesítenie vagy újratárgyalnia szükséges a korábbi kereskedelmi megállapodásokat. Ahhoz költséges és hosszadalmas diplomáciai erőfeszítések szükségesek. Ráadásul nagy a bizonytalanság a közbeeső időszakban. A korlátozott tárgyalási kapacitásra is figyelemmel a nagyobb és közelebbi kereskedelmi partnereknek, az Európai Uniónak és az Egyesült Államoknak valószínűleg prioritást kell kapniuk a tárgyalások során.

11. táblázat

Lehetőségek az EU-n kívül álló Egyesült Királyság számára

	Mellette	Ellene
Európai Gazdasági Térség (EGT – EEA) – norvég modell	- egységes piachoz tartozás - nincs többé alávetve bizonyos EU-politikáknak (mezőgazdaság, halászat, igazságügy, külpolitika) - kereskedelmi megállapodásokat köthet az EU-tól függetlenül	- egységes piaci politikák megvalósítása anélkül, hogy részt vehetne az EU- döntésekben - meg kell felelnie az EU-ba irányuló exportban az eredetvédelmi szabályoknak, érvényesek rá az EU antidömping intézkedései - hozzá kell járulnia az EU költségvetéséhez, Norvégia egy főre jutó hozzájárulása 17%-kal alacsonyabb, mint az Egyesült Királyságé
Kétoldalú megállapodások – svájci modell	- a termékek szabad kereskedelme és a személyek szabad mozgása az EU-val - önállóan, az EU-tól függetlenül tárgyalhat ki kereskedelmi szerződéseket - az a' la carte megközelítés lehetővé teszi esetenként az EU-programokból történő kilépést	- EU-egyetértés szükséges a kétoldalú megállapodásokhoz - EU-szabályok elfogadása a döntésben történő részvétel nélkül - nincs az EU-val szolgáltatáskereskedelmi megállapodás - az EU-programokban történő részvételért díjat kell fizetni, a svájci hozzájárulás egy főre számítva 60%-kal alacsonyabb, mint az Egyesült Királyságé
Kontinentális partnerség	- EGT-tagság az áruk és a szolgáltatások szabad kereskedelmével az Európai Unióval - korlátozott autonómia bevándorlási kvóták felállítására EU- állampolgárok tekintetében - konzultációs lehetőség az EU-döntésekben	- EU-egyetértés szükséges a bevándorlási kvótákhoz - EU-szabályok elfogadása a döntésekben történő szavazás joga nélkül - EU-költségvetési hozzájárulás
Liechtenstein / Brüsszel modell	EGT-tagság az áruk és szolgáltatások szabad kereskedelmével az Európai Unióval	- EU-egyetértés szükséges védőintézkedésekhez - EU-szabályok elfogadása a döntésekben történő szavazás joga nélkül - EU-költségvetési hozzájárulás
EFTA	- az áruk szabad kereskedelme az EU-val - kereskedelmi szerződéseket tárgyalhat ki az EU-tól függetlenül - nem kell elfogadnia az EU-politikákat és szabályozásokat - nem kell az EU-költségvetéshez hozzájárulnia	- a személyek szabad mozgása az EU vonatkozásában hiányzik - nincs jog az EU szolgáltatási piacára lépésre - az EU-ba exportált áruknak meg kell felelniük az EU termékelfőirásainak
WTO	- az EU-tól önállóan tárgyalhat ki kereskedelmi megállapodásokat - nem kell elfogadnia az EU-politikákat és szabályozásokat - nem kell az EU-költségvetéshez hozzájárulnia	- kereskedelem az EU-val a WTO-megállapodások alapján (MFN-vámok, nem vámjellegű akadályok) - a személyek szabad mozgása az EU vonatkozásában hiányzik - nincs jog az EU szolgáltatási piacára lépésre - az EU-ba exportált áruknak meg kell felelniük az EU termékelfőirásainak

Forrás: DHINGRA 2017

Az új piacokon megvalósítandó exportbővülés önmagában is lassú és költséges. Jelenleg Kína fogyasztási és beruházási kereslete a brit export iránt a brit GDP 1%-át teszi ki, Kanadáé és Ausztráliáé egyenként 0,5%-át, Indiáé pedig 0,25%-át.¹⁹⁵ Adottnak tekintve a földrajzi tényezők fontosságát a kétoldalú kereskedelmi áramlások nagyságára, a kereskedelem növelését célzó törekvések például Kína és India esetében rövid távon csak nagyon korlátozott hatásúak lehetnek. A nemzetközi integráció mélyítése nem EU-tag országokkal egészen más kihívást jelent, mint az EU-tagság során tapasztaltak. Az európai gazdaságok az oktatás, a munkaköltség, a környezeti szabályozások tekintetében viszonylag hasonlóak az Egyesült Királysághoz. Következésképpen az EU-n belüli kereskedelem nyereségének nagy része a méretgazdaságosságon, továbbá a végtermékek és inputok szélesebb választékához történő hozzáféréseken alapul. A munkában bővelkedő gazdaságok (Kína, India) esetében a kereskedelmi nyereség technológiai különbségekből és faktorbővségből származó komparatív előnyökből származik. Ezekkel az országokkal a mélyülő integráció kereskedelmi nyereséghez vezethet. Ugyanakkor a brit dolgozók reálbére egyidejűleg csökkenhet, különösképpen a kevésbé képzett munkát igénylő ágazatok esetében. Az alacsony munkabérrel rendelkező országokból származó import versenye növelheti az érintett fejlett országon belül a béregyenlőtlenséget¹⁹⁶. Az alacsony jövedelmű országokkal történő további integráció – az EU-integrációhoz képest – növekvő igényhez vezethet a kereskedelem veszteségeinek kompenzálását célzó fiskális transferek iránt.

Az EU elhagyásáról szóló döntés jelentős gazdasági költségeket eredményez a megnövekedett politikai szuverenitás ellenében. A brexit pragmatikus forgatókönyve a veszteségek mérsékelésére irányulhat: *minél magasabb integráció megőrzése révén elkerülendő új kereskedelmi költségek kialakulása az EU tekintetében, egyidejűleg elő kell mozdítani a további integrációt az EU-n kívüli országokkal.* E törekvések *mérsékelhetnék a brexit gazdasági költségeit, ám nem lesznek elegendőek a negatív hatások ellensúlyozására.*

A brit kínálati oldali politikák szerepe

Noha a relatív növekedési teljesítmény az Egyesült Királyságban a globális krízis előtt javult, *hosszan fennálló gyengeségek jellemezték a brit kínálati oldali politikákat.*¹⁹⁷ Az innovációs politika hatékonyságát a K+F alacsony szintje tükrözi.¹⁹⁸ Az oktatási¹⁹⁹, az infrastruktúra-,²⁰⁰ a tervezési szabályozás²⁰¹, az adórendszer²⁰² szintén szignifikáns okot adnak az aggodalomra. Ugyanakkor a brit tőkepiacok rövid távúak, torzítóak a hosszú távú beruházásokat illetően.²⁰³

Az euroszeptikusok az EU által bevezetett szabályozások költségei ellen tiltakoztak, ugyanakkor az Egyesült Királyság folyamatosan kedvező teljesítményt nyújtott a fontos

¹⁹⁵ LOS–McCANN–SPRINGFORD–THISSEN 2017.

¹⁹⁶ AUTOR et al. 2013.

¹⁹⁷ CRAFTS 2015.

¹⁹⁸ Frontier Economics 2014.

¹⁹⁹ HANUSHEK–WOESSMANN 2012.

²⁰⁰ LSE Growth Committee 2013.

²⁰¹ CHOICE–HLBER 2008.

²⁰² MIRRLEES et al. 2011.

²⁰³ DAVIES et al. 2014.

OECD-indikátorok területén, így a termékpiazi szabályozások (PMR) vagy a foglalkoztatás-védelmi szabályok (EPL) területén.²⁰⁴ 2013-ban az Egyesült Királyság PMR-pontszáma 1,09, EPL-pontszáma pedig 1,12 volt, a második és a harmadik legalacsonyabb az OECD-ben.²⁰⁵ Figyelemreméltó, hogy a brexit során eltávolítani kívánt szabályozások nem tartalmaznak a termelékenységi teljesítményt korlátozó elemeket.²⁰⁶

Sok mindent lehet tenni a *kínálati oldali politikák javítása* érdekében az Egyesült Királyságban: az oktatás, az infrastruktúra, az innováció és az adórendszer területén. E reformokat az EU-tagság nem zárna ki. „A jobb politikák akadályai a Westminsterben vannak, nem Brüsszelben, a brit politikára vonatkoznak, nem pedig az EU által hozott korlátozásokra. Míg 40 évvel ezelőtt a belépés segített a verseny erősítésével a kínálati politikák javítani, ma nincs olyan problémát okozó terület, amelyre a brexittől kéri a választ.”²⁰⁷

A „kemény” brexit a brit kilépés legsúlyosabb gazdasági veszteségeket okozó változata. Nagyrészt a határellenőrzés – EU-állampogárokra kiterjedő – szigorításának vágya áll annak háttérében. Az valóban nem összeegyeztethető a belső piaci tagsággal. Általános – a populista politikusok által is táplált – hit: az EU-tagállamokból történő migráció nagy negatív hatást gyakorol a brit dolgozókra. Az ellenkező irányú, meggyőző bizonyítékok visszhang nélkül maradtak. A *„tényeken túli” világ számít*. Hasonló irányzatok más fejlett országokban is tapasztalhatóak: a dolgozókat frusztrálja a pénzügyi és gazdasági krízisből történő lassú kilábalás.

Rendkívül fontos a tények tisztelete. A társadalom széles körét tisztességes, szakmailag megalapozott információkhoz szükséges juttatni az Egyesült Királyságban és másutt egyaránt. Szűkebb témánkhoz visszatérve: nagy figyelmet igényel a *„kemény” brexit* lehetséges hatásainak beható elemzése, s e Szenárió teljes árának pontos megmutatása. A *globalizáció és az integráció elleni populista lázadás éppen azoknak okozza a legnagyobb kárt, akik e megállíthatatlan folyamatokat a legerősebben korlátoznák*.

A politikai versengés viszonyai között felerősödött az érzelmekre, a médiamanipulációkra alapozott *„tényeken túli”* politikai befolyásolás igénye. (Felmerült, hogy immár maga a korszak is a *„tényeken túli társadalom”* – *post factual society* – fogalmával írható le.) Az aszimmetrikus információkon, a választók demagóg és manipulatív befolyásolásán nyugvó populizmus térhódítása nagy kihívás a demokrácia, egyúttal az európai nemzeteket egyesítő európai integráció számára is. A populizmusnak súlyos ára van.²⁰⁸ A tudomány felelőssége, hogy a társadalom számára a társadalmi és gazdasági alapkérdések tekintetében pontos és kiegyensúlyozott információkat nyújtson. Valamennyi EU-tagállamban alapvető jelentőségű, hogy a társadalom helytálló információkat kapjon az integráció tényleges és potenciális hatásairól.

Következtetések

A brexitnépszavazás a *megnövelt bizonytalanság elhúzódó időszakát* eredményezi. Annak következménye a *kibocsátás alapvonalnál kedvezőtlenebb alakulása*.

²⁰⁴ BARNES et al. 2011.

²⁰⁵ CRAFTS 2017.

²⁰⁶ BOOTH et al. 2015.

²⁰⁷ CRAFTS 2017, 3.

²⁰⁸ A brit választópolgárok jelenleg szembesülnek azzal, hogy elemi információk hiányában szavaztak a brexitről.

- A brexitre vonatkozó döntés után az Egyesült Királyságnak ki kell tárgyalnia kilépési feltételeit és új kapcsolatát az EU-val. (Ha nem kíván lemondani az EU-piac szabad eléréséről, s ha nem az általános – a kereskedelem növekvő akadályait eredményező – WTO-szabályokra kíván támaszkodni.) Az Egyesült Királyságnak egyidejűleg újra kell tárgyalnia a számos további országgal fennálló kereskedelmi megállapodásokat, vagy az általános WTO-szabályokat kell alkalmaznia.
- E problémakörök megoldása éveket igényelhet. A bizonytalanság és a kedvezőtlen kilátások hosszú ideig ránehezedhetnek a beruházásokra és a gazdasági várakozásokra. Mindez a kibocsátás csökkenésével jár. A fontos piacokon – minthogy azok alkalmazkodnak az új körülményekhez – megnőhetnek az ingadozások. A kibocsátásra és a jövedelmekre gyakorolt hatás nagyon bizonytalan. Mindezek ellenére az előzetes szimuláció limitált scenáriója viszonylag zavartalan átmenetre utal EGT-típusú kereskedelmi megállapodás esetén, rövidebb távú növekedési hatásokkal. (Az EGT politikai feltételei azonban nem álltak rendelkezésre az Egyesült Királyságban.) A kedvezőtlen scenárió viszont recesszióba taszíthatja a brit gazdaságot.

A brit kibocsátást és a jövedelmeket érintő hatások is valószínűleg negatívak és jelentősek lesznek.

- A kutatások egyértelműen hosszú távú veszteségeket mutatnak be. A megnövekedett korlátozások csökkentik a kereskedelmet, a közvetlen külföldi beruházást, a munkakínálat növekedését eredményező migrációt, a beruházást és a termelékenységet. A becsült veszteségek széles sávja az Egyesült Királyság EU-val, illetve a világ többi részével lehetséges jövőbeni gazdasági kapcsolataira vonatkozó feltételezéseket tükrözi.
- Jelentős a bizonytalanság e hatások nagyságrendjében. *A brexit hatását a különböző becslések az Egyesült Királyság egy főre jutó GDP-je 1–10%-ára teszik.*²⁰⁹ Az EU többi tagállamának vesztesége ennél nagyságrendileg kisebb. A brexit hatásai bizonytalan felmérésének két fő tényezője van. Egyrészt az alternatív kutatási stratégiák eltérő kvantitatív eredményeket nyújtanak, másrészt a lehetséges veszteség attól függ: milyen feltételekkel kereskedik az Egyesült Királyság az Európai Unióval a brexit után. A dezintegráció, s az annak során csökkenő kereskedelem valószínűleg jóval többbe kerül az Egyesült Királyság gazdaságának, mint az EU közös költségvetésébe történő mérsékeltebb befizetés. A brit és az európai gazdaság számára egyaránt a további belső piaci részvétel lenne a legjobb választás. Ha az Egyesült Királyság elhagyja a belső piacot, a brexitköltségek minimalizálása tekintetében meghatározó a nem vámjellegű korlátok alacsony szinten tartása és a piaci hozzáférés biztosítása a szolgáltatások tekintetében. Nem tisztán a vámokra szükséges összpontosítani.
- A GDP 1%-a feletti kibocsátási veszteség nettó fiskális veszteséget eredményez az Egyesült Királyság számára. Az alacsonyabb kibocsátás eredményeként csökkenő bevétel eltünteti a közös költségvetésbe fizetett nettó hozzájárulás (a GDP kb. egyharmad %-a) megtakarításának a hatását.

²⁰⁹ A csökkenő kereskedelem, külföldi közvetlen beruházás és migráció dinamikus hatásait is számba véve a csökkenő kereskedelem, illetve a csökkenő brit hozzájárulás a közös költségvetéshez az egy főre jutó GDP 1,3–1,6% közötti csökkenését mutatja. Ha a brexit hosszú távú termelékenységi hatásait is figyelembe vesszük, az egy főre jutó jövedelem 6,3–10% között csökkenhet. Csak igen nagy egyéb – például szabályozási – előnyök ellensúlyozhatnák e hatásokat. Utóbbiak az eddigi elemzések szerint nem bizonyultak megalapozhatónak.

- Távoli és kétséges lehetőség a termelékenység növelése a szabályozások leépítése révén. Számos EU-szabályozást valószínűleg hasonló nemzeti szabályozással kell helyettesíteni. Továbbá a brit vállalkozások számára leginkább terhes szabályozások hazai eredetűek (például a tervezés területén).

A tovagyrűzéseket nagyrészt EU-tagállamok fogják érzékelni. A leginkább érintettnek tekinthető Írország, Ciprus, Málta, Hollandia és Belgium. Ám az EU-kiadások nettó recipien-sei – nagyrészt a legutóbb csatlakozott államok – is érintettek lehetnek, hacsak nem növelik meg a közös költségvetésbe teljesítendő befizetéseket a brit kilépés ellensúlyozására.

A vizsgált három fő területen (kereskedelem, FDI, pénzügyi ágazat) az Egyesült Királyság jelentős előnyökre tett szert az EU-tagsága alapján. A brexit valószínűleg jelentős veszteségeket hozhat.²¹⁰ E veszteségek a vártnál még nagyobbak is lehetnek, ha az ágazaton belüli kereskedelem, az FDI és a pénzügyi integráció következményeit is figyelembe vesz-zük.²¹¹ E kölcsönhatások nagyok a kereskedelem és az FDI között (mivel az ágazaton belüli kereskedelem gyakran magában foglalja az FDI-t), a pénzügyi integráció és az iparág-on belüli kereskedelem között (mivel az ágazaton belüli kereskedelem hitelintenzív²¹², valamint a pénzügyi integráció és az FDI között (mivel az FDI az Egyesült Királyságban pénzügyi szolgáltatásokban koncentráliódik).

További kutatásra van szükség e témakörök még inkább mély és sokoldalú feltárása érdekében. A domináló (nagyrészt kizárólagos) „Brit export az EU-ba és import az EU-ból” megközelítés jelentős mértékben aláértékelheti a brexit valódi potenciális költségeit.

A következő években a brexit valószínűleg sok kutatási lehetőséget kínál. Lehetőség nyí-lhat a kereskedelmi akadályok növekedése hatásainak a vizsgálatára. Lehetségessé válik – még ha ez nem is ad okot öröme – a kereskedelmi deliberalizáció hatásainak, alkalmazkodási mechanizmusainak, a különböző nem vámjellegű akadályok relatív fontosságának a tanul-mányozása. A további vizsgálatok egyik központi kérdése lehet: hogyan hatnak egymásra a kereskedelem, a külföldi közvetlen beruházások és a migráció.

Az idő megérett Churchill közismert parafrázisának átfogalmazására: lehet, hogy Európa az integráció legrosszabb formája, az összes többi kivételével.

A brexit különösen szigorú hatást gyakorolhat az Egyesült Királyság pénzügyi szekto-rára, s annak révén a kereskedelemre és az FDI-re. Erősödő törekvés mutatkozik az Egyesült Királyság mint az eurótranzakciók fő pénzügyi központja szerepének mérsékelésére. A brexit nyomán nagymértékben visszaeshet az Egyesült Királyság e döntésekre gyakorolt befolyása.

2015-ben az Egyesült Királyság fontos jogi csatát nyert az EKB ellen az euró clearing house-ok elhelyezését illetően. Ez nagyrészt az EU-tagságnak volt köszönhető. A brexit ese-tén e lehetőség is eltűnik.

A brit kilépés a korábban gondoltnál is összetettebb folyamat lehet, rengeteg bizony-talansági tényezővel. A népszavazás után a szigetországnak *jelentős sokkal, s strukturális bizonytalanságokkal* kell szembenéznie, beleértve az alacsonyabb növekedési kilátásokat, illetve a növekvő recessziós félelmeket. A különféle előzetes közgazdasági hatáselemzések

²¹⁰ OTTAVIANO et al. 2014.

²¹¹ CAMPOS–CORRICELLI 2016.

²¹² GIANETTI et al. 2011.

egyaránt súlyos negatív hatásokat tártak fel.²¹³ Ahogy a *Financial Times* írja: „Ritkán van olyan egyetértés a közgazdászok között, mint ami azt a kárt illeti, amelyet a brexit okoz a brit gazdaságnak.”²¹⁴ A Nemzetközi Valutaalap (IMF) szerint Nagy-Britannia recesszióba süllyedhet, s nincs gazdasági előnye az EU elhagyásának. A brexit következtében előálló tartós növekedési veszteség az OECD szerint „brexitadóval” terheli a brit háztartásokat.²¹⁵

Gazdasági szempontból alapvető kérdés, hogy az Egyesült Királyság a jövőben is az európai belső piac része maradhat-e. Annak hiányában az EU-val vámunió vagy a szabadkereskedelmi megállapodás jöhet szóba, szinte felmérhetetlenül nagyszámú problémát előidézve. Ennél nagyobb gondot csak az okozna, ha az Egyesült Királyság kilépése az EU-tagállamokkal kötött átfogó, s valamennyi lényeges kérdést kimerítően szabályozó megállapodás nélkül történne. A brexit gazdasági vonatkozásairól határozottan kijelenthető: a kilépés mellett kampányt folytató politikusok nem voltak tisztában annak gazdasági hatásaival, következményeivel. Egyfajta ördögi kör alakult ki: a populista politika felelőtlen, s nagyrészt hamis állításokon alapuló indulati offenzívája a népszavazáson a brexit többségét hozta, de az ország páratlan megosztottságát eredményezve. A brit politikai elit kereste a legkisebb fájdalommal és áldozattal járó megoldást; már kezdte felismerni a brexit sivár gazdasági kilátásait, azonban nem látott lehetőséget annak elkerülésére. A leglágyabb, Nagy-Britannia számára is a legkedvezőbb gazdasági forgatókönyv az EGT-tagokhoz hasonló státus elérése lett volna. (Ebben az esetben volna reálgazdasági értelemben a változás a leginkább mérsekelt.) A jelenlegi politikai hangulatban Nagy-Britanniában sokak számára hazaárulásnak tűnne a négy alapszabadság vagy a kohéziós transzferek fenntartása az EU irányában. Ezért aztán – s ez is az ördögi kör része – jóval nagyobb az esélye az EU és Nagy-Britannia számára egyaránt hátrányosabb konstrukciónak. Az előzetes hatásvizsgálatok szerint nem zero végösszegű játékról van szó. Minden érintett fél veszteségét hozza a brit kilépés.

A bizonytalanságból eredő negatív politikai, gazdasági és társadalmi hatások viszont már a népszavazás óta érvényesülnek az Egyesült Királyságban, a tagállamokban és a közös európai intézményrendszerben is.

Irodalomjegyzék

- ABADIE, A. – GARDEAZABAL, J. (2003): The Economic Costs of Conflict: A Case Study of the Basque Country. *American Economic Review*, Vol. 93. No. 1. 113–132.
- AGHION, Ph. – BESLEY, T. – BROWNE, J. – CASELLI, F. – LAMBERT, R. – LOMAX, R. – PISSARIDES, C. – STERN, N. – VAN REENEN, J. (2013): *Investing for Prosperity: Skills, Infrastructure and Innovation*. London, London School of Economics, Centre for Economic Performance.

²¹³ Közülük – mások mellett – kiemlést igényel az OECD, illetve az IMF által készített átfogó tanulmány. Lásd: KIERZENKOWSKI–PAIN–RUSTICELLI–ZWART 2016.

²¹⁴ GILES 2016.

²¹⁵ Angel Guria, az OECD főtitkára szerint „Európa elhagyása a jövő generációra vet ki „brexitadót”. Forrás: www.oecd.org/economy/oecd-study-finds-britons-will-be-paying-a-heavy-brexit-tax-for-many-years-if-uk-leaves-eu.htm (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.) A szimuláció törzsváltozata szerint a brexit 2030-ban háztartásonként 3200 GBP, a kedvezőtlenebb szcenárió szerint háztartásonként évi 5000 GBP veszteséget okozhat Nagy-Britanniában.

- AHN, J. – DABLA-NORRIS, E. – DUVAL, R. – HU, B. – NJIE, L. (2016): *Reassessing the productivity gains from trade liberalization*. Elérhető: www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Reassessing-the-Productivity-Gains-from-Trade-Liberalization-43828 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- AICHELE, R. – FELBERMAYR, G. (2015): *Costs and Benefits of a United Kingdom Exit from the European Union*. Elérhető: www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/NW_BREXIT_EN.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- ALFARO, L. – ANTRÁS, P. – CHOR, D. – CONCONI, P. (2015): *Make or buy decisions over upstream and downstream inputs: An investigation of firm boundaries along value chains*. Elérhető: www.voxeu.org/article/firms-organisational-choices-along-value-chains (A letöltés dátuma: 2017. 11. 14.)
- ANDERSON, J. E. – VAN WINCOOP, E. (2003): Gravity with gravitas: a solution to the border puzzle. *American Economic Review*, Vol. 93. No. 1. 170–192.
- ANDERSON, J. E. (2011). The gravity model. *Annual Review of Economics*, Vol. 3. No. 1. 133–160.
- Angela Merkel Pledges to Block brexit ‘Cherry Picking’ (2017). *Financial Times*. Elérhető: www.ft.com/content/724ee76a-dd95-11e6-9d7c-be108f1c1dce (A letöltés dátuma: 2018. 03. 24.)
- ARMSTRONG, A. (2016): EU membership, financial services and stability. *National Institute Economic Review*, Vol. 236. No. 1. 31–38.
- ARNOLD, J. – JAVORCIK, B. (2009): Gifted kids or pushy parents? Foreign direct investment and plant productivity in Indonesia. *Journal of International Economics*, Vol. 79, No. 1, 42–53.
- ATOYAN, R. – CHRISTIANSEN, L. – DIZIOLI, A. – EBEKE, C. – ILAHI, N. – ILYINA, A. – MEHREZ, G. – QU, H. – RAEI, F. – RHEE, A. – ZAKHAROVA, D. (2016): *Should they stay or should they go? Economic impact of emigration on eastern Europe*. Elérhető: www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- AUTOR, D. H. – DORN, D. – HANSON, G. H. (2013): The China Syndrome: Local Labor Market Effects of Import Competition in the United States. *American Economic Review*, Vol. 103. No. 6. 2121–2168.
- BADINGER, H. (2005): Growth Effects of Economic Integration: Evidence from the EU Member States. *Review of World Economics*, Vol. 141. No. 1. 50–78.
- BAIER, S. L. – BREGSTRAND, J. H. (2007): Do Free Trade Agreements Actually Increase Members’ International Trade? *Journal of International Economics*, Vol. 71. No. 1. 72–95.
- BAIER, S. L. – BREGSTRAND, J. H. – EGGER, P. – MCLAUGHLIN, P. A. (2008): Do Economic Integration Agreements Actually Work? Issues in Understanding the Causes and Consequences of the Growth of Regionalism. *World Economy*, Vol. 31. No. 4. 461–97.
- BAKER, S. R. – BLOOM, N. – DAVIS, S. J. (2013): *Measuring economic policy uncertainty*. Elérhető: www.nber.org/papers/w21633.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BAKER, J. – CARRERAS, O. – PIGGOTT, R. – EBELL, M. – KIRBY, S. – MEANING, J. – WARREN, J. – HURST, I. (2016): *The short-term economic impact of leaving the EU*. Elérhető: www.niesr.ac.uk/sites/default/files/publications/National%20Institute%20Economic%20Review-2016-Baker-108-20%20%281%29.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BALL, L. M. – LEIGH, B. D. – LOUNGANI, P. (2013): *Okun’s law: fit at fifty?* Elérhető: www.nber.org/papers/w18668.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BALLARD-ROSA, C. – RICKARD, S. – SCHEVE, K. (2017): *Liberal Populism: Public Support for Globalization Post-Brexit United Kingdom*. London School of Economics. London, Mimeo.
- BALDWIN, R. – TAGLIONI, D. (2007): Trade Effects of the Euro: A Comparison of Estimators. *Journal of Economic Integration*, Vol. 22, No. 4, 780–818.

- BALDWIN, R. – DININO, V. – FONTAGNÉ, L. – DE SANTIS, R. – TAGLIONI, D. (2008): *Study on the Impact of the Euro on Trade and Foreign Direct Investment*. Tech. rep., Directorate General Economic and Financial Affairs (DG ECFIN), European Commission.
- BALDWIN, R. – LOPEZ-GONZALEZ, J. (2015): Supply-chain trade: A portrait of global patterns and several testable hypotheses. *The World Economy*, Vol. 38. No. 11. 1682–1721.
- Bank of England (2015a): *EU membership and the Bank of England*. Elérhető: www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/report/2015/eu-membership-and-the-boe (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- Bank of England (2015b): *Financial Policy Committee Statement from its policy meeting, 23 March 2016*. Elérhető: www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/record/2016/financial-policy-committee-meeting-april-2016 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BARLUET, A. (2016): Migrants, Brexit: l'avertissement de Hollande à la Grande-Bretagne. *Le Figaro*, 2016. 03. 03. Elérhető: www.lefigaro.fr/international/2016/03/03/01003-20160303ARTFIG00371-migrants-brexit-l-avertissement-de-hollande.php (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BARNES, S. – BOUIS, R. – BRIARD, P. – DOUGHERTY, S. – ERIS, M. (2011): *The GDP Impact of Reform: a Simple Simulation Framework*. Elérhető: www.oecd-ilibrary.org/docserver/5kgk9qjnhkmt-en.pdf?expires=1552989216&id=id&accname=guest&checksum=4B7C6B1D450327D4701B9532C0D6A03C (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BARRETT, A. – BERGIN, A. – FITZGERALD, J. – LAMBERT, D. – MCCOY, D. – MORGENROTH, E. – SIEDSCHLAG, I. – STUDNICKA, Z. (2015): *Scoping the possible economic implications of Brexit on Ireland*. Elérhető: www.esri.ie/system/files?file=media/file-uploads/2015-11/RS48.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BASILE, R. – CASTELLANI, D. – ZANFEL, A. (2008): Location choices of multinational firms in Europe: The role of EU cohesion policy. *Journal of International Economics*, Vol. 74. No. 2. 328–340.
- BATSAIKHAN, U. (2016): Brexit and the UK's Euro-denominated market: the role of clearing houses. *Bruegel*. Elérhető: www.bruegel.org/2016/06/brexit-and-the-uks-euro-denominated-market-the-role-of-clearing-houses/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BECKER, S. O. – FETZER, T. (2016): *Does Migration Cause Extreme Voting?* Elérhető: www.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/research/centres/cage/manage/publications/306-2016_becker_fetzer.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BECKER, S. O. – FETZER, T. – NOVY, D. (2017): *Who Voted for Brexit? A Comprehensive District-Level Analysis*. Elérhető: <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/dp1480.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BEGG, I. (2016): The EU budget and UK contribution. *National Institute Economic Review*, Vol. 236. No. 1. 39–47.
- BELFIELD, C. – CRIBB, J. – HOOD, A. – JOYCE, R. 2016: *Living Standards, Poverty and Inequality in the UK: 2016*. London, Institute for Fiscal Studies
- BENITO, A. (2006): Does job insecurity affect household consumption? *Oxford Economic Papers*, Vol. 58. No. 1. 157–181.
- BERDEN, K. – FRANCOIS, J. – TAMMINEN, K. – THELLE, M. – WYMENGA, P. (2009): *Non-Tariff Measures in EU–US Trade and Investment – An Economic Analysis*. Ecorys report prepared for the European Commission. Elérhető: www.i4ide.org/content/wpaper/ntm_book_final.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BERDEN, K. – FRANCOIS, J. – TAMMINEN, K. – THELLE, M. – WYMENGA, P. (2013): *Non-tariff Barriers in EU–US Trade and Investment: An Economic Analysis, Technical Report*. Institute for International and Development Economics.

- BERGEAUD, A. – CETTE, G. – LECAT, R. (2014): Productivity trends in advanced countries between 1890 and 2012. *Review of Income and Wealth*, Vol. 62. No. 3. 420–444.
- BERGER, H. – NITSCH, V. (2008): Zooming Out: The Trade Effect of the Euro in Historical Perspective. *Journal of International Money and Finance*, Vol. 27. No. 8. 1244–1260.
- BERGIN, P. – LIN, C. (2012): The Dynamic Effects of a Currency Union on Trade. *Journal of International Economics*, Vol. 87. No. 2. 191–204.
- BERNANKE, B. S. (1983): Irreversibility, uncertainty, and cyclical investment. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 98. No. 1. 85–106.
- BIS (2015): *Triennial central bank survey: 2013*. Elérhető: www.bis.org/publ/rpfx13.htm (A letöltés dátuma: 2018. 01. 25.)
- BLANCHFLOWER, D. G. – LAWTON, H. (2008): *The impact of the recent expansion of the EU on the UK Labour Market*. Elérhető: <http://ftp.iza.org/dp3695.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BLANCHFLOWER, D. – SHADFORTH, C. (2009) Fear, Unemployment and Migration. *Economic Journal*, 119, F136–F182.
- BLOOM, N. – DRACA, M. – VAN REENEN, J. (2011): *Trade induced technical change? The impact of Chinese imports on innovation, IT and productivity*. Elérhető: www.nber.org/papers/w16717.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BLOOM, N. – ROMER, P. – TERRY, S. – VAN REENEN, J. (2014): *A Trapped Factors Model of Innovation*. Elérhető: <https://pdfs.semanticscholar.org/9856/bf7bffa5bc9af678777d798898fb654a2.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BLOOM, N. – LEMOS, R. – SADUN, R. – SCURE, R. – VAN REENEN, J. (2014): The New Empirical Economics of Management. *Journal of the European Economic Association*, Vol. 12. No. 4. 835–876.
- BOUBTANE, E. – DUMONT, J. – RAULT, C. (2015): *Immigration and Economic Growth in the OECD Countries 1986–2006*. Elérhető: <http://ftp.iza.org/dp8681.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BOOTH, S. – HOWARTH, C. – PERSSON, M. – RUPAREL, P. – SWIDLICKI, P. (2015): *What If? The Consequences, Challenges and Opportunities Facing Britain Outside EU*. Elérhető: <http://europas-krisen.zdf.de/media/downloads/brexit/150507-Open-Europe-What-If-Report-Final-Digital-Copy.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BORCHERT, I. (2016): *Services Trade in the UK: What is at Stake?* Elérhető: <http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/65675/1/Briefing%20paper%206%20final.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BRAKMAN, S. – GARRETSEN, H. – KOHL, T. (2017): Consequences of Brexit and Options for a ,Global Britain. *CESifo Working Paper Series*, No. 6448.
- BREINLICH, H. – DHINGRA, S. – OTTAVIANO, G. (2016): *The Impact of Trade Agreements on Consumers*. Centre for Economic Performance, Mimeo.
- BREINLICH, H. – DHINGRA, S. – OTTAVIANO, G. (2016): *How have the EU's trade agreements impacted consumers?* Elérhető: <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/dp1417.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- « Brexit »: « Les déserteurs ne seront pas accueillis à bras ouverts », prévient M. Juncker (2016). *Le monde*, 2016. 05. 20. Elérhető: www.lemonde.fr/europe/article/2016/05/20/juncker-la-france-a-des-choses-a-dire-sur-l-europe-qu-elle-les-dise_4923015_3214.html (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BROU, D. – RUTA, M. (2011): Economic integration, political integration or both? *Journal of the European Economic Association*, Vol. 9. No. 6. 1143–1167.
- BRUNO, R. – CAMPOS, N. – ESTRIN, S. – TIAN, M. (2016): *Technical Appendix to 'The impact of Brexit on foreign investment in the UK' Gravitating towards Europe: an econometric analysis of the FDI*

- effects of EU membership*. Elérhető: http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/brexit03_technical_paper.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 12. 31.)
- BUN, M. – KLAASSEN, F. (2007): The Euro Effect on Trade is not as Large as Commonly Thought. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol. 69. No. 4. 473–496.
- BURRAGE, M. (2014): *Where's the insider advantage? A comparative study of UK exports to EU and non-EU nations between 1960 and 2012*. Elérhető: www.civitas.org.uk/pdf/insideradvantage.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- BRÜLHART, M. (2009): An account of global intra-industry trade, 1962–2006. *The World Economy*, Vol. 32. No. 3. 401–459.
- BURSTEIN, A. – VOGEL, J. (2017): International Trade, Technology and the Skill Premium. *Journal of Political Economy*, Vol. 125. No. 5. 1356–1412.
- BUSCH, B. – MATTHES, J. (2016): *Brexit – The Economic Impact, A Meta-Analyses*. IW-Report 10/2016. Elérhető: www.iwkoeln.de/studien/iw-reports/beitrag/berthold-busch-juergen-matthes-brexit-the-economic-impact-277405 (A letöltés dátuma: 2017. 10. 12.)
- BUSTOS, P. (2011): Trade Liberalization, Exports, and Technology Upgrading: Evidence on the Impact of MERCOSUR on Argentinian Firms. *American Economic Review*, Vol. 101. No. 1. 304–340.
- BUTLER, S. – MONAGHAN, A. (2016): UK turns to Canada for advice on striking post-brexit trade deals with EU. *The Guardian*. Elérhető: www.theguardian.com/politics/2016/jul/15/uk-canada-advice-post-brexit-trade-deals-eu-ceta (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- CALIENDO, L. – PARRO, F. (2014): Estimates of the Trade and Welfare Effects of NAFTA. *Review of Economic Studies*, Vol. 82. No. 1. 1–44.
- CAMPOS, N. F. – CORICELLI, F. – MORETTI, L. (2014): *Economic Growth and Political Integration: Estimating the Benefits from Membership in the European Union Using the Synthetic Counterfactuals Method*. Elérhető: <http://anon-ftp.iza.org/dp8162.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- CAMPOS, N. F. – CORICELLI, F. – MORETTI, L. (2015): *Deep Integration and Economic Growth: Counterfactual Evidence from Europe*. Elérhető: www.hnb.hr/documents/20182/783865/dec-22-campos-coricelli-moretti-growth-and-EU-Integr.pdf/e375a8b2-1cc2-4b5f-8b29-ada6454f2e1f (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- CAMPOS, N. F. – CORICELLI, F. – MORETTI, L. (2015): *Norwegian Rhapsody? The Political Economy Benefits of Regional Integration*. Elérhető: <http://ftp.iza.org/dp9098.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- CAMPOS, N. F. – CORICELLI, F. (2015): *Some unpleasant Brexit econometrics – Why did Britain join the EU? A new insight from economic history*. Elérhető: www.voxeu.org/article/some-unpleasant-brexit-econometrics (A letöltés dátuma: 2018. 02. 03.)
- Capital Economics (2016): *The economic impact of 'Brexit'*. Elérhető: <https://static.woodfordfunds.net/prd/2016/02/The-economic-impact-of-brexit.pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 02. 03.)
- Centre for European Reform (2014): *The economic consequences of leaving the EU. The final report of the CER commission on the UK and the EU single markets*. Elérhető: www.cer.eu/sites/default/files/smc_final_report_june2014.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 01. 20.)
- Centre for Economic and Business Research (CEBR) (2015): *The Impact of the UK Being in the Single Market. Report for Britain Stronger in Europe*. Elérhető: www.cebr.com/reports/britain-stronger-in-europe/ (A letöltés dátuma: 2018. 02. 04.)

- CEPR (2013): *Trade and investment, Balance of Competence Review*. Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/271784/bis-14-512-trade-and-investment-balance-of-competence-review-project-report.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- CIURIK, D. – XIAO, J. – CIURIK, N. – DADKHAH, A. – LYSENKO, D. – NARAYANAN, B. (2015): *The Trade-related Impact of a UK Exit from the EU Single Market*. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2620718 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- COLLINSON, P. (2016): Brexit: Two-Thirds Foresee No Negative Impact on Their Finances. *The Guardian*, June 1.
- Confederation of British Industries (CBI) (2013): *Our Global Future, The Business Vision for a Reformed EU*. Elérhető: www.cbi.org.uk/cbi-prod/assets/File/pdf/our_global_future.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- CONGDON, T. (2014): *How Much Does the European Union Cost Britain?* Elérhető: www.timcongdon4uip.com/docs/EU2014.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- COPSEY, N. – HAUGHTON, T. (2014): Farewell Britannia? ‘Issue capture’ and the politics of David Cameron’s 2013 EU Referendum Pledge. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 52. No. 1. 74–89.
- Costs and benefits of a United Kingdom exit from the European Union (2015). *Bertelsmann Stiftung*. Elérhető: www.bertelsmann-stiftung.de/en/publications/publication/did/costs-and-benefits-of-a-united-kingdom-exit-from-the-european-union/ (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- COLANTONE, I. – STANIG, P. (2016): *Global competition and Brexit*. Elérhető: www.editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=RESConf2017&paper_id=315 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- Confederation of British Industries (CBI) (2013): *Our Global Future, The Business Vision for a Reformed EU*. Elérhető: www.cbi.org.uk/cbi-prod/assets/File/pdf/our_global_future.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- COSTA, R. – MACHIN, S. (2017): *Real Wages and Living Standards in the UK*. Elérhető: <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/ea036.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- COSTINOT, A. – RODRIGUEZ-CLARE, A. (2013): *Trade Theory with Numbers: Quantifying the Consequences of Globalization*. Elérhető: <https://economics.mit.edu/files/9960> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- CRAFTS, N. (2016): *The Growth Effects of EU Membership for the UK: A Review of the Evidence*. Elérhető: www.smf.co.uk/wp-content/uploads/2016/04/SMF-CAGE-The-Growth-Effects-of-EU-Membership-for-the-UK-a-Review-of-the-Evidence-.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- CRAFTS, N. (2012): British Relative Economic Decline Revisited: the Role of Competition. *Explorations in Economic History*, Vol. 49. No. 1. 17–29.
- CRAFTS, N. (2015): UK Economic Growth since 2010: Is It as Bad as It Seems? *National Institute Economic Review*, Vol. 231. No. 1. 17–29.
- CRAFTS, N. (2015): *West European Economic Integration since 1950: Implications for Trade and Income*. Elérhető: www.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/research/centres/cage/manage/publications/219-2015_crafts.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- CRAFTS, N. (2017): *Brexit: Lessons from history*. Elérhető: www.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/research/centres/cage/manage/publications/67_crafts_17.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- CRESPO, C. – RITZBERGER-GRÜNWALD, J. D. – SILGONER, M. A. (2008): Growth, Convergence and EU Membership. *Applied Economics*, Vol. 40. No. 5. 643–656.
- CRISCUOLO, C. – MARTIN, R. (2009): Multinationals and U.S. Productivity Leadership: Evidence from Great Britain. *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 91. No. 2. 263–281

- DABLA-NORRIS, E. – GUO, S. – HAKSAR, V. – KIM, M. – KOCHHAR, K. – WISEMAN, K. – ZDZIENICKA, A. (2015): *The new normal: a sector-level perspective on productivity trends in advanced economies*. Elérhető: www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2016/12/31/The-New-Normal-A-Sector-level-Perspective-on-Productivity-Trends-in-Advanced-Economies-42730 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- DAVIES, R. – HALDANE, A. G. – NIELSEN, M. – PEZZINI, S. (2014): Measuring the Costs of Short-Termism. *Journal of Financial Stability*, Vol. 12. No. 6. 16–25.
- DARVAS Zs. (2016): Single market access from outside the EU: three key prerequisites. *Bruegel*. Elérhető: www.bruegel.org/2016/07/single-market-access-from-outside-the-eu-three-key-prerequisites/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- DARVAS, Z. – EFSTATHIOU, K. – I. RAPOSO, G. (2017): Divorce Settlement or Leaving the Club? A Breakdown of the Brexit Bill. *Bruegel Working Paper*.
- DEE, P. – FRANCOIS, J. – MANCHIN, M. – NORBERG, H. – KYVIK, H. – NORDÅS, F. – VAN TONGEREN, P. (2017): *The Impact of Trade Liberalisation on Jobs and Growth: Technical Note*, Paris. Elérhető: www.oecd-ilibrary.org/docserver/5kgj4jfj1nq2-en.pdf?expires=1553005800&id=id&acc-name=guest&checksum=BF9DD40AAD1AFDA5C1B7A20929F2A6E6 (A letöltés dátuma: 2017. 12. 06.)
- DE ROSA, D. A. – GILBERT, J. P. (2005): *Predicting Trade Expansion under FTAs and Multilateral Agreements*. Elérhető: www.piie.com/publications/wp/wp05-13.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- DENIS, S. – KANNAN, P. (2013): *The impact of uncertainty shocks on the UK economy*. Elérhető: www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1366.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- DHINGRA, S. – OTTAVIANO, G. – SAMPSON, T. (2015): *Should we stay or should we go? The economic consequences of leaving the EU*. Elérhető: <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/EA022.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- DHINGRA, S. – OTTAVIANO, G. – SAMPSON, T. – VAN REENEN, J. (2016a): *The consequences of Brexit for UK trade and living standards*. Elérhető: http://eprints.lse.ac.uk/66144/1/_lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_repository_Content_LSE%20brexitVote%20blog_brexit02.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- DHINGRA, S. – OTTAVIANO, G. – SAMPSON, T. – VAN REENEN, J. (2016b): *The impact of Brexit on foreign investment in the UK*. Elérhető: <https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/brexit03.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- DHINGRA, S. – HUANG, H. – OTTAVIANO, G. – PESSOA, J. P. – SAMPSON, T. – VAN REENEN, J. (2016c): *The Costs and Benefits of Leaving the EU: Trade Effects*. Elérhető: www.acaweb.org/conference/2017/preliminary/paper/6A8BzBRr (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- DHINGRA, S. – HUANG, H. – OTTAVIANO, G. – PESSOA, J. P. – SAMPSON, T. – VAN REENEN, J. (2017): *The Costs and Benefits of Leaving the EU: Trade Effects*. Elérhető: http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/brexit02_technical_paper.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- DJANKOV, S. (2017): *The City of London After Brexit*. Elérhető: <https://piie.com/system/files/documents/pb17-9.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- DRIFFIELD, N. – LOVE, J. – LANCHEROS, S. – TEMOURI, Y. (2013): *How attractive is the UK for future manufacturing foreign direct investment?* Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/277171/ep7-foreign-direct-investment-trends-manufacturing.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- DUSTMANN, C. – FABBRI, F. – PRESTON, I. (2005): The Impact of Immigration on the British Labour Market. *The Economic Journal*, 115. (November), F324–F341.

- DUSTMANN, C. – FRATTINI, T. (2014): The fiscal impacts of immigration to the UK. *The Economic Journal*, Vol. 124. No. 580. 593–643.
- DUSTMANN, C. – FRATTINI, T. – PRESTON, I. P. (2013): The Effect of Immigration along the Distribution of Wages. *Review of Economic Studies*, Vol. 80. No. 1. 145–173.
- EATON, J. – KORTUM, S. (2002): Technology, Geography, and Trade. *Econometrica*, Vol. 70. No. 5. 1741–1779.
- EBELL, M. (2016): Assessing the Impact of Trade Agreements on Trade. *National Institute Economic Review*, Vol. 238. No. 1. 31–42.
- EBELL, M. – WARREN, J. (2016): The Long-Term Economic Impact of Leaving the EU. *National Institute Economic Review*, Vol. 238. No. 1. 121–138.
- EGGER, P. – LARCH, M. – STAUB, K. E. – WINKELMANN, R. (2011): *The Trade Effects of Endogenous Preferential Trade Agreements*. Elérhető: www.kevinstaub.com/ewExternalFiles/2011_aejep.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- EMMERSON, C. – JOHNSON, P. – MITCHELL, I. – PHILLIPS, D. (2016): *Brexit and the UK's public finances*. Elérhető: www.ifs.org.uk/uploads/publications/comms/r116.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- European Commission (2017): *White Paper on the Future of Europe: Reflections and Scenarios for the EU27 by 2025*. Elérhető: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 03. 03.)
- European Council (2017): *European Council (Art. 50) Guidelines for Brexit Negotiations*. Elérhető: www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/29/euco-brexit-guidelines/ (A letöltés dátuma: 2018. 04. 29.)
- FELBERMAYR, G. – FUEST, C. – GRÖSCHL, J. – STÖHLKE, D. (2017a): Economic Effects of Brexit on the European Economy. *EconPol POLICY REPORT 042017*, November, Vol. 1.
- FELBERMAYR, G. – FUEST, C. – GRÖSCHL, J. – STÖHLKE, D. (2017b): Economic Effects of Brexit on the European Economy. *EconPol POLICY REPORT 042017*, November, Vol. 1.
- FEYERER, J. (2009): *Trade and Income Exploiting Time Series in Geography*. Elérhető: www.nber.org/papers/w14910.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- FIDRMUC, J. (2003): Disintegration and trade. *Review of International Economics*, Vol. 11. No. 5. 811–829.
- FIDRMUC, J. (2004): The endogeneity of the optimum currency area criteria, intra-industry trade and EZ enlargement. *Contemporary Economic Policy*, Vol. 22. No. 1. 1–12.
- FLAM, H. – NORDSTROM, H. (2003): *Trade volume effects of the euro: aggregate and sector estimates*. Stockholm University.
- FOX, L. (2016): *Liam Fox's speech to the World Trade Organization*. Elérhető: www.gov.uk/government/speeches/liam-foxs-speech-to-the-world-trade-organisation. (A letöltés dátuma: 2018. 02. 14.)
- FRANKEL, J. – ROSE, A. (1998): The endogeneity of the optimum currency area criteria. *Economic Journal*, Vol. 108. No. 449. 1009–1025.
- Frontier Economics (2014): *Rates of Return to Investment in Science and Innovation*. Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/333006/bis-14-990-rates-of-return-to-investment-in-science-and-innovation-revised-final-report.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- FOURNIER, J. M. – DOMPS, A. – GORIN, Y. – GUILLET, X. – MORCHOISNE, D. (2015): *Implicit Regulatory Barriers in the EU Single Market: New Empirical Evidence from Gravity Models*. Elérhető: [www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote = ECO/WKP\(2014\)77&docLanguage = En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote = ECO/WKP(2014)77&docLanguage = En) (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)

- FOURNIER, J. M. (2015): *The Negative Effect of Regulatory Divergence on Foreign Direct Investment*. Elérhető: www.oecd-ilibrary.org/docserver/5jrqqvg0dw27-en.pdf?expires=1552999658&id=id&accname=guest&checksum=31F9618C60B3CF5DF8C92758C9A00190 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- FOURNIER, J. M. – DOMPS, A. – GORIN, Y. – GUILLET, H. – MORCHOISNE, D. (2015): *Implicit regulatory barriers in the EU single market*. Elérhető: www.oecd-ilibrary.org/docserver/5js7xj0xckf6-en.pdf?expires=1552999766&id=id&accname=guest&checksum=8D3BE6E07000E3D945F5B74A8828C8C1 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- GIANETTI, M. – BURKART, M. – ELLIGSEN, T. (2011): What you sell is what you lend? Explaining trade credit contracts. *Review of Financial Studies*, Vol. 24. No. 4. 1261–1298.
- GIAVAZZI, F. – MCMAHON, M. (2012): Policy uncertainty and household savings. *Review of Economics and Statistics*, Vol. 94. No. 2. 517–531.
- GILES, C. (2016): Brexit in seven charts — the economic impact. How growth, trade, migration will be affected by a split with the EU. *Financial Times*, 2016. 06. 27. Elérhető: www.ft.com/content/0260242c-370b-11e6-9a05-82a9b15a8ee7 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- GILPIN, N. – HENTY, M. – LEMOS, S. – PORTES, J. – BULLEN, C. (2006): The impact of freemovement of workers from Central and Eastern Europe on the UK labour market. *Department for Work and Pensions Working Paper*, No 29. London, Corporate Document Services.
- Global Counsel (2015): *BREXIT: the impact on the UK and the EU*. Elérhető: www.global-counsel.co.uk/sites/default/files/special-reports/downloads/Global%20Counsel_Impact_of_brexit.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 01. 29.)
- GOODWIN, M. – HEATH, O. (2016a): The 2016 Referendum, Brexit and the Left Behind: An Aggregate-level Analysis of the Result. *Political Quarterly*, Vol. 87. No. 3. 323–332.
- GOODWIN, M. – HEATH, O. (2016b): *Brexit Vote Explained: Poverty, Low Skills and Lack of Opportunities*. Elérhető: www.jrf.org.uk/report/brexit-vote-explained-poverty-low-skills-and-lack-of-opportunities (A letöltés dátuma: 2017. 09. 04.)
- GUADALUPE, M. – KUZMINA, O. – THOMAS, C. (2012): Innovation and Foreign Ownership. *American Economic Review*, Vol. 102, No. 7. 3594–3627.
- GULEN, H. – ION, M. (2016): Policy uncertainty and corporate investment. *The Review of Financial Studies*, Vol. 29. No. 3. 523–564.
- GURZU, A. (2016): Norway to Britain: Don't leave, you'll hate it. *Politico*. Elérhető: www.politico.eu/article/eu-referendum-look-before-you-leap-norways-pm-tells-brexiters/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- HADDOW, A. – HARE, C. (2013): *Macroeconomic uncertainty: what is it, how can we measure it and why does it matter?* Elérhető: www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/quarterly-bulletin/2013/macroeconomic-uncertainty-what-is-it-how-can-we-measure-it-and-why-does-it-matter.pdf?la=en&hash=A607045F0DA716475FD8CCC9A2313F019394A264 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- HAINMUELLER, J. – HOPKINS, D. J. (2014): Public Attitudes toward Immigration. *Annual Review of Political Science*, Vol. 17. No. 1. 225–249.
- HANDLEY, K. – LIMÃO, N. (2015): Trade and Investment under Policy Uncertainty: Theory and Firm Evidence. *American Economic Journal: Economic Policy*, Vol. 7. No. 4. 189–222.
- HANUSHEK, E. A. – WOESSMANN, L. (2012): Do Better Schools Lead to More Growth? Cognitive Skills, Economic Outcomes, and Education. *Journal of Economic Growth*, Vol. 17. No. 4. 267–321.

- HASKEL, J. – PEREIRA, S. – SLAUGHTER, M. (2002): *Does Inward Foreign Direct Investment Boost the Productivity of Domestic Firms?* Elérhető: www.nber.org/papers/w8724.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- HASKEL, J. – SONIA, E. – PEREIRA, C. – MATTHEW, E. – SLAUGHTER, J. (2007): Does inward foreign direct investment boost the productivity of domestic firms. *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 89. No. 3. 482–496.
- HEAD, K. – MAYER, T. (2015): *Brands in Motion: How Frictions Shape Multinational Production*. Elérhető: www.cepii.fr/PDF_PUB/wp/2015/wp2015-26.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- HENREKSON, M. – TORSTENSSON, J. – TORSTENSSON, R. (1997): Growth Effects of European Integration. *European Economic Review*, Vol. 41. No. 8. 1537–1557.
- House of Commons (2013): *Leaving the EU. Research Paper 13/42*. Elérhető: www.parliament.uk/briefing-papers/RP13-42/leaving-the-eu (A letöltés dátuma: 2018. 01. 04.)
- HM Government (2016): *Alternatives to Membership: Possible Models for the United Kingdom Outside the European Union*. Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/504604/Alternatives_to_membership_-_possible_models_for_the_UK_outside_the_EU.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 03. 01.)
- HM Government (2016): *HM Treasury analysis: the long-term economic impact of EU membership and the alternatives*. Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/517415/treasury_analysis_economic_impact_of_eu_membership_web.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 02. 10.)
- House of Commons Library (2013): *The economic impact of EU membership on the UK*. Elérhető: <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06730> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- HM Government (2016a): *The process for withdrawing from the European Union*. Elérhető: www.gov.uk/government/publications/the-process-for-withdrawing-from-the-european-union (A letöltés dátuma: 2018. 03. 14.)
- HM Government (2016b): *The best of both worlds: the United Kingdom's special status in a reformed European Union*. Elérhető: www.gov.uk/government/publications/the-best-of-both-worlds-the-united-kingdoms-special-status-in-a-reformed-european-union (A letöltés dátuma: 2017. 12. 31.)
- HM Government (2016c): *HM Treasury analysis: the long-term economic impact of EU membership and the alternatives*. Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/517415/treasury_analysis_economic_impact_of_eu_membership_web.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 03. 29.)
- HM Government (2016d): *HM Treasury analysis: the immediate economic impact of leaving the EU*. Elérhető: www.gov.uk/government/publications/hm-treasury-analysis-the-immediate-economic-impact-of-leaving-the-eu (A letöltés dátuma: 2017. 09. 01.)
- HM Treasury (HMT) (2013): *European Union Finances 2013*. Elérhető: www.gov.uk/government/statistics/european-union-finances-2013 (A letöltés dátuma: 2017. 08. 28.)
- House of Commons (2013): *Leaving the EU*. Elérhető: <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/RP13-42> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- HOBOLT, S. B. – DE VRIES, C. E. (2016): Public Support for European Integration. *Annual Review of Political Science*, Vol. 19. No. 1. 413–432.
- HOFMANN, C. – OSNAGO, A. – RUTA, M. (2017): *Horizontal Depth: A New Database on the Content of Preferential Trade Agreements*. Elérhető: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/26148/WPS7981.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)

- HUMPHRIES, W. – RAWLINSON, K. (2016): Gove's Nazi Jibe at Pro-EU Experts. *The Times*, June 22.
- HÜTTL, P. – MERLER, S. (2016): Brexit endangers London's status as a financial hub. *Bruegel*. Elérhető: www.bruegel.org/2016/03/brexit-endangers-londons-status-as-europes-global-financial-hub/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- International Monetary Fund (IMF) (2016): *Country Report No. 16/169*. United Kingdom Selected Issues, Washington, D.C.
- JAVORCIK, B. S. (2004) Does Foreign Direct Investment Increase the Productivity of Domestic Firms? In Search of Spillovers Through Backward Linkages. *American Economic Review*, Vol. 94, No. 3, 605–627
- JULIO, B. – YOOK, Y. (2012): Political uncertainty and corporate investment cycles. *The Journal of Finance*, Vol. 67. No. 1. 45–84.
- KAHANEC, M. – PYTLIKOV, M. – ZIMMERMANN, K. (2014): *The free movement of workers in an enlarged European Union: institutional underpinnings of economic adjustment*. Elérhető: <http://ftp.iza.org/dp8456.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- KEHOE, T. J. – RUHL, K. J. (2007): Recent great depressions: aggregate growth in New Zealand and Switzerland. In KEHOE, T. J. – PRESCOTT, E. C. eds.: *Great Depressions of the Twentieth Century*. Minneapolis, Federal Reserve Bank of Minneapolis. 335–372.
- KEHOE, T. J. – PUJOLAS, P. S. – ROSSBACH, J. (2016): *Quantitative Trade Models: Developments and Challenges*. Elérhető: www.nber.org/papers/w22706.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- KELLY, B. – PASTOR, L. – VERONESI, P. (2015): The price of political uncertainty: theory and evidence from the option market. *The Journal of Finance*, Vol. 71. No. 5. 2417–2480.
- KIERZENKOWSKI, R. – PAIN, L. – RUSTICELLI, E. – ZWART, S. (2016): *The Economic Consequences of brexit: A Taxing Decision*. Elérhető: www.oecd.org/economy/The-Economic-consequences-of-brexit-27-april-2016.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- KRUGMAN, P. (1979): Increasing Returns, Monopolistic Competition, and International Trade. *Journal of International Economics*, Vol. 9. No. 4. 469–479.
- Külön londoni övezet jön a Brexit-sokk enyhítésére? (2017). *Portfolio*. Elérhető: www.portfolio.hu/gazdasag/20170106/kulon-londoni-ovezet-jon-a-brexit-sokk-enyhitesere-242251?amp (A letöltés dátuma: 2018. 03. 24.)
- LANE, P. – MILESI-FERRETTI, G. (2007): The external wealth of nations mark II. *Journal of International Economics*, Vol 73. No. 2. 223–250.
- LEDUC, S. – LIU, Z. (2015): *Uncertainty shocks are aggregate demand shocks*. Elérhető: www.frbsf.org/economic-research/files/wp12-10bk.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 12. 10.)
- LEMONS, S. – PORTES, J. (2008): IZA DP No. 3756: New Labour? The Impact of Migration from Central and Eastern European Countries on the UK Labour Market. B.E. *Journal of Economic Analysis and Policy*, Vol. 14. No. 1. 299–338.
- LOS, B. – MCCANN, P. – SPRINGFORD, J. – THISSEN, M. (2017): The mismatch between local voting and the J. – local economic consequences of Brexit. *Regional Studies*, Vol. 51. No. 5. 786–799.
- LOSONCZ, M. (2017): *Az Egyesült Királyság kilépése az EU-ból és az európai integráció*. Budapest, BGE.
- LSE Growth Commission (2013): *Investing in Prosperity: Skills, Infrastructure and Innovation*. Elérhető: www.lse.ac.uk/researchAndExpertise/units/growthCommission/documents/pdf/GCReportSummary.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- LUCCHINO, P. – ROSAZZA-BONDIBENE, C. – PORTES, J. (2012): *Examining the relationship between immigration and unemployment using national insurance number registration data*. Elérhető: www.niesr.ac.uk/sites/default/files/publications/090112_163827.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)

- MANACORDA, M. – MANNING, A. – WADSWORTH, J. (2006): The Impact of Immigration on the Structure of Male Wages: Theory and Evidence from Britain. *LSE CEP Discussion Paper*, No. 754.
- MANACORDA, M. – MANNING, A. – WADSWORTH, J. (2012): The impact of immigration on the structure of wages: theory and evidence from Britain. *Journal of the European Economic Association*, Vol. 10. No. 1. 120–151.
- MAY, T. (2017): *The Government's Negotiating Objectives for Exiting the EU*. Lancaster House speech 17th January 2017. Elérhető: www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech (A letöltés dátuma: 2017. 11. 25.)
- MARTIN, P. – MAYER, T. – THOENIG, M. (2012): The geography of conflicts and free trade agreements. *American Economic Journal: Macroeconomics*, Vol. 4. No. 4. 1–35.
- McGOWAN, A. M. – ANDREWS, D. (2015): *Labour Market Mismatch and Labour Productivity: Evidence from PIAAC Data*. Elérhető: www.oecd.org/eco/growth/Labour-Market-Mismatch-and-Labour-Productivity-Evidence-from-PIAAC-Data.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- MELITZ, M. J. (2003): The impact of trade on intra-industry reallocations and aggregate industry productivity. *Econometrica*, Vol. 71. No. 6. 1695–1725.
- MICCO, A. – STEIN, E. – ORDOÑEZ, G. (2003) The currency union effect on trade: early evidence from EMU. *Economic Policy*, 37. 316–356.
- Migration Advisory Committee (2014): *Migrants in low-skilled work, Migration Advisory Committee Summary Report*. Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/333083/MAC-Migrants_in_low-skilled_work_Full_report_2014.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 09. 30.)
- Migration Observatory (2016): *Characteristics and outcomes of migrants in the UK labour market*. Elérhető: www.migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/characteristics-and-outcomes-of-migrants-in-the-uk-labour-market/ (A letöltés dátuma: 2018. 01. 11.)
- MINFORD, P. (2015): *Evaluating European Trading Arrangements*. Elérhető: www.patrickminford.net/wp/E2015_17.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- MINFORD, P. (2016): Brexit and trade: what are the options? In *The Economy after Brexit*. 13–15. Elérhető: www.economistsforfreetrade.com/wp-content/uploads/2017/08/Economists_for_brexit_The_Economy_after_brexit.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 12. 31.)
- MIRRELES, J. – ADAM, S. – BESLEY, T. – BLUNDELL, R. – BOND, S. – CHOTE, R. – GAMMIE, M. – JOHNSON, P. – MYLES, G. – POTERBA, J. (2011): The Mirrlees Review: Conclusions and Recommendations for Reform. *Fiscal Studies*, Vol. 32. No. 3. 331–359.
- MJEAN, I. – SCHWELLNUS, S. (2009): Price Convergence in the European Union: Within Firms or Composition of Firms? *Journal of International Economics*, Vol. 78. No. 1. 1–10.
- MRKAIC, M. (2016): *A firm-level analysis of labor productivity in the United Kingdom. United Kingdom: Selected Issues*, IMF Country Report No. 16/58. Elérhető: www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr1658.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- MULABDIC, A. – OSNAGO, A. – RUTA, M. (2017): *Deep Integration and UK–EU Trade Relations*. Elérhető: <http://documents.worldbank.org/curated/en/853811484835908129/pdf/WPS7947.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- NICKELL, S. J. – SALEHEEN, J. (2008): *The impact of immigration on occupational wages: British evidence*. Elérhető: www.nuffield.ox.ac.uk/users/nickell/papers/ImpactofImmigration-Apr08.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- NICKELL, S. J. – SALEHEEN, J. (2015): *The Impact of Immigration on Occupational Wages: Evidence from Britain*. Elérhető: www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/working-paper/2015/

- [the-impact-of-immigration-on-occupational-wages-evidence-from-britain.pdf?la=en&hash=16F94BC8B55F06967EIF36249E90ECE9B597BA9C](#) (A letöltés dátuma: 2018. 01. 20.)
- OECD (1987): *Structural adjustment and economic performance*. Paris.
- OECD (2015): *METRO version 1 model documentation*. Trade and Agriculture Directorate. Elérhető: [www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=TAD/TC/WP\(2014\)24/FINAL&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=TAD/TC/WP(2014)24/FINAL&docLanguage=En) (A letöltés dátuma: 2018. 02. 14.)
- OECD (2016): *The consequences of Brexit: a taxing decision*. Elérhető: www.oecd.org/economy/The-Economic-consequences-of-brexit-27-april-2016.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- Office for National Statistics (2016a): *UK Balance of Payments, the Pink Book: 2016*. Elérhető: www.ons.gov.uk/releases/unitedkingdombalanceofpaymentsthepinkbook2016 (A letöltés dátuma: 2017. 12. 15.)
- Office for National Statistics (2016b): *UK National Accounts, the Blue Book: 2016*. Elérhető: www.ons.gov.uk/releases/uknationalaccountsthebluebook2016 (A letöltés dátuma: 2017. 10. 29.)
- Office for National Statistics (2017): *Preliminary Estimate of GDP Time Series Dataset. 26th July 2017*. Elérhető: <https://data.gov.uk/dataset/465adedf-48aa-4dc0-a250-a060c3946711/gross-domestic-product-preliminary-estimate> (A letöltés dátuma: 2018. 12. 04.)
- ONR (2012): *Official Norwegian Reports NOU 2012: 2, Outside and Inside, Norway's Agreements with the European Union*. Elérhető: www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/eu/nou2012_2_chapter27.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 11. 01.)
- ONS (2015): *How Important is the European Union to UK Trade and Investment?* Elérhető: www.gov.uk/government/statistics/how-important-is-the-european-union-to-uk-trade-and-investment (A letöltés dátuma: 2017. 10. 22.)
- Open Europe (2015): *What if ...? The Consequences, Challenges and Opportunities Facing Britain outside the EU*. Elérhető: <http://europas-krisen.zdf.de/media/downloads/brexit/150507-Open-Europe-What-If-Report-Final-Digital-Copy.pdf> (A letöltés dátuma: 2017. 09. 20.)
- Open Europe (2015): *The Top 100 Costliest EU-derived Regulations in Force in the UK*. Elérhető: <https://openeurope.org.uk/intelligence/britain-and-the-eu/top-100-eu-rules-cost-britain-33-3bn/> (A letöltés dátuma: 2018. 01. 03.)
- O'ROURKE, K. H. (2017): Brexit, Political Shock Absorbers, and the Three Rs" in Quo Vadis? In BECK, T. – UNDERHILL, G. eds.: *Identity, Policy and the Future of the European Union*. London, CEPR.
- OTTAVIANO, G. – PESSOA, J. P. – SAMPSON, T. – VAN REENEN, J. (2014a): *The Costs and Benefits of Leaving the EU*. Elérhető: https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/pa016_tech.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- OTTAVIANO, G. – PESSOA, J. P. – SAMPSON, T. – VAN REENEN, J. (2014b): *Brexit or Fixit? The Trade and Welfare Effects of Leaving the European Union*. Elérhető: <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/pa016.pdf> (A letöltés dátuma: 2017. 10. 04.)
- Oxford Economics (2016): *Assessing the Economic Implications of Brexit, Executive Summary*. Elérhető: <https://eagni.com/wp-content/uploads/2016/03/Assessing-the-Implications-of-brexit-Executive-Summary.pdf> (A letöltés dátuma: 2017. 11. 06.)
- PADOA-SCHIOPPA, T. (1999): *Reflections on the Globalisation and Europeanisation of the Economy*. Göttingen, Lecture at the University of Göttingen. Elérhető: www.ecb.europa.eu/press/key/date/1999/html/sp990630.en.html (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- PAIN, N. – YOUNG, G. (2004): *The Macroeconomic Impact of UK Withdrawal from the EU*. Elérhető: www.niesr.ac.uk/sites/default/files/publications/1-s2.0-S0264999302000688-main.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)

- PASTOR, L. – VERONESI, P. (2013): Political uncertainty and risk premia. *Journal of Financial Economics*, Vol. 110. No. 3. 520–545.
- PELKMANS, J. – LEJOUR, A. – SCHREFLER, L. – MUSTILLI, F. – TIMINI, J. (2014): *The Impact of TTIP: The Underlying Economic Model and Comparisons*. Elérhető: www.ceps.eu/system/files/No%2093%20Appraisal%20of%201A%20on%20TTIP.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- PISANI-FERRY, J. – RÖTTGEN, N. – SAPIR, A. – TUCKER, P. – WOLFF, G. B. (2016): *Europe after Brexit: A Proposal for a Continental Partnership*. Elérhető: <http://bruegel.org/wp-content/uploads/2016/08/EU-UK-20160829-final-1.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- PORTES, J. (2015): *The Bank of England's EU analysis: free movement and immigration*. Elérhető: www.niesr.ac.uk/blog/bank-englands-eu-analysis-free-movement-and-immigration (A letöltés dátuma: 2018. 03. 01.)
- PORTES, J. (2016): Immigration, free movement, and the EU referendum. *National Institute Economic Review*, Vol. 236. No. 1. 14–22.
- PORTES, J. – FORTE, G. (2017): The Economic Impact of Brexit-induced Reductions in Migration. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 33. No. 1. 31–44.
- PRITCHETT, L. – SUMMERS, L. H. (2014): *Asiaphoria meets regression to the mean*. Elérhető: www.nber.org/papers/w20573.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- PwC (2016): *Leaving the EU: Implications for the UK Economy*. Elérhető: www.cbi.org.uk/my-cbi/policy-focus/brexit-and-eu-negotiations/articles/leaving-the-eu-would-cause-a-serious-shock-to-the-uk-economy/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- RAMONDO, N. – RODRÍGUEZ-CLARE, A. – TINTELNOT, F. (2015): Multinational production: Data and stylized facts. *American Economic Review*, Vol. 105. No. 5. 530–536.
- RODRIK, D. (2011): *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. New York – London, WW Norton.
- ROLFE, H. – HUDSON-SHARP, N. (2016): *The impact of free movement on the labour market: case studies of hospitality, food processing and construction*. Elérhető: www.niesr.ac.uk/sites/default/files/publications/Free%20movement%20-%20Final%20report.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- ROSA, D. A. – GILBERT, J. P. (2005): *Predicting Trade Expansion under FTAs and Multilateral Agreements*. Elérhető: <https://piie.com/publications/wp/wp05-13.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- SAMPSON, T. (2016): Dynamic Selection: An Idea Flows Theory of Entry, Trade and Growth. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 131. No. 1. 315–380.
- SAMPSON, T. (2017): Brexit: The Economics of International Disintegration. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 31. No. 4. 163–184.
- SANCHEZ, M. – LISENKOVA, K. (2014): The long-term economic impact of reducing migration in the UK. *National Institute Economic Review*, Vol. 229. No. 1. 22–30.
- SANTOS SILVA, J. – TENREYRO, S. (2006): The Log of Gravity, *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 88. No. 4. 641–658.
- SAPIR, A. (2011): European integration at the crossroads: A review essay on the 50th anniversary of Bela Balassa's Theory of Economic Integration. *Journal of Economic Literature*, Vol. 49. No. 4. 1200–1229.
- SAPIR, A. – SCHOENMAKER, D. – VÉRON, N. (2017): Making The Best Of Brexit For The EU27 Financial System. *Policy Brief*. Bruegel, Issue 1, February.
- Schäuble Warns of Single Market Access in Event of brexit (2016). *Spiegel*, 2016. 06. 10. Elérhető: www.spiegel.de/international/europe/german-finance-minister-schaeuble-warns-against-brexit-a-1096942.html (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)

- SPRINGFORD, J. – TILFORD, S. – WHYTE, P. (2014): *The Economic Consequences of Leaving the EU: The Final Report of the CER Commission on the UK and the EU Single Market*. Elérhető: www.cer.org.uk/sites/default/files/smc_final_report_june2014.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 12. 30.)
- Standard and Poor's (2015): *Brexit risk for the UK and its financial services: It's complicated*. Elérhető: www.spratings.com/documents/20184/908545/US_SV71_Webcast_art2.pdf/d7b4c197-1850-4164-8e88-9819d311a2b0 (A letöltés dátuma: 2018. 04. 04.)
- STEIN, L. C. D. – STONE, E. C. (2012): *The effect of uncertainty on investment, hiring, and R&D: Causal evidence from equity options*. Elérhető: <https://pdfs.semanticscholar.org/f594/a34b1-bae2cd00954e04209bc27e86e7f70e5.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- The City UK (2014): *Analysing the Case for EU Membership: How Does the Economic Evidence Stack Up?* Elérhető: www.thecityuk.com/assets/2014/Reports-PDF/9db709724b/Analysing-the-case-for-EU-membership-How-does-the-economic-evidence-stack-up.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 03. 12.)
- VITEK, F. (2015): *Macrofinancial analysis in the world economy: a panel dynamic stochastic general equilibrium approach*. Elérhető: www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2015/wp15227.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- WADSWORTH, J. (2015): *Immigration and the UK Labour Market*. Centre for Economic Performance Election Analysis. Elérhető: <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/EA019.pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 03. 10.)
- WADSWORTH, J. – VAITILINGAM, R. (2015): *Immigration, the European Union and the UK labour market*. Elérhető: <https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/pa015.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- WADSWORTH, J. – DHINGRA, S. – OTTAVIANO, G. – VAN REENEN, J. (2016): *Brexit and the Impact of Immigration on the UK*. Elérhető: <https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/brexit05.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- WARD, M. (2017): *Statistics on UK-EU Trade*. Elérhető: <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7851> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- WARREN, J. – CARRERAS, O. – EBELL, M. – KIRBY, S. – MEANING, J. – PIGGOTT, R. (2016): *The long and the short of it: what price UK Exit from the EU?* Elérhető: www.niesr.ac.uk/blog/long-and-short-it-what-price-uk-exit-eu/#VzV9WvkguM8 (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- WINTOUR, P. (2016): Global trade deals will be bigger outside than in the EU, says David Davis. *The Guardian*. Elérhető: www.theguardian.com/politics/2016/jul/14/global-bilateral-trade-deals-bigger-eu-single-market-david-davis (A letöltés dátuma: 2019. 04. 09.)
- World Bank (2017): *World Development Indicators*. Elérhető: <https://data.worldbank.org/products/wdi> (A letöltés dátuma: 2018. 02. 01.)
- WREN-LEWIS, S. 2016. The Media and Brexit Redux. *Mainly macro blog*, June 3.
- WYMAN, O. (2016): *The Impact of the UK's Exit from the EU on the UK-based Financial Services Sector*. Elérhető: www.oliverwyman.com/content/dam/oliver-wyman/global/en/2016/oct/brexit_POV.PDF (A letöltés dátuma: 2018. 01. 24.)